

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Dobrovolná skromnost

Pavčina Havlová

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Mgr. David Bartoň

Praha 2013

Tato strana je záměrně prázdná.

Poděkování

Děkuji všem respondentům níže popsaného výzkumu za důvěru, kterou mi věnovali. Velice si vážím jejich otevřenosti a upřímnosti, bez které by tato práce nemohla vzniknout.

Děkuji také vedoucímu práce Mgr. Davidovi Bartoňovi za to, že mne mnohé naučil.

Srdečný dík patří i mé nejbližší rodině, která mi byla vždy laskavou oporou a která se mnou sdílela nadšení pro téma této práce.

Prohlášení

P r o h l a š u j i,

že jsem na této bakalářské práci pracovala samostatně, všechny použité prameny a literaturu jsem řádně citovala a tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. května 2013

.....
Pavlína Havlová

OBSAH

Úvod.....	1
1. Problém mechanického způsobu života.....	3
2. Jak termínu dobrovolná skromnost rozumět.....	8
2.1. Dobrovolná skromnost v české etymologii.....	8
2.2. Synonyma skromnosti.....	9
2.3. Jazyk komplikuje.....	9
3. Historický exkurz.....	11
3.1. Skromnost jako jednoduchost.....	11
3.2. Skromnost jako vzor prostého života.....	12
3.3. Nevědomá skromnost zlatého věku.....	14
3.4. Návrat k pravému způsobu života.....	15
3.5. Skromnost jako mnišství.....	16
3.6. Skromnost jako umírněnost.....	16
3.7. Skromnost jako samozřejmost.....	19
3.8. Chudoba jako nemravnost.....	20
3.9. Skromnost jako volnost.....	21
3.10. Shrnutí.....	23
4. Dobrovolná skromnost v sociologii.....	24
4.1. Výzkum dobrovolné skromnosti.....	24
4.2. Skromnost v konzumní společnosti.....	29
4.3. Alternativa alternativy.....	30
5. Metodický přístup výzkumného projektu.....	31
5.1. Cíl výzkumu.....	31
5.2. Výzkumné otázky.....	31
5.3. Technika sběru dat.....	31
5.4. Výběr vzorku.....	34
5.5. Etika výzkumu.....	36
6. Příklady dobrovolné skromnosti v současnosti.....	37
6.1. Štěpán, pastevec koz.....	37
6.2. Kamil, umělec „na cestě“.....	39
6.3. Marika, obdivovatelka ekologických obydlí.....	40
6.4. Mnišky trapistky.....	41
6.5. Anna, majitelka ovčí ekofarmy.....	43
6.6. Klára, dětská ilustrátorka.....	44
6.7. Elena, „oddaná“ Krišny.....	45
6.8. František, pastevec oslů a koz.....	46
6.9. Přemysl, umělecký sklář.....	48
6.10. Kristián, herec.....	49
6.11. Johann, antikvář.....	50
6.12. Prokop, knihovědec.....	51
6.13. Irena, překladatelka.....	53
6.14. Shrnutí.....	54

7.	Reflexe výzkumných otázek	55
7.1.	První interakce	55
7.2.	Alternativa a konzumní společnost	56
7.3.	Motivace k alternativnímu způsobu života	60
7.4.	Jak vypadá alternativní způsob života	61
7.5.	Přínos alternativního způsobu života	64
7.6.	Hledání mezí	66
7.7.	Shrnutí	70
8.	Výsledky výzkumného projektu	72
	Závěr	75
	Seznam použité literatury	77
	Přílohy	80

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1: Rozhovor se *Štěpánem*, pastevcem koz
- Příloha č. 2: Rozhovor s *Kamilem*, umělcem „na cestě“
- Příloha č. 3: Rozhovor s *Marikou*, obdivovatelkou ekologických obydlí
- Příloha č. 4: Rozhovor se sestrami z trapistického kláštera
- Příloha č. 5: Rozhovor s *Annou*, majitelkou ovčí ekofarmy
- Příloha č. 6: Rozhovor s *Klárkou*, dětskou ilustrátorkou
- Příloha č. 7: Rozhovor s *Elenou*, „oddanou“ Křišny
- Příloha č. 8: Rozhovor s *Františkem*, pastevcem oslů a koz
- Příloha č. 9: Rozhovor s *Přemyslem*, uměleckým sklářem
- Příloha č. 10: Rozhovor s *Kristiánem*, hercem
- Příloha č. 11: Rozhovor s *Johannem*, antikvářem
- Příloha č. 12: Rozhovor s *Prokopem*, knihovědcem
- Příloha č. 13: Elektronická korespondence s *Irenou*, překladatelkou
- Příloha č. 14: Struktura otázek pro vedení hloubkového rozhovoru

Úvod

Tématem této bakalářské práce je dobrovolná skromnost jako způsob života. Toto téma mne zaujalo proto, že dobrovolná skromnost nabízí člověku možnost osvobodit se od ekonomické, společenské či politické manipulace dnešní uspěchané společnosti a dává mu šanci změnit vlastní hodnotový systém a s ním i způsob života.

Než jsem začala na bakalářské práci pracovat, dívala jsem se na dobrovolnou skromnost velice naivně, jako na způsob života, který je návratem kamsi do minulosti, k životu bez prostředků. Čím déle jsem se ale o dobrovolnou skromnost zajímala v literatuře i ve svém okolí, tím méně se mi taková představa potvrzovala. Rozhodla jsem se, že na příkladu konkrétních lidí podrobně prozkoumám, co to vlastně dobrovolná skromnost je a jak tento způsob života ve skutečnosti vypadá.

K napsání této práce mne vedou také osobní důvody, protože i já chci na svém způsobu života něco změnit. Dnešní doba si nejvíce považuje úspěchu seberealizujícího se jedince nebo dobře zajištěné soukromé budoucnosti. Radujeme se z nejnovějších technických vymožeností, protože máme dojem, že nám zkvalitňují život. Rychlejší auta, letadla i internet nám umožňují „být u toho“, držet krok s módními trendy a přiblížit se ideálu zvanému štěstí. Neznáme vážnější problémy než ekonomické a z perspektivy zdravého Západoevropana v produktivním věku označujeme tuto dobu s pýchou jako moderní.

Netíží mne prosazování pomíjivých hodnot prostřednictvím všudypřítomné reklamy. Osobně mám daleko větší problém s tím, že mi tyto stereotypy mnohdy velice nenápadně vstupují do života i prostřednictvím mého zaměstnavatele, jenž ode mne očekává, že s každým dalším rokem (resp. plánem) budu dosahovat vyšší osobní výkonnosti, větší efektivity a dalších „vyšších“ cílů – to vše ve jménu vyšších zisků (ale ničeho dalšího). Odolávám jen stěží a zpravidla se dávám na ústup. Po určité době nutně není kam výše mířit ani kam ustupovat. V prostředí soustavných nároků je moje mysl natolik zaneprázdněna novými a uměle vytvářenými podněty, že nedokáže zahlédnout jinou možnost volby než tu, kterou si zaměstnavatel právě žádá. V mysli se postupně usadí názor, že „jinde to jiné nebude“ a že „stejně není úniku“. Při psaní této práce se pokouším s touto rezignací vypořádat.

Úvod

Předkládaná bakalářská práce se skládá z osmi kapitol. V teoretické části práce (kap. 1, str. 3) přibližuji problém mechanického způsobu života, který mne k tématu dobrovolná skromnost přivedl. Ve druhé kapitole (str. 8) se věnuji tomu, jak můžeme termínu dobrovolná skromnost rozumět, co o něm říká etymologie a jaké mohou být jeho další jazykové ekvivalenty. V historickém exkurzu (kap. 3, str. 11) uvádím úskalí hledání skromného způsobu života v minulosti. Ve čtvrté kapitole (str. 24) vymezuji dobrovolnou skromnost jako sociologický termín Hany Librové a Duana Elgina a krátce představuji výzkumy obou autorů. V této kapitole také vymezuji pojmy konzum a konzumní společnost.

Praktickou část práce uvádím popisem výzkumné metody (kap. 5, str. 31). V komentářích (kap. 6, str. 37) představuji alternativní způsob života na příkladu hloubkových rozhovorů, které jsem realizovala s různě zaměřenými lidmi. Nejvíce mě zajímalo, kdo jsou lidé žijící alternativním způsobem života, jaké jsou jejich motivace, jak tento způsob života popisují a co jim z jejich pohledu tento způsob života přináší.

V reflexi výzkumu (kap. 7, str. 55) se zamýšlím nad tím, jaké problémy mi vyvstaly během realizace výzkumného projektu, jaké otázky byly zbytečné a zavádějící nebo naopak nezbytné. Ve výsledcích výzkumného projektu (kap. 8, str. 72) shrnuji svou zkušenost s realizací výzkumného projektu „Dobrovolná skromnost jako způsob života“.

V závěru práce (str. 75) uvádím rekapitulaci toho, jak se prolínala teoretická část s realizací výzkumného projektu, a zhodnocení, jak se naplnilo mé očekávání vkládané do této práce.

1. Problém mechanického způsobu života

V úvodu jsem naznačila svůj osobní problém, který mne vede k napsání této práce. Nelíbí se mi automatický, rutinní, uniformní a předprogramovaný způsob života bez hmatatelných výsledků, jehož jsem součástí ve svém zaměstnání. Tento způsob života označuji jako mechanický¹ a mám jím na mysli činnost vykonávanou automaticky, bez vnitřního zaujetí.

Na počátku této práce proto nebyl ani tak zájem o dobrovolnou skromnost, jako obava ze života prostoupeného automatizací. Uvědomila jsem si, že tato obava nemusí souviset jen s dnešní materialisticky orientovanou společností nebo s rozmachem administrativních a nákupních center. Stejným problémem se zabývali již autoři v minulosti, tedy v době, kdy byl člověk přírodě mnohem blíže, než je jí dnes, a kdy termín konzum (kap. 4. 2.) vůbec neexistoval. Zájem o tento problém mne postupně přivedl k tématu dobrovolné skromnosti, a proto se mu chci v této kapitole krátce věnovat.

V polovině devatenáctého století zaznamenal ojedinělý příklad pokusu o soužití s přírodou Henry David Thoreau (1817-1862), když se rozhodl postavit si u Waldenského rybníka dřevěný srub. Bylo mu tehdy osmadvacet let a v lesích žil o samotě dva roky, aby prozkoumal, co život je a co život není. Pak se vrátil zpět do města a po sedmi letech vydal knihu *Walden aneb Život v lesích (Walden; or, Life in the Woods, 1854)*. Autorovy obavy z toho, že se člověk příliš rychle (a příliš snadno) vzdaluje přírodě (a tedy životu) jsou dnes ještě aktuálnější, než byly tehdy.

Jeho *Walden*² je víc než jen deník či svědectví o tom, jak si v přírodě poradit a co se v ní naučit – je to zamyšlení nad smyslem života a existence a volání po tom, aby lidé otevřeli oči. H. D. Thoreau (1991) chtěl podat zprávu, že lidé na tom nejsou zase až tak dobře, a že by se jejich životní podmínky a postavení daly zlepšit. Svůj úděl mohou lidé

¹ Z lat. *mechanicus* a z řec. *méchanikos* od *méchané* = stroj. (Holub, Lyer, 1978). Podrobně se tomuto termínu věnuje Pierre Hadot (2010). Vysvětluje, že řecký výraz pro lest zní *méchané* a že pro Řeky představovala mechanika původně způsob, „jak obelstít přírodu, jak vyvolat pohyb zdánlivě proti přírodě, jak jí přimět k tomu, aby dělala, co sama nechce, s pomocí uměle vyrobených nástrojů, „mechanismů“ (méchanai): vahadel, rumpálů, pák, kladkostrojů, klínů, šroubů a ozubených kol, které pak slouží například ke konstrukci válečných strojů či automatů.“ (Hadot, 2010, s. 100) Podobně i Umberto Eco (2012) upřesňuje, že *moechus* znamená smilný, tedy ten, kdo se dopouští zrady *vita intellectualis*. (Eco, 2012, s. 19)

Latinsko-český online slovník uvádí, že *mechanicus* znamená strojník; *moechus* znamená ten, kdo je nevěrný manželce; *vita intellectualis* znamená život intelektuální, zaměřený na rozumové poznání. (Zdroj: *Latinsko-český online slovník*)

² H. D. THOREAU: *Walden aneb Život v lesích*, ODEON, Praha 1991.

změnit vždycky, pokud ho ovšem nebudou jen snadno a nevědomě přijímat a pokud pochopí, že tím dělají sami sobě otrokáře. (Thoreau, 1991, s. 9)

Autor to vysvětluje na příkladu dvou farmářů. Má v úctě toho, kdo se raduje z krásy přírody a jejích plodů, a naopak pohrdá tím, jehož cílem je proměnit svou úrodu v dolary. Kdo nenachází zalíbení v přírodě pro její krásu, ale pro množství plodů, ten nemůže být svobodný. Takový člověk nevidí jednotlivé stromy, květiny a plody, ale sumu, kterou představují. Nejraději by prodal celou krajinu, aniž by si vůbec všiml, že mu ji jakkoli velká částka peněz nemůže nahradit. Proto autor tvrdí, že doopravdy bohatý je chudý farmář, protože ten na rozdíl od bohatého ví, že právě bohatství je v kráse přírody a nikoli na tržišti. (Thoreau, 1991, s. 181)

H. D. Thoreau (1991, s. 31) si také kladl otázku, jaký je rozdíl mezi člověkem přírodním a civilizovaným. Domnívá se, že pokrok a civilizační proces možná zdokonaluje život celého lidstva, ale na život jednotlivce to má dopad spíše opačný, protože ho spoutává. Hrozí, že pokud se ze života lidí stane instituce, pak se život jednotlivce v této instituci začne do značné míry rozplývat, což považuje za příliš vysokou cenu, kterou musí civilizovaný člověk obětovat jen proto, aby získal všechny své výhody. Proto lidi vyzýval, aby žili volně a k ničemu se neupoutávali, protože je *„jen malý rozdíl být upoután k farmě nebo k mřížím okresního vězení.“* (Thoreau, 1991, s. 78)

Autor se domnívá, že pokud lidé pro práci nebudou schopni vidět dál než sebe, pak se může stát, že ani nebude co dál (nového) vidět. Lidé by neměli podceňovat starost o budoucí lidské pokolení, protože jen to jim dává nesmrtelnost, zatímco soukromý úspěch, sláva nebo sebevětší majetek jim záruku budoucnosti dát nemůže. Nesmrtelní jsme tehdy, žijeme-li v pravdě. Staráme-li se o to, co má doopravdy cenu, pak nás nevyvede z míry žádná změna ani nečekaná náhoda. (Thoreau, 1991, s. 92)

Civilizačnímu pokroku a důsledkům vědeckých objevů v budoucnosti se věnuje také Oswald Spengler³ (1997), jenž v roce 1932 v eseji o vítězství techniky nad člověkem píše, že za nejlstivější zbraň proti přírodě považuje stroj. Zatímco do objevu

³ O. Spengler byl německý filosof a spisovatel, který se zabýval dějinami, uměním i politikou. Žil v letech 1880-1936. (Zdroj: <http://cs.wikipedia.org>)

stroje bylo na práci zapotřebí množství rukou, od jeho objevu je práce rukou zapotřebí také – ovšem nyní na jeho výrobu.

Prokletí techniky spatřuje autor v tom, že každý objev obsahuje nutnost dalšího objevu a probouzí tisíc jiných přání, takže jsou nám jako „*nejvyšším exemplářům*“ neznámé klid, štěstí i požitek. (Spengler, 1997, s. 38)

Luxus stroje bude podle autora na výši dlouho, ovšem i malá skupina vynikajících tvořivých hlav, která má jeho objevení na svědomí, se posléze nasytí uměle vybudovaným světem a materialismem. Tito lidé se silným a tvořivým nadáním budou hromadně odcházet z měst, aby přetrhali otrocká pouta ke stroji a aby vyměnili studenou atmosféru technické organizace za život na venkově. Postupně se odvrátí od praktických problémů a věd k čisté spekulaci, okultismu, spiritualismu, indické filosofii nebo metafyzickému hloubání křesťanského nebo pohanského zabarvení. Oswald Spengler to nazývá „*náladou Říma v době Augustově*“, kdy nastane „*útěk rozených vůdců od stroje*“. (Spengler, 1997, s. 50-51)

Autor upozorňuje na napětí, které vzniká mezi vůdci a vedenými z důvodu vzájemného nedorozumění. Většině, která zdola závistivě vzhlíží k menšině, už není viditelný a pochopitelný význam vedoucího práce (objevitele), jenž jediný je pro své myšlení skutečnou osobností v celém soukolí. Roli této přihlížející většině přiděluje stroj, nikoli jeho majitel. Jednoho dne proto podle autora nastane odboj této většiny rukou proti uměle přidělené roli i proti stroji a organizovanému životu. Dosud fungující systém se zhroutí, protože vedení lidé budou bez vůdců jen přebytečnou masou, něčím, co není životaschopné. (Spengler, 1997, s. 52) Autor se domnívá, že konec strojové techniky je nevyhnutelný. Jednou bude zapomenuta, protože se opotřebuje zevnitř. (Spengler, 1997, s. 54-55)

Této skutečnosti sice podle autora nelze nijak zabránit, východiskem ale může být individualismus, respektive „*hluboký zoufalý pud výjimečných lidí po vnitřní svobodě*“. Jen individualismus dává možnost úniku, a to jak před normalizací neperspektivní masy, tak před duševní prázdnotou. Odtud pochází „*typy dobyvatelů, dobrodruhů, poustevníků, až po jisté typy zločinců a bohémů*.“ (Spengler, 1997, s. 38)

Podobnou myšlenku vyjadřuje i současný autor Lubomír Martínek⁴ (2008), jenž říká: „*Stádo vůdce potřebuje, ale je v lidských silách stádo opustit. Stádo bez vůdce zmateně pobíhá*“. (Martínek, 2008, s. 127) V eseji o slepících a vidoucích staví individualistu do protikladu ke kolektivistovi. Podle Lubomíra Martíňka (2008) charakterizuje kolektivistu duševní prázdnota, která se odráží v tom, že se takový člověk spokojí s málem: vystačí si s napodobeninami, není náročný na kvalitu, ale množství. Pro kolektivistu je rovněž důležité, aby nebyl k posměchu sousedům. Takový člověk je v zájmu celku ochotný se leccého (i leckoho) vzdát, ale v žádném případě není ochotný riskovat, protože tím by mohl ohrozit svůj vytoužený klid a bezpečí. (Martínek, 2008, s. 103-105)

Naproti tomu individualistu charakterizuje podle autora vůle být odpovědný sám za sebe. Individualista ví, že osvobodit a pomáhat lze jen tam, kde je o to zájem. V opačném případě se proto do jakékoli intervence vůbec nepouští, protože si je dobře vědom důsledků takového jednání. Individualista také ví, že jediné osobní vlastnictví, které mu nikdo nemůže vzít, je jeho pověst, a za ideál dokáže považovat i poklidný život zasvěcený uspokojování biologických potřeb. Typickým znakem individualisty je, že za všech okolností vzdoruje mašinerii jakéhokoli druhu. (Martínek, 2008, s. 94-95)

Lubomír Martínek (2008) podobně jako Oswald Spengler (1997) ví, že stejně jako nelze zastavit technický pokrok, nelze zastavit nebo změnit ani mašinerii byrokracie. Řešením ale může být rozchod s tímto mnohačetným byrokratickým aparátem. Byrokracii přirovnává autor k molochu, který sestává z tisíců průměrných jedinců, kteří nemají opravdové zájmy, za důležité považují to nepodstatné a své životy nijak nepřesahují. Za problém považuje autor fakt, že si tito lidé učinili z toho, co bez rozmyslu přijali, hodnotu. „*Rozkaz je rozkaz, jeho obsah je lhostejný, nezáleží na tom, od koho pochází. Rozředěním úkolů mezi stovky dílčích vykonavatelů mizí jak perspektiva, tak i finalita, jinak řečeno individuální odpovědnost.*“ (Martínek, 2008, s. 194)

Autora alarmuje právě nezodpovědnost, které se v byrokratickém prostředí daří ze všeho nejlépe: „*Neúplní lidé, lhostejní lidé.*“ (Martínek, 2008, s. 106) Lhostejnost se

⁴ Lubomír Martínek (nar. 1954) je český prozaik, esejista a překladatel. (Zdroj: <http://cs.wikipedia.org>)

začne promítat do každé aktivity těchto lidí a vytváří z nich „*samostatný psychologický typ*“, odlišný od „*dělníka, řemeslníka, intelektuála, umělce...*“. Autor je proto označuje jako neúplné: „*Neúplný člověk je nezvratně přesvědčen, že neměl na vybranou, a raději přistoupí na to, že jeden vydařený charismatický vůdce může strhnout desítky milionů lidských bytostí, než aby přiznal, že mu dlouhou dobu obyčejný šašek mluvil z duše a ztělesňoval jeho ideály.*“ (Martínek, 2008, s. 195)

Autor upozorňuje na nebezpečnou nevinnost těchto neúplných lidí, kteří se dobrovolně rozhodli setrvávat vedle manipulátorů. Naproti tomu staví vzdorujícího individualistu, jenž se ničeho nebojí a neváhá svým osobním příkladem šířit toleranci, „*cit, takt, humor a ohleduplnost*“. (Martínek, 2008, s. 196-197)

Myšlenky těchto autorů mne oslovují, protože reprezentují můj problém.

H. D. Thoreau (1991) nemohl vědět nic o konzumerismu, přesto před ním varoval. Nepsal svůj spis proto, aby přemlouval lidstvo k životu v primitivních podmínkách, chtěl jen ukázat, že lepší životní podmínky nemusí nutně znamenat spokojenější život. Oswald Spengler (1997) nemohl znát pracovní prostředí open space, přesto varoval před studenou atmosférou technické organizace. Naopak myšlenka, že vynálezci budou technikou přesyceni, se ani po osmdesáti letech od vydání jeho eseje nijak nepotvrzuje. Lubomír Martínek (2008) jako současný autor pojmenovává problém neúplného člověka nejpříhodněji. Nevinnost, pokud je spojena s nevědomostí, pro něj není zárukou životaschopnosti.

Výše uvedení autoři se zamýšlejí nad důsledky automatického a nevědomého prožívání skutečnosti a ukazují, jak lze před prázdnotou pohodlného života uniknout. Tento únik označují různě: *volnost* (passim Thoreau, 1991), *individualismus* (passim Spengler, 1997) nebo *strategie života* (passim Martínek, 2008).

Cílem této práce není hledat nějaký konkrétní praktický návod na to, jak se z mechanického způsobu života vymanit. Na tomto místě pouze předpokládám, že by dobrovolná skromnost jako způsob života mohla být jednou z mnoha možností, jak se s touto situací vypořádat, a proto se tímto tématem zabývám podrobně.

2. Jak termínu dobrovolná skromnost rozumět

Termín dobrovolná skromnost není snadné vymezit. V České republice ho použila při výzkumu v roce 1992 socioložka Hana Librová, jejíž kniha *Pestří a zelení* (1994) nese podtitul *Kapitoly o dobrovolné skromnosti*. Zatímco v *Pestrých a zelených* (1994) nevěnovala autorka slovu skromnost mnoho pozornosti, ve své druhé knize *Vlažní a váhaví* (2003), která se touto problematikou zabývá rovněž, už konstatuje, že „jazyk komplikuje i vysvětluje“. (Librová, 2003, s. 27-30)

V teoretické části bakalářské práce se proto snažím vysvětlit tento termín z lingvistického, historického i sociologického hlediska.

2.1. Dobrovolná skromnost v české etymologii

Podíváme-li se na původ slova skromnost do *Stručného etymologického slovníku jazyka českého* (Holub, Lyer, 1978), zjistíme, že má praslovanský základ a je to složenina z předložky *s* a z kořene *kroma*, což znamená strana, tedy jsoucí v naprostém ústraní. Slovo skromnost prý vzniklo starým přesmykem z německého *morká* (tedy *mark*, což v němčině označuje pohraniční či krajní území). Sou/kromí tedy znamená spolu/stranou. *Kromě* je původu všeslovanského, je to šestý pád od *kroma* (=okraj) a znamená na okraji, stranou. Jestliže *kroma* označuje jakousi mez, pak žít skromně znamená žít v určitých mezích.

Přídavné jméno dobrovolný je složenina z dobré vůle. Podle stejného slovníku (Holub, Lyer, 1978) vzniklo praslovanské slovo dobrý přesmykem z *bodry*, tj. pochází z německého *bieder*, což znamená veselý, dobrácký. Slovo vůle pochází z latinského *voluntas*, z řeckého *búlé* a z německého *Wille*. Kořen slova *voló* znamená chci.

Pohled do etymologie namísto vysvětlení vyvolal jen další otázky. Bude se dobrovolná skromnost jako způsob života projevovat nějakým vymezováním? Bude se jednat o život v ústraní, který bude dokonce jakýmsi zastřeným bojem s většinovou společností? Bude to život v dobrovolně zvolených omezujících podmínkách nebo sebeomezeních, která půjdou do krajností a budou hraničit s přežitím? Nebo znamená skromnost prostě jenom reflexi toho, kdy má člověk dost?

2.2. Synonyma skromnosti

Dále se chci zabývat úskalím, které s sebou nese sémantika slova skromnost ze synchronního hlediska. Chci zde upozornit na významové nuance několika slov, která zpravidla považujeme za synonyma skromnosti a nijak zvlášť mezi nimi nerozlišujeme.

Slovník spisovné češtiny (Filipec et al., 2003) uvádí tři významy slova skromný: (1) mající malé nároky, požadavky, nenáročný; (2) prostý, jednoduchý; a (3) řidč. skrovný (ve významu malý, nevelký).

Stejný slovník uvádí, že jednoduchý znamená (1) nerozložitelný na složky; (2) jsoucí bez komplikací a problémů, snadno řešitelný; (3) prostý, obyčejný, běžný. Jednoduchý a prostý jsou tedy synonyma a významově se kryjí se slovem skromnost. *Stručný etymologický slovník jazyka českého* (Holub, Lyer, 1978) uvádí, že prostý pochází ze staroslovanského *prost* a ze spojení *prosta* s předložkou *z* vzniklo dnes hanlivé *sprostý*⁵. Domnívám se, že pro toto podvědomé pejorativní⁶ zabarvení se čeština prostotě vyhýbá a dává přednost skromnosti.

2.3. Jazyk komplikuje

Stojí také za pozornost, že dnes chápeme slovo chudoba jako synonymum bídy⁷. Je třeba ale rozlišovat mezi nedobrovolným materiálním nedostatkem (bídou) a mezi dobrovolným odříkáním (chudobou). Původ slova chudoba je spojený se zmarem a nedostatečností. Podle *Stručného etymologického slovníku jazyka českého* (Holub, Lyer, 1978) je chudý původu všeslovanského a znamená totéž co hubený, tedy nebohatý. Dodnes se nám tento význam zachoval na Moravě, kde se chudým myslí štíhlý⁸. Základ slova hubený je odvozen od slovesa hubiti, tedy hynouti, přídavné jméno hubený znamená nejen chudý, ale také ničený. Kořen slova hubený (odtud záhuba, hubiti atd.) tvoří *hyn* odvozený z německého *gyb*.

Etymologicky k sobě tedy chudoba a skromnost mají daleko (skromnost je spojena s mezí a chudoba se zmarem), mohou spolu ovšem souviset významově. Pokud chápeme dobrovolnou skromnost jako vědomou volbu prostého nebo jednoduchého

⁵ Srv.: Hellerův *Biblický slovník sedmi jazyků* zachází s přídavným jménem „prostý“ a „hloupý“ jako se synonymy. Jako latinský ekvivalent uvádí „simplex“ a „stultus“ (anglicky „simple“). (Heller, 2000)

⁶ Vzpomeňme též spojení prostáček-hlupáček.

⁷ „...“chudoba“ se přiblížila ke slovu „bída“ a nahradila je.“ (Librová, 2003, s. 29)

⁸ Ve slovenštině totéž, ovšem s negativní konotací = hubený.

Jak termínu dobrovolná skromnost rozumět

způsobu života, pak zjistíme, že spojení dobrovolná chudoba / jednoduchost / prostota / střídmost / uměřenost / nenáročnost a mnohé jiné výrazy charakterizují tento způsob života také – ovšem v závislosti na kontextu doby a na tom, jaký význam těmto termínům v různých etapách lidé přikládali. Například chudobu dnes chápeme jako bídu, ale ve středověku byla chudoba opravdovou ctností.

Díky této výrazové proměnlivosti v pojmenování jednoho určitého způsobu života vyvstane problém, až se budu zabývat dobrovolnou skromností v minulosti. Je velice pravděpodobné, že až narazím na projev tohoto způsobu života v dřívějších dobách, nebude označen termínem dobrovolná skromnost, jak ho chápeme dnes, ale bude nazýván jinak, případně tento způsob života nebude pojmenováván vůbec. Podrobně se tomuto problému věnuji v historickém exkurzu v následující kapitole.

3. Historický exkurz

„Skromnost podobně jako tma zjevuje nebeská světla.“

Henry David Thoreau

Termín dobrovolná skromnost přineslo až několik posledních desetiletí, kdy se jím zabývá sociologie (dále kap. 4). Jak jsem už naznačila výše, pokud se chci zabývat dobrovolnou skromností jako způsobem života, nestačí pátrat po tomto pojmu, protože každá doba pro něj měla své vlastní pojmenování, případně ho nijak nenazývala. Budu se muset zabývat tím, jak se tento způsob života v minulosti projevoval v jednání konkrétních lidí. Uvádím zde jen několik všeobecně známých příkladů a podrobně se zastavuji až u příkladu dobrovolné skromnosti z devatenáctého století. Čerpám převážně z literárních pramenů a částečně z historiografie.

Zcela stranou ponechávám několik tisíc let trvající mimoevropské tradice, kterým téma dobrovolná skromnost také nebylo neznámé, a za začátek exkurzu volím až období antiky.

3.1. Skromnost jako jednoduchost

Pierre Hadot⁹ (2010), jehož kniha „*mapuje vývoj vztahu člověka k přírodě*“, a to „*výhradně z pohledu metafory „snímání závoje*“, se nevěnuje výhradně skromnosti, ale rozvíjí ve své eseji myšlenku, že vedle vůle ke skromnému způsobu života existovala vždy také vůle ke kvalitnějšímu a pohodlnějšímu životu¹⁰. (Hadot, 2010, s. 15)

V kapitole o tom, jak se mechanikové, mágové a učenci snažili v průběhu antiky, středověku a novověku zmocnit přírody¹¹, uvádí, že oslava prostého života byla „*vlastní prakticky všem filosofickým školám. Zejména kynikové a epikurejci svorně zavrhovali nadbytek, přepych a bohatství*“. (Hadot, 2010, s. 144)

Známý příklad kynika Diogena ze Sinópe (412-323 př. n. l.) popisuje Diogenés Laertios (1995). Diogenés odešel ze Sinópy do Athén, kde rád naslouchal Antisthenovi,

⁹ Pierre Hadot byl francouzský filosof, historik a klasický filolog a žil v letech 1922-2010. (Zdroj: <http://cs.wikipedia.org>)

¹⁰ V této práci rozumím kvalitnějším a pohodlnějším životem konzumní způsob života (viz kap. 4. 3.), jehož výzkum není předmětem této práce.

¹¹ Hadot (2010) tento přístup nazývá prométheovský podle hrdiny, který se obětoval službě lidstvu a pomoci Isti a násilí se zmocnil tajemství bohů. Naproti tomu orfický přístup v sobě nemá nic z agresivity magie, techniky nebo experimentální vědy vůči přírodě, ale v souladu s mýtem o Orfeovi považuje člověka spíše za součást přírodního řádu, k němuž je třeba přistupovat s bázni a respektem.

jenž ho k praktikování jednoduchého způsobu života velice inspiroval. Diogenés neváhal vyzkoušet v praxi jakýkoli nápad, který považoval za zjednodušení života. Snažil se nic nemít, a když už něco vlastnil, pak se snažil využívat to do maxima. Například si zdvojnásobil plášť, aby na něm mohl i spát. Stejně úsporně se choval i k místu, kde pobýval. Nastěhoval se do sudu v Métrou, chrámu matky bohů Kybelé, kde byl státní archiv, a v tomto sudu spal, snídal i rokoval. Lidi, kterým záleželo na slávě a bohatství, pokládal Diogenés za pošetilé a neváhal dát toto své opovržení patřičně najevo. Když upadl do otroctví, koupil ho Xeniadés a pověřil ho výchovou svých dvou synů, které pak Diogenés učil, jak jinak, prostému životu. Chlapci se měli obejít bez cizí pomoci, vystačit s prostou stravou a pitím vody. Střídmost se měla projevovat i v jejich vzhledu: chodili po ulicích mlčky, ostříhání dohola a nenosili žádné ozdoby ani boty. Sám Diogenés zkoušel také chodit naboso ve sněhu a jednoduchost aplikoval i do stravování, když zkoušel jíst syrové maso, což mu ale nešlo. Se slovy „*dítě mě překonalo v jednoduchosti*“ vyhodil číšku z mošny, když viděl dítě pít rukama a podobně odkoukal i využití chlebové dutiny jako misky, takže vyhodil i svou misku. (Laertios, 1995, s. 228-232) Diogenés prý také často „*křičel, že bohové dali lidem lehký život, že však je jim to skryto, protože vyhledávají koláče s medem, vonné masti a podobné věci.*“ (Laertios, 1995, s. 236)

3.2. Skromnost jako vzor prostého života

Epikúrovy myšlenky přibližuje I. P. McGreal (1999). Epikúros (341-270 př. n. l.) založil v Athénách Zahradu, epikurejské společenství, které zahrnovalo muže, ženy, kurtizány i otroky. Cílem Zahrady bylo utvořit vzor prostého života, kde by tito politicky nerovnoprávní lidé byli spojeni přátelstvím a kde by mohli v odloučenosti od světa realizovat svůj program, jímž bylo „*vyhledávání slasti a vyhýbání se strážní*“. (McGreal, 1999, s. 60)

Autor uvádí, že už za života Epikúra se tato etika stala obětí nepochopení („epikurejec“ se dodnes spojuje se znalcem pokrmů a jídla¹²), zejména proto, že Epikúros byl materialista. „*Mnohým se proto zdálo, že „vyhledáváním slasti“ musel*

¹² Podle *Oxfordského výkladového slovníku* z roku 2005 se termínem *epicure* myslí člověk, který rád jí a pije dobré věci a hodně toho o nich ví, přídavné jméno *epicurean* pak charakterizuje toho, kdo se oddává radostem a potěšením. *Nový akademický slovník cizích slov* (Kraus et al., 2011) uvádí, že epikurejec je milovník klidu, pohodlí, slasti, požitkář – pozn. aut.

Epikúros mínit „uspokojování žádostí“. Za nejvyšší slast přitom Epikúros pokládal „nevyrušitelnost“. (McGreal, 1999, s. 60)

Bližší vysvětlení najdeme v Epikúrově listu Ménoikovi: *„Je třeba též uvážit, že ze žádostí jsou jedny přirozené, druhé liché a že z přirozených jsou jedny nezbytné, druhé jenom přirozené. Z nezbytných jsou jedny nezbytné pro blaženost, druhé pro uspokojení těla, jiné pro život sám. Správný názor na ty věci umožňuje totiž každou volbu a každé odmítnutí se zřetelem ke zdraví těla a ke klidu duše, protože to je svrchovaný cíl blaženého života.“ (Laertios, 1995, s. 420)*

Z výše uvedeného vyplývá, že Epikúros uznával pouze slasti nezbytné a slasti přirozené, které jediné vedou ke klidu duše. Správným názorem zde míní rozvážně volit mezi slastmi tak, abychom rozpoznali ty liché a odmítli je, protože nás vyrušují a může z nich vzejít ještě více nepříjemnosti. Naopak bychom měli dávat přednost mnohým bolestem – protože po dlouhé době vytrpění bolestí se dostaví slast ještě větší. *„Když tedy pravíme, že svrchovaným cílem je slast, nemíníme tím rozkoše prostopášníků ani rozkoše spočívající v požitkářství, jak se domnívají lidé, kteří naše učení neznají a s ním nesouhlasí, nebo si je špatně vykládají, nýbrž stav, v němž člověk necítí bolest v těle ani neklid v duši.“ (Laertios, 1995, s. 421)*

I. P. McGreal (1999, s. 60) dále uvádí, že epikurejská škola měla velice blízko ke stoicismu, ačkoli by se na první pohled mohlo zdát, že jejich etické cíle byly opačné. Na příkladu stoika Seneky (4 př. n. l. – 65 n. l.) lze ukázat, že stoická zdrženlivost má k epikurejskému vyhledávání slasti, resp. nevyrušitelnosti velice blízko.

Ve druhém listu Luciliovi píše Seneca (1969) toto: *„Dnes jsem vytěžil něco z Epikúra – rád totiž zabíhám i do cizího tábora, ne jako přeběhlík, ale jako zvěd. Zní to: „Veselá chudoba je věc čestná.“ Chudoba vskutku přestává být chudobou, je-li veselá. Chudý není, kdo má málo, ale kdo touží mít více. Vždyť co je komu platno, že má velký majetek v pokladně nebo na sýpkách, ve stádech nebo na lichvářských úrovních, jestliže lačně hledí po cizím, jestliže nepočítá, co vyzískal, ale co by měl získat? Ptáš se, jakou má mít bohatství mez. První je mít, co je nezbytné; druhá, co je dost.“ (Seneca, 1969, s. 9)* Nehledě na své cíle tak obě školy stojí na stejné myšlence: jen taková duše může být v klidu, která dokáže rozpoznat, kdy má dost.

3.3. Nevědomá skromnost zlatého věku

Pierre Hadot (2010) ve své eseji o odhalování tajemství přírody dále vysvětluje, že za opravdovou skromnost považovali antičtí autoři ideál zlatého věku. Uvádí, že názory antických autorů se kryjí s termínem primitivismus, který použili autoři A. O. Lovejoy a G. Boas¹³ v roce 1935. „*Tento [názorový] proud je inspirován mýtem o Zlatém věku, tedy ideálem primitivního života dávných časů: největší dokonalosti dosáhlo lidstvo na počátku věků a technologický pokrok je projevem jeho úpadku.*“ (Hadot, 2010, s. 143)

Pierre Hadot (2010, s. 143-144) podrobně vysvětluje, jak autoři v antice zlatému věku rozuměli. Podle Empedokla (ibid) tehdy lidé žili pod vládou Afrodity, neznali válku a byli vegetariáni. Hésiodos (ibid) vykresluje zlatý věk jako dobu Kronova panování. Lidé se tehdy nemuseli starat o obživu, protože je dostatečně nasýtila půda, která plodila sama od sebe. Lidé nemuseli ani pracovat, ani se starat o majetek, a proto neměli žádné starosti – žili si jako bohové. Podle Ovidia (ibid) žili lidé zpočátku počestně a řádně, aniž by je k takovému chování muselo něco vnějšího nutit, postupně však začaly zákony nabývat na důležitosti. Lidé začali ovládat přírodu, nejprve aby mohli vymezit svá pole, později aby mohli vyrábět zbraně. Na jednu stranu tak civilizace vzkvétá, na druhou stranu však upadá. Tuto teorii postupného úpadku přijímá i epikurejec Lucretius (ibid). Seneca (ibid) popisuje zlatý věk idylicky, jako dobu, kdy lidé dokázali žít neokázale. Nevěděli, co je to osobní vlastnictví, a namísto přivlastňování se o všechno dělili. Svět tehdy patřil všem, a tak mohli lidé bezstarostně přespávat pod širým nebem a půda jim dávala kvalitní úrodu, aniž by disponovali technickými dovednostmi. Postupně však lidstvo začalo upadat, čímž má autor na mysli, že lidé se už nechtěli nadále smířit s jednoduchým způsobem života. (Hadot, 2010, s. 143-144)

Seneca (1969) však na rozdíl od ostatních výše uvedených antických autorů nepovažuje idylický zlatý věk za ideál vhodný následování. Nedomnívá se, že se tito prvotní lidé chovali neokázale proto, že by byli natolik moudří. Stát se moudrým podle něj vyžaduje obrovskou práci a mít vytříbenou mysl je dílem umění, nikoli přirozenosti:

¹³ A. O. Lovejoy, G. Boas, *Primitivism and Related Ideas in Antiquity*, Baltimore 1935; R. Vischer, *Das einfache Leben*, Göttingen 1965.

„Oni ještě nehledali v hloubi zemských útrob zlato, stříbro a průhledné kameny, rovněž dotud šetřili i zvířata, natož aby člověk člověka zabíjel, dokonce ani ne z hněvu nebo strachu, ale na pouhou podívanou. Látka oděvů ještě nebyla pestrá ani protkávaná zlatem – zlato ještě nedolovali. Z neznalosti věci byli nevinní. Je však veliký rozdíl, jestliže někdo chybovat nechce, nebo nemůže. Jim chyběla spravedlnost, rozumnost, umírněnost i statečnost. Tehdejší prostý život měl sice jakési zárodky všech těchto ctností. Ale pravé ctnosti se dostává jenom duchu dobře pěstovanému, vyučenému a vytrvalým cvikem přivedenému na nejvyšší úroveň. Rodíme se sice k tomu, ale bez toho. I u nejlepších jedinců, dokud je nevzděláš, projevuje se jen předpoklad pro ctnost, nikoli ctnost sama.“ (Seneca, 1969, s. 190) Zatímco spravedlnost, rozumnost, umírněnost i statečnost považuje autor za ctnosti, na nevinnosti spojené s nevědomostí nic obdivuhodného nespátřuje.¹⁴

3.4. Návrat k pravému způsobu života

V raném středověku se návrat k prostému a jednoduchému způsobu života mohl projevat i jinak. V literatuře můžeme najít i příklady, kdy se vůle ke skromnému způsobu života projevuje jako touha po návratu k pravému způsobu života. O tom, jak vypadá život, který stojí za to žít, se můžeme dočíst na mnoha místech v bibli. Jako příklad uvádím podobenství *o marnotratném synovi* podle evangelisty Lukáše. (Lk 15, 11-32)

V tomto příběhu požádá syn otce, aby mu vyplatil tu část majetku, která mu náleží. Když ho otec vyplatí, tak syn svůj podíl vezme do světa a tam ho bezstarostně prohýří. Když už nemá vůbec nic, závidí i prasatům, že mají co jíst, zatímco on hladoví. Uvědomí si, co otci udělal, a s lítostí se rozhodne k otci vrátit, nikoli jako jeho syn, ale jako pouhý nádeník. Druhý syn se diví, proč otec marnotratného vítá s otevřenou náručí a ještě mu chystá oslavu. Otec mu vysvětluje, že oslavy jsou na místě, protože se vrací ten, jenž zemřel a znovu ožil. Na pozadí příběhu si domyslíme, že život v rozmaru přirovnává otec ke smrti – syn byl pro něj jako mrtvý, když rozhazoval svůj podíl ve světě. Nyní, když si syn uvědomuje, jak liché bylo toto krátké oslnění bohatstvím a co všechno tím způsobil, pro něj jakoby ožil.

¹⁴ Srv. s problémem „neúplného člověka“ (Martinek, 2008, s. 195), viz kap. 1.

3.5. Skromnost jako mnišství

Pro raný středověk byl typický další způsob skromného způsobu života – mnišství. Křesťanské mnišství vycházelo ze Starého i Nového zákona Písma svatého a za ideál považovalo žít podle Písma a následovat Ježíše Krista.

V předmluvě k Řeholi svatého Benedikta (RB, 1998) se dočteme, že se tento mnišský způsob života projevoval v různých formách: jako asketický, anachoretský či cenobitský způsob života. Na počátku byl asketický způsob života, jehož ideálem byla zdrženlivost, láska k Bohu a eschatologické očekávání. Koncem 3. století se začalo projevovat mnišství poustevníckého¹⁵ typu, tzv. pouštní anachoreze. Asketi si ponechali své ideály, ale odešli do pouště, kde jako monachi¹⁶ mohli žít osvobození od okolního světa a očekávat druhý příchod Páně. Poušť pro ně měla význam duchovního prostoru, protože na poušti prožili důležité chvíle i Mojžíš, Eliáš, Jan Křtitel nebo Ježíš Kristus¹⁷. Souběžně s pouštní anachorezí se objevila jiná forma mnišství, tzv. cenobitství, tedy společný život mnichů (z řeckého koinobiotés¹⁸). Jedná se o následování života typického pro prvotní obec v Jeruzalémě, napodobování Ježíše a život v souladu s Písmem. Mniši chápali svůj život jako „pravou filosofii“ a „svobodu pro Boha“ a považovali se za následovníky mučedníků. (RB, 1998, IA, XXI-XXVI)

Později, v 11. a 12. století, začaly vznikat nové náboženské řády, které chtěly následovat proroky a apoštoly a zaměřovaly se na činnost potulných kazatelů (např. dominikáni, minorité nebo žebravé řády). Osobní chudoba mnicha byla samozřejmostí a bohatství konventu se považovalo za předpoklad důstojné služby Bohu. (Seibt, 2000, s. 160)

3.6. Skromnost jako umírněnost

Tyto nové náboženské řády ustanovovaly svá pravidla podle Řehole svatého Benedikta, zakladatele řádu benediktinů. Autor řehole (*Regula*¹⁹ *Benedicti*) Benedikt

¹⁵ Za „moderní“ poustevníky lze považovat do určité míry i bezdomovce. Problematika bezdomovectví je však natolik široká, že ji v této práci ponechávám zcela stranou, také proto, že si lidé tento způsob života zpravidla nevybírají dobrovolně.

¹⁶ Toto slovo pak bylo obecným označením anachoretů i cenobitů.

¹⁷ Mk 1, 12

¹⁸ koinos = společný, bios = život. Mnich, který žije v klášteře = coenobium: „Nežijí [mniši] podle vlastního úsudku, neposlouchají své žádosti a choutky, ale následují úsudek a rozkaz někoho jiného, jsou v klášteře a touží mít nad sebou opata.“ (RB, 1998, II, 5, 12)

¹⁹ Slovo „regula“ může nabývat více významů. Sv. Benedikt jím rozumí „život pod řeholí a opatem“, kromě toho ale „regula“ znamená také Písmo svaté, pravidlo křesťanského života, ústní tradici, příklad života, nebo klášterní zákonodárství. (RB, 1998, IA, XXIX-XXX).

z Nursie (480-547) byl opatem kláštera na Monte Cassinu²⁰ a na počátku 6. století sepsal pro toto mnišské společenství pravidla klášterního života. Benediktova řehole (RB, 1998) obsahuje v 73 člancích návod, který si klade za duchovní cíl umožnit komunitě život podle evangelia. Autor mnichům předepisuje způsob vzájemného soužití, dále jak, kdy a co mají jíst, kdy spát, kdy se modlit, kdy pracovat, případně jaké je mohou postihnout sankce, pokud se jejich chování bude s řeholí rozcházet. Za základ řehole posloužilo Písmo svaté a dále texty jiných mnišských řádů, respektive klášterů, protože v Benediktově době platilo, co klášter, to vlastní řehole. Tímto způsobem se do textu dostaly již osvědčené (tj. tradiční) články. (RB, 1998, IA, XXXI-XXXII) Tyto pokyny mají být závazné pro mnichy i představené, kteří doslova „*bojují pod řeholí a opatem*“ (RB, 1998, II, 1, 2). Mottem řádu se stalo heslo „*Ora et labora*“ („Modli se a pracuj“). Níže se pokusím přiblížit důvody, čím byl text Benediktovy řehole (kromě tradice) tak výjimečný, že ho mohly ostatní řády přebírat.

O střídmosti v jídle se píše např. v článku 39, který upravuje (tj. reguluje) množství pokrmu tak, aby se dbalo na správnou míru během dne. O deváté nebo šesté hodině postačí ke každému stolu dva vařené pokrmy „– *s ohledem na slabosti jednotlivců, aby ten, kdo by nemohl jíst jedno, se nasytil druhým*“ (RB, 1998, II, 39, 1-2) Článek upravuje také třetí chod, kterým může být ovoce, zelenina nebo libra chleba. Autor řehole si uvědomuje, že správnou míru nelze druhým přesně určovat diktátem: „*A tak určíme množství stravy pro druhé s jistými rozpaky.*“ (RB, 1998, II, 40, 1) Nepíše proto řeholí formou imperativu, ale spíše jako návod k posuzování správné míry, případ od případu: „*Kdyby bylo více práce, opat zváží a rozhodne, zda je vhodné něco přidat, ale tak, aby se mniši především vyhnuli nestřídmosti a nikdy jim nebylo špatně od žaludku, protože nic není pro křesťana tak nevhodné jako nestřídmost.*“ (RB, 1998, II, 39, 6-9)

Obdobně je ustanoveno v článku 40 i množství nápoje. Autor nezakazuje pití vína, protože se domnívá, že v současné situaci by se takový zákaz neshledal s porozuměním, proto doporučuje jeho denní dávku a navíc dává prostor k posouzení

²⁰ Kolem r. 577 byl klášter pobořen a mniši uprchli do lateránské baziliky, kam přinesli jeden exemplář Řehole – ten se pak dostal do papežské knihovny a zhruba po 200 letech zpět do montecassinského kláštera. (RB, 1998, IIIC, LI)

této doporučené dávky. Každému má stačit hemina²¹ vína a dbát se má na to, aby se nikdo neopíjel. Pít se nemá do sytosti, ale raději méně. (RB, 1998, II, 40, 3-9)

V článku 48 je ustanoveno také množství každodenní tělesné práce: „*Zahálka je nepřítel duše. Proto mají být bratři v určité hodiny zaměstnání tělesnou prací, v jiné hodiny zase svatým čtením.*“ (RB, 1998, II, 48, 1) Následuje velice podrobný denní rozvrh, který ustanovuje, jak, kdy a čím se mají mniši zabývat. Nebere přitom v úvahu jen roční období, ale zohledňuje také místní poměry, opět případ od případu různé: „*Kde místní poměry nebo chudoba vyžadují, aby se bratři postarali o sklizeň plodin sami, ať se nermoutí. Vždyť právě tehdy jsou skutečnými mnichy, když žijí z práce svých rukou jako naši Otcové a apoštolové.*“ (RB, 1998, II, 48, 7-8)

Autor řehole ví, že ani množství práce a jiných aktivit nelze pro jedince přesně normovat. Individuální schopnosti jednotlivců nelze nijak změřit. Zahálčivost je nežádoucí, ale pokud je někdo nemocný nebo slabší, pak se mu má uložit jen taková práce, kterou může zvládnout – to vše podle uvážení opata. (RB, 1998, II, 48, 23-25)

Kromě výše uvedených příkladů umírněnosti v jídle, pití a práci se řehole zmiňuje také o chudobě. Podíváme-li se do jejího rejstříku na výraz chudoba, zjistíme, že odkazuje čtenáře k článku 33 upravujícího soukromý majetek mnichů, k článku 54 upravujícího přijímání dopisů a darů, k článku 58 upravujícího způsob přijímání bratří a k článku 28 upravujícího stupeň vyloučení (od stolu).

Jinak je tomu ale s výrazem skromnost. V tomto případě jsou v rejstříku uvedeny pouze dva odkazy na konkrétní řádky článku: k článku 7 Pokora, který říká: „*Jedenáctý stupeň pokory spočívá v tom, že když mnich mluví, dělá to klidně, beze smíchu a s pokornou vážností, nemluví mnoho, ale rozumně, a nezvedá při tom hlas.*“ (RB, 1998, II, 7, 60) Dále odkazuje rejstřík k článku 22 týkající se nočního odpočinku mnichů, který říká: „*Tak jsou také stále připraveni, aby se na dané znamení bez váhání zvedli a předbíhali se na služby Boží, avšak ve vší vážnosti a skromnosti.*“ (RB, 1998, II, 22, 6)

Ačkoli tušíme, že celý text řehole téma skromnosti jistě řeší, rejstřík odkazuje pouze na tato dvě místa. Po bližším prozkoumání navíc vyjde najevo, že se tyto dva odkazy v rejstříku plně kryjí s odkazy k výrazu vážnost. Proč je tomu tak? Autor řehole

²¹ 1 hemina = 2,73 dl

předpokládá, že jeho text budeme číst ve vší vážnosti. Pokud tak učiníme, pak nám téma skromnosti (resp. umírněnosti) uniknout nemůže a pochopíme, že autor se skromnosti explicitně věnovat ani nemusí. Skromnost nevydává za hlavní program řehole a toto slovo také není uvedeno v názvu jediného článku – přesto je v každém článku skromnost přítomna, stejně tak jako je umírněnost obsažena v každé mnišské činnosti. V předmluvě Řehole svatého Benedikta (RB, 1998, IB, XXXVII) se dočítáme, že jejím hlavním programem je první slovo textu – „*obscura*“ (naslouchej). (RB, 1998, Prol, 1) Nasloucháním je zde míněna „*disciplina srdce, proces pozornosti, vnitřního zaměření na cíl*“, tedy zvláštní dovednost, o kterou musíme usilovat neustále, aniž bychom o ní kdy mohli s jistotou prohlásit, že jí disponujeme. (RB, 1998, IB, XXXVII)

Autor řehole se snažil napsat návod, jak správně žít, zároveň si byl ale vědom toho, že ho nemůže nikdy napsat přesně. Mohl sepsat řeholi tak, aby vyhovovala podmínkám a prostředí doby, v níž žil. Namísto toho napsal text o umírněnosti a prostotě těla i duše, který se stal základem ženských i mužských klášterů benediktinské, olivetánské, cisterciácké a trapistické tradice prakticky po celém světě²². Jeho text je nadčasový. Umožňuje čtenáři jakékoli doby, aby opakovaně posuzoval své podmínky, schopnosti a možnosti v konkrétních situacích a rozhodoval se na jejich základě – nikoli na základě pevně stanoveného výměru. Člověk se tak stává sám sobě tvůrcem svého vnitřního pokoje: „*Chceš-li mít pravý a věčný život, (...) hledej pokoj a usiluj o něj.*“ (RB, 1998, Prol, 17)

3.7. Skromnost jako samozřejmost

Nad tím, jak mohla vypadat vůle ke skromnému životu jednotlivce ve středověku, se zamýšlí Egon Friedell²³ (2006a), jenž píše o kulturních dějinách novověku a na dějiny pohlíží „*z mimonovověkého úhlu*“. (Friedell, 2006b, s. 345). Život ve středověku přirovnává k dobrodružství. (Friedell, 2006a, s. 66) Podle autora žili tehdy lidé „*nevědoměji a nekritičtěji*“, protože se samozřejmostí věřili nejen v Boha, ale ve skutečnost vůbec (tj. i v to, co skutečné nebylo), od legendy, přes svaté až po ďábla. „*Proto navzdory veškeré věčnosti a onomu světu, bídě a strážním ten nádherný*

²² V 10. století se s prvními mniškami a mnichy dostala také do Čech (Sv. Jiří na Pražském hradě, břevnovský klášter, klášter Ostrov u Davle).

²³ Egon Friedell žil v letech 1878-1938. Byl historik, religionista, filosof a kabaretiér.

optimismus oněch dob. Kdo v tyto věci věří, je vždy pln důvěry a radosti. Středověk nebyl temný, středověk byl jasný!“ (Ibid, s. 65)

Autor píše, že ve středověku lidé ještě neznali pohodlí, které umožnily až vynálezy novověku. Přírodu ještě neovládali, a proto ji vnímali daleko bezprostředněji, než ji vnímáme dnes. Byli také zcela odkázáni na ústní podání zpráv, protože nebyly ještě k dispozici knihy, letáky ani noviny. (Ibid, s. 67)

„Každý technický vynález je však kusem racionalizovaného života. Využití parní síly vneslo do našeho mírového podnikání a použití střelného prachu zase do našeho válečného podnikání neosobní prvek řádu, uniformity a mechanizace, jenž oněm časům chyběl. Boj byl pro středověkého člověka ještě pitoreskní formou činnosti, jíž se mohla rozvíjet fantazie. Pokud neválčil, trávil život více či méně v zahálce – buď ve skutečně jako ti nesčetní rytíři, žebráci a potulní pěvci, nebo v učené jako klerici – a v tom je opět něco poetického.“ (Ibid, s. 66)

Dále autor vysvětluje, že středověký člověk neměl vztah k penězům. Když už pracoval, tak proto, že nebylo zbylí, nikoli pro peníze. Přednější než množství vyrobeného zboží pro něj byla kvalita jeho výrobku. Také lidské potřeby byly nižší, protože životní úroveň stejně nešlo pomocí peněz zvýšit a kromě toho všichni dobře věděli (a věřili), že stav je něco, co je dáno Bohem. (Ibid, s. 67)

„Středověké hospodářství vzniklo ze zemědělských občin, které měly takřka komunistický základ, vykazuje však i v pozdějším vývoji v organizacích, (...) tendenci k ekonomické rovnosti anebo aspoň spodobě svých členů: vydělává se, aby se žilo, a nežije se, aby se vydělávalo.“ Středověk, „který bral evangelium ještě vážně“, si udržel „pocit, že mamon je od d'ábla“ a byl prodchnut zdravým pocitem, že „práce není požehnání, nýbrž břímě a prokletí“. (Ibid, s. 68) Podle autora tak byla skromnost a uměřenost pro lidi středověku spíše samozřejmostí než společenským tématem nebo cílem.

3.8. Chudoba jako nemravnost

Srovnáním středověku s novověkem se zabývá i německý historik Martin Rheinheimer (nar. 1960) v knize o tulácích, žebrácích a chudácích (Rheinheimer, 2003). Zatímco ve středověku se na práci původně pohlíželo jako na lopotu, novověk přinesl změnu. Práce se stala zdrojem blahobytu a bohatství a chudí si najednou byli

chudobou vinni (leností). Novověk začal dokonce pěstovat strach z chudoby, když zavedl nový pojem chudoby. Někteří chudí byli do společnosti ještě integrováni, druzí z ní byli úplně vytlačováni. Skuteční chudí měli být odděleni od falešných a chudoba se stala synonymem nemravnosti. Mnohdy se proto chudí snažili svou bídu zakrývat – skromností. (passim Rheinheimer, 2003)

Zatímco pro středověk byla chudoba okázalou hodnotou (ve smyslu skromnosti, vystačit s nejnütnější), v novověku se za chudobu lidé styděli. Je otázka, zda právě v novověku nezačaly být skromnost, chudoba a bída chápány jako synonyma. Tuto otázku ponechám stranou, protože v této práci není dostatečný prostor sledovat dobrovolnou skromnost jako topos.

3.9. Skromnost jako volnost

Jako poslední příklad dobrovolné skromnosti chci uvést případ, kterému jsem se krátce věnovala už v první kapitole (str. 3). V 19. století zaznamenal svou ojedinělou zkušenost Henry David Thoreau (1817-1862), jenž sám sebe do jednoho dotazníku charakterizoval takto: „učitel – soukromý pedagog, zeměměřič, zahradník, farmář, malíř (pokojů), tesař, zedník, dělník, drobný výrobce tužek [jeho rodina vlastnila továrnu na tužky – pozn. aut.] a skelného papíru, spisovatel a někdy špatný básník.“ (Thoreau, 1991, s. 3).

Egon Friedell (2006b) ho přirovnává k Františkovi z Assisi a zamýšlí se nad tím, proč později lidem tolik záleželo na tom, aby byl tento ojedinělý případ skromného způsobu života zapomenut: „Ptáci mu usedali na ruku, veverky jedly z jeho misek, hadi se mu ovíjeli kolem nohou, ryby mu dovolovaly, aby je chytil rukama, divoká zvěř hledala u něj útočiště. Připomíná tak Františka z Assisi. Jasně hlavy, které si nedají nic nakukat, odkázaly jeho bratrské soužití se zvířaty do říše pověstí. Zde však, v osvícené době kulometu, clearingu a vivisekce, máme zcela podobný a ověřený případ, který by jistě nebyl jediný, kdyby lidé byli méně žraví a hamižní.“ (Friedell, 2006b, s. 163)

Egon Friedell (2006b) dále vysvětluje, že H. D. Thoreau „opovrhoval tradici“, což se někdy mylně zaměňuje za opovrhování civilizací. (Friedell, 2006b, s. 164) Jeho jediným skutečným důvodem k životu v lesích přitom bylo pravé poznání života. Sám H. D. Thoreau (1991) se k tomu vyjadřuje takto: „Odešel jsem do lesů, protože jsem chtěl žít uvědoměle, postavit se čelem k základním skutečnostem života a vyzkoumat, zda

bych se mohl naučit to, čemu mě život má učit, a ne abych teprve až budu umírat, seznal, že jsem vůbec nežil. Nechtěl jsem prožívat něco, co není život – vždyť žít je tak nádherné! A také jsem nechtěl trpně se odevzdávat osudu, ledaže by to bylo naprosto nezbytné. Chtěl jsem se co nejhlouběji ponořit do života, vysát jej až k samé jeho dřeni, žít chlapsky a spartánsky, abych dokázal odmrstit všechno, co není životem, pokosit až docela při zemi široký řad, zahnat život do úzkých a omezit jej na nejnutnější míru, a kdyby se ukázal ubohý, nu, pak jeho skutečnou ubohost beze zbytku pochopit a vyjevit ji světu; anebo, bude-li vznešený, sám na sobě jej zakusit a být schopen podat o něm pravdivé svědectví na své nejbližší výpravě mezi lidmi.“ (Thoreau, 1991, s. 84)

V závěru *Waldenu* H. D. Thoreau (1991) vysvětluje, co považuje na základě své dvouleté zkušenosti za opravdové bohatství. Největší cenu má pro něj sám život, a to jakýkoli. I sebemizernější a nejhudší život může být bohatý. Jeví se nám podle toho, jak a čím ho poměříme. Záleží tedy jen na našem pohledu, ne na vnějších podmínkách. *„Kdoví, i v chudobinci se ti mohou naskytnout chvílky příjemné, vzrušující, báječné. Zapadající slunce se odráží v oknech takového domu stejně zářivě jako ve sklech boháčova sídla.“* (Thoreau, 1991, s. 300) Proto autor obrací pozornost svých čtenářů ke skromnosti²⁴: *„Pěstujte chudobu jako zahradní rostlinku, jako šalvěj. Nezatěžujte se příliš úsilím získat nové věci, ať to jsou šaty nebo přátelé. Obráťte staré; vraťte se k nim. Věci se nemění; my se měníme. (...) Skromnost podobně jako tma zjevuje nebeská světla. Stíny chudoby a nízkosti nás opřádají – „a hle! – našim zrakům otevírá se dokořán vesmírný svět“. (...) Nadbytečné bohatství může si koupit jen věci nadbytečné. Na to, co potřebuje duše, není třeba peněz.“* (Thoreau, 1991, s. 301)

Lubomír Martínek (2008) poznamenává, že pro H. D. Thoreaua neměla jeho doba mnoho pochopení, protože byl v roce 1846 odsouzen za to, že odmítl podporovat placením daní válku s Mexikem. Právníci jeho postoj dodnes označují za podryvání americké společnosti. H. D. Thoreau přitom jen vyjádřil nesouhlas s tím, aby americká společnost ve jménu pokroku zotročovala tu mexickou. (Martínek, 2008, s. 134)

Myšlenku, že sám H. D. Thoreau si byl vědom své pověsti buiče rozvíjí i Witold Gombrowicz (2011), když ho přirovnává ve své eseji o úloze umění ve

²⁴ Stojí za povšimnutí, že Thoreau (1991) používá chudobu a skromnost jako synonyma – pozn. aut.

společnosti k umělci: „(...) *umělec je jedinec zcela odlišný, je neredukovatelný na byrokraticky produkované schéma organizované společnosti. Ta ho mění v jedince „nepotřebného“ a nebezpečného, a tudíž v nepřítele státu. „To, co já píši,“ tvrdí Henry David Thoreau v 19. století – „je vraždou státu“*“ (Gombrowicz, 2011, s. 180)

3.10. Shrnutí

Cílem této kapitoly bylo ukázat, jak by bylo mylné domnívat se, že dobrovolná skromnost je nový fenomén, ke kterému lidstvo dospělo vývojem či uvědoměním. Na podporu tvrzení, že myšlenky dobrovolné skromnosti jsou velice staré, jsem uvedla pouze několik známých příkladů z literatury, ale mnoho jiných příkladů zůstalo stranou. Dále jsme viděli, že tradice dobrovolné skromnosti jako způsobu života se nemusí překrývat s termínem dobrovolná skromnost.

Ukázalo se, že musíme rozlišovat mezi skromností vědomou, která se týká našeho tématu, a mezi skromností nevědomou, která do našeho tématu nepatří. Pokud volí lidé skromnost nedobrovolně (nevědomě), jak popisuje Seneca (1969, s. 190) dobu tzv. zlatého věku, pak se nejedná o skromnost v pravém slova smyslu.

Dále jsme na příkladu Epikúrovy snahy o dosažení klidného stavu duše viděli, jak může být mylně interpretována jako požitkářství, a poslední příklad všestranného H. D. Thoreaua ukázal na další problém, totiž že společnost nemusí vždy praktikování skromného způsobu života přijímat kladně.

4. Dobrovolná skromnost v sociologii

„Z hlediska společnosti, která nutně potřebuje prosperovat, patří skromnost bezesporu ke zdaleka nejnebezpečnějším lidským neřestem.“

Jan Keller

4.1. Výzkum dobrovolné skromnosti

Dobrovolnou skromnost není snadné uchopit jazykově ani historicky a se stejným problémem se potýká i sociologie. Ani ona nemá jednotnou definici dobrovolné skromnosti (anglicky Voluntary Simplicity)²⁵ jako sociologického termínu, proto zde uvádím krátký vhled do jeho vývoje. Poprvé jej použil Angličan Richard Gregg²⁶ již v roce 1936 ve své práci *The Value of Voluntary Simplicity* (Hodnota dobrovolné skromnosti)²⁷. Dobrovolnou skromnost tehdy definoval takto: „*Dobrovolná skromnost se týká jak vnitřního tak i vnějšího života. To znamená, že má jeden cíl: upřímně a poctivě zvažovat, co je pro život nejdůležitější a nenechat se vtahovat do okolního chaosu. Znamená to částečně se omezit v jedné oblasti, abychom pak měli dostatek energie a mohli si více dopřát v oblasti druhé. Tedy vědomě k tomuto cíli směřovat [a deliberate organization of life for a purpose.]“* (Gregg, in: Elgin, 1981, s. 31, překlad vlastní)

Později začal tento termín používat Američan Duane Elgin (nar. 1943), jenž ho proslavil roku 1981 ve své publikaci nazvané *Voluntary Simplicity (Dobrovolná skromnost)* s podtitulem *Toward a Way of Life That Is Outwardly Simple, Inwardly Rich (Cesta k životu navenek prostému, vnitřně bohatému)*. Hlavním tématem této práce bylo dosažení udržitelného způsobu života prostřednictvím změny hodnotových orientací obyvatel. Tato změna orientace na dobrovolnou skromnost by podle autora vyřešila nejen jeden zásadní problém, se kterým se dnes lidstvo potýká, ať už je to „*zhoršování životního prostředí, byrokratická mašinerie [bureaucratic complexity], hlad ve světě,*

²⁵ *Velký anglicko-český slovník* (Fronek, 2006) sice k výrazu *simplicity* neuvádí význam *skromnost*, ale *prostota* nebo *jednoduchost*. I tak se ovšem významově kryje se *skromností* (anglicky *modesty*), viz *Slovník spisovné češtiny*, Filipce J. et al., 2003 (viz též kap. 2.2).

²⁶ Richard Bartlett Gregg (1885-1974) byl prvním americkým sociálním filosofem, o němž se mluví jako o „prvním Američanovi, který vytvořil zásadní teorii nenásilné resistance“ a měl vliv na Martina Luthera Kinga, Jr., Aldouse Huxleyho, teoretika občanských práv Bayarda Rustina a pacifistického a socialistického reformátora Jessie Wallace Hughana. Greggovy myšlenky ovlivnily také Peace Pledge Union ve 30. letech 20. století ve Velké Británii, ačkoli se do roku 1937 většina PPU od Greggových myšlenek odklonila.

²⁷ By Richard Gregg, originally published in August, 1936 in the Indian Journal Visva-Bharati Quarterly and by the Quakers at Wallingford, PA: Pendle Hill, 1936.

sociální cíle, společenská soudržnost, odlidštěná ekonomika nebo spousta jiných problémů.“ (Elgin, 1981, s. 124, překlad vlastní)

Duane Elgin je mezinárodně uznávaný rétor, spisovatel a vizionář v sociální oblasti, jenž nahlíží pod povrch dnešní bouřlivé doby a objevuje tam hlubší jevy, které mění náš svět. V roce 2006 obdržel mezinárodní cenu Goi Peace Award za svůj přínos ke globálnímu pohledu na budoucnost, globálnímu chápání světa a za životní styl, který vychovává ke „snesitelnějšímu a duchovnějšímu“ způsobu života.

Duane Elgin má svou vlastní internetovou stránku. V roce 2012 působil jako „význačný odborník“ na Rollins College ve Winter Park na Floridě, kde ke studentům i veřejnosti hovořil o současné „velké přeměně“. Témata, kterými se dnes téměř sedmdesátiletý Duane Elgin stále aktivně zabývá, lze shrnout do těchto čtyř bodů: (1) Udržitelný způsob života: „hledání udržitelného růstu“ a prostší a vyváženější způsob života. (2) Svět v přechodném období: pochopení důležitosti evoluční cesty k humanitě. (3) Živý vesmír: příklad spojení vědeckého poznání a duchovnosti. (4) Vyspělá demokratická média: povinnost všech zájmových skupin i politických stran dbát o zodpovědnost a objektivitu médií a o posílení občanských práv. [Zdroj: <http://www.duaneelgin.com/>]

O definici dobrovolné skromnosti se Duane Elgin pokusil v roce 1981. Pro srovnání s ostatními pokusy o vymezení tohoto termínu a pro pochopení problému, který s sebou tato snaha nese, cituji jeho pohled: *„Dobrovolnou skromnost [voluntary simplicity] nelze shrnout do jedné jediné definice. Pro mě je dobrovolná skromnost souznění více definic: je to způsob života, který je zvenku jednoduchý (prostý) a vnitřně bohatý; je to takový způsob žití, který uvádí do rovnováhy vnitřní a vnější stránky života. Je to uvážené rozhodnutí [deliberate choice] vystačit s málem ve víře, že život tak bude bohatší. Je to uvědomělé získávání dovedností umožňujících zacházet se světem stále jemněji a opatrněji. Je to způsob bytí, ve kterém se naše nejautentičtější a nejživější já přímo a vědomě propojuje se vším, co děláme (práce, kontakty, spotřeba). Pocit zodpovědnosti za rozvoj lidských možností, schopnost přispívat ke zdraví a štěstí celého světa, jehož jsme neoddělitelnou součástí. Vystříhat se plytkosti a povrchnosti a mít tak více času a energie být srdeční a upřímní. Je jasné, že existuje mnoho různých způsobů jak definovat „dobrovolnou skromnost“ a každý z nás může objevovat a tvořit své vlastní definice.*“ (Elgin, 1981, s. 33, překlad vlastní)

Jak vyplývá z výše uvedeného, skromnost považuje Duane Elgin spíše za prostotu: „Pod heslem „jednoduchost“ [simplicity] najdeme ve slovníku výrazy jako *přímý, jasný, prostý přetvářky a nečestnosti, bez marnivosti, okázalosti, přehnaných projevů, vychloubání, falešných záminek a rozptylování. Prostý život je přímý, bezprostřední, z první ruky. Žít prostě tedy znamená prožívat věci upřímněji, plněji a celým srdcem. Zdá se, že cena za vědomou prostotu [conscious simplicity] je tak přímo úměrná ceně, kterou přikládáme samotnému životu.*“ (Elgin, 1981, s. 163, překlad vlastní)

Autor vysvětluje, že jeho tématem je takováto vědomá skromnost, která ovšem nemá nic společného s nedobrovolnou materiální skromností – bídou (jež dnes běžně zaměňujeme za chudobu – *pozn. aut.*). Zároveň upozorňuje, že skromnost neznamena v žádném případě život v primitivních nebo nejzákladnějších podmínkách. Spíše se jedná o estetickou skromnost, protože si tento způsob života lidé vybírají na základě své vědomé vůle. Jakým způsobem se uskromní, pak záleží na každém jednotlivci. (Elgin, 1981, s. 32)

Dobrovolná skromnost znamená podle autora kombinaci dvojího: navenek žít skromně a uskutečňovat tento způsob života na základě své vnitřní vůle. Výzvu současné civilizace spatřuje autor v rozvíjení lidského potenciálu. Pokud si ale neuvědomíme, že ho máme, a přitom ho nepoužíváme, zůstane tento životně důležitý potenciál ležet ladem. Tímto uvědoměním má na mysli probuzení svých jinak dřímajících schopností. (Elgin, 1981, s. 161)

Autor navazuje na myšlenku Simone de Beauvoir²⁸, že život nestačí jenom udržovat, ale je třeba jej ustavičně přesahovat: „*Zdravá společnost i jedinec musejí neustále vyvažovat dva protichůdné požadavky. Musíme se nějak žít a tak se bez ohledu na to, jak úžasný standard máme, může ze života stát „pouhé přežívání“.* Ale *kdybychom chtěli dát svému životu smysl bez materiálního zabezpečení, tak přímo ohrozíme své fyzické bytí a z naděje, že bychom dokázali překonat sama sebe, zůstane jen utopie. Je tudíž zřejmé, že musíme tyto dva ústřední rozměry života neustále obratně*

²⁸ Knihu *Druhé pohlaví* napsala autorka v roce 1949, česky vyšla v nakladatelství Orbis (Praha) v roce 1966.

udržovat v rovnováze. Musíme si dokázat vytvořit jak efektivní, tak i smysluplný život.“ (Elgin, 1981, s. 124-125, překlad vlastní)

Dobrovolnou skromnost dává autor také do souvislosti s myšlenkou historika Arnolda Toynbeeho, jenž se domnívá, že civilizační rozvoj se neprojevuje mírou nadvlády člověka nad přírodou ani mírou nadvlády člověka nad jinými lidmi, ale neustále se zlepšujícím poznáváním životního prostředí a zachováním si práva na vlastní svobodné rozhodování. (Elgin, 1981, s. 102, 125-126)

Jak už jsem zmínila ve druhé kapitole (str. 8), v České republice se dobrovolné skromnosti věnuje socioložka Hana Librová. Výzkum, který Hana Librová provedla v roce 1992 a představila v knize *Pestří a zelení, Kapitoly o dobrovolné skromnosti*²⁹ (1994), potvrdil, že u nás existují lidé, kteří se konzumu brání „*rozhodnutím spokojit se s nízkým příjmem*“. (Librová, 1994, s. 101) (K výzkumu se autorka ještě vrátila v publikaci z roku 2003.³⁰) Dobrovolnou skromnost³¹, tedy nízkou úroveň spotřeby, považuje autorka za *ekologicky příznivý způsob života*³² a tento typ aktivity označuje za naději uprostřed ekologické krize. Autorka připouští, že ekologicky příznivě se chová každý, kdo např. třídí odpad nebo sází stromky, proto byla hlavním kritériem jejího výzkumu „*snaha či ochota lidí žít skromně, a to bez ohledu na jejich případnou příslušnost k ekologickým hnutím*“. (Librová, 1994, s. 96) Těm, jejichž život je ekologicky prospěšný prostřednictvím nízké úrovně spotřeby, říká autorka „*pestří*“ (neboť jejich aktivity jsou jedním slovem těžko postižitelné) a těm, kteří se přímo účastní ochrannářských a ekologických aktivit, říká „*zelení*“. (Librová, 1994, s. 49) Hlavními aktéry jejího výzkumu byli spíše „*alternativní pestří*“, jejichž základním výběrovým znakem byla ekologicky příznivá skromnost a za jejichž ochotou žít střídě „*netkví [pouze] ekologické uvědomění, ale opět velice pestré důvody. Je vedlejším, nezamýšleným důsledkem života směřujícího do různých stran, ale vždy jinam než k nakupování a spotřebě*“. (Librová, 1994, s. 126)

²⁹ Librová, H.: *Pestří a zelení, Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, VERONICA a Hnutí DUHA, Brno 1994.

³⁰ Librová, H.: *Vlažní a váhaví, Kapitoly o ekologickém luxusu*, Nakladatelství Doplněk, Brno 2003.

³¹ Autorka upozorňuje také na termín „*záměrná skromnost*“, o které lze hovořit v případě, kdy lidé cílevědomě mění vzorce a objem své potřeby z environmentálních motivů, z ohledů na stav a vývoj přírody. Dobrovolná skromnost naproti tomu není cílená, nezamýšleně vyplývá z orientace člověka k jiným než spotřebním hodnotám. Skromní lidé jsou pak podle autorky ti, kteří by mohli nakupovat a vydělávat víc, ale nedělají to. Spokojují se se zaměstnáním s nízkým výdělkem, umí si poradit se situací částečného pracovního úvazku, případně i se stavem nezaměstnanosti, atp. (Librová, 2003, s. 28).

³² Hana Librová nestanovila přesná kritéria pro to, co bude uznáno jako *ekologicky příznivý život*. Domnívá se, že „*každý ústupek z našeho nároku na konzum a každý ekologicky disciplinovaný čin má svůj význam*.“ (Librová, 1994, s. 50).

Východisko z ekologické krize spatřuje autorka v rozvinutí etické normy určující vztahy a chování člověka vůči přírodě. Tuto etiku našla jak u pestrých, tak i u zelených a nazývá ji *neantropocentrickou*³³. (Librová, 1994, s. 161) Jedná se o soubor dobrovolných sebeomezení, kdy centrem každého našeho hodnocení a měřítkem všech věcí nezůstává pouze člověk. Vztah člověka k přírodě na základě této etiky pak není založen pouze na využívání zdrojů a příroda nemá pouze instrumentální hodnotu.

Hana Librová (1994; 2003) napsala obě knihy z obavy před ekologickou krizí a jejím tématem byl vztah člověka k přírodě a k životnímu prostředí. K výzkumu dobrovolné *skromnosti*³⁴ zvolila kvalitativní metodu a s respondenty vedla hloubkové rozhovory.

Duana Elgina (1981) motivovala k napsání jeho práce obava před krizí civilizace a pojem dobrovolná prostota chápal šířeji, jako návrat člověka k sobě, ke svému vnitřnímu bohatství. K výzkumu dobrovolné jednoduchosti zvolil kvantitativní metodu a respondenty oslovoval prostřednictvím dotazníků.

Výzkumy Hany Librové (v letech 1992 a 2002) i Duana Elgina (v roce 1977) přinesly zajímavé závěry, kterým se ale z důvodu omezeného rozsahu této práce nemohu věnovat podrobně. Oba autoři definují dobrovolnou skromnost jako způsob života sice každý trochu jinak, oba však zkoumají způsob života, který se na základě vědomé/dobrovolné volby člověka projevuje skromně/prostě. Z obou výzkumů vyplynulo (a pro potřeby této práce tedy vycházím z toho), že (1) existují lidé bránící se konzumu a (2) tito lidé jsou natolik různí, že je nelze stručně shrnout pod jeden společný jmenovatel.

Pohled do sociologie ukázal, že přesnému a jasnému vymezení termínu dobrovolná skromnost se lze jen přiblížit, a tato práce si to ani neklade za cíl. Potvrdilo se také, že tento způsob života nemá nic společného s životem v nedobrovolném materiálním nedostatku (bídou).

³³ Politické antropocentrické „panské“ stanovisko se nenechá mást lidskou emocionalitou (mám rád přírodu pro ni samu) a pevně stojí na svém (neméně emocionálním) přístupu vycházejícím z pocitu nadřazenosti (mimolidský svět nemá hodnotu).

³⁴ V knize Vlační a váhaví hovoří Hana Librová ale už jen o „*ekologicky příznivém způsobu života*“ (Librová, 2003).

Výzkumný projekt (kap. 5) této bakalářské práce nijak konkrétně nenavazuje na výše zmíněné výzkumy, oba mi ale posloužily jako inspirace: používám stejnou metodu jako Hana Librová (1994; 2003) a pojem dobrovolná skromnost stejně jako Duane Elgin (1981) chápu šířeji. Zkoumám, jak dobrovolná skromnost jako způsob života vypadá, a dívám se na ni mj. jako na hodnotu, která může obohacovat vnitřní život jednotlivce.

4.2. Skromnost v konzumní společnosti

Opakem životního stylu, kterým jsem se až dosud v této kapitole zabývala, je konzumní způsob života. *Nový akademický slovník cizích slov* (Kraus et al., 2011) uvádí, že konzumní společnost je „*typ moderní industriální společnosti, v níž jsou rozhodující sociální funkce určovány spotřebou (konzumem)*“. Konzum je podle stejného zdroje „*spotřeba běžně potřebných věcí k živobytí*“ a konzumerismus je pak „*životní styl ve vyspělých průmyslových společnostech charakteristický nadměrnou spotřebou materiálních produktů*“. Jinými slovy konzumní společnost je ta, ve které lidé spotřebují mnohem více, než skutečně potřebují. Konzumujeme nikoli proto, abychom uspokojili své základní potřeby, ale z touhy po vlastnictví. Hromadíme nepotřebné věci, které nám neslouží k užitku. Upřednostňujeme kvantitu před kvalitou a znevažujeme přírodu.

Konzumu, konzumerismu a problémům, které ve společnosti způsobuje, se intenzivně věnuje sociolog Jan Keller (1997). Konzum podle něj „*lze chápat jako takovou orientaci na materiální statky, která vytlačuje coby druhořadé hodnoty nemateriální, nepřipouští spokojit se s úrovní spotřeby předchozí generace a neumožňuje krýt potřeby zcela, či alespoň převážně z lokálních zdrojů. Konzumní orientace tedy předpokládá neustálý růst stále odvozenějších potřeb, vede k destrukci spotřebovaných objektů ve stále se zkracujících intervalech a vyžaduje globální transfer věcí určených ke spotřebě, dnes již v měřítku celé planety.*“ (Keller, 1997, s. 47)

Jan Keller (2005) přirovnává vzestup konzumu k truchlivému divadlu. Srovnává situaci v době průmyslové revoluce, kdy došlo k masovému odlivu pracovních sil ze zemědělství do továren, se situací dvacátého století, kdy došlo k odlivu pracovních sil „*z továren do kanceláří a za pulty obchodů, tedy do služeb*“. (Keller, 2005, s. 115) Výsledkem podle autora je, že dnes se tato přelévající pracovní síla stává přebytečnou, což lze podle autora jen stěží označit za pokrok. Právě ve skromnosti vidí autor

možnost, jak zabránit blížící se pohromě. „*Cílem je skromná společnost, která by dokázala žít nikoli místo, nýbrž vedle přírody.*“ (Keller, 2005, s. 116)

O skromnosti hovoří autor s nadsázkou jako o nejnebezpečnější lidské neřesti. S ironií se zamýšlí nad tím, co by se stalo, kdyby byla celá společnost skromná. Podle autora by pak zmizela prosperita, na které naše společnost stojí, výrobcům by se nevyplatilo produkovat nadbytečné zboží a nikdo by nestál ani o nepotřebné služby. Proto, uzavírá autor, není v prosperující společnosti místa „*pro askety ani pro lidi s tržně nezajímavou duchovní orientací*“. Jako odstrašující příklad toho, jak spotřeba nemá vypadat, uvádí příklad prodeje bible. Z hlediska prodávajícího je naprosto nevyhovující, že lidem zpravidla stačí koupit si ji jednou za život, případně ji přebírat od minulých generací. Lidé, kteří se snaží neutrácet a ještě jsou tak spokojení, působí na tržní prostředí rozvratně, protože výrobci a prodávající jsou před takovým právně nepostihnutelným chováním naprosto bezmocní. Nejenže nezískají svůj podíl na zisku, ale ani se nemají kam odvolat. (Keller, 1997, s. 116)

4.3. Alternativa alternativy

V praktické části této práce si dovoluji dobrovolnou skromnost jako způsob života označit za „*alternativní*“ s tím, že jím nebudu mít na mysli životní způsob každé menšinové populace, ale pouze životní způsob „*uskutečňovaný na základě dobrovolné volby, a to volby hodnotové*“. (Librová, 1994, s. 49)

Stručný etymologický slovník jazyka českého (Holub, Lyer, 1978) chápe alternativu jako volbu mezi dvěma předměty. Slovo pochází z francouzského *alternative* a z latinského *alternare*, které znamená střídat. *Akademický slovník cizích slov* (Kraus et al., 2011) upřesňuje, že alternativa je výběr (volba) mezi dvěma nebo několika vzájemně se vylučujícími možnostmi, tj. jedna z těchto možností. Přídavné jméno alternativní pak znamená jsoucí jednou z alternativ. Pokud alternativa je volba mezi dvěma vylučujícími se možnostmi, pak termínem alternativní způsob života budu mít na mysli volbu mezi jakýmkoli jiným způsobem života než konzumním.

V následující části práce se zabývám alternativou alternativy – tedy rozmanitými projevy vnitřní vůle jedince, které směřují jinam než ke konzumnímu způsobu života. Cílem mého výzkumného projektu je postihnout individualismus dobrovolné skromnosti jako způsobu života.

5. Metodický přístup výzkumného projektu

5.1. Cíl výzkumu

V rámci výzkumného projektu „Dobrovolná skromnost jako způsob života“ jsem se zabývala lidmi, kteří se dobrovolně rozhodli pro alternativní způsob života. Na příkladu rodin a jednotlivců jsem chtěla (1) pochopit, jaké jsou jejich subjektivní motivace k alternativnímu způsobu života, a (2) určit, jak se v reflexi aktérů jejich chování odlišuje od běžného chování členů konzumní společnosti.

5.2. Výzkumné otázky

Pro svůj výzkum jsem zvolila kvalitativní metodu. Nedefinovala jsem proto hypotézu, ale při řešení výzkumného problému, kdo jsou lidé, kteří se dobrovolně rozhodli pro alternativní způsob života, jsem hledala odpovědi na následující výzkumné otázky:

- 1) Jaké motivace vedou aktéry k tomuto způsobu života?
- 2) Jak aktéři tento způsob života popisují?
- 3) V čem (pokud vůbec) aktéři spatřují přínos tohoto způsobu života?

Vzhledem k omezeným výzkumným možnostem a rozsahu práce jsem k výzkumu přistupovala pouze z pohledu alternativců a rezignovala jsem na zkoumání alternativců z pohledu většinové společnosti.

5.3. Technika sběru dat

Kvalitativní metodu jsem zvolila také proto, že kvantitativní výzkum by mohl jen těžko odhalit osobní hodnoty a zásady alternativců. Při výzkumu jsem také vycházela ze skutečnosti, že při kvalitativním výzkumu probíhá vytváření vzorku, sběr dat, analýza i interpretace souběžně, jak popisuje Jan Hendl (2005).

Záměrem mého výzkumu bylo porozumět jednomu sociálnímu fenoménu, který jsem sledovala v přirozeném kontextu. To bylo možné pouze v případě, že jsem se zabývala zkušenostmi několika jedinců, a to lze jen v rámci kvalitativního výzkumu. „Síla kvalitativních dat spočívá v tom, že jsou přirozeně uspořádaná a popisují každodenní život. Vyznačují se lokální zakotveností, přičemž kontext dění není od nich odstřihován. Mají být bohatá a holistická a popisovat podobnosti případu za delší

časový interval, přitom se snažíme jít za Co a Kolik a blížit se k Proč a Jak.“ (Hendl, 2005, s. 161)

Tuto metodu jsem využila také proto, že jejím „*hlavním úkolem je objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce.*“ (Hendl, 2005, s. 52) Stejně tak pro mě bylo důležité, aby vzorek reprezentoval problém. Jelikož v této studii mi šlo především o porozumění tomu, jak respondenti subjektivně popisují svou sociální realitu a jak prožívají určité situace, za vhodnou techniku sběru dat jsem zvolila rozhovor, který jsem nahrávala na diktafon.

Konkrétně jsem zvolila *hloubkový rozhovor polostrukturovaný* neboli *rozhovor s návodem*. (Hendl, 2005, s. 174-175) Rozhovor s návodem mi umožnil lépe využít čas a také udržet rozhovor v určité (byť nepřesné) struktuře. Pořadí připravených otázek jsem nedodržovala důsledně, díky návodu jsem však měla jistotu, že žádná z důležitých otázek nebyla opomenuta. Respondentům jsem tak ponechala otevřený prostor pro formulování vlastních pohledů, které by se mi pomocí přesně daného seznamu otázek nepodařilo odhalit a zároveň jsem získala prostor pro improvizaci i já jako tazatel.

Uvědomovala jsem si, že tato technika je silně závislá na mé schopnosti ptát se, naslouchat a vzbudit důvěru. Proto jsem považovala za velmi důležitý bod samotný začátek rozhovoru. Na začátku rozhovoru jsem nejprve představila sebe i svůj projekt a respondenty seznámila s důvodem svého výzkumu. Požádala jsem respondenty o svolení s nahráváním rozhovoru na diktafon a zároveň je ujistila o anonymitě. Uvědomovala jsem si i to, že respondenti by mohli vycházet vstříc mým domnělým očekáváním, na druhé straně jsou to ale lidé, kteří v relativně vysoké míře vzdorují vlivu veřejného mínění i jiným sociálním tlakům. Použití diktafonu jsem odůvodnila tím, že chci poskytnuté informace zaznamenat co nejpřesněji. Důležité pro mne bylo, aby rozhovor se mnou respondenta bavil a aby probíhal v přátelské atmosféře. Předem jsem respondenty také upozornila, že pokud nebudou chtít na nějakou otázku odpovídat, nemusejí.

Otázky jsem kladla zpočátku obecné, aby motivovaly k vlastnímu vyprávění a usnadnily uvedení do tématu. Otázky týkající se podtémat jsem pokládala, až když se mi zdálo, že respondent nemá, co by k tématu řekl více. Jakmile se respondenti

Metodický přístup výzkumného projektu

rozhovořili o něčem, co mi nebylo jasné nebo co pro mě představovalo zásadní informaci, položila jsem další, prohlubující otázky. Tímto objasňováním výpovědí jsem se snažila minimalizovat riziko nedorozumění.

Vzhledem ke slabé reliabilitě kvalitativního výzkumu, který stojí na volné formě otázek a odpovědí, pro mě byla zásadní jeho validita, tedy „*důvěryhodnost, přenositelnost, hodnověrnost a potvrditelnost.*“ (Hendl, 2005, s. 338-340) Výzkum jsem proto prováděla dostatečně dlouhou dobu (od března 2012 do ledna 2013) a jeho postupy jsem přesně a jasně popsala tak, aby všechny informace zůstaly co nejúplnější a nezkreslené (transparentní). Uvědomuji si, že výzkum by měl být výsledkem toho, jak je zaměřen, a ne výsledkem mých předsudků. Snažila jsem se také snížit reaktivitu, protože moje přítomnost by mohla ovlivnit procesy, na něž je výzkum zaměřen, proto jsem se snažila zachovat si svou perspektivu výzkumníka, neprojektovat si do respondenta svoje postoje a názory a zaujmout k jeho sdělením neutrální postoj.

V průběhu rozhovoru jsem sledovala následující tematické okruhy: motivace respondentů k tomuto způsobu života a délka jeho „provozování“, zkušenosti s jiným způsobem života, přesvědčení (náboženské, politické nebo jiné), každodennost (nakupování, volný čas, cestování), finanční situace (úspory), vztah k přírodě (tj. hospodaření energiemi), vztah ke společnosti (komunikace s okolím, zaměstnání, sociální vazby, společenské problémy), vztah k sobě (čeho si váží, co jim dokáže udělat radost, co jim chybí) a nakonec jsem zaznamenala také sociodemografický profil aktérů (bydliště, věk, vzdělání, příp. velikost rodiny). Strukturu otázek pro vedení rozhovoru uvádím jako přílohu č. 14.

Nedílnou součástí rozhovoru byl také protokol, do kterého jsem si průběžně dělala poznámky. Označila jsem si tak např. místa, kde se respondent rozhovořil o tématech, která považuji za zásadní. Také jsem do něj zaznamenala údaje o tom, kdy, kde a s kým rozhovor probíhal (tzv. pasportizace dat). Na závěr jsem se respondentů zeptala, jestli jsem podle nich na něco důležitého nezapomněla. Na konci rozhovoru jsem poděkovala za jejich vstřícnost.

Rozhovory probíhaly přímo v terénu (tj. většinou u respondentů doma, některé respondenty jsem ale zastihla na jejich pracovišti), tedy v prostředí, kde se respondenti cítili uvolněně a pohodlně. (Místo vzniku rozhovoru specifikuji na začátku přepisu

každého rozhovoru, viz přílohy č. 1 až 12.) Co nejdříve po ukončení jednotlivých rozhovorů jsem se věnovala jejich doslovné transkripci, kterou jsem prováděla komentovaně, tedy i se zachycením prvků nonverbální komunikace (např. váhání, zdůraznění), která zde může být významotvorná.

Tento doslovný přepis jsem dále redigovala, přičemž jsem se řídila zásadami autorů, kteří popisují problematiku české metodologie orální historie a metodiku vedení rozhovorů: podle Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho (2011) není nezbytně nutné, aby odborník prováděl redakci rozhovoru, nicméně pokud je rozhovor určen pro širší veřejnost, může být zájmem autora vyjít vstříc potřebám čtenáře, tedy upravit ho „*tak, aby čtenáři nebyli zbytečně brzděni*“, ačkoli samotné interpretaci slouží „*původní, neredigovaný materiál*“. Vzhledem k tomu, že jsem se rozhodla zaznamenané rozhovory publikovat v příloze, upravila jsem jejich formu (tj. i své otázky a jejich pořadí) tak, aby byly „*co nejsrozumitelnější*“ a vycházely „*vstříc běžnému vnímání tištěného textu*“. Na místech, kde se respondenti sami ztratili „*v delší nebo složitější větě*“, nebo se vraceli k tomu, co již bylo řečeno, jsem proto rozhovory upravila tak, aby „*nedošlo ke změně či posunu jejich obsahu*“. (Vaněk, Mücke, 2011, s. 158-159)

Stejně jako oba výše uvedení autoři jsem cítila, že „*ponecháním všech gramaticky nesprávných tvarů, neprůhledné věčné syntaxe apod.*“, bych rozhovor spíše zkreslila, než přesně reprodukovala z hlediska smyslu. (Vaněk, Mücke, 2011, s. 161)

Tam, kde to bylo zapotřebí, jsem proto text upravila stylisticky, tedy očistila ho od chyb ve větné skladbě a od výplňkových slov, ale nepřeváděla jsem ho vždy do spisovného jazyka. Dialekt jsem ponechala pro jeho specifickou vypovídací hodnotu. Následnou analýzu transkripcí jsem prováděla za pomoci techniky kódování.

Nevýhodou realizace a přepisu těchto hloubkových rozhovorů byla určitá časová náročnost. Přepisy všech rozhovorů uvádím v příloze této práce v pořadí, v jakém jsem je realizovala (od str. 80, přílohy č. 1 až 12).

5.4. Výběr vzorku

Dobrovolná skromnost jako způsob života je natolik osobní záležitostí, že jsem nemohla vymezit skupinu alternativců, ani jsem nemohla tento jev zkoumat v celé populaci. Velikost vzorku jsem omezila vzhledem k předepsanému rozsahu bakalářské

práce. Po nesnadném hledání se mi nakonec podařilo uskutečnit dvanáct hloubkových rozhovorů. K výběru případů jsem použila metodu prostého záměrného výběru.

Oslovovala jsem respondenty (resp. jednotlivé osoby nebo rodiny³⁵), (1) které jsem považovala za spolehlivé, (2) kteří se na základě mých znalostí hlásili k alternativnímu způsobu života a (3) tento jejich životní styl byl v určité míře ustálený. Celkem vystupuje ve dvanácti rozhovorech patnáct respondentů (někdy bylo rozhovoru přítomno více lidí), z toho sedm mužů a osm žen. Věkový limit jsem nijak nestanovila. Vzorek jsem neomezovala ani prostředím (např. jsem neupřednostňovala osoby výhradně žijící v souladu s přírodou), naopak jsem do vzorku zahrнула i městským způsobem žijící respondenty.

Rozhovory jsem vedla s různými osobnostmi. Nejdříve jsem se zaměřila na ty, kteří ve svém životě provedli významnou změnu (např. opustili Prahu, vstoupili do kláštera), ale postupně jsem zjistila, že ani toto kritérium není pro výběr respondentů důležité. I ti, kteří žádnou významnou změnou neprošli, mi poskytli velice cenné výpovědi. Postupně se mi tedy podařilo oslovit řadu zajímavých osobností. Vedla jsem rozhovory se dvěma pastevci koz, jejichž cíle a zaměření však byly různé. Dále jsem oslovila sestry trapistky, příslušnice katolického řádu založeného přímo na dobrovolné skromnosti, tj. Řeholi svatého Benedikta. V jejich domě pro hosty jsem pobyla dva dny. Jeden den jsem strávila také na statku Křišňův dvůr, kde jsem vedla rozhovor s „oddanou“ Křišny³⁶. Dále jsem rozprávěla s majitelkou ovčích ekofarmy. O rozhovor jsem požádala i svou kamarádku, která se šest let věnovala ekologickému stavitelství v praxi. Náhodou jsem se setkala s umělcem, který měl zkušenosti s cestováním po světě bez finančního zajištění. Oslovila jsem i dětskou ilustrátorku a uměleckého skláře, jejichž hlavním zaměřením není umělecká tvorba, ale učitelství. Kancelář jednoho divadla mi zprostředkovala setkání s hercem, jenž se věnuje improvizaci a poznávání jiných kultur. Můj soukromý zájem o knihovědu mě přivedl k rozhovoru s antikvářem a konečně s knihovědcem. Po skončení výzkumu ke mně překvapivě začaly přicházet tipy na další respondenty hodící se do tématu.

³⁵ V rámci jednoho rozhovoru tak mohlo odpovídat více osob.

³⁶ Do vzorku jsem zařadila pouze tyto dvě komunity, ačkoli si uvědomuji, že komunit existuje celá řada a vzorek těchto dvou není vůbec dostačující. Tato práce vznikla v době, kdy žijeme ve svobodné společnosti. Zcela stranou mého zájmu proto zůstalo téma politického vymezení, které u nás bylo typické v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století. Lidé tehdy odcházeli na venkov, skupovali tzv. „baráky“, tj. polorozbořené statky nebo ruiny a přestavovali je na místa, kde se spolu mohli svobodně střetávat lidé z undergroundových komunit. (Kostůr, Stárek, 2012, s. 607).

Kontakty na respondenty byly buď volně k dispozici na internetu, nebo jsem se k nim dostala náhodně během výzkumu.

Dvakrát jsem se setkala s odmítnutím. Poprvé odmítly na diktafon vypovídat sestry trapistky. Souhlasily ale s tím, že si smím rozhovor zaznamenat písemně přímo do počítače. Podruhé jsem se s odmítnutím setkala u *Ireny* (překladatelky), která se k mému tématu chtěla vyjádřit pouze prostřednictvím emailu. S jejím souhlasem uvádím tuto její reakci jako přílohu č. 13.

5.5. Etika výzkumu

Každý správně vedený společenskovední výzkum se musí řídit etickými zásadami a nejinak tomu bylo i v případě mého výzkumu. Respondenty jsem seznámila se svým záměrem a požádala je o poskytnutí rozhovoru. Pokud s rozhovorem souhlasili, upozornila jsem je, že jejich účast ve výzkumu je zcela dobrovolná a že nemusí odpovídat na všechny otázky, které jim položím. Poté jsem je poprosila o svolení s nahráváním rozhovoru na diktafon. Respondenty jsem také ujistila, že pořízená data budou použita pouze pro účely mé bakalářské práce a nebudou použita proti nim.

V rámci zachování anonymity jsem každému z respondentů přidělila pseudonym (pouze u sester trapistek jsem použila označení *sestra X* a *sestra Y*), který jsem používala nejen při pořizování transkriptů a popisování nahrávek rozhovorů, ale i při psaní poznámek do protokolu rozhovoru stejně jako při interpretaci dat. Skutečná jména a jakékoli kontakty na respondenty jsem uchovávala odděleně.

6. Příklady dobrovolné skromnosti v současnosti

„Na co nemáme, to nepotřebujeme.“

František, pastevec oslů a koz (příloha č. 8)

Cílem mého výzkumného projektu bylo zjistit, kdo jsou lidé, kteří se dobrovolně rozhodli pro alternativní způsob života. Respondenty tohoto výzkumu chci přiblížit jako individuální osobnosti, a proto přináším odpovědi na výzkumné otázky, které jsem uvedla v předcházející kapitole (kap. 5. 2.), formou jednotlivých komentářů.

V následujících komentářích (stejně jako v příložených rozhovorech) jsou z důvodu zachování anonymity veškerá jména respondentů nebo dalších osob smyšlená a uvádím je kurzívou (např. *Štěpán, Štěpánka*). Názvy obcí, měst a dalších míst nahrazuji opisem, který vyznačuji rovněž kurzívou (např. *z jednoho města*). Odkazy na obecnější geografická místa, která neurčují identitu respondentů, ponechávám beze změny (např. Praha, Vysočina) vzhledem k záměru, který tato práce sledovala. Stejně tak ponechávám i odkazy na jiná geografická místa (Francie, Anglie, Itálie), která nijak nesouvisí s realitou respondentů.

V případě farmy Křišňův dvůr nešlo reálie nijak pozměnit. Tato ekofarma ale není v České republice jediná, proto alespoň nespecifikuji, o který kraj se v tomto případě jedná.

U rozhovoru z trapistického kláštera také nebylo možné reálie nijak pozměnit, jelikož se jedná o jediný ženský klášter svého druhu v Čechách. Zaručení anonymity v tomto výzkumu bylo proto pro sestry zcela zásadní, z toho důvodu jsem jim nepřidělila pseudonym, ale použila jsem označení *sestra X* a *sestra Y*.

Citace uvedené *kurzívou* v této kapitole jsou převzaty z jednotlivých rozhovorů uvedených jako přílohy č. 1 až 13 na konci práce (od str. 80).

6.1. Štěpán, pastevec koz

Štěpánovi je 33 let a má středoškolské vzdělání uměleckého směru. Narodil se v Praze a od svých devatenácti let žije se svou švýcarskou manželkou *Štěpánkou* v domě, který kdysi koupil jeho děda v *malé obci* ve Středočeském kraji. Je ženatý a má tři děti. Již čtrnáct let se věnuje pastevectví, což je v České republice poměrně nové

povolání. Pozemky, které jeho kozy vypásají, se nacházejí v katastru *chráněné krajinné oblasti*.

K pastevectví se *Štěpán* dostal podle svých slov „*jak slepý k houslím*“, nijak si tento způsob života neplánoval. Napomohla tomu poloha domu, ve kterém se rozhodl žít, a také jeho partnerka, o které říká, že je skromná – ovšem mnohem důležitější je, že si spolu velice rozumějí.

Štěpán je pastevcem velmi rád. Dokáže si vážit krajiny, ve které žije a které je součástí, protože je s ní doslova v každodenním kontaktu. Nezabývá se pastevectvím proto, aby mohl bezstarostně chodit krajinou a radovat se, jak se mu stádo koz rozrůstá, nýbrž proto, že je za ním vidět kus práce. Dobře totiž ví, že uznání druhých nepřichází pro nic za nic. Sám říká, že trvá přibližně deset let, než se v novém prostředí „*nějak zavedete*“.

Na pastevectví *Štěpána* nejvíc baví to, že může kombinovat různé přístupy, učit se nové věci, poznávat, jak zacházet se zvířaty i s přírodou, ale hlavně že se může setkávat nad různými problémy s lidmi mnoha profesí. Z kozího mléka vyrábí se svou manželkou výborné kozí sýry, které pak prodává v Praze. Nemá žádné zábrany mluvit s kýmkoli o jakémkoli svém problému a mnohokrát se mu potvrdilo, že dostal dobrou radu od souseda nebo od cizího člověka, s nímž se dal jen tak do řeči.

Téměř každou svou činnost podřizuje *Štěpán* volnosti: dopřává ji kozám, svým dětem i svým myšlenkám. *Štěpán* zvažuje všechno, co se mu jeví jako přínosné, a nerozhoduje se s ohledem na svůj osobní prospěch. Kvalitu života hledá v přírodě, nikoli v nákupním centru. *Štěpán* v přírodu věří a vůbec ho neznepokojuje, že sama občas mění sebelépe připravené plány.

Štěpánův svět není jen rodina, kozy a pastviny, jsou to také vztahy s jinými lidmi. Na první pohled vypadá jako pastevec, jehož jedinou starostí jsou kozy, po bližším seznámení ale vyjde najevo, že starost o ně zprostředkovává *Štěpánovi* něco daleko důležitějšího: dostává se mu uznání od lidí. To se prakticky projevuje tak, že se na něj lidé obracejí s žádostí o pomoc nebo o radu, lidé si ho dokonce zvolili i do místního zastupitelstva. Kozy jsou tak prostředkem k tomu, jak být v kontaktu s okolím, jak být prospěšný, zkrátka být ve společnosti vidět a něco jí dávat. *Štěpán* je optimista

a věří v lidi. Řídit svůj život tak, aby lidi nepotřeboval, by bylo v rozporu s tím, co dosud vybudoval.

Na těchto principech vychovává se svou manželkou i své tři děti. Když pracují, tak jsou děti kolem, když nepracují, tak se dětem věnují a snaží se jim vysvětlovat rozpor mezi tím, co vidí v televizi, a tím, jak funguje příroda. Jejich děti tak získávají poměrně jasnou představu o tom, co je pro život důležité a co naopak není důležité vůbec.

6.2. **Kamil, umělec „na cestě“**

Kamil bydlí t. č. u *Štěpána*, kterému vypomáhá s chovem koz. Je mu 37 let, pochází z *města*, je svobodný a bydlí s přítelkyní. Povoláním je umělec-malíř a stále zaměstnání nevyhledává. Má pestré zkušenosti s cestováním po světě. Řídí se při něm svou osobní filosofií, která ho zatím nezklamala.

Kamil nevede ustálený způsob života, je spíše „na cestě“. V minulosti rád střídal ruch města s životem v zahrádkářských koloniích, kde je klid. Klid je pro něj jako pro malíře velice důležitý, protože se na práci potřebuje soustředit. *Kamil* nemá problém chvíli chodit do práce a pak odjet na půl roku pryč. Necestuje ale jen tak, nazdařbůh. Má dopředu konkrétní představu o tom, proč a kam má namířeno, má dokonce i kontakty na lidi, na které se může obrátit o pomoc. Být „na cestě“ není ve světě nijak ojedinělý jev. Každý rok probíhá *Rainbow Gathering*³⁷, kdy se o letním slunovratu sjede třeba čtyři tisíce lidí z Evropy a z USA na jedno místo. Cestují bez finančních prostředků, přesto nějakým způsobem do cíle dříve či později dorazí všichni.

Kamil je přesvědčený, že o člověka „na cestě“ je vždycky nějakým způsobem postaráno. Být „na cestě“ neznamena jít žebrotou: „není to ale o žebrotě“. *Kamil* to přirovnává spíše k dráteníkům, kteří také vandrovali světem a za jídlo nabízeli nějakou svou službu. Jeho filosofií je čistá strategie. „Čistý“ je ten, kdo nemá strach o svůj nahromaděný majetek. Se strachem je podle *Kamila* spojeno manipulování, využívání a zneužívání. To je „čistému“ člověku cizí: namísto paniky a strachu se rozhlíží, jak by se mohl uplatnit a jak by mohl být prospěšný, až pak následuje starost o nocleh a další osobní potřeby. „*Vy máte čistý list*“, říká *Kamil*. Tento druh „čistoty“ je *Kamilovou*

³⁷ Tzv. srazy Lidí Duhy – pozn. aut.

jedinou jistotou „na cestě“. Ať jde s tímto štítem kamkoliv, vždycky se nakonec *něco* objeví.

Na druhou stranu to ale není tak, že by se *Kamil* na tuto jistotu spoléhal, spíše ho pokaždé znovu překvapí. *Kamil* tomu dokonce přišel „na chut“. Všude je možné objevit lidi, kteří jsou ochotní pomáhat druhým. *Kamil* si uvědomuje, že takové lidi musí pokaždé znovu a znovu objevovat, protože je nespojuje žádný společný rys ani nejsou sdružení do nějakého spolku nebo snad komunity. Aby si lidé pomáhali, stačí jediné – aby se poznali (tj. pochopili, že si mohou důvěřovat). *Kamil* se domnívá, že společnost spěje k tomu, že se rozdělí na ty, co se poznávat budou, a na ty, co se poznávat nebudou. Zatímco jedni ustrnou a budou pečovat výhradně o své vlastní statky a zajišťování osobních výhod, druzí se zaměří na to, jak si navzájem pomáhat. Takovou strategii života lze těžko někomu vnutit nebo vemlouvát.

Kamil se obejde bez spousty věcí, neobejde se však bez lidí, se kterými může zažívat malé zázraky, když se mu podaří vzájemně se s nimi naladit na stejnou notu. Zkušenost mu ukázala, že taková věc se může podařit, pokud dá člověk věcem volný průběh a věří, že svět je dobrý.

6.3. *Marika, obdivovatelka ekologických obydlí*

Marika je jedinou respondentkou, se kterou mám osobní a přátelský vztah. Je jí 38 let a má střední odborné vzdělání. Narodila se v Praze a je svobodná. Posledních šest let žila střídavě v Anglii a ve Francii, kde se intenzivně věnovala problematice výstavby ekologických obydlí. Od března 2012 žije a pracuje opět v Praze. Ruch velkoměsta jí vyloženě vadí. Doslova říká, že nestihá „rytmus *týhle civilizace*“ a v budoucnu by proto chtěla svůj stávající životní styl změnit, a to radikálně. Dokáže si představit, že by veškerý čas trávila v klidu a tichu přírody. *Jeden městský park* jí pro styk s přírodou nestačí, vyhledává spíše samotu lesů a kopců, kam civilizace ještě nedosáhla. Sní o tom, že si postaví ekologické obydlí na místě, kde budou široko daleko na dohled jen samé kopce.

Postavit si ekologické obydlí uprostřed pustiny ovšem vyžaduje podle *Mariky* spoustu odborných znalostí. Proto cestovala po světě a pomáhala s výstavbou ekologických obydlí různě zaměřeným lidem, čímž získávala cenné zkušenosti z oboru stavitelství. Právě zkušenosti jsou pro *Mariku* cestou k samostatnosti, o které sní.

Nemluví o vztazích, které by během cestování navazovala, ani se příliš nezajímala o to, čím se lidé (resp. rodiny) bydlící uprostřed kopců bez elektřiny zabývají.

Marice učaroval životní styl, který má minimální dopad na životní prostředí, resp. na naši planetu. Snaží se proto každou svou činnost, resp. její dopad na Zemi, promýšlet do detailů. Výsledkem této snahy je náročný životní styl, který si vyžaduje mnohá sebeomezení. *Marika* připouští, že ji tento způsob života stojí spoustu času, kterého má ale dostatek a ráda ho do starosti o Zemi investuje. Jako svobodná a bezdětná si může dovolit soustředit se pouze sama na sebe a zvažovat dopad každé své činnosti na životní prostředí. Znečišťování životního prostředí dokáže vidět i tam, kde se na pastvinách volně pasou krávy, protože jsou tak příčinou znehodnocení podzemní vody, bez které se nelze obejít. Naopak obydlí z pneumatik dokáže *Mariku* doopravdy fascinovat.

Marika uznává, že je se svými názory v menšině, a těžko se jí hledá podobně zaměřený partner. Není ani zvyklá o svých plánech hovořit na veřejnosti. Všechny výše uvedené informace, které se týkaly její osoby, mi poskytla mimochodem, když jsem se jako tazatelka zajímala spíše o osoby ekologicky bydlící než o ni samotnou.

Jiný životní styl pro *Mariku* znamená žít v souladu s přírodou na sto procent. Čím déle se ovšem touto myšlenkou zabývá, tím více naráží na překážky, omezení a problémy. Téměř nikdo nežil naprosto bez prostředků. Lidé (resp. rodiny), které *Marika* potkávala, se takřka nikdy neobešli bez auta. Nesympatická je *Marice* i výroba elektřiny, která vyžaduje malou baterii.

Samota se tak stává začarovaným kruhem: *Marika* ví, že žít jinak je sice překvapivě jednoduché, rozhodnout se k takovému životu se vším všudy ale vyžaduje hodně odvahy – a tu *Marika* zatím nemá. Uvědomuje si, že problémy se lépe řeší ve dvou, a se změnou životního stylu si proto zatím jen pohrává. Času, který *Marika* investuje do starosti o planetu, ale rozhodně nelituje.

6.4. Mnišky trapistky

Sester trapistek žije v trapistickém klášteře ve středních Čechách celkem devatenáct (jsou tu Italky, Češky a Maďarka). Přišly sem z mateřského kláštera v Itálii, kde jich žije přibližně osmdesát. Trapistický řád se řídí Řeholí svatého Benedikta, jeho mottem je „ora et labora“, tedy „modli se a pracuj“, a každý trapistický klášter si na

sebe musí vydělat sám pomocí práce vlastními rukou. V domě pro hosty, který se nachází hned vedle kláštera, jsem bydlela dva dny. Provedla mě jím jedna ze sester italského původu. Lámanou češtinou mi doporučila vstát velmi časně, protože pak uvidím, jak se přímo před okny kláštera pasou srnky. Klid tohoto místa byl ovšem natolik neodolatelný, že jsem tuto podívanou (ráda) prospala.

Rozhovor mi poskytla *sestra X*, která vstoupila do kláštera ve svých sedmadvaceti letech (tj. žije jako mniška už šestnáct let) a *sestra Y*, která vstoupila do kláštera ve svých třidvaceti letech (tj. žije jako mniška už pětatřicet let). Jedna ze sester hovořila italsky, proto mi druhá sestra její odpovědi tlumočila. Sestry odmítly vést rozhovor při zapnutém diktafonu s tím, že nestojí o jakoukoli popularitu, souhlasily ale, abych si rozhovor zaznamenala přímo do počítače. I tak byl rozhovor velice příjemný a sestry odpovídaly velice ochotně a s radostí.

Obě sestry vstoupily do kláštera poté, co vystudovaly vysokou školu. *Sestra Y* zažila krátké období, kdy jejímu rozhodnutí rodiče nerozuměli, *sestra X* takové problémy s rodiči sice neměla, ale ani tak nebylo její rozhodování o nic snazší. Měla už po studiích, poznala jiné kontemplativní řády i několik zaměstnání, a tak měla co zvažovat. Nakonec u obou zvítězila touha po „*odezdání se Pánu v modlitbě a po životě uvnitř kláštera*“. *Sestra Y* zdůraznila, že na samém začátku vstupu do kláštera je podmínkou dívku poznat, protože její motivací nesmí být útek od problémů, ale opravdová touha darovat se Pánu.

V klauzuře kláštera jsou sestry odloučeny od běžných stresujících mechanismů a mohou se věnovat kontemplaci. Žijí zde společně, v tichu a samotě, které jsou nezbytné pro život v neustálé modlitbě. K liturgickým chórovým modlitbám se scházejí sedmkrát za den³⁸. Srdcem života je chvála Boží, jejímž středem je každodenní slavení Eucharistie. Kromě toho se s Kristem a jeho Slovem setkávají také v duchovní rozjímavé četbě (*lectio divina*) a v osobní modlitbě. K naplnění klášterního života tedy dochází prostřednictvím tiché modlitby a manuální práce v uzavřenosti kláštera.

³⁸ V létě je pořadí těchto 7 modliteb následující: ve 4 h ráno jsou vigilie (tzv. noční bohoslužba), v 7,15 h mše svatá spojená s ranními chválami, v 9 h tercie, ve 12,15 h sexta, ve 14,15 h nóna, v 17 h večerní chvály a v 19 h kompletář. V neděli a ve dnech volna, kdy komunita nepracuje (liturgické slavnosti), jsou ranní chvály v 7 h a mše svatá v 10 h. (Srv. s Řeholí sv. Benedikta: „*Posvátný počet sedmi chval naplníme tak, že vykonáme povinnou službu v době ranních chval, primy, tercie, sexty, nóny, nešpor a kompletáře.*“ (RB, 1998, II, 16, 2))

Odloučenost kláštera od světa ale neznamená odloučenost sester od společnosti jako takové. Naopak modlitby slouží sestrám jako prostředek ke spojení se světem. Do kláštera přicházejí lidé a prosí o modlitby za své blízké. Důležitou úlohu tak má zdejší dům pro hosty, který příchozím (tj. i mužům) nabízí možnost odpočinku, a to jak věřícím, tak i nevěřícím.

Denní rytmus je všem předem znám a cíl je jediný: být pro Boha. Bůh dává každé činnosti smysl. Sestry nepotřebují dosahovat vyššího společenského postavení, aby měly více peněz. Stačí, že si na živobytí vydělávají prací svých rukou. V prostředí kláštera tak sestry dosahují splynutí s Bohem a cítí se opravdu šťastné. Mají povolání, které je naplňuje. Obě sestry se shodly na tom, že by tuto svobodu za nic nevyměnily.

6.5. **Anna, majitelka ovčí ekofarmy**

Anna je majitelkou ovčí ekofarmy ve středních Čechách, je jí 62 let, má vysokoškolské vzdělání a je vdaná. V minulosti žila *na různých místech světa* a „doma“ se podle svých slov dokáže cítit kdekoliv. Od roku 2002 (tj. jedenáct let) se věnuje ekofarmě a většinu času tráví v přírodě. V roce 2009 získala její farma oprávnění označovat své výrobky jako produkt ekologického zemědělství.

Anna měla malý polorozpadlý domek s pozemky a přemýšlela, jak by obojí mohla nejlépe využít. Postupně začala realizovat nápad přestavit domek na penzion, na okolních pozemcích pást ovce a ekologicky hospodařit. Kromě toho se *Anna* věnuje také kultivaci krajiny. Když se rozhodovala, že vybuduje ekofarmu, myslela také na to, že do krajiny vrátí keře, rostliny, květiny, meze, rybníky, stromy, aleje a že vybuduje naučnou stezku. To se jí podařilo a tato část krajiny je otevřena veřejnosti. Ovečky si sem chodí hladit děti z mateřských škol a rodiny s dětmi sem chodí rády na procházky.

V malém útulném penzionu mohou lidé ochutnat zdravou kuchyni, jejíž suroviny pochází z místních zdrojů a jsou bez chemie: jehněčí maso, ovoce, zeleninu, mléko, sýry, vajíčka a další masné a mléčné výrobky, které si tady na farmě sami ručně vyrábějí. „*U nás je všechno, co vypěstujeme, výborné*“, říká *Anna*.

Hospodářství obnáší spoustu každodenních povinností a starost nejen o zvířata, ale také o vlastní zaměstnance, účetnictví, zásobování i zajišťování odbytu bio produktů. Přes velké množství úkolů není *Anna* na venkově nijak odtržená od okolního světa. Často vyráží za kulturou a společností do Prahy.

Pokud *Anně* něco naruší její plány, nemá problém přizpůsobit se novým podmínkám, protože „*to je život*“. „*Člověk má být přizpůsobivý*“, říká. Plány může člověku narušit často i sama příroda – a příroda vypadá každý den jinak, to na farmě *Anna* vnímá velmi intenzivně. Proměnlivost přírody přináší proto *Anně* naopak velkou radost. Přeje si, aby příroda naplňovala a inspirovala nejen ji, ale každého návštěvníka, jenž na její ekofarmu zavítá.

6.6. Klára, dětská ilustrátorka

Kláře je 39 let a má vysokoškolské vzdělání uměleckého směru. Narodila se v Praze a od roku 1997 (tj. šestnáct let) žije na Vysočině. Je vdaná a má čtyři děti (dvě adoptované). Sama sebe charakterizuje jako učitelku a dětskou ilustrátorku. Její knížky pro děti, které sama napsala a ilustrovala, získaly v posledních letech několik literárních ocenění.

Z Prahy se *Klára* odstěhovala proto, že chtěla být blíž přírodě. Vysočinu si vybrali s manželem spíš náhodou a podle jejich slov je k tomu vedl „*čistej idealismus*“, protože o životě na venkově nic nevěděli. Kdyby bylo jenom na *Kláře*, tak by žili na samotě, kvůli dětem ale zvolili život na malé vesnici. Tady se může *Klára* věnovat naplno tomu, co ji baví: mít oheň v domě, pěstovat zeleninu, chovat domácí zvířata, zavařovat, péct svůj chleba a starat se o rodinu vůbec. Pro *Kláru* hodně znamenají „*oheň v domě*“ a dům bez televize. Televizi vyhodila, protože ji nepovažuje za zdroj zábavy. Čas si chce organizovat podle svých potřeb a ne podle diktátu televizního programu. Za celý den má tolik práce, že jí televize vůbec nechybí.

Kláru nebaví nakupování a velice nerada jezdí autem, na druhou stranu uznává, že auto je jediný prostředek, jak se z malé vesnice dostat do práce a s dětmi do školy/školky. Manžel *Kláry* jezdí na koni. Je to dokonale ekologický způsob, který ale *Kláru* moc neoslovuje, protože si je příliš dobře vědoma případných důsledků nevydařené jízdy. *Klára* pracuje v *nedalekém městě* jako učitelka, a když zrovna nemá práci kolem domu a hospodářství (což se nestává často), tak maluje. Vesnický způsob života se sice odráží i v její umělecké tvorbě, *Klára* ale vysvětluje, že nežije na venkově proto, aby zajímavě malovala, ale proto, aby prostě „*tak normálně*“ žila.

Momentálně *Klára* naráží na problém s dětmi, které povyroستly, a přestal se jim tento jednoduchý životní styl líbit. Děti dávají přednost koupenému produktu před

vlastní vypěstovanou zeleninou nebo kozím mlékem a také dávají hlasitě najevo, že by raději bydlely v novostavbě než v selském stavení. Kozy musela dát *Klára* proto nakonec pryč, protože už nikdo nestál ani o její kozí jogurty, ani o kozí maso. V hospodářství tak zbyl jen osel, kobyła a louka, kterou je třeba několikrát za léto posekat a seno usušit.

Svůj životní styl však *Klára* nechce měnit jen proto, aby vyhověla dětským přáním. Řešením by bylo, kdyby děti do společnosti vůbec nepouštěla, ale to se jí zdá příliš krátkozraké. Dětem proto nic nezakazuje a naopak věří, že když budou vědět, za čím si jejich rodiče stojí, tak jim to jednou pomůže při výběru vlastního životního stylu.

6.7. *Elena*, „oddaná“ Krišny

Elena se narodila v Praze, je jí 39 let a vystudovala hudební konzervatoř. Je sedmnáct let provdaná a bezdětná. Na farmě Krišnúv dvůr, kam ji přivedlo „*takový to celoživotní hledání*“, žije se svým manželem od roku 2009 (tj. čtyři roky).

Elena a její manžel se vzdali jistoty domova i materiálního zázemí, které v mládí budovali, ve prospěch života na farmě. Rozdíl je podle *Eleny* v naplnění: na farmě, kde žijí ve společnosti „oddaných“³⁹, s nimiž mají stejné cíle, se dá vést praktický způsob života spojený s duchovním pokrokem. Védská filosofie učí, že duchovního pokroku nelze dosáhnout bez vzájemnosti a podpory. Mottem „oddaných“ je „*žít jednoduchým způsobem života a mít hluboké myšlení*“, což v praxi znamená žít jednoduše (tj. používat jednoduché nástroje) a zároveň studovat duchovní věci (tj. číst, meditovat, zpívat mantry, uctívat božstva⁴⁰).

„Oddaní“, jichž nastálo žije na farmě necelých dvacet, se starají o zvířata a úrodu, vaří, pečou a na farmářských trzích prodávají vyrobené produkty. Každý se specializuje podle toho, na co mu stačí jeho přirozené vlohy. Duchovní program, tedy uctívání božstev a zpívání manter, začíná v půl páté ráno a probíhá v chrámové místnosti budovy statku. Po osobní meditaci následuje přednáška a po snídani se už každý věnuje své vlastní práci. Oběd je v půl druhé a odpoledne vypadá podobně jako dopoledne. Večery tráví „oddaní“ individuálně.

³⁹ Společnosti lidí, kteří jsou oddaní bohu Krišnovi se říká „oddaní“, uvozovky ponechávám pro odlišení této minority.

⁴⁰ Bůh Krišna se „oddaným“ zjevuje ve dvou podobách, proto zde používám plurálu.

Farma se před okolní společností nijak neuzavírá, domem pro hosty ale z finančních důvodů zatím nedisponuje. Poplatky a daně musí platit stejně jako ostatní. Festivaly a jiné slavnosti jsou přístupné nejen pozvaným hostům, ale i náhodným příchozím. Na farmě žijí i manželské páry s dětmi. Rodiče dávají své děti do školky/školy nebo je vzdělávají formou domácího vyučování.

Práce, kterou „oddaní“ pro božstva vykonávají jako službu, postupně očišťuje jejich srdce, a tím se „oddaní“ učí lásce k bohu. Čistota této lásky se projevuje v každé činnosti „oddaných“: hospodaří ekologicky, opravují budovu statku, jsou vegetariáni, pořádají různé festivaly a slavnosti, uctívají božstva, meditují a také se věnují kazatelství, což je např. prodej knížek nebo zpívání mantry v průvodu, kdy duchovní vibrace při zpívání mantry očišťuje ty, kteří ho právě slyší. Tímto způsobem dávají božstva veškeré práci „oddaných“ smysl.

Elena říká, že láskyplný vztah k božstvům, který může na farmě realizovat, jí přináší opravdové naplnění. Přirovnala by to ke stavu zamilovanosti, šťastné mysli nebo k pocitu hladového, který se nasytí a je mu skvěle. Jediné, čeho *Elena* lituje, je, že „oddané“ nepotkala dřív, protože s nimi má na rozdíl od lidí venku jistotu společné jiskry, stejných cílů a vzájemného porozumění, které nevyhasíná.

6.8. **František, pastevec oslů a koz**

František se narodil v Praze, je mu 43 let, má střední odborné vzdělání a z Prahy se odstěhoval v roce 1999 (tj. před čtrnácti lety). Žije na samotě v Královéhradeckém kraji s manželkou a třemi dětmi. Nikdy nebyl ve stálém zaměstnaneckém poměru. Na loukách, které odkoupil od státu na třicetileté splátky, se pase stádo oslů a koz. Každý rok pořádá stále vyhledávanější letní festival.

V Praze se *Františkovi* zpočátku líbilo. Bydlel v rodinném domku, kde mohl chovat čtyři psy, dvě kozy a dokonce si pořídil i včelíny. Postupně se ale pole a louky této pražské čtvrti proměnily v les panelových domů, a to se *Františkovi* nelíbilo. Místo, kde *František* žije nyní, si nevybral náhodně. Zvažoval výhled do okolní krajiny, zdroj vody i podnebí. Nechtěl odejít na Šumavu nebo Vysočinu, kde začíná zima už v září. Vybral si proto místo s krásným výhledem do krajiny a s mírným podnebím. Část pozemků zakoupil ihned, další část (meze, remízky a zeleň kolem rybníků) později odkoupil od státu na splátky. Tím *František* docílil toho, že do krajiny, kterou vidí,

nemá možnost žádný cizí subjekt jakkoli zasahovat. Poplatky a splátky zaplatí z toho, co dostane za údržbu pozemků, tj. vypásání krajiny.

Stádo koz a oslů vyžene *František* ráno na pastvu a po celý den je má pod kontrolou. Nemůže se sebrat a odjet pryč kdykoli se mu zachce, protože kozy vyžadují celodenní péči. I když se přes léto pasou samy, *František* musí sekat sena, aby měl stádo čím nakrmit v zimě. Kozly nechal *František* vykastrovat, takže se počet kusů v jeho stádu nemění. Polovinu jeho stáda tak tvoří kozli, druhou polovinu kozy. Takhle žijí „kluci“ a „holky“ pohromadě už čtrnáct let a vypadají „mnohem spokojenější“. *František* nemá zájem na tom, aby se kozy množily a on musel kůzlata zabíjet a prodávat, nechová je ani na mléko, ani na maso. Stejně jako nechce s nikým uzavírat pracovní smlouvu, nechce se smluvně zavazovat ani k prodeji masa, ani kozího mléka. Z Prahy odešel proto, aby žil v souladu s přírodou a tento soulad si představuje tak, že bude žít vedle zvířat, ne je zabíjet. Maso přitom *František* jí. K jeho rozhodnutí ho nevede vegetariánství, ale zkrátka vůle k jinému životnímu stylu, kterého tímto docílil.

František má spoustu své práce a nemá čas se zdržovat tím, že bude chodit „někam pro někoho pracovat“. Tento svobodný způsob života je pro něj důležitější než „pofidérní plat jednou za měsíc“, protože mu umožňuje svobodně se k čemukoli vyjadřovat. *František* se zajímá např. o změny v legislativě, a pokud vidí, že jsou to změny proti přírodě (resp. životu), nemá problém vést s úřady spory nebo se kriticky vyjadřovat do médií. Jeho cílem je posouvat věci tak, „aby zkrátka ta věc dopadla“. Do sporu nebo do médií chodí sám za sebe. Nebojí se své postoje sdělovat a stát si za nimi.

Když potřebuje peníze, dokáže je vydělat i bez stálého zaměstnání. Řídí se tím, že na co nemá, to také nepotřebuje, čímž mu odpadá spousta starostí. Věci, které jsou k samotnému životu doopravdy zapotřebí, k němu „tak přirozeně přicházejí“: od kamarádů, od rodičů, od náhodně příchozích – vždycky se nějaká možnost vyskytne.

František je díky životnímu stylu, který si zvolil, připravený na život a témuž učí i své děti. Jeho rodina je v přírodě „doma“ a dokáže si poradit např. i bez elektřiny. Za velké štěstí považuje *František* to, že nežije ani za fašismu, ani za socialismu, ale v době velkého blahobytu. Věří, že „tahle zlatokopecská doba“ bude brzy za námi a víc a víc lidí se přestane bát.

6.9. Přemysl, umělecký sklář

Přemysl je shodou okolností spolužák *Klár*y (dětské ilustrátorky). Učí výtvarnou výchovu *na jedné základní umělecké škole* a mimo to se realizuje jako umělecký sklář. Je mu 40 let, má vysokoškolské vzdělání uměleckého směru, bydlí *na vesnici* ve Středočeském kraji, je ženatý a má tři děti. Od roku 2005 (tj. osm let) se profesi uměleckého skláře věnuje jen okrajově.

Po studiích *Přemysl* hodně cestoval a spolu se svou manželkou úspěšně spolupracovali s různými sklárnami po celé České republice. *Přemysl* tento způsob života charakterizuje jako „*možná hodně peněz, ale jednou za čas*“. Pak ale přišly děti a *Přemysl* už nechtěl od rodiny odjíždět. Kdyby se chtěl věnovat své profesi nadále, musel by za prací (a za lepší výplatou) dojíždět do vzdálenějších měst. *Přemysl* však chce „*být u toho*“, když děti rostou, a proto si našel místo učitele výtvarné výchovy na ZUŠ *jednoho okresního města*.

Do školy chodí *Přemysl* rád. Když mluví o dětech, neříká jim děti, ale „*ty lidi*“. Děti jsou pro něj totiž plnohodnotní partneři v práci i v rozhovoru a podle toho s nimi také jedná – na rovinu. Učitelství má jednu velkou výhodu, kterou *Přemysl* využívá beze zbytku: velké prázdniny. Díky tomu má přece jenom možnost věnovat se své práci, která mu prozatím, než jeho děti vyrostou, stojí.

Když *Přemysl* neučí, věnuje se rodině. Své děti se snaží vychovávat, jak nejlépe umí, a protože na to neexistuje žádný spolehlivý návod, zabývá se každou maličkostí, která se dětí týká. Uvědomuje si, že byt' vychovává své děti sebelépe, tak mimo domov, kdy jsou děti pod vlivem společnosti, jejich život řídit nemůže. S manželkou proto doma pečlivě zvažují, jakým způsobem budou s dětmi jednat a jaké důsledky může jejich jednání v souvislosti s dětmi mít. Snaží se přitom dívat na svět jejich očima. Nezakazují jim sledovat televizi, ale nabízejí jim jiný způsob zábavy. Když jejich děti touží po něčem, co jim nechtějí koupit, vysvětlí jim důvod, který je k takovému rozhodnutí vede. Doma se zkrátka snaží jednat podle svého nejlepšího svědomí, protože jen tak lze „*mít v pořádku rodinu*“, tedy mít spokojené děti a doma se nehádat, ale podporovat se. *Přemysl* žije přítomností. Uvědomuje si, jak rychle mu děti rostou. Díky nim mu každý den přináší nové podněty k přemýšlení. Váží si toho, že může s dětmi každý den zažívat něco nového, protože ví, že se to už nikdy nebude opakovat.

Přemysl chce svět dělat lepším – a mít práci a rodinu je pro něj způsob, jak toho dosáhnout. Domov pro *Přemysla* znamená „mít si co říkat“ se svými nejbližšími. Takový domov se dá podle *Přemysla* vybudovat kdekoli na světě, nehledě na množství statků, jimiž člověk disponuje, nebo bohatství, kterým daná oblast oplývá. I když *Přemysl* má domov, který ho naplňuje, uvědomuje si, že svět je všude, nejen doma. Proto se i mimo domov chová tak, aby měl ze sebe radost, a aby se za sebe nemusel stydět, když se nad sebou na konci dne zamyslí.

6.10. *Kristián, herec*

Kristián se narodil v Praze, je mu 56 let, má vysokoškolské vzdělání, je ženatý, má dvě děti (a vnoučata) a bydlí za Prahou. Povoláním je herec a jeho jméno je často spojováno s hereckou improvizací. Je známý také pro svůj velmi kladný vztah k východní buddhistické filosofii i k indiánské filosofii mexických šamanů, jejímž tématem je osobní svoboda. Snaží se žít v souladu se Zemí, a proto jí často naslouchá.

Kristiánovým celoživotním pravidlem je „všechno zkusme, dobrého se držíme“. Díky tomu v životě hodně experimentuje a nic nedělá jednotvárně – ostatně herectví je volné povolání. Občas si zajede na „nezbytný pobyt“ k moři nebo do lesů za indiány do Mexika, kde může být v klidu a dozvědět se něco nového o sobě. To ale neznamená, že by ho tato strategie nutila přesouvat své bydliště do lesů, aby tak byl přírodě a klidu blíže. Naopak, od mládí se svou rodinou bydlí na jednom místě *nedaleko Prahy*.

Za „dobré“, čeho se můžeme držet, považuje *Kristián* to, co je v rovnováze s Matkou Zemí. Vnitřně s ní proto konzultuje, do jaké míry se věci mají, protože je nechce používat přemrštěně. Zkouší různě experimentovat nejen s věcmi, které běžně používá k životu, ale také se svým tělem. Co se týče bydlení, tak elektřinu odebírá z bioplynových elektráren a na střeše má solární panely. Auto se *Kristián* snaží používat minimálně a má ho na plyn. Do pračky dává tibetské ořechy. Na sobě nosí oblečení z technického konopí, chodí naboso, občas se sprchuje studenou vodou, nejlépe třikrát denně, ale obden nebo drží půsty. Pokud něco kupuje, pak od lidí, které zná, protože tak mu to připadá přirozenější než nákupy „od nějakýho anonymního řetězce, kde nikdo za nic neručí“.

Kromě toho *Kristián* hospodaří také se svojí pozorností. Nechce ji přemrštěně věnovat např. politice, protože ji nepovažuje za důležitou. Nevěří, že politici doopravdy

něco řídí nebo že mají možnost a vůli posouvat věci ve prospěch společnosti. Systém, který lidi přesvědčuje o tom, že nutně potřebují politiku, policii a armádu by neoznačil za demokracii, ale spíše za „určitý ovládací mechanismus“. *Kristián* věří, že v zásadě je člověk dobrý a že společenství, kde se lidé znají a navzájem spolu komunikují, je daleko přirozenější než demokracie stojící na principech uvedených výše. Ze stejného důvodu proto nevěnuje pozornost ani televizi.

Při hledání rovnováhy *Kristián* neposuzuje ostatní, ale řídí se „svou vnitřní ladičkou“. Rovnováha podle něj neznamená být tak skromný, až člověk nemá vůbec nic, ale nebýt požívačný a zároveň se nenechat „zmáčknout pod nějaký svůj pocit důstojnosti“. Ten, kdo tuhle rovnováhu najde, je podle *Kristiána* „vcelku“. Jen sebevědomý člověk ví, kdo je: uvědomuje si, že má možnost celek (resp. vesmír) realizovat. Toto sebepoznání přináší radost ze života. Je to radost z možnosti prožívat život – a v té vidí *Kristián* smysl.

6.11. *Johann, antikvář*

Johannovi je 48 let, má vysokoškolské vzdělání, žije s přítelkyní a má jedenáctiletou dceru. Od dětství miluje knihy. Od roku 1990 (tj. třináct let) se zabývá jejich prodejem a od roku 2002 (tj. jedenáct let) provozuje antikvariát, což považuje spíše za „heroickou činnost“ než za podnikání.

Johann začínal po roce 1989 se stánkovým prodejem knih. Tuto dobu označuje jako podnikání na „takové vyšší noze“ a přiznává, že tehdy ho postihla „jistá mírná forma rozmařilosti“. Začalo vycházet všechno, co bylo do té doby zakázané, a tak šel obchod velmi dobře. Později, v době, kdy krachovala velká nakladatelství, *Johann* obchodoval s levnými knihami. I o tyto knihy byl velký zájem. Nápad založit si antikvariát přišel až v době, kdy se zájem o knihy zastavil. Láska ke knihám už byla natolik silná, že je *Johann* nechtěl opustit jen proto, že nejdou na odbyt. Vzhledem k tomu, že může porovnat prodej knih dříve a dnes, kdy je poptávka po knihách velice nízká, by živnost antikváře rozhodně neoznačil za podnikatelskou činnost, i když si uvědomuje, že „podle nějakých standardních tabulek tam prostě spadneme“.

Johann žije „tak normálně“. Nepřejídá se, nemá auto, elektrospotřebiče má, ale využívá je v rozumné míře. Uznává, že v Praze je více než jinde vystaven vnějším vlivům, „aby pokud možno co nejvíce utrácel a aby se nějakým způsobem zapojil do

tohoto kolotoče“, s čímž se musí neustále vyrovnávat. Volný čas nechce *Johann* trávit u televize nebo četbou bulvárních časopisů a novin, snaží se vyhýbat i nákupním centřům. Nechce na sebe nechávat působit „jisté manipulativní techniky“, které se v něm snaží vyvolat pocit, co všechno musí mít. *Johann* ví, že doopravdy musí naplnit jen elementární potřeby, zatímco ty ostatní nejsou nezbytné. Za jednu z elementárních potřeb považuje knihy. Čtení pro *Johanna* „není jen nějaké čtení“, protože knížku si dokáže vychutnat a potěšit se s ní.

Za velké štěstí proto *Johann* považuje, že má možnost zabývat se tím, co má rád. Uvědomuje si, že aby k němu přišla knížka, která ho zajímá (a to se mu stává tak jednou za týden), tak musí „být u toho“. V antikvariátu se také setkává se zajímavými lidmi, kteří jsou zase rádi, že se mohou setkávat právě v antikvariátu. Navíc se dá při střetávání lidí různého věku i povolání uprostřed zaprášených regálů zažít i spousta legrace. Na druhé straně si ale *Johann* nemůže dovolit být nezodpovědný a ignorovat finančně-správní záležitosti týkající se provozu antikvariátu. Věří, že když má člověk věci pod kontrolou, tak ho byrokracie, před kterou v jeho případě není úniku, nesemele, nepohlí ani jinak nezpracuje.

6.12. Prokop, knihovědec

Prokopovi je 57 let, narodil se v Přerově, má vysokoškolské vzdělání a bydlí v Praze. Je odborným pracovníkem v oboru knižní kultury. Od roku 2004 (tj. devět let) působí jako kurátor sbírky prvotisků v knihovně *nejmenovaného pražského kláštera*. Od roku 2008 (resp. od roku 1988 jako externista) přednáší úvod do studia knižní kultury, dějiny knihtisku a knižní vazby a ilustrace *na vysoké škole*. Je autorem deseti monografií a řady časopiseckých studií z oblasti dějin knihtisku, knihoven, bibliografie a literární historie. Získal ocenění za významný přínos pro rozvoj českého knihovnictví a významné uznání v oblasti vědecké literatury za *jednu vlastní publikaci*.

Do knihovědy se *Prokop* zamiloval hned od prvního semestru vysoké školy, kdy navštívil výstavu starých rukopisů. Tehdy stál „nad těma vitřinama“ a řekl si „*tak to je přesně to, co chci dělat*“. Doslova tomuto oboru propadl. Už za studií začal publikovat, pak získal doktorát z filosofie. Později se stal vedoucím prestižního pracoviště (oddělení rukopisů a starých tisků) a získal titul kandidáta věd o umění (1989), v roce 2008 se habilitoval.

Na první pohled se může zdát, že *Prokop* dosáhl takového úspěchu ve své profesi proto, že cílevědomě postupoval od jedné pozice ke druhé podle nějakého předem připraveného plánu. Realita byla ovšem jiná. Přestože zakončil studia doktorátem z filosofie, byl řadu měsíců prakticky bez řádného zaměstnání. Začínal v *jednom velkém archivu* jako personalista, dva roky pracoval ve skladišti jako expedient knih, další dva roky byl v revizním oddělení. *Prokop* totiž knihám propadl natolik, že se o kariéru nijak nestaral a ani zpětně nepovažuje tyto čtyři roky za ztracené. Přestože od samého počátku věděl, že obor knižní kultury nemá takovou prestiž jako například obor medicíny, věnoval se mu přes všechny životní peripetie i nadále. „*To je prostě umanutost*“, vysvětluje.

Prokop nedělá svou práci „*stylem plynutí po povrchu*“. Vzal knihovědu za svou „*životní filosofii*“ a tu si nese se všemi riziky až do smrti. Cílem jeho kariéry není zastávat vysokou funkci, ze které by mohl obor knižní kultury řídit podle svých představ. *Prokopova* strategie je jiná: obor knižní kultury posouvá o milimetry kupředu například tím, že napíše článek, ve kterém jsou uloženy nápovědy pro příští generace.

Momentálně *Prokop* pracuje paralelně na čtyřech knihách. Protože je to náročné fyzicky i psychicky, rád vyhledává kompenzaci. Dvacet let nacházel rovnováhu na chalupě ve fyzické práci na zahradě i na domě. Chalupy se ale *Prokop* „*zbavil teprve nedávno*“ a tak hledá vyváženost jinde. Hodně sportuje, občas zajde do společnosti, televizi nevyhledává, ale na druhou stranu ji ani nezavrhne: po celém dnu, kdy se zabývá jen vážnými věcmi, jsou i thriller nebo horor vítanou změnou. Čím dál častěji *Prokop* pociťuje nutnost „*opravdového vypnutí*“. Málokdy si může dovolit cílevědomě „*třeba celou sobotu proflákat*“, ale když už se mu to podaří, pak mu čas utíká rychleji, než když pracuje. Tento způsob odpočívání volí *Prokop* nejraději, ale nejméně často. Nicnedělání je pro něj „*nejkrásnější zážitek*“, který ho dokáže občerstvit na dlouho, a rozhodně se při něm nijak nenudí.

Za velké štěstí *Prokop* považuje to, že se mu jeho profese prolíná s jeho koníčkem. Nedělí tudíž svůj čas na pracovní a soukromý, nezná „*odstřížení*“ od práce kolem šestnácté hodiny. „*Já si ten koníček v podstatě užívám furt*“, říká. Knihověda do něj doslova prorostla a stala se tak jeho celoživotní láskou.

Prokop věří, že díky tomu, že byl dlouhá léta „u toho“ (tj. fyzicky spravoval historické fondy), předává svým studentům nejen odborné znalosti, ale také „tu upřímnost té výpovědi“, bez které by se stal nanejvýš kabinetním vědcem. Docílil tak něčeho, co dopředu ani naplánovat nemohl.

6.13. *Irena, překladatelka*

Ireně je 38 let, narodila se na Moravě, má vysokoškolské vzdělání a žije se svým anglickým manželem a dvěma dětmi na statku v Pardubickém kraji. *Irenu* baví studovat neformálně, ale do hloubky vše, co ji zajímá a co považuje za důležité, ať už je to výživa, chov zvířat, půda, psychologie chování (lidí i zvířat), výchova dětí nebo tradiční západní bylinářství.

Spolu s manželem se stará o malé rodinné hospodářství (mají krávy, koně, prase, slepice), zahradničí a sbírají byliny. Od roku 2006 také úspěšně podnikají s distribucí kos. K myšlence, že zdraví podporuje kvalitní a chutné tradiční „opravdové“ jídlo z vlastní produkce, je dovedla *jedna pozoruhodná kniha* z roku 1938, kterou *Irena* postupně překládá a zveřejňuje na svých internetových stránkách.

Irena odmítla rozhovor na téma dobrovolná skromnost s tím, že jsem „na poněkud špatné adrese“. Žít skromně totiž podle ní znamená „žít tak, abych si toho, co potřebuji, nepřelila ani nedolila“ (kap. 2. 1.), což ale *Irena* považuje za „luxus“, nikoli za dobrovolnou skromnost. Překážkou k rozhovoru tak bylo samo slovo skromnost. *Ireně* se nelíbí, že si skromnost často spojujeme s odříkáním a chudobou (kap. 2. 2.). Poskytnutím rozhovoru by tak dala čtenáři nepřímo souhlas s tím, aby ji považoval za chudou. To je však v přímém rozporu s tím, jak si *Irena* připadá. Naopak, *Irena* si „nikdy jindy v životě nepřipadala bohatší“ a mít něčeho nedostatek je to poslední, o co by *Irena* ve svém životě vědomě usilovala.

Vysvětluje to na příkladu veganství: zpočátku může člověka k veganství přitahovat myšlenka, že je ekologické, ale později (zejména v další generaci, zdůrazňuje *Irena*) mohou nastat zdravotní problémy z důvodu nekvalitní a nedostačující výživy. *Irena* na chovu zvířat bez mechanizace a v malém lidsky zvládnutelném měřítku naopak nic neekologického nevidí. „*Rodinná kráva na pastvině*“ poskytuje půdě hnůj nezbytný k tomu, aby rostliny plodily silná semena, a dává „opravdové“ mléko a máslo bohaté na

vitamíny a nenasycené mastné kyseliny omega 3. „*Sama bych se asi obešla bez „masa“, ale (...) neobešla bych se bez živočišných tuků*“, vysvětluje Irena.

Lidé a každý živý tvor vůbec mají podle *Ireny* určité potřeby, které musejí být naplněny, jinak tvor chřadne – a přesně tyto potřeby *Irena* hledá a také je hodlá naplnit. Chce být v rovnováze s okolím i sama se sebou uvnitř, a proto ji ani nenapadne si odpírat něco, o čem je přesvědčena, že je nezbytné pro zdravý růst (tedy sám život).

Irena nepotřebuje docházet dennodenně do zaměstnání nebo se honit za kariérou, protože jistotu výplaty nepovažuje za svobodu, ale za závislost. Namísto toho má vlastní „*půdu pod nohama*“, na které může hospodařit podle svého nejlepšího svědomí. Práci v domácnosti považuje za rozvíjení lidství a vůbec jí nevádí, že za ni nedostává žádný plat. Uvědomuje si, že uznání k ní stejně nepřijde odnikud z vnějšku, ale zato ho může neustále nacházet uvnitř sama sebe.

6.14. Shrnutí

Ve výše uvedených komentářích jsem se pokusila nejen přiblížit odpovědi na výzkumné otázky (viz kap. 5. 2.), ale také postihnout individuální osobnost každého respondenta.

Věřím, že nyní jsme schopni si udělat alespoň přibližnou představu o tom, kdo jsou lidé, kteří se dobrovolně rozhodli pro alternativní způsob života, a jak různě se může tento způsob života projevat.

7. Reflexe výzkumných otázek

V této kapitole chci přiblížit některé problémy a zkušenosti, se kterými jsem se během výzkumu setkala a na jejichž základě jsem usměřňovala svůj postup při realizaci rozhovorů.⁴¹

Citace uvedené *kurzívou* v této kapitole jsou převzaty z jednotlivých rozhovorů uvedených jako přílohy č. 1 až 12 na konci práce.

7.1. První interakce

Největším problémem celého výzkumu bylo samotné téma práce – dobrovolná skromnost. Vyvolávalo celou řadu emocí, od úsměvu, přes ironii až po nedůvěru (zejména na samém začátku rozhovoru). U *Johanna* (antikváře), u *Prokopa* (knihovědce) a u *Kristiána* (herce) jsem se setkala s okamžitým pochopením a nebylo zapotřebí je k rozhovoru nijak přemlouvat. *Johann* (antikvář) se mi jako respondent dokonce sám nabídl během našeho neformálního setkání v jeho antikvariátu. V případě sester trapistek a *Eleny* („oddané“ Křišny) jsem se také nesetkala s žádným údivem nebo nedůvěrou.

Ostatní respondenti byli také velice vstřícní a zpravidla (kromě *Ireny*, překladatelky) s rozhovorem rádi souhlasili. Od samého začátku rozhovoru jsem ale velice brzy vnímala jejich obavu, abych skromnost nezaměňovala za chudobu nebo snad dokonce bídu (kap. 2. 2.). Někteří tuto obavu vyjádřili ihned, ti mě pak zvali dál a se zjevnou ironií mne vyzývali, ať se rozhlížím, jak potřebuji, a poznamenávám si, co všechno mají, případně mne odkazovali na auto, které jim stojí venku a které je jistě radí mezi vysoce spotřební. Jiní se mi tuto skutečnost snažili naznačit během rozhovoru – využívali různých příkladů a příměrů, ze kterých pak vyplývalo, že se od skromnosti ve smyslu bídy nebo odříkání distancují. *František* (pastevec oslů a koz) se snažil po celou dobu rozhovoru jakoukoli narážku na skromnost „rozbít“: „*Já vám pořád říkám, že jste si mě vybrala omylem. Já si dobrovolně uvědomuju, že žiju v obrovském blahobytu.*“ Pro *Irenu* (překladatelku) bylo samotné téma dokonce důvodem k odmítnutí rozhovoru vůbec.

⁴¹ Elektronickou korespondenci s *Irenou* (překladatelkou) ponechávám v této kapitole stranou.

Pokud jsem respondentům položila přímou otázku na to, zda by se označili za skromné nebo zda by svůj život označili za jednoduchý, setkala jsem se s různým odmítnutím, tedy kromě sester trapistek a *Eleny* („oddané“ Křišny), jimž jsem tuto otázku pokládat ani nemusela, protože jejich náboženské přesvědčení na dobrovolné skromnosti doslova stojí.

Abych respondenty přesvědčila o tom, že jejich obavě rozumím, snažila jsem se jim hned od začátku vysvětlit, že můj výzkum bude zaměřen na alternativní způsob života (kap. 4. 3.). Takové vysvětlení bylo pro všechny přijatelné, slovo alternativní nevbuzovalo pohoršení ani ironii a já jsem jim jako výzkumník dala najevo, že můj zájem nebude prvoplánový a nebudu dávat rovnítko mezi skromnost a bídu, na druhou stranu jsem jiné záměry, které jsem v této práci sledovala, respondentům nijak blíže nenaznačovala. Poté následovalo už jen pokývání hlavou a příslib rozhovoru.

Jako nejlepší začátek rozhovoru se nakonec ukázalo mnoho respondentům nevysvětlovat, ale uzavřít s nimi jakési partnerství o tom, že se nebudu ptát přímo na dobrovolnou skromnost, ale na obyčejné věci, a pokud se ukáže, že je respondent vyloženě neskromný, pak rozhovor vůbec do výzkumu nezařadím. Při posledním rozhovoru se mi tímto způsobem podařilo téma skromnosti odsunout na pozadí a rozhovor s *Prokopem* (knihovědcem) plynul zdánlivě jen tak nezávazně. Nakonec bylo zřejmé, že *Prokop* do tématu patří také, i když se na něj jako na městského člověka všechny otázky nehodily.

Kromě *Františka* (pastevce oslů a koz) respondenti nijak nezkoumali, jaké jsou moje osobní motivace k napsání této práce, a pokud souhlasili s realizací rozhovoru, pak na moje otázky odpovídali otevřeně a velice trpělivě.

7.2. Alternativa a konzumní společnost

Při samotném vedení rozhovoru se pak ukázalo jako problematické, že jsem si za jeden ze svých cílů stanovila „určit, jak se v reflexi aktérů jejich chování odlišuje od běžného chování členů konzumní společnosti“ (kap. 5. 1.).

V komentářích k jednotlivým rozhovorům jsem tento cíl nijak nezohlednila, proto zde předkládám krátké vysvětlení, proč zůstal nakonec stranou mého zájmu.

Zpětně hodnotím tento cíl jako matoucí. Předpoklad, že se alternativci odlišují od většinové společnosti, mi přinesl řadu problémů především proto, že u respondentů vyvolával nedůvěru:

- (1) Ukázalo se, že žádný respondent se nepotřebuje jakkoli odlišovat od většinové společnosti (pokud se odlišoval, pak nevědomě). Například *Štěpán* (pastevec koz) na otázku, zda tímto způsobem nežije proto, aby se odlišoval od ostatních, odpověděl: *„Ne, spíše jsme do toho tak sklouzli.“* Sestry trapistky na podobnou otázku odpověděly: *„Naše identita není „být proti něčemu“, ale „být pro Boha““.* *Klára* (dětská ilustrátorka) odpověděla: *„Já se naopak snažím být nenápadná, ale moc mi to nejde.“* *Johann* (antikvář) reagoval: *„Já se nevymezuju vůči společnosti, to v žádném případě.“* *Kristián* (herec) mi upřesnil, že se nepotřebuje odlišovat ani tím, že nosí konopné oblečení: *„Věci, který přicházej, ať jsou to tyhle šaty nebo jídlo, tak většinou vyplývají z nějakého setkání s nějakýma lidma v tomhle prostoru.“* *Elena* („oddaná“ Křišny) vysvětlovala, že to není *„nějaký postoj, kterým bychom se chtěli vyhranit. Je to prostě něco, co nás naplňuje.“* *Přemysl* (umělecký sklář) se ohradil, že jeho vzdělání ho *„přece nepředurčuje k nějaký vedlejší koleji.“*
- (2) Všichni respondenti si připadali jako členové většinové společnosti, a jakmile cítili, že bych je snad chtěla označovat jinak, hned se proti tomu ohrazovali. Například *Štěpánka* (manželka *Štěpána*, pastevece koz) vysvětlovala: *„Ze společnosti nezmizíte. Potřebujeme ji. Nemůžeme tu žít sami pro sebe.“* A *Štěpán* (pastevec koz) jen potvrdil: *„Spolupráce musí bejt. Nemůžu být velkopodnikatel a bít se v prsa, že já si tu dělám svoje a nic kolem mě nezajímá.“* *Marika* (obdivovatelka ekologických obydlí) mi vysvětlila, že *„tím, že ta civilizace je ve většině, tak oni působí jako menšina, která se bouří, ale tak to není.“* *Sestra X* (sestra trapistka) mi upřesnila, že klášterní komunita se neuzavírá před stykem s obyčejnými lidmi: *„(...) vždyť tu máme dům pro hosty, kde přijímáme jak věřící, tak i nevěřící, kteří chtějí být v tichu a odpočinout si.“* *Anna* (majitelka ovčí ekofarmy) se k mojí otázce, jestli bych její farmaření mohla přirovnat k nějakému způsobu života v minulosti, vyjádřila velice přímě: *„No tak to ne, takhle já nežiju. Já jsem vcelku normální člen moderní společnosti a nemám pocit, že bych se nějak vyčleňovala nějakým poustevnictvím, nebo tak.“* *Klára* (dětská ilustrátorka)

zastavila moji teorii o tom, že bydlí „jinak“ proto, aby mohla pěkně malovat: „(...) spíš je to opačně: právě proto, že jsem tady, dělám zrovna tohle. Využívám, to co žiju, k tomu, co dělám. To je celé.“ Elena („oddaná“ Krišny) mi vysvětlovala, že jediný rozdíl je v tom, že žijí dohromady: „(...) ke skupině těchto lidí jsme se přidali kvůli způsobu života, jakým žijí, a ten vyplývá z védské filosofie.“ Také František (pastevec oslů a koz) vysvětloval, že to není „tak, že můj život je ten lepší než jiné život. To v žádném případě!“ Kristián (herec) mě opravil, když jsem se ho ptala, jestli se vědomě vyhýbá stálému zaměstnání na plný úvazek: „Já se tomu ani nevyhýbám. Prostě jsem k tomu ani nikdy nedospěl, rozumíte.“ Johann (antikvář) také vysvětloval, že jeho živnost rozhodně „neznamená, že by se člověk skrýval někde v ústraní a vyhýbal se společnosti nebo tomu, jak funguje. Není to nepřátelský postoj.“

- (3) Slovo konzumní (kap. 4.2.) k mému překvapení nevzbuzovalo odpor, ale spíše mu nikdo pořádně nerozuměl: „Co přesně znamená „konzumní“ život?“ (Elena, „oddaná“ Krišny), „A co to je? Myslíte tím, že konzum znamená přijímání okolí jako daleko důležitější než sám sebe?“ (František, pastevec oslů a koz), „Já nevím. Máte na to nějakou definici?“ (Kristián, herec) „No tak ano, jsem konzumní v tom smyslu, že potřebuju prostě jako kterýkoli jiný organismus konzumovat, a to jak tzv. spirituální věci, tak i materiální.“ (Johann, antikvář)

Ze všech odpovědí týkajících se konzumu a konzumní společnosti vyplývalo, že by se většina respondentů raději označila za konzumní, jenom aby nebyla možnost jakkoli jinak je označit, zařadit nebo klasifikovat. Například Klára (dětská ilustrátorka) mi na otázku, jestli by tento způsob života označila za nekonzumní nebo jednoduchý, odpověděla: „To určitě ne. Děti chtějí, co chtějí. Musíme nějak vydělávat peníze, abychom se uživil.“

Přímé nebo jednoslovné odpovědi na nekonzumní způsob života se snažili vyhnout všichni: „Komerční věci nás nikdy moc nepřitahovaly.“ (Elena, „oddaná“ Krišny) Anna (majitelka ovčí ekofarmy) by farmaření sice neoznačila za skromné, ale na otázku, že přece není ani spotřební, odpověděla záporně. Pouze Marika (obdivovatelka ekologických obydlí), vyjádřila názor, že ekologicky bydlící „určitě“ vedou nekonzumní způsob života.

- (4) Jako liché se ukázaly i moje otázky ohledně nakupování v nákupních centrech. Občas do nich totiž musí zajít (i když neradi) všichni a nikdo z toho nedělá morální problém: *Štěpán* (pastevec koz) potvrdil, že na nákup prostě musí, „*to jinak dneska nejde.*“ *Johann* (antikvář): „*(...) samozřejmě, že (...) pro to jídlo jdu.*“ *Kristián*, (herec): „*Nakupuju, jenom když si musím něco koupit.*“ *František* (pastevec oslů a koz): „*Vždycky kupujeme víc, než potřebujeme. Třeba mouku máme vždycky navíc.*“ *Prokop* (knihovědec): „*Mně je kupováno, co mám rád, a jaké to má kalorie, neřeším.*“ *Elena* („oddaná“ Křišny): „*Nevím, předtím jsme samozřejmě taky nakupovali v supermarketu.*“ *Klára* (dětská ilustrátorka): „*V konzumu se mi dělá nevolno.*“

I v tomto případě se tedy jenom potvrdilo, že respondenty v mém výzkumu nelze klasifikovat jako nekonzumní. Z odpovědí sice vyplývá, že respondenti nakupují málo a neradi, ale jinou výpovědní hodnotu mi tyto otázky nepřinesly.

Čím více zkušeností s vedením rozhovoru jsem měla, tím méně jsem slova konzumní a nekonzumní používala, případně jsem se je snažila nahradit. Zkusila jsem se zeptat, jestli by respondent řekl, že dělá něco ve svém životě jinak. I v tomto případě byla reakce obdobná, jako bych se ptala na nekonzumní způsob života. *Přemysl* (umělecký sklář) okamžitě reagoval: „*Jinak než co? Vy pořád chcete nějaký opozice oni proti nim.*“ Podobně reagoval i *Johann* (antikvář) na otázku, jestli dělá něco jinak, než jak to dělá okolní společnost, odpověděl: „*No těžko říct, co dělají? Nevím, jak to porovnat, protože to příliš nesleduji.*“ Také *Prokop* (knihovědec) na otázku, jestli je v něčem jiný, odpověděl záporně: „*To ani ne. Že by tahle práce byla útěkem do sebe samotného nebo dokonce odtržení od nějakých radostí nebo starostí, tak to není.*“

Problém s odlišováním se alternativců od konzumní společnosti jsem se snažila vyřešit tak, že jsem respondentům dala maximální prostor se k němu přímo vyjádřit. Položila jsem jim proto doplňující otázky, např. zda by svůj způsob života označili jako nekonzumní nebo jestli se nějak uzavírají před okolím, příp. jestli se chtějí od ostatních nějak odlišovat.

Tak dostali respondenti možnost vyjádřit jasně svůj postoj a získali jistotu, že později nemůže dojít ke zkreslení informací, které mi poskytl. Došlo tak k tomu, že respondenti v rozhovorech často vyjadřují svůj postoj k většinové společnosti.

Tímto upřesněním jsem dala najevo, že jsem ochotná jejich vyjádření reflektovat a případně i opravit své výzkumné otázky tak, abych respondenty za každou cenu nevtěsňovala někam, kam nepatří.

7.3. Motivace k alternativnímu způsobu života

Jako zdánlivě snadný se jevil úkol zjistit motivace aktérů k alternativnímu způsobu života. Vzhledem k tomu, že se respondenti bránili jakkoli sebe a svůj životní styl označovat, nemohla jsem se na tuto otázku zeptat přímo, a jak jsem uvedla výše, do slepé uličky vedly i otázky ohledně nekonzumního způsobu života, které u respondentů nikdy nepotvrdily motivaci k alternativnímu způsobu života.

Pokud jsem se zeptala přímo, např. jaké jsou tedy důvody k životu tady, (rozhovor s *Kamilem*, umělcem „na cestě“), pak jsem stejně nedostala přímou odpověď, protože to, co se mi *Kamil* snažil sdělit, nebylo sdělitelné v jedné jediné odpovědi, ale vyplynulo až z celého rozhovoru.

Dalším úskalím byl fakt, že většina respondentů (kromě sester trapistek, kde nebylo možné to zjistit) neměla jen jedno povolání. Uvědomila jsem si to na příkladu *Klary* (dětské ilustrátorky), které jsem se zeptala, jestli odešla z Prahy kvůli své profesi a jejíž reakce byla: „*Kterou profesi teď máte na mysli?*“

Na tomto místě se proto respondentům dodatečně omlouvám za to, že tento fakt nezohledňuji ani v názvu komentáře, ani v názvu přílohy. Na pravou míru zde tedy uvádím, že: *Štěpán* je pastevec koz a (také) umělec, *Kamil* je umělec-malíř a (také) hudebník, *Marika* je obdivovatelka ekologických obydlí a (také) modistka, *Anna* je majitelka ovčí ekofarmy a (také) matematička, *Klára* je dětská ilustrátorka a (také) učitelka, *Elena* je „oddaná“ Krišny a (také) hudebnice, *František* je pastevec oslů a koz a (také) se angažuje v různých sdruženích na podporu lidských práv, *Přemysl* je umělecký sklář a (také) učitel, *Kristián* je herec a (také) učitel, *Johann* je antikvář a (také) fyzik, *Prokop* je knihovědec a (také) učitel, *Irena* je překladatelka a (také) vede rodinný statek. Ani tato oprava není dostatečná, protože u většiny respondentů by se dala jejich charakteristika rozvíjet ještě dál.

Dalším problémem při hledání motivace k alternativnímu způsobu života bylo rovněž to, že málokdy byl tento důvod viditelný na první pohled – zpravidla měli

respondenti celou řadu důvodů k alternativnímu způsobu života a tyto důvody jsem musela odhalovat teprve postupným pátráním.

V případě, že jsem o motivaci respondenta neměla ani tušení, zkoušela jsem se ho zeptat na to, zda učinil ve svém životě nějaký obrat, že by např. opustil práci nebo město ve prospěch něčeho jiného. I když se o obratu v pravém slova smyslu dá hovořit jen v případě sester trapistek a *Eleny* („oddané“ Křišny), jako pomocné vodítko se tato otázka osvědčila: ačkoli na ni dotázání *Kristián* (herec) i *Prokop* (knihovědec) odpověděli záporně, přesto se pomalu rozpovídali, dokonce se do sebe ponořili a rozhovor mohl plynule pokračovat k dalším, podrobnějším otázkám.

U prvních respondentů (*Štěpán*, pastevec koz a *Kamil*, umělec „na cestě“) jsem se ptala také na dětství a roli rodičů, postupně jsem ale tuto otázku vyhodnotila jako příliš psychologickou. Respondenty mi takový dotaz odváděl daleko do minulosti a trvalo pak dlouho, než jsme se dostali zpátky do současnosti, což pro mne bylo důležitější.

Obecné otázky sice nezaručovaly vyčerpávající odpověď, využívala jsem jich ale jako odrazového můstku, když jsem se například *sestry X* (sestry trapistky) zeptala, jaký je její osobní příběh. Dostala jsem krátkou odpověď, která o motivaci nic nevyprávěla, ale i tak jsem měla možnost položit prohlubující otázku, na kterou jsem již dostala jasnou odpověď, proč vstoupila do kláštera.

Nejvíce se mi osvědčily neutrální otázky, jako např. co vás sem přivedlo nebo proč chováte právě kozy.

7.4. Jak vypadá alternativní způsob života

Dalším úkolem, který jsem si stanovila, bylo zjistit, jak aktéři dobrovolnou skromnost jako způsob života popisují. Tato část výzkumu pro mne byla nejpříjemnější a zpětně ji považuji za nejjednodušší, protože byla nejméně problematická.

Abych zjistila, jak respondenti reflektují alternativní způsob života, pokládala jsem jim otázky týkající se každodennosti. Nenuceně jsem se ptala buď podle návodu, nebo jsem podle situace volila jakékoli otázky, které souvisely s realitou respondentů.

Uvědomovala jsem si přitom, že postihnu pouze nepatrnou část z toho, jak tento způsob života vypadá ve skutečnosti. Nebylo v mých silách kombinovat metodu hloubkového rozhovoru s metodou zúčastněného pozorování, což by bývalo bylo vhodnější a výpověď by tak byla daleko přesnější.

Zajímalo mne, jak respondenti tráví volný čas (bylo zřejmé, že se nemohu ptát na dovolenou), jak cestují, jak hospodaří/využívají energie – tedy jaké mají ekologické cítění, jestli je pro ně blízkost přírody rozhodující, jaká mají zvířata, co pěstují, zda mají stálé zaměstnání, jak vnímají čas, jestli se někdy nudí, kam se obracejí pro pomoc, kam chodí za kulturou, jaké si dělají plány, jestli mají televizi, příp. jaké mají problémy s dětmi.

Respondenti odpovídali velice ochotně a žádná otázka u nich nebudila údiv nebo nevoli. Dostala jsem celou řadu obyčejných odpovědí. Ze střípků těchto odpovědí jsem se v komentářích (kap. 6) pokusila alespoň nastínit, jak přibližně vypadá alternativní způsob života.

Během této části výzkumu jsem ale narazila na jednu zajímavost.

Často jsem u respondentů postřehla záblesk radosti z toho, že z jejich odpovědi bude jasně vysvítat, že žijí obyčejně a že z nich tím pádem nebudu moct udělat ani skromné ani nekonzumní ani chudé spoluobčany. Také při loučení neopomněli podotknout, že jsou sami zvědaví, co mi může z takového výzkumu vyjít.

Některé takové reakce zde pro představu krátce přiblížím:

Na otázku, co ho zaměstná nejvíce, mi *Štěpán* (pastevec koz) odpověděl, že práce, ale na druhou stranu prý dělá tu práci tak, že vyloženě odpočívat nemusí. *Kamil* (umělec „na cestě“) si užíval, že mi může poradit, kde najdu doopravdy skromné lidi. Každý rok se prý tihle ultra skromní lidé sjíždí na tzv. Rainbow Gathering, jakési srazy Lidí Duhy, které se konají pokaždé v jiné zemi. *Marika* (obdivovatelka ekologických obydlí) mi na otázku, proč si lidé staví netradiční obydlí, odpověděla, že některým se to prostě jenom líbí, takže se nedá vysledovat jedna jediná motivace. *Sestra X* (sestra trapistka) mi musela odpovědět záporně na otázku, jestli chovají domácí zvířata, pak si ale se smíchem vzpomněla, že chovají také včely – takže se vlastně dá říct, že chovají dokonce i zvířata! *Anna* (majitelka ovčí ekofarmy) mi vysvětlovala, že její ekofarma

není nijak vytržená ze světa, ale je to prostě normální firma. Klára (dětská ilustrátorka) mi na otázku, jak zapadli mezi místní, odpověděla, že si nepřipadá obklopená ani přáteli, ale ani nepřáteli: „*Tak normálně. Lidé mě zdraví, já je taky zdravím, děti je zdraví. Co víc si můžu přát?*“ Elena („oddaná“ Křišny) mi vysvětlovala zkušenost s reakcí okolí na jejich kazatelství: „*(...) i moje máma mi říká, že si vždycky myslela, že je to taková skupinka šilenců. On když to člověk zná jenom zvenku, tak udělá soud, ale nezná vůbec pozadí.*“ František (pastevec oslů a koz) mi dokonce rozbil mou teorii o tom, že je ekologický zemědělec: „*No my ale vůbec ekologicky nehospodaríme! Jezdíme traktorem Zetor Super 50. Víte, kolik to spotřebuje nafty? (smích) Všude z toho kape olej. (smích) A to ty traktory máme tři!*“ Jeho manželka Eliška jen potvrdila: „*My dokonce vůbec nehospodaríme. (smích)*“ Pro Přemysla (uměleckého skláře) bylo důležité zmínit, že žije v blahobytu, nikoli ve skromnosti: „*Vždyť je opravdu naprostej blahobyt. I když nemám peníze, tak ten blahobyt opravdu je. Teče voda, je elektrika, tohle všechno. Jediný, v čem není blahobyt, tak v tom, že lidi jsou na sebe pitomí. Že vám v krámě neřeknou „dobrý den“ (mile).*“ Kristián (herec) mi vysvětloval, že nepovažuje svůj majetek za překážku k tomu, aby nadále zkoumal, jak s ním zacházet: „*Pro někoho už to, že bydlím v domě se zahradou a mám auto, tak už to může pro někoho znamenat, že jsem „beznadějněj případ“. Ale já se na to takhle nekoukám, protože většinu těch věcí, který dělám, tak nějak vnitřně konzultuju s Matkou Zemí.*“ Johann (antikvář) se o správě antikvariátu vyjádřil takto: „*My to děláme, jak to děláme. Mastíme to, protože je to zkrátka, jak jsem říkal, živnost a nikoli podnikání s velkým P. (...) Nejsem přírodní člověk ve smyslu pastevece koz, to v žádném případě. Jsem spíš městský typ.*“ Také Prokop (knihovědec) mě ujišťoval, že je prostě městský člověk: „*(...) příroda ve mě nevyvolává nějaký příliš veliký asociace nebo nutnost s ní dokonce splývat! Tam asi míříte... (smích)*“ Podobně mi odpověděl i ohledně zdravé výživy: „*Nejsem ten typ, jaký asi máte na mysli, nejsem žádnéj vegan. (smích)*“ Na otázku, jestli má ekologické smýšlení, mi odpověděl: „*Převážně tím netrpím vůbec.*“ A na otázku, jestli by prostředí, kde pracuje, označil za prostší nebo jednodušší, odpověděl: „*To ne. I když srovnáte to místo, tak tady to je řeholní řád. Ale ta knihovna má stejné nároky a stejné potřeby a dělají se tady stejné práce jako v jakékoli jiné státní nebo soukromé instituci. Takže ani s tím místem to nijak nesouvisí.*“

Výše uvedené reakce mne nevyvedly z míry. Neměla jsem v úmyslu dělat z respondentů něco jiného než normální lidi, ani jsem nepotřebovala pátrat po nějakých

senzačních životních způsobech. Jejich obavy jsem chápala a pokračovala jsem v rozhovoru dál, protože jsem na jeho pozadí sledovala poslední, nejdůležitější cíl.

7.5. Přínos alternativního způsobu života

Úkol, který jsem ve svém výzkumu považovala za nejdůležitější, bylo zjistit, v čem spatřují respondenti přínos alternativního způsobu života.

Nepotřebovala jsem počítat, co (hmotného) respondenti mají. Hmotné statky byly totiž u všech respondentů víceméně stejné a nepovažovala jsem za důležité věnovat jim pozornost. Za zajímavé jsem považovala zjistit spíše způsob (příp. prostředky), jakým respondenti dosahují spokojenosti (pokud vůbec).

Tuto část výzkumu považuji za nejtěžší vůbec. Problematické bylo, že jsem se na tuto záležitost nemohla zeptat přímou otázkou, resp. po zkušenostech s prvními rozhovory jsem věděla, že mi na přímou otázku respondenti sice odpovědí, ale tato odpověď nebude úplná.

Vyloučila jsem i uzavřené otázky typu: jste šťastný/jste spokojený? V návodu k rozhovoru jsem měla připravené následující otázky: co dělá respondentům radost, co jim naopak chybí, jestli mají dluhy, jestli se cítí svobodní, jestli mají z něčeho obavy, co je pro ně důležité, v čem nacházejí seberealizaci.

Ukázalo se ovšem, že takové otázky nemohu pokládat kdykoli, ale jen v určitých situacích, zejména až tehdy, kdy je mezi mnou a respondentem vysoká důvěra. Vždy jsem tedy zohlednila v závislosti na předcházející výpovědi situaci a otázku jsem položila tak, abych nepůsobila dojmem, že sleduji nějaký konkrétní (a důležitý) cíl.

Zajímavá byla i situace, když jsem vedla rozhovor s *Johannem* (antikvářem) mezi regály s knihami a do antikvariátu přišel zákazník, jenž plynule vstoupil do našeho rozhovoru, a já jsem díky němu získala cennou výpověď.

Nesnadný byl tento úkol i v případě *Františka* (pastevce oslů a koz), jenž mi od začátku do konce rozhovoru neustále připomínal, že on i já žijeme v naprostém blahobytu (tedy ho nemohu definovat jako skromného) a moje téma je proto naprosto irelevantní a zbytečné.

Sestrám trapistkám jsem naopak mohla položit zcela přímou otázku, co přesně myslí tím naplněním, a dostala jsem na ni jasnou a srozumitelnou odpověď. Také *Kristián* (herec) byl ochotný se mnou podrobně rozebrat, co považuje za nejdůležitější, protože z rozhovoru vyplynulo, že se dlouhodobě a intenzivně tímto problémem zabývá a řeší si ho sám pro sebe.

Podobně jako sestry trapistky se o tom, co ji naplňuje, rozhovořila i *Elena* („oddaná“ Křišny) na otázku, odkud čerpá jistotou, že takhle žít je pro ni nejlepší. Naopak *Klára* (dětská ilustrátorka) na stejnou otázku odpověděla záporně: „*Tak to musím hned zpochybnit vaši hypotézu, že takovou jistotu mám.*“ Byla to úplně poslední otázka našeho rozhovoru, který proto zdánlivě vyzníval jako nedopovězený, ale já jsem věděla, že odpověď najdu jinde.

Někdy jsem se na tento problém nemohla zeptat kvůli povaze rozhovoru. Bylo tomu tak v případech, kdy jsem tušila, že mi respondent vlastně neustále poskytuje vodítka a nápovědy k tomu, abych si na tuto otázku mohla nejlépe odpovědět sama. Taková situace nastala v případě *Kamila* (umělce „na cestě“) a *Prokopa* (knihovědce).

Příjemným překvapením pro mne bylo, že mi respondenti několikrát sami poskytli odpověď úplně mimochodem, když se během hovoru dotkli něčeho zdánlivě nepodstatného, jako tomu bylo v případě *Přemysla* (uměleckého skláře) nebo *Klárky* (dětské ilustrátorky).

Přímou otázkou se nešlo zeptat ani na to, jak může alternativní způsob života obohacovat, resp. přesahovat vnitřní život jednotlivce (kap. 4. 2.). Často jsem si během rozhovoru všimla, že mi odpověď na tuto otázku poskytují respondenti mezi řečí, když se sami o tomto tématu rozhovořili, aniž by ho ale jakkoli pojmenovávali: *Štěpán* (pastevec koz) vypověděl, že se člověk nesmí bát skočit po nějaké nové příležitosti a neustále tak sám sebe překvapovat; sestry trapistky vypověděly, že žijí pro celou věčnost a myslí na nebe, a pokud je něco nového, co by bylo proti životu, tak se modlí za změnu; *Klára* (dětská ilustrátorka) věří, že se věci posunou tím, když lidé dají najevo nespokojenost a nebudou ji mlčky přecházet; *Elena* („oddaná“ Křišny) nedělá svou práci jako práci, ale jako službu božstvům, a tím se učí milovat; *Přemysl* (umělecký sklář) mi vysvětlil, že se doma snaží sám sebe překonávat kvůli svým dětem, a tak může dělat svět lepším; *Kristián* (herec) vypověděl, že se snaží věci okysličovat tak, aby nic

nedělal rutinně; *Františkovi* (pastevci oslů a koz) záleží na tom, aby věci dopadly a aby je posouval dál svým osobním příkladem; podobně i *Johann* (antikvář) hovořil o tom, že usiluje o výchovu dcery osobním příkladem; a konečně *Prokop* (knihovědec) vypověděl, že se pokouší kupředu posouvat vědu, i když jenom o milimetry.

Ze sebraného materiálu jsem nakonec dokázala na výzkumnou otázku, co respondentům z jejich pohledu přináší alternativní způsob života, najít odpověď, resp. jsem ji hledala vždy v kontextu celého rozhovoru, nikoli v jedné jediné větě. Mnohdy bylo zapotřebí odpověď doslova odhalit, protože ji překrývala zdánlivě nepodstatná sdělení.

Uvědomuji si ovšem, že jsem vycházela z omezeného materiálu a hlubší a dlouhodobější průzkum by moje výsledky upřesnil.

7.6. Hledání mezí

Během výše uvedené analýzy nashromážděného materiálu jsem si díky historickému exkurzu (kap. 3.), kde jsme se setkali se skromností vědomou (vycházející z vnitřní vůle jednotlivce) a nevědomou skromností tzv. zlatého věku (kap. 3. 3.), uvědomila, čím jsou všichni respondenti charakterističtí.

Domnívám se, že všechny respondenty tohoto výzkumu lze charakterizovat jako lidi, kteří se vědomě snaží o umírněnost – i když každý po svém (srv. s kap. 2. 1.). Aniž by si toho byli respondenti vědomi, tak tato vědomá snaha po hledání umírněnosti je chtě nechtě odlišuje od konzumní společnosti zaměřené na spotřebu a nadbytek (srv. s kap. 4. 3.).

Považuji za důležité, abychom se s tímto poznatkem seznámili podrobně, protože tuto umírněnost můžeme pozorovat u každého respondenta:

Štěpán (pastevec koz) hledá správnou míru v přírodě. Nenechává se zatlačit úřady, aby správně naplnil jejich kolonky, ale na prvním místě je u něj ohled na zvířata: „Do dotací přihlásíte pronajaté pozemky, v našem případě to jsou právě suché stepní travní porosty v chráněných zónách. Tyhle oblasti ale musí být čisté, jinak dotaci nedostanete. Někdy nás nutí vyčistit i keře, které my ale zase pro kozy potřebujeme. Ale málokdo ze zemědělské agentury tohle pochopí, pastevectví u nás je stále nová věc. Nějaké keře tam potřebujeme, takže se občas stane, že o dotaci i přijdeme. Někdy vadí

i stín stromu na fotce. Mají to sice moc dobře vymyšlené, ale někdy se do všech kolonek zkrátka nemůžeme vejít, pokud chceme brát ohled na zvířata. (...) Dojíme ručně, to je také důvod, proč nemůžeme dosáhnout na značku bio. Sterilní vykachlíčkováná dojící linka se nám přičí.“

Pro Kamila (umělce „na cestě“) je míra v čistotě, což je pro něj strategie, jak člověk zachází s životem a energií: *„Jenom se zbavit toho, že jeden s druhým bude manipulovat, nebo ho bude využívat, zneužívat... Když člověk dluží tomu vesmíru, tak nemůže čekat, že když klekne na kolena, tak že něco přijde. Okolí mu pak pomůže, ale musí z něj vyzařovat ta čistota. Není to o ale žebrání! To se pak prostě přihodí samo. Nějaká synchronicita se pak odvíjí.“*

I Marika (obdivovatelka ekologických obydlí) hledá míru – a nachází ji v přírodě: *„Zase je to to samý: je prostě úžasný, když vidíš, že si z přírodních materiálů můžeš postavit stejně hodnotnej, ne-li hodnotnější dům. Vyjde tě to v podstatě o dost levněji. Je to revoluční myšlenka. A navíc ten pocit, že jsi přispěla, resp. neublížila ty planetě.“*

Sestry trapistky mi vysvětlily, že umírněnost je nezbytná i pro jejich kontemplaci, a proto v kostele nemají žádné sochy ani obrazy: *„To je naše rozhodnutí. To už udělali naši cisterciáctí otcové. V kostele je jen to, co je esenciální, jenom ta podstata. V cisterciáckých klášterech by ale tohle všechno [sochy a obrazy – pozn. aut.] bylo jen rozptýlením z kontemplace.“* Podobně se vyjádřily i o ekologickém hospodaření. Je důležité, aby člověk respektoval přírodu, ale: *„je i pánem nad přírodou, myslím v tom pozitivním smyslu. Není jenom jejím pánem - ale není ani jejím otrokem. Je potřeba mít v tomhle rovnováhu.“*

Anna (majitelka ovčí ekofarmy) sice hospodaří ekologicky, ale ekologické bydlení už budovat nechce, protože by to nebylo efektivní: *„Ne, až takhle to nechci. Co se týče vody, tak máme svůj vrt, takže máme svoji vodu. V obci není ani vodovod, ani kanalizace, takže musíme mít i svoji čističku. O solárních panelech ani o větrné energii nepřemýšlím. Nemám natolik rozsáhlé pozemky, abych celé to hospodářství mohla utáhnout na solární energii. A když už se má postavit energetický dům, tak se musí stavět trošku jinak. My tu máme staré chalupy, které máme opravované. Šlo by to také předělat, ale tímhle směrem se tomu nevěnuji. Spíše mě zajímá krajina, její ztvárňování,*

výsadba, rostliny, květiny, keře, zelenina, ovoce – tyhle věci. Nepouštím se úplně do všeho.“

Klára (dětská ilustrátorka) nepotřebuje více investovat do domu, aby byla šťastnější: „Musíme nějak vydělávat peníze, abychom se užívali. Ale nechceme už víc investovat do domu. Chceme ještě opravit v chodbě podlahu a pak ještě opravit dům naproti, ale jinak to tady už nechceme moc zvelebovat. Děti by chtěly nový balkón a nové střechy, ale my tohle nechceme.“

Elena („oddaná“ Křišny) mi na otázku, zda je pro ně důležitější příroda než ekologie, odpověděla: „Ano, to jste pojmenovala přesně. Příroda je pro nás velice důležitá, ale kdyby byl člověk jenom ekolog a neměl vědomí boha, tak to není cíl tohoto způsobu života.“

František (pastevec oslů a koz) vždy zvažuje, co má hodnotu skutečnou, a co jenom „pofidérní“: „No skromnost podle mého názoru znamená uvědomit si blahobyť. To znamená nechtít to, co člověk nepotřebuje nebo na co nemá. Z toho podle mne vznikají závidění. Že jsou pak lidi, kteří závidí těm druhým, protože mají lepší auto, lepší bydlení, nebo já nevím co – přitom to tak vůbec není. To je všechno pofidérní. Auto nemá žádnou hodnotu. Je to jenom spotřební hodnota. Hodnotu mají lidské vztahy. Hodnotu má příjemnější pocit, radost z dětí, radost z počasí – z jakéhokoliv. To je podstatné: být spokojený sám se sebou. Být spokojený s okolím. Mít kritické úsudky. Nemít problém se proti něčemu postavit anebo naopak něco přijmout. To si myslím, že je důležité v životě.“

Přemysl (umělecký sklář) mi vysvětlil, že sice nikdy nebudu vědět, co je dobře, ale zkušenost mu říká, že nakonec, „když to sledujete, tak zjistíte, že všechno je: když mám kde být, kde spát nebo jíst – a to je tady bez problémů. To, že nejím ze zlata, to vůbec není důležité. Nakonec zjistíte, že všichni ti, co ze zlata jedí, tak stejně potřebují: mít rád, mít důvěru, mít v pořádku rodinu, mít zdravé děti, nebýt rozhádaný s někým, mít v pořádku souseda a v podstatě být šťastný na světě. Jít na pohřeb, na svatbu a být normálně živ. Tyhle věci jsou naprosto podstatnější než všechno ostatní. (...) Musíte se chovat, abyste ze sebe mohli mít radost. (...) Protože potom jste v klidu a potom můžete být dobrá.“

Kristián (herec) mi vysvětloval, že skromnost neznamená žít v nedostatku nebo chudobě, ale hledání míry, a to bez toho, že by poměřoval ostatní: „To souvisí zase s tím, že hledáte nějakou harmonii, určitou rovnováhu. A tu nějak nacházíte. Každý může mít tu míru jinde. Jak říkám, někdo nejí vůbec, někdo nejí maso, někdo nejí tamto a už to pro něj znamená něco. A poměřuje ty ostatní. Já jsem si nějak odvykl posuzovat ostatní a řídím se nějakou svojí vnitřní ladičkou. Ta je pro mě podstatná. (...) Jak bych to řekl. Prostě, nechtěl jsem se nikdy nechat vtáhnout do toho molochu. Proto jsem si nikdy nevzal hypotéku, žádnéj takovejhle závazek, kterej by mě potom jakoby nutil dělat kompromis. Tomu já jsem se vyhnul. Vždycky jsem se držel pravidla, že moje výdaje musí vycházet z mých příjmů – a ne naopak.“

Johann (antikvář) mi vysvětloval, že bez města by v žádném případě nemohl být, protože k životu potřebuje knížky, které ho usměrňují: „Člověk vsřebává ty vlivy [rušného města – pozn. aut.], setkáváte se s lidmi, něco vás zaujme, ale spíš jsem „papírovej“ člověk. Mnohdy jsem to hledal právě v těch „papírech“, v knížkách. Tam jsem si hodně říkal: tak takhle to správné je a takhle to správné není. Málokdy (zdůraznění) se mi stalo, že by mi takhle poradil nějaký člověk nebo že bych se takhle od někoho inspiroval. Ale nevím, jestli je to správné...“ Johann dokáže totiž rychle rozlišit, co je k životu nezbytné a co může postrádat: „To je strašně jednoduchý. Zkrátka máte jisté elementární potřeby. Něco zkrátka mít musíte – no a většina ostatních věcí je naprosto zbytečná!“ Proto si Johann pečlivě hlídá dluhy. Ví, že by pro něj mohly mít fatální důsledky: „No tak sem tam se dostanete do nějakých průšvihů, ale víceméně, pokud se nejedná o závratné částky, tak se vždycky nějak dohodnete. (...) Většinou je to tak, že když ti dotyční vidí, že se nějakým způsobem snažíte a fungujete, tak to jde. Nesmí se vám to ale vymknout zpod kontroly. (...) Člověk si řekne: potřebuju tohle, pak tohle vlastně nepotřebuju, no ale musím to mít. Takže si pořídí ledničku za čtyřicet tisíc, plazmovku za padesát. Půjčí si na to tamhle a tamhle taky. Potom se nelze divit, že má dluhy! No tak tomuhle se snažím vyhnout. To nepotřebuju.“

Prokop (knihovědec) mi vysvětlil, že i stárnout se dá s mírou: „Já učím od roku 1986. V tom je ten pedagogickej proces takovej zajímavěj. Já se bráním, abych tak jako stárnul. Snažím se furt přibližovat těm mladejm a dělám cokoliv, abych stárnul pomaleji. Ono to samozřejmě neoblafnete. Ale aby to nebylo takový jako někteří mí kolegové: takhle pupkatý a nosej šle a vytahaný pletený vesty a tesilový kalhoty. Tak

takhle mě to nebaví. Sice to s rituálem nemá co dělat, ale člověka to taky formuje nějakým způsobem. Taková ta umanutost zrát, stárnout – ale nepropadnout tomu i fyzicky.“ Prokop nemá problém přizpůsobit své touhy svému příjmu: „Samozřejmě, když zapomenete peněženku, tak si půjčíte od kolegy stovku a druhý den mu ji vrátíte. Ale už z toho já mám prapodivnej pocit. Ale abych někde žádal o půjčku sto dvě stě tisíc nebo milion, to v žádném případě. Žiju tak, jak si můžu dovolit a jak si může dovolit rodina, a to, že nejezdím dvakrát za rok na Bahamy nebo třikrát za rok lyžovat do Alp, tak z toho nemám žádnou depku. A ani se do toho necpu formou půjčky. Nedá se nic dělat.“

S hledáním určitých mezí, resp. s umírněností jsme se už setkali.

V kapitole věnované výzkumu dobrovolné skromnosti (kap. 3. 2.) jsme viděli, že pro Richarda Gregga (in: Elgin, 1981, s. 31) znamenala dobrovolná skromnost mj. „upřímně a poctivě zvažovat, co je pro život nejdůležitější a nenechat se vtahovat do okolního chaosu“, jinými slovy vyrovnaný vztah člověka ke svému majetku a okolí. Duane Elgin (1981, s. 33) považuje dobrovolnou skromnost mj. za „takový způsob žití, který uvádí do rovnováhy vnitřní a vnější stránky života“, tedy opět vztah člověka ke svému okolí směřující k vnitřní vyrovnanosti.

V historickém exkurzu (kap. 3.) jsme viděli, že Seneca (1969) považoval umírněnost za jednu z lidských ctností (kap. 3. 3.), Epikúros (in: Laertios, 1995) považoval umírněnost za svrchovaný cíl blaženého života (kap. 3. 2.) a pro svatého Benedikta (RB, 1998) byla umírněnost pokorou, tedy způsobem, jak dospět k lásce k Bohu (kap. 3. 5.).

7.7. Shrnutí

Svůj výzkum jsem postavila na relativně dlouhých rozhovorech (u respondentů jsem se zdržela vždy více jak hodinu, v domě pro hosty u trapistek dokonce dva dny), což ale považuji za nezbytné k uskutečnění rozhovoru v přátelské a pokud možno příjemné atmosféře.

V této kapitole jsem chtěla naznačit důvody, které mne vedly k tomu, že jsem respondentům musela pokládat různé otázky a nemohla jsem se pevně držet připraveného návodu. Mnohdy bylo také zapotřebí otázky modifikovat podle situace

a občas se stalo, že jsem z návodu nemohla položit všechny otázky, ale jenom určitý okruh.

I přes všechna výše uvedená úskalí a problémy se mi podařilo zrealizovat rozhovory tak, aby přinesly odpovědi na výzkumné otázky (kap. 5. 2.). Tyto odpovědi jsem přiblížila formou jednotlivých komentářů (kap. 6.).

8. Výsledky výzkumného projektu

Ačkoli ze vzorku dvanácti hloubkových rozhovorů nemohu formulovat obecně platné závěry, mohu v této kapitole předložit alespoň dílčí výsledky, které vyplynuly z realizace výzkumného projektu.

V předcházející kapitole jsme viděli, že sami respondenti mi bránili v tom, abych je na konci svého výzkumu mohla jakkoli zařadit, klasifikovat nebo vymezit. Domnívám se, že na termín dobrovolná skromnost reagovali rozpačitě proto, že nejde o pojem jednoznačně definovaný a běžně používaný. V historickém exkurzu (kap. 3) jsme viděli, kolik různých ekvivalentů bylo v průběhu staletí použito k označení chování, které nazývám dobrovolnou skromností.

Na tomto místě mohu proto čtenáře ujistit, že v závěru práce nenajde prohlášení o tom, že se mi podařilo objevit dobrovolně skromné respondenty. Považuji ale za důležité seznámit ho s tím, co se na pozadí hloubkových rozhovorů ukázalo.

U žádného respondenta se nepotvrdila motivace k alternativnímu způsobu života jako vymezení vůči konzumu a konzumní společnosti (natož nepřátelství nebo nedůvěra k většinové společnosti). Snad kromě *Mariky* (obdivovatelky ekologických obydlí), která výslovně uvedla, že vyhledává samotu a líbí se jí být daleko od civilizace, u ostatních respondentů můžeme vyloučit jako motivaci útěk od společnosti, protože všichni aktivně udržují společenské vztahy. (Společenské vztahy ovšem udržuje i *Marika* a viděli jsme, že si se změnou životního stylu pouze pohrává.)

Také v případě komunit se ukázalo, že se nijak před společností neuzavírají a existuje zde celá řada vztahů se společností. Sestry trapistky se jasně vyjádřily, že důvodem, proč žijí v komunitě, není útěk od problémů, a *Elena* („oddaná“ Křišny) zmínila, že i předtím než „oddaná“ poznala, žila celkem šťastně. Vzorek těchto dvou komunit je ovšem velmi nedostatečný a nevypovídá nic o komunitách obecně.

Motivace k alternativnímu způsobu života byly různé a nevyvěraly nutně z náboženského přesvědčení. K tomu, jak respondenti žijí, je podle jejich slov nejčastěji přivedlo štěstí, náhoda nebo prostě nápad.

Ani jeden respondent si nestěžoval na to, že by byl chudý v tom smyslu, že by měl něčeho takový nedostatek, aby nemohl žít. Pokud si respondenti stěžovali na

nedostatek peněz, pak ale vždy v souvislosti s tím, že kdyby měli více peněz, mohli by je využít na vylepšení něčeho konkrétního, čím se zabývají. Z rozhovorů navíc vyplynulo, že tento životní styl přináší respondentům kromě nezbytných finančních prostředků také vnitřní naplnění.

Bylo by proto mylné domnívat se, že alternativní způsob života s sebou nutně nese existenční problémy. Naopak, všichni respondenti o své práci rádi a dlouze hovořili. S nadšením mi vysvětlovali, čím se momentálně zabývají, nebo mi přímo předváděli, jak a na čem pracují. Určitou sumu prostředků potřebují k životu všichni (už proto, že většina z nich měla děti) a všichni si tyto prostředky dokázali nějakým způsobem opatřit. Všimla jsem si také, že žádný respondent neměl jen jedno vyhraněné povolání.

U některých respondentů bylo možné sledovat, jak alternativní způsob života může obohacovat, resp. přesahovat vnitřní život jednotlivce, přestože primárně nesleduje cíl mít více, ale jen mít dost. Devět z dvanácti respondentů uvedlo, že tímto způsobem existence lze posouvat sebe nebo společenské záležitosti (kap. 7. 5.).

Dále se ukázalo, že ani ekologické smýšlení a vztah k přírodě nemusí být sjednocujícím znakem alternativního způsobu života. Osm respondentů bych mohla považovat za „žijící v souladu s přírodou“, jmenovitě: *Štěpána* (pastevce koz), *Annu* (majitelku ovčí ekofarmy), sestry trapistky, *Kláru* (dětskou ilustrátorku), *Elenu* („oddanou“ Křišny) a *Františka* (pastevce oslů a koz). Do této kategorie řadím i *Kamila* (umělce „na cestě“) a *Mariku* (obdivovatelku ekologických obydlí), ačkoli mají trvalé bydliště ve městě.

Avšak ani tito v souladu s přírodou žijící respondenti nebyli zajedno v tom, co to přesně znamená. Někdo choval zvířata ekologicky proto, aby je zabil (*Anna*, majitelka ovčí ekofarmy), pro někoho to bylo nepřipustné (*František*, pastevec oslů a koz). Také jsme viděli, že i když už někdo ekologicky hospodařil, nebyla to zdaleka jeho jediná a hlavní starost (sestry trapistky, *Elena*, „oddaná“ Křišny). Pro *Mariku* (obdivovatelku ekologických obydlí) byly pasoucí se krávy dokonce neekologické.

Záměrně jsem do vzorku zařadila i „městské“ respondenty. Nazývám tak respondenty, kteří mohou bydlet i na vesnici, ale platí pro ně, že se nezabývají ani

chovatelstvím, ani pěstitelstvím. Konkrétně se jedná o tyto respondenty: *Přemysl* (umělecký sklář), *Kristián* (herec), *Johann* (antikvář) a *Prokop* (knihovědec).

Hledání určitých mezí nebo rovnováhy (i když pokaždé jiným způsobem) se potvrdilo u obou typů respondentů (tj. městských i venkovských) a považují ho za nejcharakterističtější rys respondentů vůbec: sledovali jsme, že respondenti neusilovali o to, aby měli něčeho méně, ale spíše důmyslně promýšleli způsob, jak své potřeby a touhy naplní tak, aby byli v rovnováze – ať už sami se sebou, s okolím, s přírodou, se zvířaty, se svou energií, s planetou, s Matkou Zemí, s Bohem, s božstvy, s uměním, s knihami apod. (kap. 7. 6.).

Bylo zajímavé sledovat, jak respondenti považují umírněný životní styl za naprosto přirozený a samozřejmý. Z dvanácti hloubkových rozhovorů, které jsem realizovala, se mi nepodařilo ukázat ani na dva stejné způsoby hledání umírněnosti. Domnívám se, že právě to je důvod, proč dobrovolné skromnosti rozumíme každý jinak.

Vzpomeneme-li na Řeholi svatého Benedikta (RB, 1998), ve které jsme se také setkali s umírněností namísto skromnosti (kap. 3. 5.), nebo na Epikúrovo vyhledávání slasti a nevyrušitelnost (kap. 3. 2.), které neměly co dělat s požitkářstvím (in: Laertios, 1995, s. 421), pak mi rozhovory jen potvrdily, že dobrovolnou skromnost je problematické pochopit nebo jakkoli definovat proto, že se (dříve i dnes) projevuje mnoha různými způsoby umírněnosti. Navíc je zavádějící, že ji lidé pojmenovávají velice různě, pokud vůbec.

Tato umírněnost, ať už ji nazýváme dobrovolná skromnost, alternativa nebo jinak, je projevem vnitřní vůle každého jednotlivce a směřuje jinam než k neřízené spotřebě. Tolik vplynulo z výsledků výzkumného projektu.

Ze samotné realizace výzkumu jsem získala zkušenost, že zabývat se dobrovolnou skromností, znamená zabývat se jedinečným způsobem života, který je sice těžko uchopitelný, ale právě proto je také velice zajímavý.

Závěr

V této práci jsem se zabývala fenoménem dobrovolné skromnosti. Snažila jsem se ho přiblížit jak teoreticky, tak i na příkladech života konkrétních lidí. Pojem dobrovolná skromnost jsem vymezila z několika hledisek.

Vysvětlila jsem, že by nebylo správné chápat skromnost ve smyslu chudoby (kap. 2. 2.), protože takový předpoklad v nás vyvolává pocit, že se bude jednat o život v nedostatku. Dobrovolná skromnost nemusí nutně znamenat život bez vody nebo elektřiny, ani živoření v bídě.

Etymologie nám naznačila, že se bude jednat spíše o život v určitých mezích – a výsledky výzkumného projektu tento fakt potvrdily. Zdá se, že umírněnost a dobrovolná skromnost k sobě mají hodně blízko.

Zklamala jsem asi každého, kdo si představoval, že se v této práci budu věnovat výhradně poustevnictví nebo životu na okraji společnosti. V historickém exkurzu (kap. 3.) jsem se snažila vysvětlit, že poustevnictví je pouze jednou z mnoha forem, jak se alternativa může projevat, a dále, že náboženské přesvědčení nemusí být jedinou motivací k tomuto způsobu života.

Tradice dobrovolné skromnosti jako způsobu života mne vede k závěru, že se nejedná o životní styl, který by byl jen chvilkovou módní záležitostí naší doby. Zaručený návod na to, jak správně žít, neexistuje, přesto však stojí za to ho neúnavně hledat a zdá se, že tak činíme odedávna.

Pohled do sociologie (kap. 4) nám ukázal, že neexistuje jednotná definice dobrovolné skromnosti a nebylo ani cílem této práce takovou definici přinést. Nelze než souhlasit s tím, co říká Duane Elgin (1981, s. 33), totiž že můžeme volně objevovat a vytvářet své vlastní definice dobrovolné skromnosti. Duane Elgin (ibid), jenž se tímto fenoménem zabývá dlouhodobě, naznačil, že tento způsob života přináší aktérům vnitřní obohacení. I tento poznatek jsem se pokusila využít během svého výzkumu.

Sociologie nám také ukázala, že dobrovolná skromnost bude mířit opačným směrem než k nakupování, hromadění a spotřebě (Keller, 1997; Librová, 1994; Elgin, 1981) a tento fakt výsledky výzkumného projektu potvrdily.

Závěr

Pokud jsme na tomto místě ochotní vidět za dobrovolnou skromností víc než poustevnictví, chudobu nebo odříkání, ale například život v určitých mezích, o kterých ovšem není snadné něco konkrétního vypovědět, pak se podařilo alespoň dílem naplnit cíl, který si tato práce kladla.

Na konci bakalářské práce, na jejímž začátku byla obava ze života prožívaného automaticky a netečně (kap. 1), mohu konstatovat, že dobrovolná skromnost rozhodně nepřipomíná mechanický způsob života, při kterém člověk nijak neangažuje vlastní vůli, vykonává neúčinnou práci a letargicky vyplňuje jeden výkaz práce za druhým.

Naopak, prostřednictvím rozhovorů se zajímavými osobnostmi jsem se setkala s inspirujícím jednáním, které dokáže vnitřní život člověka učinit pestřejším, zajímavějším a spokojenějším.

Pochopila jsem, že existuje celá řada možností, jak se mohu s problémem mechanického způsobu života vyrovnat, aniž bych musela jakkoli bojovat s tím, co se mi nelíbí. Úplně postačí, když svou pozornost zaměřím jiným směrem.

Seznam použité literatury

BENEDICTUS NURSIAS (sv. Benedikt z Nursie): *Regula Benedicti, Řehole Benediktova*, Benediktinské arcidiecéze sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 1. vyd., Praha 1998. [Z německého vydání „*Regula Benedicti, Die Benediktusregel lateinisch/deutsch*, Herausgegeben im Auftrag der Salzburger Äbtekonzferenz, Beuron Verlag, Beuron 1992“ byl převzat latinský text, dále předmluvy IA (napsala M. Puzichová), IB (napsala P. Luislampová), IC (napsali B. Ellegast, J. Gartner), jakož i rejstříky a přehledy IIIB-E.]

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad, 6. přepracované vydání, Česká biblická společnost, Praha 1995.

ECO, U.: *Jméno růže*, Český klub, 7. vyd., přel. Z. Frýbort, Praha 2012.

ELGIN, D.: *Voluntary simplicity: toward a way of life that is outwardly simple, inwardly rich*, William Morrow and Company, Inc., New York 1981.

FRIEDEL, E.: *Kulturní dějiny novověku I.: krize evropské duše od černé smrti po první světovou válku.*, TRITON, 1. vyd., Praha 2006.

FRIEDEL, E.: *Kulturní dějiny novověku II.: krize evropské duše od černé smrti po první světovou válku.*, TRITON, 1. vyd., Praha 2006.

GOMBROWICZ, W.: *Varia*, Revolver Revue, 1. vyd., Praha 2011.

HADOT, P.: *Závoj Isidin: eseje o dějinách ideje přírody*, VYŠEHRAD, 1. vyd., přel. M. Křížová, Praha 2000.

HENDL, J.: *Kvalitativní výzkum*, Portál, Praha 2005.

KELLER, J.: *Až na dno blahobytu*, EarthSave CZ, 3. vyd., Praha 2005.

KELLER, J.: *Abeceda prosperity*, DOPLNĚK, 1. vyd., Brno 1997.

KOSTŮR, J., STÁREK, F.: *Baráky*, Pulchra, dotisk (opravené vydání), Praha 2012.

LAERTIOS, D.: *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*, přel. A. Kolář, NOVÁ TISKÁRNA, 2. vyd., Pelhřimov 1995.

LIBROVÁ, H.: *Pestří a zelení, Kapitoly o dobrovolné skromnosti*, VERONICA a Hnutí DUHA, 1. vyd., Brno 1994.

LIBROVÁ, H.: *Vlažní a váhaví, Kapitoly o ekologickém luxusu*, DOPLNĚK, 1. vyd., Brno 2003.

MARTÍNEK, L.: *Mýtus o Lynkeovi*, Paseka, 1. vyd., Praha 2008.

McGREAL, I. P.: *Velké postavy západního myšlení*, Prostor, 2. vyd., přel. M. Pokorný, Praha 1999.

Seznam použité literatury

RHEINHEIMER, M.: *Chudáci, žebráci a vaganti. Lidé na okraji společnosti 1450-1850*, VYŠEHHRAD, 1. vyd., přel. V. Marek, Praha 2003.

SEIBT, F.: *Lesk a bída středověku*, MLADÁ FRONTA, 1. vyd., přel. P. Dvořáček, Praha 2000.

SENECA, L., A.: *Výbor z listů Lucilioví*, SVOBODA, 1. vyd., přel. B. Ryba, Praha 1969.

SPENGLER, O.: *Člověk a technika, Příspěvek k jedné filozofii života*, NEKLAN, přel. R. Jičín, Praha 1997.

THOREAU, H. D.: *Walden aneb Život v lesích*, ODEON, přel. J. Schwarz, 1. vyd., Praha 1991.

VANĚK, M., MÜCKE, P.: *Třetí strana trojúhelníku, Teorie a praxe orální historie*, FHS UK – ÚSD AV ČR, 1. vyd., Praha 2011.

DOPLŇUJÍCÍ LITERATURA:

BARONOVÁ, B., PEPE, D.: *Slečny*, 1. vyd., L. Hvozdecký, wo-men 2012.

FESTUGIÉRE, A.-J.: *Epikúros a jeho bohové*, OIKOYMENH, 1. vyd., přel. R. Hošek, Praha 1996.

FERNAU, J.: *Od Olympu k Akropoli*, přel. M. a M. Kouřimských, Brána, Praha 2000.

FROMM, E.: *Mít nebo být?*, Naše vojsko, Praha 1992.

IGGERS, G. G.: *Dějepisectví ve 20. století*, Nakladatelství Lidové noviny, přel. P. Kolář, Praha 2002.

LEDVINA, P (Ed.): *Nekup to. O environmentálně šetrném nakupování*, Veronica, Brno 2008.

MELLO, A. de: *Bdělost*, Cesta, Brno 2004.

ROTTERDAMSKÝ, E.: *Chvála bláznivosti*, Mladá fronta, 2. vyd., přel. R. Mertlík, Praha 1986.

VORAGINE, J. de: *Legenda aurea*, VYŠEHHRAD, Praha 2012.

SLOVNÍKY A ENCYKLOPEDIE:

FILIPEC, J. et al.: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky: [studentské vydání]. Zpracoval lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český AV ČR, Academia, 3. vyd., Praha 2003.*

FRONEK, J.: *Velký anglicko-český slovník = English-Czech Dictionary*, LEDA, 1. vyd., Praha 2006.

HELLER, J.: *Biblický slovník sedmi jazyků*, VYŠEHRAD, 1. vyd., Praha 2000.

HOLUB, J., LYER, S.: *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím*, SPN, 2. rozš. vyd., Praha 1978.

KRAUS, J. et al.: *Nový akademický slovník cizích slov [studentské vydání]*, Academia, 1. vyd., Praha 2011.

Oxford Advanced Learner's Dictionary, International Students Edition, 7th Edition, Oxford University Press 2005.

SVOBODA, L. et al.: *Encyklopedie antiky*, Academia, 1. vyd., Praha 1973.

INTERNETOVÉ ZDROJE

<http://www.duaneelgin.com/>

<http://cs.wikipedia.org>

<http://latinsky-slovník.latinsky.cz/latinsko-cesky/>

<http://www.ekovesnický.cz/>

<http://www.woof.fr/>

<http://www.fairtrade-asociace.cz/>

<http://www.veronica.cz/>

<http://www.lammas.org.uk/>

<http://permakultura.cz/>

<http://www.potravinovezahrady.cz/>

<http://www.prirodnidomy.cz/>

Přílohy

Veškerá jména respondentů nebo dalších osob jsou v následujících rozhovorech z důvodu zachování anonymity smyšlená a uvádím je kurzívou (např. *Štěpán*, *Štěpánka*). Názvy obcí, měst a dalších míst nahrazuji opisem, který vyznačuji rovněž kurzívou (např. *z jednoho města*). Odkazy na obecnější geografická místa, která neurčují identitu respondentů, ponechávám beze změny (např. Praha, Vysočina) vzhledem k záměru, který tato práce sledovala. Stejně tak ponechávám i odkazy na jiná geografická místa (Francie, Anglie, Itálie), která nijak nesouvisí s realitou respondentů.

V případě rozhovoru z farmy Křišňův dvůr nešlo reálie nijak pozměnit. Tato ekofarma ale není v České republice jediná, proto alespoň nespecifikuji, o který kraj se v tomto případě jedná. U rozhovoru z trapistického kláštera také nebylo možné reálie nijak pozměnit, jelikož se jedná o jediný ženský klášter svého druhu v Čechách. Zaručení anonymity v tomto výzkumu bylo proto pro sestry zcela zásadní, z toho důvodu jsem jim nepřidělila pseudonym, ale použila jsem označení *sestra X* a *sestra Y*.

Rozhovory zde uvádím v pořadí, v jakém jsem je realizovala. Každý rozhovor uvádím jako samostatnou přílohu, a proto je i samostatně čísluji.

Příloha č. 1: Rozhovor se Štěpánem, pastevcem koz

Rozhovor jsem vedla přímo na kozí farmě v jedné obci ve Středočeském kraji.

Cestou ke kozám popisuje Štěpán okolní krajinu:

Š.: Tak tady jsme v chráněné oblasti, kde se má velká plocha vypásat, rostou tady jalovce. Pasterectvím se člověk do krajiny zapojí. Je za vámi vidět nějaká práce. (*U stáji*) Některá zvířata máme i ze Španělska, kozy, ovce. Ustájená jsou tady v závětrí pod střechou. Práci tu máme od rána do večera. Pět hodin denně se krmí v zimě, v létě 16 hodin denně kolem zvířat. Pět hodin strávíme jenom kolem mléka. V zimě ale nedojíme, to není tak dobré mléko. Rohaté kozy musí být uvnitř, ostatní (*telátka, kůzlata, ovce*) pobíhají venku. V zimě jsou v zimovišti, celé léto venku na pastvě. (*Všímám si značek zvířat*) Jo, nelze uniknout úřední byrokracii, všechna naše zvířata musí mít značky, pokud nějaký zvíře převezeme z *jedné pastviny* k nám nebo naopak, musíme to taky hned hlásit. To už dnes jinak nejde. Chtěli jsme zkusit i bio, protože na to jsou lepší dotace, ale zjistili jsme, že je pro nás nedosažitelné. Situace kolem bio je vůbec komická. Správně by se všechna zvířata chovaná pod značkou bio měla dostat ven, ale tak to není. Dojíme ručně, to je také důvod, proč nemůžeme dosáhnout na značku bio. Sterilní vykachlíčkováná dojící linka se nám přičí.

P. H.: Proč ale chováte právě kozy?

Š.: První kozu jsme pořídili s prvním dítětem, aby dostávalo to nejzdravější. Chovatelství se věnujeme tak od roku 2000. V roce 2004 přišly dotace, které nám hodně pomohly. To bylo dost štěstí. Do dotací přihlásíte pronajaté pozemky, v našem případě to jsou právě suché stepní travní porosty v chráněných zónách. Tyhle oblasti ale musí být čisté, jinak dotaci nedostanete. Někdy nás nutí vyčistit i keře, které my ale zase pro kozy potřebujeme. Ale málokdo ze zemědělské agentury tohle pochopí, pasterectví u nás je stále nová věc. Některé keře tam potřebujeme, takže se občas stane, že o dotaci i přijdeme. Někdy vadí i stín stromu na fotce. Mají to sice moc dobře vymyšlené, ale někdy se do všech kolonek zkrátka nemůžeme vejít, pokud chceme brát ohled na zvířata.

P. H.: Jak přesně jste tedy začínali?

Š.: S chovatelstvím jsme začali postupně, nejdříve dítěti na kaši, pak jsme pět koz zdědili od sousedů a další rok už z nich bylo stádo. Začátky ale lehké rozhodně nebyly, bylo mi devatenáct, neměl jsem žádné zkušenosti. Do té doby jsem také byl zvyklý jen lelkovat a užívat si. Práci jsem neměl zorganizovanou. Začal jsem si proto psát hodinu po hodině, co mi jak dlouho trvá. Teď už si píšu jen deník, už osm let. Je zajímavý podívat se, jak co bylo před rokem, jak to bylo s počasím... Takovou kroniku z toho mám. Naučilo mě to všimnout si toho, co dělám.

(*zazvoní telefon*) To mi volá Ivana, narodily se jí kůzlata, tak chce, abych přišel. Už jsem tady profláknutej, no. Tuhle přišla paní „rodí mi tele a nejde ven, co mám dělat“, tak jsem šel. Pořád něco. Nebo se mě někdo ptá „nevíte kde máme sehnat krávu“, další volá, že vykupuje mlezivo... Myslím si, že tak deset let trvá, než se nějak „zavedete“ pro lidi v okolí, než si na vás zvyknou. Teď, když někoho vezu autem, tak je ze mě u vytržení, že pořád někoho zdravím, že každého znám, ale to není tak, že ho znám osobně. On mě zná, protože mě prostě vidá, jsem tady v krajině s kozama. A to jsem přivandroval z Prahy. Dokonce do zastupitelstva si

mě tady zvolili! (*smích*) I automechanik mě obdivuje, jak mě tohle může uživit, já zase nechápu, jak se uživí on, když je věčně zamazanej od oleje, a jak může všem těm šroubům rozumět. Přesto jsme se sblížili.

P. H.: Je to tedy rozdíl, žít tady a v Praze?

Š.: V Praze mi vadila hlavně ta doprava. Člověk, když se chtěl vydat za zábavou, tak tam jel z Letňan dvě hodiny a zase nazpět, nebavilo mě trávit takhle hodně času. Proč ho trávit takhle? Hlavní důvod, proč jsem odešel z Prahy, byly asi dopravní prostředky. Taky bych tam možná mohl mít ovce někde v Divoký Šárce.

P. H.: Co vás sem přivedlo?

Š.: Nebylo to neznámé prostředí, celou pubertu jsem jezdil sem ten barák s tátou budovat. Děkuju dědečkovi, který tady ten objekt koupil. Od babiček jsem byl zvyklej na krajinu lesů a potůčků, a tady je najednou dost pláň. Ale teď jsem mu za to dost vděčnej, že to tady koupil. Ani dědeček to ale nijak neplánoval, měl tu nějakou milenkou, nevím přesně.... Šháněl stavení „na melouchy“. Vždycky si přál hospodu. V sedmdesátých letech byla ta stavba v demoličním výměru, takže on to výhodně odkoupil. Dříve tu ale nebyla dálnice, to až teď, je to oblast lehce dostupná z Prahy. Ty farmy, co jsou v oblastech např. Sudet, tak ty musí mít s odbytem daleko větší problém. Odtud je to mnohem jednodušší. Praha se zdá být v tomhle bezedná. Když vám někde něco odpadne, tak obejdete další dva bloky kaváren a máte další kšefty.

P. H.: Proč jste se rozhodl tedy z Prahy odejít?

Š.: Pseudoduchovno taky hrálo svou roli, zajímala mě tehdy ale spíš marihuana. (*smích*) Boha jsem tu vyloženě nehledal. Klid jo, ten jsem hledal už od mala. V Praze jsem prakticky nestrávil jediný víkend, bylo přirozený, že jsem jezdil po babičkách.

P. H.: Jak je to u vás s vodou, elektřinou, energiemi vůbec?

Š.: Štěstí opět přálo, tahle vesnice postavila skládku za humny, takže se tu mohly vybudovat přípojky vody, elektřiny, plynu, i čističku tady vybudovali, všechn luxus tu tedy je. Do té doby byl s vodou problém, nosili jsme ji v kanystrech. Voda je tu strašně tvrdá, nejde tu mít ani vlastní studnu.

P. H.: Jste tedy na něčem závislí?

Š.: Na vodě určitě. Ta je základ. Kozy totiž potřebují vodu kvalitní, jinak se to pozná na kvalitě mléka. Ještě taky na střechu chceme určitě kolektory, zbývá je jen spustit. To se snažíme řešit, aby to bylo celý energeticky samostatný. Zase je ta doba celkem příznivá, že se vyvíjej tyhle technologie. Řídíme se spíše takovou tou selskou radou, počkej ještě dva roky, ono to bude levnější. Ne že „teď vyšel nový kotel, je úspornější“.... ne já čekám, protože za chvíli bude ještě lepší a ještě levnější. Dozrává na to doba. Třeba bych si chtěl postavit svoji sýrárnu...

P. H.: Myslíte tu linku?

Š.: Nějaký kompromis, jednu dvě místnůstky, třeba s černou kuchyní a s otevřeným ohněm (*smích*) a aby to bylo soběstačný energeticky. Kdyby něco kikslo... Protože sýry vyrábět je prostě.... my jsme k tomu přišli jak slepý k houslím. Dělali jsme keramiku, umělci, že půjdem po trzích. Jenomže keramiku vlastně nikdo moc nepotřebuje, když na to ve finále přijde. Kdežto to jídlo – to bude potřeba vždycky. Ale vůbec jsme si to takhle neplánovali. My jsme fakt chtěli tvořit a hledat něco. Náboženství to nebylo, ale...no takový to hledání, kořeny?

P. H.: Na nákup ale občas musíte?

Š.: Musíme. V Praze proměním, co dostanu za sýry.

P. H.: Jste tedy závislí i na určitých potravinách?

Š.: Určitě, to jinak dneska nejde. Teď jsme se vypracovali tak, že si můžeme dokonce dovolit koupit třeba mozzarelu na tu pizzu, co nám tak chutná. Kamarádi se nám smějou, že máme výborný sýry, a stejně u nás najdou eidam nebo hermelín. (*smích*) Chceme to doplňovat, protože ze začátku tady v obchodě nebylo nic, že jo. Seschlá mrkev, ale dobrý rohlíky, a to bylo všechno.

P. H.: Zeleninu pěstujete?

Š.: Ano, letos jsme to zase rozjeli, rajčata určitě, tak padesát keříků. Jezdí nám sem rodiče, ti se starají o zahradu, já bych už to vůbec nezvládal.

P. H.: Máte taky slepice a králíky?

malá Ela: Králíka máme jednoho a ten je můj. (*smích*)

Š.: O králíkách zatím neuvažujeme, i jsem měl králíkárnou, ale *Štěpánka* byla proti. Člověk se v tomhle množství už musí specializovat, protože jinak by se zbláznil. *Ela* bude chtít jednu koně...

P. H.: Na co koně?

Š.: Furt taháme vodu. Jsme závislí hrozně na autech. V zimě jsem tahal vodu se psem, protože sem nahoru není možný vyjet autem, nešlo to pak už zvládat. Zvířata hodně vypijou, jsou to už hektolitry vody, co potřebují, nejvíc vypijou krávy.

P. H.: Co vás zaměstnává nejvíce?

Š.: Tak ta práce. (*smích*)

P. H.: Jak odpočíváte?

Š.: Děláme takový ty slavnosti. Na čarodějnice děláme vyhánění stád a na podzim se zase zaháněj. Na statku nahoře nad náma je taky takovej dobrej sedlák, rocker, ten zase udržuje keltský zvyky. Odpočívat vyloženě nemusíme, člověk má už svůj režim, na kterej je zvyklej. Děláte tak, aby vás to nezničilo, a naopak když vysadíte, tak jste dva dny úplně zničenej. I když je to pakárna, tak se cítíme odpočinutí, teď momentálně po zimě. V létě s váma tady takhle neposedím víc než minutu.

P. H.: Stíháte něco číst?

Š.: Určitě, ale taky to načtu spíš v zimě. V létě jen tak časák.

P. H.: Cestujete?

Š.: Cestujeme do Švýcarska k rodině *Štěpánky*. Tam po bazarech vybíráme různý náradí, co se tady už nekoupí. Cestuju taky na *ty pastviny*...dostávám se tak na krásný *místa*.

P. H.: Se společností tedy potřebujete komunikovat, nevymezujete se vůči ní, abyste snad byl zajímavěj?

Š.: Ne, lidi potřebuju, potřebuju jejich zkušenosti. Jak máme krmit, vždyť jsme na začátku nic neznali. Tady *Štěpánka* je ze Švýcarska a tam mají krávy hnedka za domem, a to je v hlavním městě.

P. H.: Voláte někdy někoho o pomoc?

Š.: Třeba nám odešlo auto a to bylo hodně těžký, najednou od někoho něco chtít, nemohli to moc pochopit. Naše sousedka nám pak auto půjčila, ale dali vám najevo, že to tedy něco stojí. Musel jsem to zaplatit. Mně když řeknou lidi, tak jdu pomoci a nečekám za to nic, protože když budu potřebovat já, tak zase oni pomůžou mně.

P. H.: Kde berete zpětnou vazbu, že děláte „dobrou věc“?

Š.: Vidím ocenění mojí práce u těch zákazníků. S nimi mám přímý kontakt, takže mám vlastně pořád zpětnou vazbu.

P. H.: Máte problémy s dětmi ve škole/školce, vnucuje jim systém něco, co se vám nelíbí?

Š.: Vlastně jo, třeba jsme změnili školku. Zjistili jsme, že jim tam pouští televizi, a to docela často. Staršímu synovi pustili třeba Nekonečný příběh, on to vůbec neznal a nechápal to. Teď už toho nejmladšího necháváme, aby to raději znal.

P. H.: Takže jste zjistili, že je to nakonec lepší?

Š.: Myslíme, že ano. Je ale taky důležitý to s nimi hodně rozebírat. To ale pak *Štěpánka* kouká na ty pohádky s nima a vysvětluje jim. Je to tak prostě lepší. Když děti necháte u toho o samotě, tak v tom uvidí takový věci, že...nezdá se to. Já jsem v tomhle ale měkkej, protože jsem v tom taky vyrostl. StarWars byly i za socíka, taky v tom byla militarizace hrozná.

P. H.: S nějakými společenskými problémy se potýkáte? Staví se někdo vůči vám snad nepřátelsky?

Š.: Problém se společnostmi jsme měli spíš kvůli *Štěpánce*, protože je cizinka. Před deseti lety to nebylo úplně běžný. Všichni ji měli za Ukrajinku, pokud už něco vůbec... Jakmile jsme řekli, že je Švýcarka, tak lidi hned úplně otočili.

Štěpánka: To mi vadilo, když nevěděli, odkud jsem ... a když pak zjistili, odkud jsem, tak z toho byli najednou v úžasu.

Š.: Třeba pošťačky, doktoři... musela je naučit to, co tady není běžné.

P. H.: Mohlo by vám tenhle život něco narušit, třeba kdyby se zhroutily trhy?

Š.: To určitě. Vždyť bychom to tu mohli zabalit, klidně. To se bojíme, co by bylo se zvířatama. Nemáte šanci to uhlídat. My to paseme na volno na pastvině, máme třeba padesát-sto tisíc včetně toho zařízení. Okrádání jsme, zvířata ne, ale to zařízení nám kradou, třeba ty baterky a tak, vaničky na vodu, sůl, prostě drobnosti. Zvířata našťestí ne. Že budou mizet ty zvířata, ale vcelku můžeme počítat. Se vším tím zdražováním můžou ty zvířata mizet. Copak tu mám stát s kulometem? To bych se na to pak radši vykašlal.

Štěpánka: To se dáme radši na tu „pránickou“ stravu (myslí pránu, tj. život bez jídla – pozn. aut.).

Š.: Potom tedy přemýšlím spíš si koupit nějaký pozemek, protože my nemáme žádný svý pozemky, a začít se věnovat ještě zemědělství.

P. H.: Takže přemýšlíte o tom, jak být samozásobiteli?

Š.: Nepřemýšlím o tom nijak vášnivě, ale chroupe mi to vzadu.

Štěpánka: Ze společnosti nezmizíte. Potřebujeme ji. Nemůžeme tu žít sami pro sebe.

Š.: Spolupráce musí bejt. Nemůžu být velkopodnikatel a bít se v prsa, že já si tu dělám svoje a nic kolem mě nezajímá. U Okoře jsme byli navštívit komunitu na

mlejně, žijí tam spolu, taky pěstují zeleninu, ale ti chlapi jezdí normálně do Prahy do práce. Spíš mě překvapuje, že tam spolu vydrží bejt, to považuju za zázrak. Už je to taky tak deset let. Vyměnili se tam trochu, z těch punkerskejch začátků už jsou pryč. Teď už je tam ty lidi v okolí taky berou. Snaží se dělat nějakou kulturu. Je tam spousta dětí, dělají tam svojí vlastní školku, mají tam nástěnku, kdo má jaký služby. Tihle mají školku, tihle vaří. Já se tohohle vždycky bál a teď si taky pozveme spolubydlící. Musíte skočit po nový příležitosti a nebát se toho. I když jsem taky hrozně konzervativní, tak pak člověk naráží na svoje možnosti. Chce to sám sebe překvapovat. Před pěti lety bych tohle rozhodně neudělal, abych si někoho vpustil do svého soukromí.

P. H.: Úspory máte?

Š.: Spíše se tak postupně učíme hospodařit. Mít ve všem pořádek. *Štěpánku* to učili už její rodiče. Já jsem se to začal učit až v těch devatenácti. V tom mám náskok oproti těm mým vrstevníkům. Oni s tím teprve teď začínají. Proto já můžu mít na kontě nějakou rezervu, kterou oni třeba nemaj. Ale není to nic velkého, je to tak na dva tři měsíce přežití. Protože náklady jsou strašně veliký.

P. H.: Trvalé zaměstnání vás tedy neláká?

Š.: Rozhodně ne. Do práce chodí *Štěpánka*, ale jen na jeden den. Učí němčinu. Dostane se tak mezi lidi (*smích*).

P. H.: Nežijete takhle proto, abyste se odlišoval od ostatních?

Š.: Ne, spíše jsme do toho tak sklouzli. Od mala jsem chtěl být originální. Oblíkal jsem se jinak. To teď ale už neřeším, máma mi občas něco koupí v sekáči a tak. (*smích*) A za manželku mám skromnou Švýcarku, na to jsem měl taky hodně velký štěstí.

P. H.: Co byste tak doplnil na závěr?

Š.: Hlavně abyste tam měla, že jde o to nečekat, co přijde, ničeho se nebát – a to k vám pak vlastně najednou přijde to štěstí. A taky „Čtyři dohody“⁴² je dobrý znát.

P. H.: Děkuji vám za rozhovor.

⁴² Ruiz, M.: *Čtyři dohody*, PRAGMA, Praha 2001.

Příloha č. 2: Rozhovor s *Kamilem*, umělcem „na cestě”

Rozhovor jsem vedla na mezi, odkud byl krásný výhled na jednu chráněnou krajinnou oblast.

P. H.: Vůbec nic o vás nevím, tak se omlouvám, že se občas budu ptát nevhodně.

K.: To je dobrý. Já jsem umělec. (pauza) Maluju. (pauza) Taky mám nějaký hudební nástroje.

P. H.: Aha. (Dlouhá pauza) A jaké jsou tedy vaše důvody k životu tady?

K.: Tak stejně jak to říkal *Štěpán*.

Člověk si města už užil v mládí. Do Prahy jsem vždycky jezdil rád, bavilo mě tam jezdit. Hodně času jsem trávil v zahrádkářské kolonii, což je vynikající alternativa, že člověk nemusí platit vysoký nájem. To je pětistovka na rok. A pak jsem byl zvyklý cestovat. Nebyl problém, když jsem odjel na šest měsíců. Takhle to šlo dlouho: maloval jsem obrazy, dělal jsem nějaký bubny... na to zelí bylo vždycky. (smích)

P. H.: Vedli vás k tomu rodiče?

K.: To ne, k babičkám jsem jezdil, protože v té době jsme měli všichni ještě ty babičky a dědečky na venkově. Do přírody do lesa vás rodiče brali, na ty houby. A hodně taky nás ovlivnily ty pionýrské tábory. Pocházím z jednoho města a zároveň jsem rád chodil do těch kolonií. Bylo tam ticho, bylo to kousek od města a bylo kousek do hor. Takže jsem to střídal. Jako úplnou nějakou tišinu člověk nemusí dlouho. Nebo k tomu člověk časem třeba dozraje, že ho to baví. Víc se tam může soustředit na umění, člověk se do toho zabere, nic ho neruší - a pak to zase musí kompenzovat ve městě.

P. H.: Tvoříte tedy v nějakém ateliéru?

K.: Určitě, zrovna tam teda ale elektriku nemám, jak jste se ptala na ty energie. Jsem malíř, který neměl elektriku, opravdu. Takže svíčky a plynová lampa v noci a vychytával jsem světla, naučil jsem se pak dělat rychle ty zkratky. Nejlepší bylo světlo zapadajícího slunce. Člověk počkal, až byla tma, a pak udělal pár tahů.

P. H.: Sem tedy budete přesouvat celou vaši domácnost?

K.: No celou domácnost – já vlastně žádnou nemám. Já mám spoustu bubnů, a hudebních nástrojů, pár kytar, nějaký kombo, spoustu obrazů, ty jsem si sem přivezl na různé výstavy a něco jsme si tady nakoupili v bazaru. Jinak domácnost má moje přítelkyně, ta má pračku a takové ty věci. Přiznám se, že do práce jsem chodil k mojí mamě, takže jsem tu zahrádkářskou kolonii střídal s panelákem. Jako úplně takhle to nejde. Žiju prostě mezi lidmi.

P. H.: A vyhledáváte nějaké konkrétní lidi?

K.: No jak jste se ptala na tu skromnost, tak jsem potkal hodně skromných lidí, kteří žijí v jeskyních na Kanárských ostrovech dlouhé měsíce. Tam můžete chodit čistá, protože se koupete v moři. Vodu si ale tahali třeba dva kilometry. Ale vždycky tak, že někdo šel do města a vždycky něco přinesl. Byl tam houf lidí různých národností a žili si luxusně v jeskyních. Šlo to úplně báječně a do teďka to tam jde. Hodně lidí mělo třeba jen na benzín a jezdili takhle... Kdybyste ale chtěla něco o těchhle ultra skromných lidech, tak na Slovensku letos bude „Rainbow

Gathering“ – ten je každý rok v jiné zemi. Každý rok se sjedou třeba čtyři tisíce lidí z Evropy, Států a tak.

P. H.: A jak se o tom dozvědí?

K.: Tak dřív se to dozvěděli tak, že si o tom řekli. Je to vždycky ve stejný termín: ten letní je prostě o slunovratu o úplňku v srpnu. Teď už se to dozvídají taky z internetu (*povzdech*). To jsou ale opravdu lidi, kteří jedou stopem, když nemají ty karavany, a jsou schopni přežít za pár korun. To ovoce, který si natrhají, někde rozdají pouliční umění... Je to o tom, že tyhle lidi se poznávají. Poznají se a pomáhají si, jsou různé adresy... Vy pak víte, že támhle jsou takový lidi, nebo dostanete adresu od různých lidí: „Tam je to dobrý, tam můžeš“, takže vy jedete do cizí země a už máte třeba adresu, kde od vás koupí obrazy. Takže takhle ty shromáždění vznikaly. Začalo to v Americe. Lidé farmařili, snažili se od toho systému být soběstační, říkali si: „Tam máme farmu na tohle, tady na tohle“, tak vznikly takové ostrovy a lidi se domlouvali, co a jak. Tedy v té době tam bylo taky hodně LSD. Až pak pozdějc to bylo náboženství, ale to v tom smyslu, že oni to museli tak udělat, protože tam je zákon, že se nesmějí shromažďovat. Když se sejde sedm lidí, tak už to musí ohlásit, takže se to takhle schovalo.

P. H.: Vede vás tedy k tomuhle životu nějaké náboženské přesvědčení?

K.: V tom vás asi zklamu, takhle bych to nenazval, spíš je to přesvědčení, které člověk má. Člověk není jako zvíře, člověk prostě ví, co mu dělá dobře. Má nějakou brzdu, že dovede srovnávat, co jo a co ne. A je to taky strategie vlastně, jak s životem a energií zachází.

P. H.: Jak tedy žijete? Ze dne na den?

K.: Dá se to tak říct.

P. H.: Máte ale něco „v rezervě“? Co když se vám přihodí něco nečekaného?

K.: Já vám to řeknu takhle: je to tak, že není kam sáhnout. Doba není taková, že by lidi kupovali obrazy, byť by byly sebelepší, protože to prostě není nic, do čeho by se mohli zakousnout a mohli by z toho žít. Ale tohle, na co se ptáte, to je o strachu, protože lidi se bojí, a proto shromažďují... Pak je to pro ně nečitelný a oni se bojí ještě víc, že toho mají víc. A já jsem si vyzkoušel (a nejsem sám), hodně lidí už v těch devadesátých letech, že když člověk stopoval a jezdil po světě, tak jakoby když si vytvořil nějaký alternativní směr, nebo cíl, např. jsme jeli po Francii po katedrálách, tak se mu přihodily takový menší zázraky, že o něj vždycky bylo postaráno. Ale ne že by k vám někdo přišel a rovnou vás nakrmil... Nicméně člověk stopoval třeba šest hodin a nikdo nebral a pak najednou přespal u někoho, kdo mu to nabídnul, a ráno měl snídani a ještě ho odvezli na stopa. To se tenkrát dělo. A další jde o to, že člověk, když jako věřil, že v tom není sám, tak se vždycky něco objevilo, nějaká možnost, kdykoliv kdekoliv. Člověk neměl na to jídlo a někdo přišel, něco koupil nebo objednal. A to bylo vidět hodně třeba i na těch Kanárech, kde se tyhle věci děly úplně samy, že nám tam lidi do té jeskyně i nosili jídlo. Přišli, že měli oslavu, a než aby to odváželi, tak to prostě přinesli. A to už nám došlo úplně všechno, už jsme to řešili, kde tedy teď na to jídlo vezmeme, jestli budeme vyrábět dušní svíčky nebo něco, a oni vtom přinesli plný krabice jídla.

P. H.: Takže to jde i bez předem nalinkovaného plánu?

K.: Jde to, ale je to o čistotě. Vy máte čistý list. Pak se takový věci dějí, jakože je o vás postaráno. Když člověk dluží tomu vesmíru, tak nemůže čekat, že když klekne na kolena, tak že něco přijde. Okolí mu pak pomůže, ale musí z něj vyzářovat ta čistota. Není to o ale žebrání! To se pak prostě přihodí samo. Někaká synchronicita se pak odvíjí. A je to zase o té strategii. Strategie, jak myslet, jak všechno... Jak pojímat život. Jak s lidmi jednat. Co brát a co dávat. To byl

například Ken Kesey, který jezdil v šedesátých letech autem a napsal „Vyhoďme ho z kola ven“ (to je vlastně film *Přelet nad kukaččím hnízdem*). A oni ho pozvali na nějakou akci protestovat. Čím víc oni protestovali, tak tím víc ten hněv. A on jim právě říkal: „Ne nic, vůbec, obraťte se k tomu zády.“ Takže nemá cenu něco řešit za všechny, ale obrátit se k tomu zády, když chcete. A když tohle udělají všichni a přestanou to kupovat, tak to bude ve společnosti znát. Lidi už to dělají. Každý za sebe. Je víc a víc takových lidí, co se sem rodí.

P. H.: Takže co se té pomoci týká, tak jste si jistý, že vám pak pomůže kdokoli?

K.: Je to tak. Ale základ je, že nesmíte propadat panice a ničeho se nebojíte. Mám ještě takový příklad. Třeba na Kanárech v těch jeskyních když řeknou „já nemám peníze“, tak oni ale mají ještě posledních 500 euro. My jsme jako Češi řekli „my nemáme peníze“, a my jsme fakt neměli. A jestli zítra bude na jídlo... ono se ale vždycky nakonec něco objevilo. Pak už tomu člověk, ne že by se na to spoléhal, ale prostě věří, že to jako dopadne. Člověk tomu přijde na chuť. Navíc dřív takhle lidi žili. Třeba ty dráteníci takhle chodili. Taky to šlo. Tady budou vznikat takovéhle další ostrovy a farmy. Ti lidé mezi sebou se znají a ta alternativní kultura... Poznají se a můžou si takhle vyjít vstříc. Každý umí něco. Jenom se zbavit toho, že jeden s druhým bude manipulovat, nebo ho bude využívat, zneužívat... Když tam bude ta čistá hra, čistá pomoc, ta akce a reakce, to brání a dávání, tak pak to půjde všechno samo. Není to moc velký idealismus, ne? V praxi to tak funguje.

P. H.: Lidé vám tohle ale moc neuvěří.

K.: No narážíme na lidi... V *jednom městě* třeba jsme se přistěhovali do vilové čtvrti ze třicátých let a tam bylo strašný pýchy. To se ještě dozvíme, co všechno tam byli schopní o nás mluvit. A to jsme tam byli od léta, a jdeme odtamtud. Myslím, že už je doba, kdy se ti lidé nebudou míchat mezi sebou.

P. H.: Chcete říct, že se společnost bude nějak dělit?

K.: Rozdělí se to, stoprocentně, už se to rozděluje. Člověk si říká „ubráním se, ubráním se“, ale aby člověk měl tak silnou mysl a tolik té síly, to nejde, vždycky ho to dostane.

P. H.: Já se zkouším bránit u nás v práci a společensky vlastně „mizím“... Vidím, že mě to stojí spoustu energie, kterou takhle zbytečně vyplývám, než abych ji použila na něco smysluplnějšího.

K.: Přesně tak, oni totiž poznají, že mezi ně nepatříte. Nechodíte s nimi pařit, a tak se snažíte přizpůsobit alespoň trošku, takže nosíte alespoň oblečení jako oni, ale to nejde. Člověk pak není ani tam, ani tam.

P. H.: To jste řekl hezky, vlastně si tak fakt připadám: ani tam, ani tam. Děkuji vám za rozhovor.

Příloha č. 3: Rozhovor s *Marikou*, obdivovatelkou ekologických obydlí

Rozhovor vznikl v jedné pražské restauraci během polední pauzy.

P. H.: Jak ses vůbec o možnosti cestovat a pomáhat lidem se stavbou ekologických obydlí dozvěděla?

M.: Od kamarádky. Ta mi poradila [www.woof](http://www.woof.cz). Každá země tuhle stránku má. Ty si zaplatíš členský příspěvek a za to se ti pak na stránkách zobrazí kontakty na tyhle lidi. Tam se dozvíš, jak a na co jsou ti lidé zaměřeni. Je tam takový přehled o tom, co dělají a jak žijí.

P. H.: Jsou ti lidé snad nějak rozdělení, podle toho zaměření?

M.: To ne, spíš podle lokality. Já můžu říct, že se „vyznám“ ve Francii a v Británii, nic jiného jsem nezkoušela.

P. H.: A jde podle tebe těm lidem o to, aby si postavili netradiční obydlí, nebo jim jde o nějaké samotářství?

M.: Tak to je různé. Společným jmenovatelem všech je ale životní styl, který má minimální dopad na životní prostředí. Ten dopad je vždycky negativní, tak se ho takhle snaží alespoň minimalizovat. Některým lidem se to ale prostě jenom líbí. Myslím, že důvody, proč se lidé rozhodnou takhle žít, jsou různé, ale pořád prostě platí ta starost o planetu.

P. H.: Myslíš, že jim jde o nějaký útěk z města?

M.: Některým asi ano, ale celkově se dá říct, že důvodů k tomuto životu mají lidé tolik, až to vytvoří jeden velký důvod.

P. H.: Ty stavby vypadají opravdu nádherně. V rozlehlé krajině je najednou „houbička“ ze slámy a hlíny. Jak ti lidé k takovému pozemku přijdou?

M.: No tak to je taky různý. Jedna ta paní ve Walesu, u které jsem byla, tak ta prostě zdělala prachy po tetě. Našla si partnera, který byl takhle založený. Viděli nějaký pozemky v oblasti, které se říká „highly disadvantage area“, takže tady byly díky tomu ty pozemky trochu levnější. Koupili si asi tak 70 ha. Problém ale je, že tady v té oblasti pořád prší a je tam pořád zima. Když jim tam v zimě napadne sníh, tak říkali, že zapadnou natolik, že musí mít zásoby, protože se odtamtud po nějakou dobu vůbec nedostanou. A taky nemají vůbec elektřinu, do těch míst dráty už prostě nevedou.

P. H.: Do práce ti lidé chodí? Tihle konkrétně asi ani ne?

M.: Ta žena nedělala vůbec nic, děti nechodily do školy a on svářel a vyráběl kamna. Měl takovou obrovskou dílnu a v ní svářečku. Občas něco svařil a prodal, ale jinak žili opravdu jen z toho, co si vypěstovali.

P. H.: Ti lidé žijí tedy ale většinou v párech?

M.: No, většinou jsou to rodiny, to je pravda. Jen jednou jedinkrát jsem potkala holku, která si postavila dům ze slaměných balíků, a ta byla fakt sama. Bylo jí tak pětaticet, byla to učitelka, vypravěčka příběhů. Nechápu, jak se mohla uživit. Vzala si prostě úvěr a z toho si postavila slaměnej barák. Byl šílenej, hrozně obrovskej.

P. H.: A jaké měla uspokojení z toho, že žije ve slaměném baráku?

M.: No asi... já nevím, co jí vlastně na tom tak táhlo. Zase je to to samý: je prostě úžasný, když vidíš, že si z přírodních materiálů můžeš postavit stejně hodnotnej, ne-li hodnotnější dům. Za prvé, nevyzaňuje to na tebe ty chemikálie, protože z těch našich domů to na tebe vyzaňuje. Nehledě na azbest, který se teď ukázal jako jedovatej v těch našich školách. A za druhý, takovýhle dům má úžasný izolační vlastnosti. Vyjde tě to v podstatě o dost levněji. Je to revoluční myšlenka. A navíc ten pocit, že jsi přispěla, resp. neublížila tý planetě.

P. H.: Ale střídají ti lidé tohle bydlení, ne? Jedou taky do města, minimálně na nákup?

M.: V podstatě skoro všichni, nebo úplně všichni, měli auto. Někteří dokonce měli auta dvě. Zase na druhou stranu bez aut to nejde.

P. H.: A jak tedy mohou mít bez elektřiny email? Na začátku jsi říkala, že ses s nimi spojila přes email?

M.: No třeba tady u těch konkrétních lidí, co jejich děti nechodily do školy, tak on měl sestru, ta pracovala jako zubařka a ta měla iPad a sbírala mail přes telefon. No a jinak můžeš kdykoli do knihovny. V knihovně máš členskou kartičku a můžeš na hodinu mailovat. Ale oni to ani moc nepotřebují, ani na to nemají čas. To farmaření jim zabere čas od rána do večera.

P. H.: Takže se nenudí?

M.: No to rozhodně ne.

P. H.: A mají dluhy?

M.: Tak to zase nevím. Hypotéky nespláceli.

P. H.: A překvapilo tě něco během toho cestování?

M.: Tak to nevím, to je špatná otázka. Mě těžko překvapit v tomhle světě. Asi mě překvapilo, jak je to jednoduchý. Ale vlastně jsem pak zjistila, že to zase tak jednoduchý není. Třeba v tom Walesu je „Centrum alternativních technologií“ a tam to zase až tak jednoduchý nebylo. Představu, že si dáš vrtuli a budeš sbírat větrnou energii, není až tak snadné zrealizovat. Nakonec ti propočty ukáží, že se to pro malýho odběratele zase až tak nevyplatí. Například ti, co žijí v lese nebo ve statickém karavanu a mají malý solární panýlek, ti musí tu elektřinu strašně moc šetřit. Tam si nemůžeš čistit zuby elektrickým kartáčkem (a to víš, že já ho sebou měla). Ale zase měli kolem sebe spoustu dříví a prostě ten život trávíš tak, že maximálně využíváš zdroje, který máš kolem sebe. To je celý princip.

P. H.: A jak se to líbilo tobě, měnila bys s nimi?

M.: To jo. Určitě. Jde ale o to, že já nemám ty znalosti takový, abych si sama zvládla zapojit solární panel, například. A další technický znalosti – pořád bych potřebovala někoho, kdo by mi poradil. Nebo bych za to musela platit. Třeba v Británii i vím, kam se obrátit, vždyť dneska všechno vygoogluješ. Ale musíš to pak zaplatit. Není to žádná novinka. Tyhle věci ve světě běží už několik let, jen tady u nás nic. Ve světě se dá na trhu koupit spousta různých solárních panelů. Vyvíjejí se už několik let a jsou čím dál dokonalejší: menší a výkonnější. Ale třeba ti, co žili v tom karavanu, tak ti měli solární panel a navíc museli mít ještě taky baterii, kde skladovali tu elektřinu, kterou panel vyprodukuje. Pokud jí bylo víc, než potřebovali, tak ta energie musí někam jít. Ta baterie vypadá jako baterie do auta. Velká nevýhoda je, že to není ekologický a dlouho ti nevydrží. Takže jsi zase zpátky v civilizaci. Nakonec zjistíš, že je výhodnější být napojená na „grid“, jak se v Británii říká elektrickému rozvodnému systému. Pak platíš nižší tarif, protože ty naopak něco dodáváš.

P. H.: Je to tedy nekonzumní způsob života?

M.: To určitě. Mívají taky zvířata. Dost z nich se živí také ručními pracemi. Docela dost jsem se setkala s tím, že pracují s vlnou. Vyrábí takový ty plstěný záležitosti. Další alternativou jsou taky ekovesnice. Tihle lidé se nagroupují a žijou pak pohromadě...

P. H.: A žijí ti lidé sami pro sebe, nebo se taky navštěvují?

M.: To je strašně individuální. Buď žijí v ekovesnicích, což je takový jedno velký pole, nebo roztroušeně...

P. H.: A co z toho, co jsi viděla na cestách, můžeš aplikovat v malém pražském panelákovém bytě?

M.: Soustředím se na to, abych spotřebovávala jen to, co potřebuju, a nespotebovávám víc. Jinak jsem ale ještě větší magor, než jsem byla předtím. Sbíráám třeba vodu z pračky a tou vodou splachuju záchod. To jsem předtím jenom tak zkoušela, dneska to dělám na sto procent. Přemýšlím, co budu prát, abych neprala dvě dávky... Víím, že na víkend je to jedna dávka – to mám dva kýble vody. Díky tomu téměř nepotřebuju studenou vodu. Pak využívám denní světlo úplně do maxima. Jsem šťastná, že mám okna na jih a ne na sever. Promýšlím, kdy budu co dělat. Když si večer vzpomenu, že jsem chtěla zkoumat nějaký papíry, tak si prostě řeknu „ne, tohle udělám až v sobotu“. Pokud to nespěchá, tak to udělám až za denního světla. Takhle to ale nikdo dělat nebude... Je to jiný, když jsi svobodná a máš čas. A ten já mám. To hraje velkou roli. Řekla bych dokonce, že zásadní.

P. H.: A pěstuješ něco?

M.: No jo. Mám strašnou touhu po přírodě. Mám sice hned vedle domu moc hezký park, ale stejně... Nakradla jsem tam v šest ráno v sobotu nějakou hlínu a pěstuju v bytě rajčata. Fascinuje mě sledovat, jak ta rostlinka roste. Já to z dětství neznám, vyrostla jsem v Praze.

P. H.: Já to z dětství znám a zase tak vzrušující mi to nepřipadá. Vždyť je to jen samá dřina. Ty rajčata ti nakonec zachvátí plíseň a je po slávě.

M.: No, mě na tom láká spíš ta samota. Každý to má jinak. Někdo chce jenom žít jednoduše život s ohledem k přírodě a někdo jako já, která vyloženě nestihá rytmus týhle civilizace, chce být sám. Mě civilizace vyloženě deprimuje. Kdybych žila sama támhle někde, tak bych se uvolnila daleko víc. Ten park vedle mi prostě nestačí. Pocit, že vlastním kousek půdy a okolo mě jsou samý kopce – to je jiný, než se jít projít do parku *u nás*, kde potkáš milion lidí, kteří tam popíjejí pivo. Není to prostě to samý. Bojím se ale, že těch míst, kde může být člověk sám, rychle ubývá. Například v té Británii tě nenechají postavit si dům, kde se ti zrovna zlíbí, i kdyby už ten pozemek byl tvůj. Tam je velice těžký získat stavební povolení i pro místní lidi, natož pak pro cizince.

P. H.: A když jsi žila v té cizině, jak dlouho jsi vydržela na jednom místě, bez elektřiny?

M.: To není o tom vydržet to. Jde o to, že chceš vědět co nejvíc. Rok není rok, protože v zimě se toho moc dělat nedá a za to léto chceš stihnout spoustu věcí. Za čtrnáct dní nebo tři týdny to všechno poznáš. Navíc se to pak často už opakuje, v těch rodinách je to pořád stejný. Takže si vybíráš místa, kde dělají to, co tebe zajímá, což bylo v mém případě stavitelství. Když už jsem šla do nějakýho zapadákovy, tak to bylo proto, že už jsem nemohla nic sehnat a potřebovala jsem odejít. Ve Francii jsem třeba ale našla lidi úplně náhodou, ti ani nebyli na žádném seznamu. Měli jen nápis „Dobrovolníci jsou vítáni“. U těch jsem zůstala dokonce dva měsíce. Ti měli dvě auta, televizi i video, byli v pohodě.

P. H.: A ti dělali co přesně?

M.: No ona do práce nechodila, starala se o děti. Měli patnáctiletou dceru a sedmiletého kluka. Vozila je do školy, vyzvedávala je ze školy, vařila a pak si sedla na terasu a pletla svetr. On měl doma počítač a dělal z domu. Věnoval se učení podle barev, k tomu taky komponoval hudbu na kytaru a vydával to jako knihu.

P. H.: Takže byli spíš umělecky zaměření?

M.: Taky, umělecky i manuálně. Vlastně si uvědomuju, že já jsem se lidí neptala, co dělají...nebo jsem to zapoměla.

P. H.: Aha, tak to mě by to zajímalo, co dělají nebo jaké mají vzdělání...

M.: No asi to je důležitý, ale já mám hlavu děravou. Tak třeba ta jedna byla ilustrátorka dětských knížek. Měli barák, ten pronajali a odešli bydlet do přírody. Co se těch ekovesniček týče, tak tam existuje takový obchůdek, kde si lidé naskladní zásoby a pak je podle potřeby prodávají. Žije tam vedle sebe třeba devět, jedenáct rodin. Jeden třeba prodával programy přes internet, ten byl velice schopnej. Pak jedna, ta se rozvedla po 35 letech, ta byla členkou nějakého družstva, který mělo svůj obchůdek a prodávali svoje výrobky. Občas tam taky pořádali i nějakou vlastní kulturu.

P. H.: A jaký mají ti lidé sny a touhy? Ženou se někam?

M.: Oni se nikam neženou, obhospodařují a vypiplávají si přírodu, aby ať udělají, co udělají, tak aby to bylo s ohledem na přírodu. Nejhorší je třeba Kinder vajíčko. Dovedeš si vůbec představit, co takový malý vajíčko obsahuje? Toho času, ty nákladní lodě, co to musí převážet, té energie... To máme tu čokoládu, pak ten žlutý plast a ještě hračka. Než se to všechno zkompletuje, celý to nakonec skončí třeba v Belgii. Ty to pak koupíš a dítě řekne, že ho nechce a tak to hodíš do koše. A my tady kvůli tomuhle dýcháme zplodiny. Tak tihle lidé by Kinder vajíčko nekoupili, to ti garantuju. Taky hřeší, ale takhle ne.

P. H.: Chtějí se tedy nějak odlišovat, dělat to *jinak*?

M.: No nedělají to natruc, to ne. Spíš tím, že ta civilizace je ve většině, tak oni působí jako menšina, která se bouří, ale tak to není. Dokážu si představit, že kdyby se tenhle zaběhnutý systém převrátil, tak nakonec oni budou považováni za normální. Je to věc pohledu. Jsou tam taky lidé, kteří to natruc dělají: dělají dobrou věc a zároveň si ještě užívají ten pocit, že to dělají navzdory něčemu.

P. H.: Ty tu vodu do kýble taky nechytáš natruc...

M.: Dělán to kvůli sobě. Nechápu, že existují lidé, kteří vůbec nepřemýšlí nad tím, co jim jde rukama. Že nepřemýšlí nad tím, co je za (*zdůraznění*) tou potravinou. Jenom nakupují. Nebo pustí vodu a odejdou. Já tohle nechápu, jsem z toho v šoku.

Teď má v Praze na Výstavišti výstavu Michael Reynolds, ten staví domy z pneumatik. Udělá základ z pneumatik a pak zpevňuje zdi. To jsou krásný, funkční domy. Nádhera. Všechno prosklený, orientovaný na jih, abys čerpala co nejvíc energie ze Slunce. To je nejlepší energie. A my na tohle nejsme schopní přijít. Respektive my jsme na to už přišli, ale nejsme schopní předělat ten zaběhnutý systém. Nikdo samozřejmě nechce, abychom všichni šmahem byli nezaměstnaní. Stejně ale nakonec tou ekonomickou krizí nezaměstnaní jsme. To už nikdo nevidí.

P. H.: No a jak vidíš ty sama sebe?

M.: Já teď musím našetřit prachy. Bez nich to nejde.

P. H.: A pak si pořídíš takovou „houbičku“? Kde?

M.: Tak v Čechách to rozhodně nebude. Tady ti všechno ukradnou.

Už jsem i našla krásný místo v *Čechách*. Takový maličký nic, pěkněj kamennej základ. To je nejdůležitější: aby tam neteklo. Zbytek byl z papundecklu. Jenomže já jsem nerozhodná. Prodávali to za 650 tisíc. Kdyby to bylo jinde, tak do toho jdu. Ale tady nebyl zdroj vody. Třeba v Británii jsou všude prameny. Žijou z vody z pramene. Na druhou stranu ale mají hned vedle pole s krávama, takže to je těžký, ony ty krávy taky nejsou moc ekologický. Byl tam potok, jezdil kousek odtamtud vlak, byl tam tunel, zkrátka velká romantika. Tam to čeká, až tam někdo natočí film, nebo pohádku. Vodu z potoka můžeš využít na mytí nádobí, můžeš se v ní vysprchovat, můžeš ji použít na zalévání zeleniny, co pěstuješ. Ale pitnou vodu, tu brali v Británii z pramenů, který byly čistý. Takže tady žít by bylo horší. Nevím, kde bych brala tu pitnou vodu. Musela bych mít hodně hlubokou studnu – což jsou další peníze.

P. H.: A jakou máš tedy konkrétní představu? Budeš si chodit pro vodu z pramene – ale co dál?

M.: No nemám to ještě domyšlený. Proto to taky ještě nedělám a chodím zatím do práce tady v *jedné pražské čtvrti*. Musí to ve mně všechno uzrát. Nic neumím natolik dobře, abych se do toho mohla pustit. Zase když takhle bydlíš, tak pak nemusíš platit žádný nájem. Ale třeba v Británii, když máš barák, tak musíš platit „council tax“, jakousi daň městu za odpad. Pokud nemáš pramen a chceš vodu, tak zase platíš... Pokud chceš elektřinu, abys mohla normálně fungovat, třeba mít nějakou dílnu, tak zase platíš. Takže moje představa vlastně vůbec není konkrétní, vidíš. Ono je možná lepší nevědět, co všechno musíš vědět k tomu, abys mohla žít úplně jinak!

P. H.: Tak jsme to spolu přece jenom zvládly. Moc ti děkuju za rozhovor.

Příloha č. 4: Rozhovor se sestrami z trapistického kláštera

Sestry svolily k rozhovoru v jedné z hovoren, které jsou k těmto účelům v klášteře zřízeny.

P. H.: Můžete mi na úvod váš řád trochu přiblížit?

s. X: Jsme mnišky trapistky, což je řád cisterciáků přísnější observance (poslušnosti). Název jsme dostaly podle kláštera La Trappe ve Francii, kde začala reforma v 17. století. Přišly jsme sem na pozvání kardinála Vlka v roce 2007. Bylo to povolání místní církve, která tady chtěla mít klášter trapistek. Toužili mít někoho, kdo by se tady modlil, a proto vznikl náš klášter tady v Čechách. Takže jsme sem přijely a postavily jsme klášter za pomoci všech dobrodinců a začaly jsme tady žít. Naším heslem je „ora et labora“, tedy modli se a pracuj. Řídíme se Řeholí sv. Benedikta. Specifikem našeho řádu je, že si každý klášter má na sebe vydělat práci vlastními rukou. Co se nás týče, tak náš klášter má rozsáhlé pozemky, dále ovocné sady, pole, zeleninovou zahradu. Obděláváme půdu a jíme to, co si vypěstujeme.

P. H.: Zvířata chováte také?

s. X: U nás zvířata nemáme, ale jinde je mají. My bychom to zatím nezvládly. Jenom z pole bychom se ale také neuzivily, proto máme i další činnosti. Začaly jsme výrobou sušenek, to je další zdroj výdělků. Dalším zdrojem jsou obrázky a přání, která vyrábíme. Některé sestry malují ikony - to jsou vlastně umělecká díla, zdobená zlatem. A chováme včely - takže vlastně máme zvířata, no vidíte. *(smích)* Vyrábíme med. Také vyrábíme růžence, ale to spíše příležitostně.

P. H.: Jaké jsou podmínky pro vstup do vašeho řádu?

s. Y: Nejnižší věková hranice je devatenáct let. Nejprve se musíme s tou dívkou poznat, ověřit její motivace, protože její motivací nesmí být útek od problémů. Když potom vidíme, že to je opravdová touha darovat se Pánu, tak jsou dvě možnosti. Buď vstoupí jako postulanka, což znamená, že zůstane 6 měsíců až rok jako laik a teprve potom může mít obláčku, tedy může přijmout hábit. Anebo vstoupí na dobu zkoušky alespoň na měsíc a potom se rozhodne, jestli začne svůj postulandát, anebo se vrátí do světa. Když vstoupí jako postulanka a dospěje k obláčke, tak pro ni nastane období noviciátu, a teprve až zhruba po dvou a více letech, když pozná mnišský život, tedy projde formačním obdobím, kdy studuje Písmo Sváté, liturgii, Řeholí atp., až potom může skládat první sliby. Těm se říká „časné sliby“, skládají se na jeden rok a každým rokem se obnovují, a to alespoň třikrát. Teprve po této době se mnišský život stane jejím povoláním. To znamená, že složí slavné sliby na celý život.

P. H.: A jaký je váš osobní příběh? Jak jste se sem dostala?

s. X: Já jsem sem přišla v roce 2007 z našeho mateřského kláštera ve Vittorichianu (Itálie), kde jsem žila od roku 1996.

P. H.: A do Itálie jste se dostala jak?

s. X: Každý člověk v mládí hledá své povolání. Po maturitě jsem tedy i já prošla tímto hledáním a rozhodovala jsem se, jestli bude mým cílem manželství, nebo zasvětit se Bohu. Existují i jiné kontemplativní řády, které pracují uvnitř klauzury

a modlí se a pracují. Poznala jsem i různé činné řády. Více jsem ale toužila po odevzdání se Pánu v modlitbě a po životě uvnitř kláštera. Jedna moje přítelkyně, která byla u salesiánek, vstoupila k trapistkám do kláštera v Itálii. Jela jsem se tam podívat, a když jsem dostudovala teologii, tak jsem už v Itálii zůstala. Sem jsme pak přišly asi po deseti letech.

P. H.: Ze studií jste tedy rovnou do kláštera nevstoupila. Poznala jste předtím i „normální“ práci?

s. X: Určitě. Vždyť jsem studovala teologii v Praze a pak v *dalším velkém městě* a při škole jsem normálně pracovala. Učila jsem děti náboženství, pracovala jsem i jako překladatelka, atp. Takže to rozhodování u mě bylo určitě delší a nebylo nijak snadné, bylo mi 27 let, když jsem vstoupila do kláštera.

P. H.: A rodiče vám vaši volbu rozmluvit nechtěli?

s. X: Nechtěli. Já jsem byla k víře vedená odmalička. My sice domů nejezdíme, ale rodiče sem mohou kdykoli přijet, to není problém. Přijali to prostě jako moji volbu.

s. Y: Tak to já mám zkušenost opačnou. (*smích*) Moji rodiče byli rozhodně proti. Ale zase potom byly naše vztahy daleko hlubší, než kdykoli předtím.

P. H.: Čím to?

s. Y: Oni nebyli moc věřící, a tak to prostě nechápali. I já jsem vystudovala univerzitu a můj profesor tehdy chtěl, abych pokračovala v práci na univerzitě. Proto nerozuměli tomu, že chci tohle všechno opustit. Ale potom najednou viděli, že jsem takhle šťastná, a byli z toho velice udivení. Ptali se mě, jak je to možné, že jsem šťastná.

P. H.: Člověk si automaticky spojuje klid s nudou. On tady život ale doslova „letí“, je to tak? (K modlitbě se sestry scházejí sedmkrát za den – *pozn. aut.*)

s. X: (*smích*) Utíká to tu, určitě. Když člověk žije naplno, tak to utíká. Je to rozhodně něco, co je živé, co naplňuje.

P. H.: Co tím naplněním myslíte přesně?

s. X: Lidé se na nás obracejí neustále s prosbami o modlitbu. Prosí za své nemocné, za rodiny, které mají problémy, za dcery, za vnuky... Tím jsme neustále ve spojení se světem – tou modlitbou. Prosíme Pána, aby všechny tyhle modlitby vyslyšel, podle své lásky.

P. H.: Přijdete do styku i s nevěřícími, nebo se před nimi uzavíráte?

s. X: Určitě s nimi do styku přijdeme, vždyť tu máme dům pro hosty, kde přijímáme jak věřící, tak i nevěřící, kteří chtějí být v tichu a odpočinout si. Kdo chce, může se účastnit našich modliteb. Pohostinství je součástí benediktinské spirituality.

s. Y: To, že tu není nuda, ale neznamená, že jsme ve stresu jako lidi venku. Cílem našeho života není mít peníze nebo vyšší postavení.

P. H.: Pro co tedy žijete – pro budoucnost?

s. Y: Žijeme jen pro přítomnost – a zároveň pro celou věčnost. Také myslíme na nebe.

P. H.: Cílem tedy není odlišovat se od většinové společnosti?

s. X: Tak to opravdu není, děláme to jen z vlastního přesvědčení.

s. Y: Naše identita není „být proti něčemu“, ale „být pro Boha“.

P. H.: Máte nějaký vzor, který následujete?

s. Y: Našimi vzory jsou vlastně světci. Naše spiritualita je spiritualita benediktinsko-cisterciácká.

s. X: Já jsem z křesťanské katolické rodiny. Jak jsem říkala, k víře jsem byla vedená odmalička. Je ale samozřejmě rozdíl mezi dětskou vírou a pak si projít obdobím, kdy se z této víry stane víra dospělá.

s. Y: V našem řádu máme ale i konvertitky. Nedá se říct, jestli je některá zkušenost lepší, nebo horší. Pro všechny je přitom ale důležité, že se setkaly s Bohem. A od té chvíle se rozhodnou pro to milovat Ho.

P. H.: V kostele nemáte žádné sochy ani obrazy, proč?

s. X: To je naše rozhodnutí. To už udělali naši cisterciáčtí otcové. V kostele je jen to, co je esenciální, jenom ta podstata.

s. Y: V kostele bývala pro lidi, kteří neznali bibli, tzv. malovaná bible, tedy malby a sochy. Lidé vstoupili do kostela a dostalo se jim takhle i náboženského poučení. Už jen tím, že se dívali. V cisterciáckých klášterech by ale tohle všechno bylo jen rozptýlením z kontemplace.

P. H.: Cestujete někdy vůbec?

s. X: Normálně z klauzury nevycházíme, ale z nutnosti (např. na úřady, nebo návštěva lékaře) se vyjít může.

s. Y: Necestujeme sice jako turistky, ale poznaly jsme některá místa, když klášter ještě nebyl. My Italky jsme samozřejmě chtěly poznat českou kulturu. Nechtěly jsme přijet do země a neobejmout její kulturu.

P. H.: Odkud čerpáte informace o společenském dění, o aktuálních problémech?

s. Y: Dostáváme noviny „Osservatore Romano“, vychází i překlady v češtině, dále dostáváme katolické noviny. Politiku nesledujeme „světským“ způsobem. Zajímá nás ale, co je nového, např. v legislativě – to je pro nás důležité. A pokud je nového něco, co by bylo proti životu, tak to se pak modlíme za změnu. Také se modlíme za národy, které jsou ve válce, nebo trpí hladem. Sledujeme např. situaci v Sýrii, kde máme i jednu naši komunitu.

P. H.: Mohlo by vám něco poklid kláštera narušit?

s. Y: Je to trochu jinak: náš pokoj není dán jistotou, že nás nikdo nevyruší. Náš pokoj vychází ze skutečnosti Pána, který vede dějiny. Pokusím se vám to vysvětlit na příkladu života sv. Benedikta. Svatý Benedikt postavil klášter na hoře Monte Cassino. Měl potom vidění, ve kterém mu Pán zjevil, že ten klášter bude zničen. Umím si představit, co zakusil v té chvíli. Ten klášter byl chvíli poté, co zemřel, doopravdy zničen. Takže kdybych si já měla představit, že tenhle klášter, který jsme tady my postavily, bude za chvíli zničen, tak by mi z toho určitě moc dobře nebylo. Když se ale podíváme na dějiny, tak právě proto, že byl ten klášter zničen, došlo k tomu, že byli benediktínští mniši rozptýleni: někteří z nich přijeli do Říma a setkali se s papežem Řehořem. Ten si poté, co si přečetl Řeholi sv. Benedikta, přál, aby šli tihle mniši zakládat kláštery. Nakonec tedy z jednoho zničeného kláštera povstala celá křesťanská Evropa. Takže náš pokoj čerpáme spíše odtud.

P. H.: Vím o vás, že je pro vás důležitá příroda. Dá se říci, že máte ekologické smýšlení?

s. Y: To ano, přírodu respektujeme. Když jsme sem přišly, tak se tu pěstovalo obilí, které se chemicky hnojilo. První, co bylo, tak jsme žádaly, aby se to takhle už dál nedělalo, protože kromě toho, že to škodí zdraví, tak se ničí i životní prostředí. Teď můžeme říct, že pěstujeme bez hnojiv, že je u nás všechno víceméně ekologické a bio... Ale neděláme z toho ideologii! Setkala jsem se i s lidmi, kteří jdou tak daleko, že se pro ně otázka přírody stala až jakousi mánií. Zdá se, jako by jejich

jedinou starostí od rána do večera bylo, jak uchránit přírodu. Člověk samozřejmě respektuje přírodu, ale je i pánem nad přírodou, myslím v tom pozitivním smyslu. Není jenom jejím pánem - ale není ani jejím otrokem. Je potřeba mít v tomhle rovnováhu.

P. H.: Práce a modlitby ale nejsou jediné, čemu se věnujete?

s. Y: Naším velkým potěšením jsou knihy.

P. H.: Knihovnu máte?

s. X: Knihovnu tady samozřejmě máme.

s. Y: Důležité je pro nás studovat, myslet a dívat se na věci. Také milujeme umění. I když chceme mít kostel velice strohý, tak rády čteme knihy o umění. Chceme rozumět tomu, jaký mají malby a sochy význam. Rády se věnujeme i filosofii.

P. H.: Můžete na závěr shrnout, co pro vás život v klášteře znamená?

s. X: Jestliže člověk pozná svoje povolání, tak v něm nachází naplnění. A žít pro Boha, to považuji za smysluplné.

s. Y: Já jsem vstoupila do kláštera ve 23 letech, teď je mi 57 let. Za sebe můžu říct, že kdyby se mě někdo zeptal, jestli bych do kláštera vstoupila znovu, řekla bych rozhodně „ano, s velkou radostí“. Nedokážu si představit situaci, která by mě donutila vyměnit tuhle svobodu za něco jiného!

P. H.: Moc vám děkuji za rozhovor i za vřelé přijetí.

s. Y: Nemáte zač. Máte děti?

P. H.: Mám dvě.

s. Y: Tak posíláme pusy dětem.

Příloha č. 5: Rozhovor s Annou, majitelkou ovčí ekofarmy

Rozhovor s Annou jsem vedla na ovčí farmě ve středních Čechách v útulné restauraci zdejšího penzionku. K vidění tu byly kromě ovce také černá prasata, psi a kočky, slepice, kachny, husy, králíci, a dokonce i jeden lišák.

P. H.: Můžete mi na úvod povědět něco o tom, jak vás napadlo založit si vlastní farmu?

A.: Farmu vymyslel tady Karel, který sedí venku. Karel u nás žil asi čtyři roky... Říkám o něm, že je bezdomovec, i když nějaký domov má. Byla jsem tam, ale to je takový domov nedomov, domů ho mamka nepustí. Je to takový tulák. Byl dlouho ve vězení, tam se naučil, jak se probíjet tvrdým životem. Měli jsme ovce, tak vymyslel, že koupíme tento domek – a že to budou ovce. Domek ale

spadl, tak jsme ho začali opravovat na penzion. A když už jsem se do toho dala, tak jsem si řekla, že to hospodářství budu dělat ekologicky. Kdybych se měla zaobírat pouze kvalitou mléčné výroby, tak to si raději koupím v obchodě. Takže se snažím tuhle krajinu trošičku zkultivovat, protože ty velké lány hodně krajinu poškozují. Nejsou tu meze, nejsou tu aleje, nejsou tu stromy... Takže jsme začali vysazovat stromy, udělali jsme tu rybníčky. Je to ještě v začátcích. Věnujeme se tomu od roku 2007. Tehdy jsme se přihlásili do ekohospodářství, v roce 2009 jsme získali značku bio a otevřeli jsme tento penzionek, který jsme celé ty dva roky opravovali. Budujeme to tady tak, aby sem mohly chodit rodiny s malými dětmi. Jezdí nám sem také mateřské školky, aby si děti pohrály se zvířátky a měly s nimi přímý kontakt. Lidé se tady můžou procházet, máme tu naučnou stezku, kde máme informační tabule o rostlinách, o ptáčcích, o hmyzu, obojživelnících a takové věci, taky o rybách. Je to takový nenásilný způsob, jak si tu lidi mohou hrát, odpočívat a přitom získávat znalosti. Líbí se jim tu - a to je hlavní. Věřím, že takovéhle farmy se budou zakládat a že si lidé k té přírodě takhle najdou vztah.

P. H.: Ovečky tedy máte volně?

A.: Ano, máme je venku, pasou se, ale nemáme je jen na vypásání, také je dojíme. Vyrábíme sýry. A samozřejmě na jaře se narodí jehňata. Zhruba polovička jsou kluci a polovička jsou holky. Je to hospodářství, takže ti kluci jdou na pekáč. Máme restauraci, kde podáváme pečené jehněčí, vyrábíme klobásky, apod. Všechno si to děláme ručně. Snažíme se tedy současně i zachovat to řemeslo, které už vymírá. Vždyť dnes se všechno dělá jen strojově a velkovýrobou. Lidé se tak u nás mohou podívat na to, jak se to všechno vůbec vyrábí.

P. H.: Kde k takovým spolupracovníkům, kteří ovládají tradiční řemeslo, dnes přijdete?

A.: Jsou ze Slovenska. Máme baču ze Slovenska, který si kolem sebe utvořil takový tým mladých lidí a učí je.

P. H.: Znáám firmu, která prodává bio kozí sýry do Tesca, ale kozy mají ustájené, nepasou je. Přesto značku bio mají. Takhle vy to ale dělat nechcete...

A.: To ne, takhle to dělat nechceme. Oni to tak dělat musí, pokud dodávají do takové sítě, jakou je Tesco, ale o to nám nejde.

P. H.: A vy do toho Tesca někdy zajdete?

A.: Do Tesca nechodím určitě, nakupuju prostě v normálním krámu.

P. H.: Je pro vás farmaření nové, nebo máte k přírodě vztah z dětství?

A.: Není to úplně nové, já jsem byla od malička vychovaná v přírodě. Otec nás vedl i k tomu, že jsme jezdili na výlety pod stan. Takže v přírodě si umím poradit a je mi to blízké.

P. H.: Většinu času tedy trávíte tady?

A.: Ano.

P. H.: Do Prahy nejezdíte?

A.: Jezdím, tak dvakrát třikrát do týdne.

P. H.: Ale doma jste spíše tady?

A.: No tak doma jsem i v Praze, ale tady trávím víc času, to je pravda.

P. H.: Když se věnujete ekohospodářství, přemýšlíte také o tom, jak z penziónu udělat ekostavbu?

A.: Ne, až takhle to nechci. Co se týče vody, tak máme svůj vrt, takže máme svoji vodu. V obci není ani vodovod, ani kanalizace, takže musíme mít i svoji čističku. O solárních panelech ani o větrné energii nepřemýšlím. Nemám natolik rozsáhlé pozemky, abych celé to hospodářství mohla utáhnout na solární energii. A když už se má postavit energetický dům, tak se musí stavět trochu jinak. My tu máme staré chalupy, které máme opravované. Šlo by to také předělat, ale tímhle směrem se tomu nevěnuji. Spíše mě zajímá krajina, její ztvárňování, výsadba, rostliny, květiny, keře, zelenina, ovoce – tyhle věci. Nepouštím se úplně do všeho.

P. H.: Mohlo by vám tento způsob života něco narušit, nebo ohrozit?

A.: Tak takhle já nepřemýšlím. Já se umím vcelku přizpůsobit. Každý den mi něco tenhle způsob života narušuje. Každý den máte nějakou představu, uděláte si nějaký plán a pak vám do toho něco přijde, ale to je život. Člověk má být přizpůsobivý.

P. H.: Máte nějaké rituály, zvyky?

A.: To ani ne, spíš s přírodou a s tradičním způsobem života souvisí takové ty klasické roční období a svátky, se kterými jsou spojené ať už zvyky lidové, nebo zvyky související s naší křesťanskou tradicí, takže to tady celkem dodržujeme.

P. H.: Takže čas vnímáte jak?

A.: Podle toho, jak běží příroda.

P. H.: To mě běží práce v Praze stejně v listopadu i v červenci...

A.: No tak to my to takhle dělat nemůžeme – tady je to každý den jinak. Musíme velmi dbát na to co se děje, jak se to děje, předvídat, jaké bude počasí například. Jaký je běh přírody.

P. H.: Záznamy si o tom vedete?

A.: Tak to minimálně.

P. H.: A nuda tady je?

A.: To vůbec ne. Je tu pořád samá práce. Teď například máme jahody. Za chvíli budou třešně. Na zeleninovém poli teď roste plevel, takže plejeme, okopáváme a vytrháváme.

P. H.: Společenské dění stiháte vnímat, nebo vás vůbec nezajímá?

A.: No tak něco ano, ale něco ne, podle toho, co máte na mysli.

P. H.: Myslím, jestli sledujete to, co by vám mohlo tento způsob života narušit, třeba změna legislativy?

A.: No tak do života vám může zasáhnout cokoli, od blesku po povodeň, cokoli. Pokud máte snad na mysli politickou situaci, tak ta vám do tohoto způsobu života moc nezasáhne.

P. H.: Máte nějakou negativní zkušenost se společností tady kolem?

A.: Tak samozřejmě, že se střetáváte s různými věcmi, ale to je součást života.

P. H.: A když potřebujete pomoc, máte se kam obrátit?

A.: Tak tohle je problematické, protože dnes není mnoho lidí, kteří jsou schopní nějaké fyzické práce nebo podobně. Snažíme se to ale nějakým způsobem udržet s tím, o kom si myslíme, že schopný je.

P. H.: Musíte mít síť lidí, na které se můžete spolehnout?

A.: Ano, je to tak. Spolupracujeme ale také například se školami. Na jaře sem chodí nějakí brigádníci, sem na penzion nám jezdí třeba i učni z *nedalekého města*.

P. H.: Jste v něčem závislí na okolí?

A.: Jsme závislí určitě, rozhodně nejsme samostatná jednotka, která by byla úplně vytržená ze světa. Žijeme jako normální součást celé společnosti. Máme to i jako podnikání, což znamená, že naši produkci nabízíme k prodeji. Mám také zaměstnance, kterým vyplácím plat, takže se musíme otáčet. Rozhodně nejsme nezávislí, to ne. Prostě normální firma.

P. H.: Co vám tak udělá největší radost?

A.: Tak to jsou takové drobnosti. Nemám něco, co by mi dělalo jednu konkrétní velkou radost. Řekla bych ale, že mi dělá radost mnoho drobností: narodí se koťata, nebo jdu s *Chrochtikem* do lesa na konvalinky, nebo rozkveté třešeň, nebo lidi kolem mě mají dobrou náladu...

P. H.: A chybí vám něco?

A.: Tak chybí mi čas, ten určitě.

P. H.: Dá se tedy říci, že je tento způsob života „svobodný“?

A.: No ne vždycky. Těch povinností je poměrně dost. Mám několik zaměstnanců, jsme součástí normálního koloběhu. Musím dělat různé výkazy, papíry, starat se, nakupovat – takže je toho dost. Nemůžu úplně říct, že jsem svým pánem. Naopak se snažím udělat si rozvrh tak, aby se to všechno dalo vůbec zvládnout. Musím si přitom dobře vybírat priority, protože nemůžu zvládnout všechno.

P. H.: A odkud čerpáte inspiraci?

A.: Tak já jsem hodně cestovala. Hodně čtu, přemýšlím, vymýšlím si, mám fantazii...

P. H.: A nějaký vzor z minulosti je vám sympatický? Co třeba dráteníci, kteří chodili světem bez koruny – líbí se vám?

A.: No tak to ne, takhle já nežiju. Já jsem vcelku normální člen moderní společnosti a nemám pocit, že bych se nějak vyčleňovala nějakým poustevnictvím, nebo tak. Podnikám prostě tak, že jsem zaměřená na udržování přírody a na ekologii, nic jiného.

P. H.: Vím o vás, že umíte vypěstovat výborné brambory...

A.: No u nás je všechno (*zdůraznění*), co vypěstujeme, výborné, nejenom brambory.

P. H.: A máte na to nějaký zvláštní recept?

A.: No recept je jednoduchý: je to dobrá odrůda a nepoužíváme chemii. To platí pro všechno. Všechno máme výborné: slepičky, výborná vajíčka, ovoce, zeleninu. Bez chemie to chutná úplně jinak.

P. H.: A jak je to s kulturou, chybí vám tady?

A.: No tady té kultury není až tak moc, sice se tu občas něco děje, ale spíš jezdím do Prahy nebo do větších měst.

P. H.: A do budoucna plány máte?

A.: Plány mám určitě, ale ty už v tomhle životě určitě nestihnu uskutečnit.

P. H.: Samotu tady ale asi nevyhledáváte, zdá se, že je tady celkem rušno?

A.: To vůbec ne. Když vyhledávám samotu, tak se sbalím a odjedu *na jiný světadíl*, tam jsem sama.

P. H.: Nebojíte se takové cesty?

A.: Ne.

P. H.: A čerpáte tam nějaké nápady?

A.: Tak nápad je nápad, protože vás napadne, to nemůžete plánovat, ten vás může napadnout kdykoli a kdekoli.

P. H.: Odkud čerpáte zpětnou vazbu, že tohle je ten nejlepší způsob, jak žít?

A.: No ta zpětná vazba je reakce na něco, co jste udělala. A tu máte ať už od lidí, nebo sama vidíte, že se vám něco podařilo.

P. H.: A vyměnila byste život tady za něco jiného?

A.: Tak to bych musela mít nějakou nabídku a porovnávat, abych se k tomu rozhodla.

P. H.: Opravdu byste to tady dokázala prodat?

A.: Neplánuju to, ale dokážu si to představit. V životě jsem měla různé etapy, žila jsem *v různých městech*, pak jsem se přestěhovala do Prahy, teď jsem tady... Já jsem pružný člověk. Když už někde získám nějakou zkušenost, něčeho dosáhnu, tak si dokážu představit, že půjdu zase jiným směrem. Ale zatím nic takového neplánuju. Život ukáže.

P. H.: A za skromný život byste to tedy neoznačila?

A.: To vůbec ne.

P. H.: Ale není přece ani spotřební?

A.: Spotřební způsob života to není určitě. Musíme se prostě uživit, musí to nějakým způsobem fungovat, příjem potřebujeme. Neděláme to samozřejmě jen pro vlastní obživu. Kdybychom to dělali pro vlastní obživu, tak to děláme v jiném množství a ve větším sortimentu. Je to součást našeho života. Snažíme se žít zdravě a jíst to, co si vypěstujeme. Ale nejsme uzavřený systém: máme mnoho vstupů, např. ten energetický – auta, apod. Benzín, všechno stojí peníze. Něco musíme prodávat a vyrábět a komunikovat se světem.

P. H.: Říkáte, že jste to tak neplánovala, ale nakonec se mi zdá, že to co děláte, děláte pro společnost?

A.: No já v to doufám.

P. H.: To můj tatínek například, ten měl velké plány, také pěstoval zeleninu a choval zvířata, měl dokonce plán na stavbu větrné elektrárny. Ale bylo to za komunismu a rozhodně to dělal jen sám pro sebe: aby ho komunisté „nedostali“.

A.: No za komunistů byla ale jiná doba. Za komunistů pro společnost moc lidí nedělalo. To byli fanatičtí partajníci, anebo tak ještě v hospodě si o tom povykládali, ale pak už nic víc. Byla to jen zástěrka.

P. H.: A co matematika, chybí vám?

A.: Ále ne, vystudovala jsem ji, ráda si občas přečtu odborné články, to ano, ale jinak mi nechybí.

P.H.: Velice vám děkuji za rozhovor.

Příloha č. 6: Rozhovor s Klárou, dětskou ilustrátorkou

Rozhovor jsem vedla na Vysočině, v útulné kuchyni domu postaveném v selském stylu. Klára zapálila oheň v kamnech a začala vařit oběd.

P. H.: Žijete na Vysočině na malé vesnici v domě, který už mnohé pamatuje. Povězte mi něco o důvodech, proč jste si tento způsob života vybrala? Byla jste k němu vedená už v dětství?

K.: To určitě ne, já jsem vyrostla v Praze.

P. H.: Tak čím byl pro vás venkov tak přitažlivý?

K.: To byl čistej idealismus. Když o tom nic nevíte, tak do toho jdete. Okraje Prahy jsou dost ošklivé. Viděli jsme to pokaždé, když jsme se vraceli z výletu do přírody. Vadilo mi, že musíme procházet tím prstencem města. Tady můžete vyjet na běžkách a zase přijet k chalupě a žádný prstenec kolem tu není.

P. H.: Odešla jste z Prahy kvůli své profesi?

K.: Kterou profesi teď máte na mysli?

P. H.: Mám vás za malířku.

K.: Aha. No tak malování je můj koníček. Hlavní profesí jsem spíš učitelka a pak jsem taky dětská ilustrátorka. K učitelské profesi vést tenhle život nepotřebuju, k té ilustrátorské to využívám, ale nutně to taky nepotřebuju. A ta malba, no prosím, ale spíš je to opačně. Právě proto, že jsem tady, dělám zrovna tohle. Využívám to, co žiju, k tomu, co dělám. To je celé.

P. H.: Jak dlouho už tady žijete?

K.: Já ani nevím. Co je vůbec za rok, 2012? Tak asi od roku 1997. Ale třeba manžel si to pamatuje trochu jinak.

P. H.: Jak jste se sem s manželem vůbec dostali?

K.: Náhodou. Nám se původně moc líbilo v Novohradských horách. Já jsem vždycky chtěla bydlet spíš na samotě. Ale s těmi dětmi to nejde (K. má čtyři děti – pozn. aut.). Pro mě by samota sice byla lepší, ale dcera by tam vůbec nechtěla. Pro ni je i tady málo lidí a nuda. A syn se taky rád poflakuje po návsi, kde si rád s někým pokecá... Mě tohle nebaví, ale je to baví. Děti to tady ale nesnášejí i tak – že je ten dům hnusnej a rozpadlej. Teď mi třeba dcera řekne (ona je adoptovaná), že kdyby věděla, jaký máme barák, tak by sem v životě nešla bydlet. Děti se za to stydí, jak my bydlíme. Že je to tady rozbitý. Jim by se líbilo, kdybychom měli postavenou novostavbu někde na okraji vsi a měli všechno nový. Aby měl každý svůj pokojíček, vymalovaný třeba fialově. Dcera mi řekne, že nechce klenby, že chce pokoj narovnat, mít rovnej strop a natřít to na fialovo. Poslouchá rádio Kiss. Tak co jí mám říkat? Pro ni je ostuda, jak my žijeme.

P. H.: Jenže vám se to takhle líbí...

K.: No mně se to takhle líbí, ale zase když s tím děti mají problém, tak to musím nějak řešit. Některým dětem to vadí. Synovi zase například vadí, že nemáme traktora. To je podle něj taky ostuda.

P. H.: Myslí to asi prakticky?

K.: Ale houby prakticky. Podle něj, kdo je pořádný chlap, tak ten má traktora... A náš tatínek asi není pořádný chlap, protože traktora nemá. Takže ta by chtěla nový fasády, ten by chtěl traktora, ty menší děti jsou zatím spokojené, dalo by se říct. Protože jsou menší.

P. H.: A nedeptá vás to?

K.: No nedeptá. Co můžu dělat? Dá se to dělat i jinak: děti si vychovávají ve své domácí škole a držíte je jako v klášteře, nikam nesmí. Jenomže vy stejně jednou umřete! Takže ony si jednou stejně budou moct dělat, co budou chtít. I kdyby to člověk dotáhl až takhle daleko, tak na co vlastně?

P. H.: Spoléháte se na to, že to dceři jednou přestane vadit?

K.: No já naopak doufám, že se nakonec odstěhuje. Jenomže to se mi asi nesplní. Spíš bych řekla, že změní názor a najednou to tady nebude zase tak špatný. Protože přece jenom kotel máme, pračka pere a maminka vaří. Takže spíš sklapne.

P. H.: Na nějaké problémy s dětmi ve škole/školce narazíte? Je to jiné tady a jiné v Praze?

K.: Já jsem začala dávat děti do školky tady, a tak netuším, jaké jsou školky v Praze, takže takhle to neřeším. Pokud se mi něco nelíbí, řeším to v rámci zdejších možností. Něco někdy i konzultuju s kamarádkami z Prahy. Samozřejmě, že rozdíly jsou, ale já prostě nemůžu jen tak začít děti vozit někam jinam. Ony se ale nakonec i ty zdejší učitelky naučí, že míry a váhy se na dveře prostě nevyvěšují, aby se všem dalo vědět. Nebo nástěnka hanby *Ještě si neumím zavázat tkaničku. Verunka*, která je na seznamu, číst neumí, ale její babička a všichni sousedé z vedlejší vesnice si to určitě přečtou. Tak tohle jsou věci, které mi vadí. Je potřeba jim to říct a třeba se to časem – když bude víc takových lidí, kterým to vadí – nějak někam i posune. Jinak nevím. Víc se s tím nedá dělat. Pak se dá ještě hledat lepší školka v dojezdných možnostech. Ale pak je zase problém s tím, že člověk musí mít auto a rozvažovat, jestli zaplatí benzín a bude pár let řídit a převážet, nebo jestli zvládne takovouhle školku a bude to *tak*.

P. H.: Takže se dá říct, že vy se to snažíte zvládat?

K.: Já moc nemám žádnou jinou možnost. Já se nesnažím, já to prostě zvládám.

P. H.: U nás ve školce pracovala jako učitelka moje bývalá pionýrská vedoucí a bylo to pro mě docela k nepřežití.

K.: Tak on taky člověk musí občas srazit podpatky. Ale to není ke škodě! Alespoň se kultivuje vnitřně.

P. H.: Energiemi se snažíte šetřit?

K.: Určitě. Já všechno strašně promyšlím. Ale nemám peníze to pak všechno realizovat. Například se snažím jezdit autem co nejmíň. V zimě si někdy jedu zaplavat do bazénu a pak z toho mám výčitky svědomí: že jedu zbytečně deset kilometrů sem a tam. Je to dieselový motor, velký auto, štvě mě to. To můj muž jezdí na koni a to je mnohem ekologičtější. V tomhle mě tedy trumfl. Kvůli tomu taky sekáme sena, že to pak kobyla sežere. To je moc dobře vymyšlené a z ekologického hlediska dotažené. Máme přesně tolik zvířat, aby sežraly všechnu trávu.

P. H.: Co dalšího, kromě aut, nesnášíte?

K.: Nesnáším nakupování, takže nakupovat musí manžel. V konzumu se mi dělá nevolno. Já koupím akorát tak toalet'ák a mouku. Nejradši bych měla políčko a tam

bych si všechno pěstovala. Jenomže ten čas a pak – on ty moje výpěstky nikdo nejí. Kozí jogurty jakbysmet.

P. H.: A máte kozy nebo nějaká další zvířata?

K.: Kozy jsme měli dřív, už jsme je ale dali pryč. Nikdo už nechtěl ani pít kozí mléko, ani jíst kozí maso. Teď máme jen kobyly, osla, psa a kočky.

P. H.: Zeleninu pěstujete?

K.: Trochu pěstujeme, ale ne tolik. Jde o to, že to vlastně moc nejedí děti. Moje děti chtějí přesně koupenej (*zdůraznění*) produkt. Například jsem léta pekla chleba. Ale už nemám sil se s nimi hádat, že můj chleba je lepší. Vždycky, když postavím vedle sebe svůj chleba a koupený rohlíky, tak se stejně budou jíst koupený rohlíky. Jedině je držet o hladu – ale na to už dnes společnost špatně kouká. Můj manžel si taky rád dá to koupený. A já si večer taky ráda dám víno. Takže tím pádem už zase nemůžeme být tak přísní. Ale to my ani nechceme být, protože k čemu to pak vede?

P. H.: Člověk je pořád součástí společnosti, že. Neoplotí se před ní....

K.: I to jde. Existuje např. společnost *Venkovská idyla* u Trhových Svin. Tam se shlukují lidé, kteří žijí na venkově. Každý to tam má jinak. Někdo víc pěstuje, někdo nemá ani elektřinu, různě. Lidé si to naroubují, jak chtějí. Někdo pere jenom v ruční pračce, někdo jezdí jenom na koni, někdo jinak.

P. H.: Dá se říct, že je spojuje silné ekologické smýšlení?

K.: Ano, známe opravdu hodně lidí, kteří si to nějak hledají, každý po svém.

P. H.: Pak ale musí mít taky problémy s dětmi?

K.: Tak to je různý. Někdo děti do světa fakt vůbec nepouští. Jsou třeba i v nějaké církvi. Záleží na tom, jak moc to člověk chce dotáhnout, pokud chce mít nad dětmi moc a nepouštět je.

P. H.: Je tu něco, co byste v Praze mít nemohla?

K.: To určitě. Hlavně tady ta kamna. Tady můžu žít s ohněm, což bych v Praze nemohla. To byl taky jeden z důvodů, proč jsem tu chtěla žít, a ten stále platí: chci mít oheň v domě. Dojít si pro dříví, topit a vařit na tom. To mě baví.

P. H.: Označila byste to za nekonzumní, nebo jednoduchý způsob života?

K.: To určitě ne. Děti chtějí, co chtějí. Musíme nějak vydělávat peníze, abychom se uživil. Ale nechceme už víc investovat do domu. Chceme ještě opravit v chodbě podlahu a pak ještě opravit dům naproti, ale jinak to tady už nechceme moc zvelebovat. Děti by chtěly nový balkón a nové střechy, ale my tohle nechceme.

P. H.: A nebojíte se, že vám to jednou úplně spadne na hlavu?

K.: Tak zase až tak zpustlé to není. Kontrolujeme, jestli střechy protékají a jestli trámy drží. Zatím to ještě funguje dobře. Možná jednou uděláme střechu, ale jinak nic.

P. H.: Děti tedy nejsou jediným důvodem, proč tady žijete?

K.: Ono se tady ze začátku dětem docela líbilo. Ale teď když jsou velký, tak se jim to už tak nelíbí. Zvykly si tu, ale už je to jiný.

P. H.: Mnoho lidí by spirálu konzumního způsobu života neopustili, protože tak žijí hlavně „pro budoucnost svých dětí, aby se jednou měly líp“. Co takhle získají do života vaše děti?

K.: Já si myslím, že by hlavně měly vidět, že jejich rodiče mají taky něco svého a za tím si stojí. To je potom osvobodí, až se dostanou do takovéhle spirály. Řeknou si pak: ale maminka taky (*zdůraznění*) jela plavat, i když něco. Nebo si vzpomenou, že tatínek taky (*zdůraznění*) jel na koni, i když se na něj maminka zlobila. Zkrátka je třeba mít koníčky a stát si za nimi. Takže bych řekla, že vlastně pro děti děláme ty koníčky. Ono to tak ani nevypadá, ale vlastně to tak je.

P. H.: Když se vám něco nečekaně porouchá, máte se kam obrátit pro pomoc?

K.: Určitě, tady si lidé pomáhají. Když v zimě zapadnete autem, tak prostě zavoláte *Vencovi* a ten vás vytáhne.

P. H.: Mezi místní jste zapadli, nebo na vás koukají spíš skrz prsty?

K.: Tak to oni koukají pořád – ale to snad nevádí, ne? Taky už si zvykli. Vidí, že jsme tu s dětmi, tak co. Nepřipadám si tady obklopená přáteli – ale ani ne nepřáteli. Tak normálně. Lidé mě zdraví, já je taky zdravím, děti je zdraví. Co víc si můžu přát?

P. H.: Může vám vůbec něco život tady narušit?

K.: Tak kdyby si manžel na jedné jeho vyjíždě nějak ublížil a byl pak na vozíku, tak nevím, jak bych to tu dávala. Život tady se nám může narušit dost jednoduše. Nebo kdybych byla já nějak trvale nemocná, tak to taky nevím, jak dlouho by to vydrželo. Tenhle dům stojí na tom, že jsou tu dva zdraví lidé. Jakmile jeden z nás dlouhodobě odpadne, tak se to zvládá těžko, hlavně v zimě, nebo když jsou sena. Už jsme jedno takové období i měli. V jednom se to dá zvládnout tak pár měsíců. To bychom potom museli dát pryč ta zvířata. Zase to nějak změnit nebo se přestěhovat.

P. H.: Jak tu vnímáte čas?

K.: V Praze člověk moc nevnímá roční období. Mně bylo jedno, co je. Jaro bylo hezký, ale jinak mi to bylo jedno. Zato tady si člověk dost všimne. Zároveň se ale moc netěším na zimu. To tady tak mají myslím všichni. Léto je hrozně krátký a pak už je brzy tma a všude sníh.

P. H.: Plány do budoucna si děláte?

K.: Tak život na vsi je v podstatě dost naplánovaný. Co se příštího roku týče, tak některé věci jsou jasné: třeba to, že napadne sníh, tím pádem něco. Nebo že budeme sekat sena. Většinou plánujeme, co budeme dělat v dalším roce na baráku, takové práce navíc. Jsou práce stálé a pak se dělá buď tohle, anebo něco jiného. V září se u nás dělá velký plán na celý rok. Takový jízdní řád: jaké budou mít děti kroužky, jak je budeme svázet, kdo kdy bude mít auto. To je plán, o kterém teď ještě nic nevím. Vždycky plánujeme spíš na ty školní roky.

P. H.: A je to svobodnější způsob života?

K.: No tak to vůbec nevím. Od čeho svobodnější?

P. H.: Kamarádka chce být svobodnější od daní a od systému.

K.: Daně ale musí platit všude. To si prostě musí zkusit.

P. H.: Asi nemá takovou odvalu. Myslíte, že je k tomu potřeba hodně odvahy?

K.: No to asi jo. Ale každopádně je lepší to udělat, než pak furt žehrat.

P. H.: Chcete se životem tady od společnosti nějak odlišovat?

K.: Ne, s dětmi to ani nejde. Vy musíte ve škole vypadat alespoň trochu normálně a ve školce taky. Jste na vsi, lidé soudí podle jiných věcí než ve městě – nebo

možná podle stejných, čert ví. Já se naopak snažím být nenápadná, ale moc mi to nejde.

P. H.: Řekla byste, že je na vesnici nuda?

K.: Tak to je vhodná otázka pro moji třináctiletou dceru, která by vám řekla, že tady na vsi je strašná nuda. Ale nuda, to je přece nedostatek nějaké práce nebo zábavy. A já mám práce tolik, že jsem na tohle slovo už úplně zapoměla. Takovou představu mohou mít asi jen děti... jinak do dospělého života tohle snad ani nepatří, ne?

P. H.: Kino nebo divadlo nepotřebujete?

K.: Tak nějaký film si můžeme stáhnout do počítače. Televizi nemáme, protože já odmítám vysedávat byt' jen sekundu u puštěného hučáku, kde běží nějaký stupidní program. To v žádném případě, to jsem dětem taky zakázala. Prostě jsem ji vyhodila a nemáme ji. Hodně se mi ulevilo, že mi tady žádná televize neorganizuje můj čas. Jestli tomuhle někdo říká zábava, tak to snad ani není možný.

P. H.: Kam tedy chodíte za kulturou?

K.: Teď jsem jezdila do Prahy dělat si pedagogické minimum, tak jsem viděla dost výstav. Je ale pravda, že večery trávím doma. A kultura je většinou večer. Jít za kulturou, tedy znamená odjet odtud, a to se mi většinou moc nechce. Když si uvědomím, že jedu do nějakého města, tam mám kulturní zážitek a pak zase jedu domů... Takže kulturu spíš nárazově, jinak nejsem s to. Ráda bych v Praze občas zašla na nějakou vernisáž, ale myslím, že by mě to po čase taky přestalo bavit. Nejsem si úplně jistá, jestli by mě to bavilo pořád.

P. H.: Co vám tady dokáže udělat radost?

K.: Třeba když se mi podaří chvíli malovat. Nevím, baví mě to tu.

P. H.: A zaměstná vás to malování na dlouho?

K.: Ale ne. Já maluju tak, že vyběhnu a něco namaluju. To je můj koníček. A když se mi povede, že to někdo koupí, tak je to fajn, ale jinak nic.

P. H.: Vy nemalujete proto, aby vaše obrazy někde visely?

K.: Tak kdyby moje obrazy měly někde viset, tak by mi to asi nevadilo. Ale já nebudu dělat nic pro to, aby visely v nějaké hale. V tom je rozdíl. Není to tak, že malujete něco, co můžete nějak vymyslet, aby to bylo to, co chce někdo pověsit... Tím já se naprosto nehodlám vůbec obtěžovat. To mě nebaví.

P. H.: Úplně na závěr mi prozradte, odkud berete jistotu, že tenhle způsob života je nejlepší?

K.: Tak to musím hned zpochybnit vaši hypotézu, že takovou jistotu mám. A pokud bych se snad o tom chtěla nějak ujišťovat, tak bych se zprvu podívala na to, jaké jsou možnosti, které mám. A kdybych tento pohled učinila, tak bych hned došla k závěru, že mnoho jiných způsobů života mi prostě nezbyvá. Jsem vázaná rodinou, tak to je. Takže to je zbytečná energie se tím nějak zaobírat. A co je jistota – tak to já nevím. Kdybych se měla ptát dětí, tak mi řeknou, že je všechno špatně. Nebo kdybych se měla ptát ve vsi, nebo svých rodičů, nebo nějakých větších autorit – co by mi řekli?

P. H.: Moc vám děkuji za rozhovor.

Příloha č. 7: Rozhovor s Elenou, “oddanou” Krišny

S Elenou jsem šla na procházku kolem farmy Krišnův dvůr. Cestou mi ukázala koně, krávy, pávy i kamenný mlýn a vysvětlila mi, jakým způsobem zde skupina zvaná „oddaní Krišny“ na pozemcích o 40 ha hospodaří, i jaké mají se statkem plány do budoucna.

P. H.: Jak dlouho tady na farmě už žijete?

E.: Tady přímo na farmě žiju už čtvrtým rokem a jinak se jiným způsobem života zabývám zhruba tak pět, šest let.

P. H.: Co vás k tomu přivedlo?

E.: Takový to celoživotní hledání. S manželem jsme spolu sedmnáct let a po celou tu dobu se zajímáme o duchovní věci. Výsledek tohoto našeho hledání nás přivedl až sem. Připadá mi, že tady se dá hezky skloubit praktický způsob života s duchovním pokrokem.

P. H.: A jaké jsou vaše kořeny, pocházíte z města?

E.: Já i manžel jsme se narodili v Praze, ale potom jsme spolu žili v malé vesničce na severu Čech. Tam jsme měli malý dům a velkou zahradu a byli jsme, co se týká materiálního zázemí, šťastní. Pak jsme se ale seznámili se společností lidí, kteří žijí tenhle způsob života – těm se říká oddaní, jakože jsou oddaní Krišny⁴³. Když jsme se seznámili s oddanými, tak jsme zjistili, že sice to naše zázemí je hezký: máme svůj dům a svou zahrádku a jsme šťastní, ale není tam to naplnění. I když tam taky můžeme studovat knížky a praktikovat to, co bychom dělali tady, tak ale ve společnosti, která dělá to samý a má stejný cíle, se všichni podporujeme. A to je hrozně důležitý. Takže to nás přivedlo k tomu, že jsme se nejdříve přestěhovali do Prahy a potom k oddaným sem na farmu.

P. H.: Dá se tedy říct, že jste předtím žili konzumním způsobem života a teď žijete nekonzumním?

E.: Co přesně znamená „konzumní“ život? Nevím, předtím jsme samozřejmě taky nakupovali v supermarketu, nebo jsme něco koupili přes internet. Ale třeba televizi nemáme už takových deset let. Komerční věci nás nikdy moc nepřitahovaly, my jsme s manželem muzikanti, hodně jsme jezdili po světě. Vyloženě konzumní život jsme nežili, ten duchovní život jsme praktikovali i tam. Spíš nás sem přivedlo to, že tady je společnost oddaných, což je prostě strašně důležitý.

P. H.: Takže tu žijete nastálo?

E.: Ano. Staráme se o zvířata, vaříme, pečeme a na farmářských trzích prodáváme naše produkty.

⁴³ Krišna nebo též Krišna (doslova „černý“, „tmavý“) je podle některých hinduistických tradic osmým avatárem boha Višnu a podle jiných nadřazený i Višnuovi (Višnu je jeho aspektem). V knize Bhagavadgíta vystupuje jako nadřazená bytost a nejvyšší Bůh. Zdroj: <http://www.cs.wikipedia.org/>

P. H.: Takže vás sem přivedlo spíš náboženství?

E.: Je to tak, že ke skupině těchto lidí jsme se přidali kvůli způsobu života, jakým žijí, a ten vyplývá z védské filosofie. Védská filosofie⁴⁴ je takový souhrn všeho lidského vědění. Patří sem i ajurvéda (lékařství), hospodářství, politika, manželství. Je to takové shrnutí všech lidských oborů do jednoho poznání. K tomu existuje mnoho různých knih a zdrojů, ze kterých se čerpá. V nich je popsáno, že lidé, kteří chtějí udělat duchovní pokrok, by se měli sdružovat spolu. Sportovci taky chodí do sportovních klubů. A duchovní život se podporuje tím, že my ho žijeme duchovně – dohromady. Spousta těch knih (to jsou původní písma) je přeložených ze sanskrtu do češtiny. Další význam má duchovní učitel, podle kterého jsme tuhle farmu založili⁴⁵. Tato životní filosofie funguje po celém světě vlastně díky němu. Přijel v šedesátých letech do Ameriky s pár kufříky a pár dolarami a celý svůj život (až do sedmdesáti let) studoval ta písma a žil v chrámech. Jeho duchovní učitel mu dal pokyn, že má své poznání rozšířit do celého světa. On v těch sedmdesáti letech opravdu vyjel, a tak jsou díky jeho čistotě a přesvědčení od té doby na různých místech světa duchovní centra tohoto způsobu života. V těch knihách se zdůrazňuje, že každý má svého duchovního učitele a zároveň že máme žít ve společnosti oddaných, což je nejideálnější způsob života. Měli bychom žít jednoduchým způsobem života a mít hluboké myšlení, což je i motto naší farmy. Náš styl je jednoduchý, tj. používáme jednoduché stroje, máme zvířata, dojíme kravičky a zároveň duchovní myšlení, tj. studujeme duchovní věci.

P. H.: Přes den se tedy věnujete jenom práci, nebo ji prokládáte také modlitbou?

E.: V hlavní budově máme chrámovou místnost pro naše božstva a ta jsou centrem všeho našeho konání. To farmaření (a vůbec všechno) děláme pro ně jako službu. Neděláme to pro svůj smyslový požitek, ale pro jejich. To je proces, který postupně očišťuje naše srdce. Jsme věřící, jsme částičky boha a skrze naše konání, které je službou bohu, se máme naučit lásce k bohu.

P. H.: Podobně to říkají i jiná náboženství...

E.: Asi ano. Myslím, že každému (nebo alespoň většině), kdo věří v boha, jde hlavně o čistou cestu k němu. Když je člověk upřímný, tak mu bůh pošle upřímného, čistého a správného učitele.

P. H.: Příroda a ekologie jsou pro vás důležité, nebo na té ekologii zase tak nelpíte?

E.: Ano, to jste pojmenovala přesně. Příroda je pro nás velice důležitá, ale kdyby byl člověk jenom ekolog a neměl vědomí boha, tak to není cíl tohoto způsobu života. Cílem je všechno zasvětit láskyplné službě bohu Krišnovi. Krišna v sanskrtu znamená „všepřitažlivý“. To, že žijeme na farmě a hospodaříme bez chemie, jenom přirozeně vyplývá z védské kultury, kde také nepoužívali hnojiva a neměli žádné továrny. Všichni pracovali podle svých vlastností a dovedností. Někdo má vlohy k tomu být řemeslník, někdo má schopnosti vést společnost, tak je ve vedení, někdo zase výborně obchoduje. Nechceme umělou ekologii, jakou zastává např. *jedno sdružení*, které sice má nějaké zásady, ale už nejsou např. vegetariáni. Když chce někdo žít v sepectí s přírodou, tak pak musí žít i se zvířatama a vidět to všechno komplexně.

⁴⁴ Samotné slovo „véda“ je odvozené ze sanskrtského kořenu „vid“ a znamená vědění, poznání pravdy, posvátná tradice nebo obětní uctívání. Zdroj: <http://www.cs.wikipedia.org/>

⁴⁵ V roce 1966 Šríla Prabhupáda založil Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny (International Society for Krishna Consciousness, ISKCON), což je oficiální název Haré Krišna hnutí. Zdroj: <http://www.krisnuidvur.cz/>

P. H.: Vy chováte krávy tedy výhradně na mléko?

E.: Na mléko, a když už nedojí, tak je necháme dožít. Jsou to pro nás prostě bytosti.

P. H.: Krajinu nebo budovy statku se snažíte nějak kultivovat nebo zvelebovat?

E.: To ano. My děláme všechno pro Krišnu, a tudíž chceme, aby i to prostředí bylo pro něj hezký. On sám je dokonalý, takže to nepotřebuje, aby to bylo hezký, nicméně ta služba nás má očisťovat. Takže se tady snažíme pěstovat všechny druhy obilí a nepoužívat přitom chemii. Dřív se tady chemie používala a dodnes jsou tu stopy toho, jak je ta půda vyčerpaná. Takže tohle také souvisí s naším duchovním životem, že to tu chceme mít „čistý“.

P. H.: Jak je to u vás s vodou a elektřinou, snažíte se nějak šetřit energiemi?

E.: Máme tady vlastní studnu. Chtěli bychom být soběstační, co se týče vody i elektřiny. Ale proto, že nejsme žádní experti a vedeme spíš duchovní život, tak už nemáme tolik času vymýšlet, co by kde mohlo být, aby to fungovalo efektivněji. Je toho hodně a není nás tu moc (nastálo žije na farmě 15 lidí – *pozn. aut.*), takže některé projekty máme v hlavě, některé se postupně už realizují. Máme tu např. kamenný mlýn, který funguje na elektřinu, ale před ním je žentour. Rádi bychom tam do budoucna měli zvířata, která tu sílu vytváří, ale nemáme to zatím dotažený.

P. H.: Zkrátka tu máte celý den co dělat...

E.: No je to ale tak, že vás ta práce nijak neubíjí. Je toho hodně, člověk je unavený fyzicky, ale mentálně je pořád inspirovaný, protože zkrátka ví, proč to dělá. A ve společnosti ostatních si dodáte strašnou sílu. Je zjištěno, že když jedna osoba dělá nějakou službu, tak ji udělá za určitý počet hodin nebo minut, ale když tu samou službu budou dělat dva nebo tři a pak se to sečte, tak je to mnohem rychlejší. Ta vzájemnost je strašně důležitá a hlavně inspirující.

P. H.: Musela jste opustit nějaké své rituály nebo zvyky, když jste tady začala žít? Chybí vám tu něco z dřívějšíka?

E.: Aby to neznělo jako nějaká propaganda, tak musím upřímně říct, že se mi změnil úplně celý život. Všechny návyky a zlovyky, co jsem měla, tak tady si je člověk uvědomí a snaží se je změnit. Jediné, co si teď říkám, je, že je škoda, že jsem oddaná nepotkala dřív. Říká se, že co se člověk naučí do patnácti let, tak pak se hůř přeučuje, čím je člověk starší. A to opravdu platí. Tady mi nic z dřívějšího života nechybí. Naopak jsem se naučila spoustu věcí, takže si už nedokážu představit, jak jsem dřív takhle mohla žít. Uvedu to na příkladu: základ védské kultury je v tom, že člověk vstane brzo, ještě před východem slunce, protože to je doba, kdy je mysl ještě čerstvá a vnímavá. Je to ideální doba pro učení, pro studování nebo pro zpívání manter. Když tělo po šesti hodinách vstane, tak začne uvolňovat nečistoty – takže se má člověk okamžitě vysprchovat. To je takový náš základní rituál. To jsem třeba dřív nedělala. Nevzpomínám si, že bych se vůbec někdy ráno sprchovala, maximálně jsem si čistila zuby. Teď nechápu ty, kterým nevádí ráno vstát – a nesprchovat se studenou vodou. Dřív mi bylo příjemné sprchovat se horkou vodou. Manžel mi sice říkal, že je to nezdravý, ale mně to bylo příjemné. Až když jsem přišla tady do Krišna vědomí, tak jsem přišla na to, že studená sprcha je něco neuvěřitelně skvělého. Člověk se pak cítí moc dobře, je takovej inspirovaný a připravený.

P. H.: Jaký je tady vlastně rozvrh dne?

E.: Ráno vstáváme ve čtyři, v půl páté máme hlavní duchovní program, kterým všichni projdeme. Sejdeme se před Božstvy, která uctíváme. Zpíváme mantry a tancujeme. Pak máme osobní meditaci, která trvá tak dvě hodiny. Kolem osmé

hodiny je přednáška, kterou dává někdo z pokročilejších oddaných, nebo sem jezdí i hosté z ciziny. Potom máme snídani a pak se rozejdeme a máme každý službu podle svých sklonů nebo podle toho, k čemu inklinujeme. V půl druhé máme oběd a odpoledne je to stejné: každý pokračuje ve své službě. Večery trávíme individuálně. Někdo studuje, to už záleží na každém.

P. H.: A vidáte vůbec manžela?

E.: Vidám ho celý den. My to máme až extrémní. Jak jsme byli muzikanti, tak jsme byli pořád spolu: v práci, ve volném čase i na cestách. Zvykli jsme si na sebe tak, že jsme s úsměvem říkali, že jsme spolu 17 let kráte čtyři, protože jsme se viděli opravdu pořád. Člověk se tak naučí hodně obrušovat hrany a toleranci, učí se poznávat toho druhého, co ho dráždí a co ne... Takže to je opravdu velká „škola“.

P. H.: Dostanete se také mimo farmu?

E.: Určitě, cestujeme hodně po farmářských trzích, tak dvakrát až třikrát do týdne.

P. H.: Farmářské trhy jsou pro vás hlavním zdrojem obživy?

E.: Jeden z hlavních. Pak také dostáváme dotace od státu, protože jsme ekologická farma, to nám hodně pomáhá. A pak máme své dárce, kteří nám také hodně pomáhají.

P. H.: Úplně nezávislí na společnosti tedy nejste?

E.: To by bylo sice hezký, ale tak to není. Musíme platit poplatky, zdravotní pojištění, elektřinu, plyn, daně a jiné poplatky.

P. H.: Vaše farma je otevřena všem příchozím, před veřejností se nijak neuzavíráte. Máte třeba i dům pro hosty?

E.: Ten bychom strašně rádi měli, to máme v mysli! Jak vidíte tu nenahozenou budovu a o kus vedle tu hlavní budovu, tak tam mezi nimi bývala další budova. Dřív býval ten statek uzavřený, energie tolik neunikala, všechny dobré vlivy se tam držely. Existuje filosofie Feng Shui⁴⁶, podle které má každá věc a každé místo svou polohu a postavení. A když to tak není, tak jsou ty energie narušené a nefunguje to správně. Proto jsme také postavili tu vstupní bránu, to je tzv. Lakšmí brána. Bohyně Lakšmí je bohyň hojnosti. Znamená to, že ta brána nám bude přivádět dobré hosty a dobré spojení se světem kolem. Na inovace nemáme moc peněz, tak to děláme postupně, jak můžeme.

P. H.: Před okolním světem se tedy nesnažíte nijak uzavírat?

E.: To se nesnažíme, jsme spíše kazatelské hnutí. Od našeho hlavního duchovního učitele v Indii máme pokyn, že máme tohle vědomí a filosofii rozšiřovat. Takže naopak naši členové jezdí po celých Čechách s knížkami, které nabízí lidem, a říkají jim o tom.

P. H.: Nějaké špatné zkušenosti se společnostmi máte?

E.: Ani nemáme. Všeobecně je to tak, že všude jsou lidi, kteří budou vždycky přátelští a pak jsou lidi, kteří budou vždycky nepřátelští, protože prostě mají jiný

⁴⁶ Jedná se o souhrn poznání, vědu a životní filosofii v oboru krajinná tvorba, architektura, člověk, psychologie, sociologie, zdraví, vitalita a časové cykly. V krajině definuje základní faktory ovlivňující život člověka: sleduje toky řek, směry větrů, lesní masívy, tvary hor a údolí, světové strany a jejich vlivy, výškopisné polohy, sociální poměry, kulturní historii, kulturní pozadí atd. Zdroj: <http://www.fengshui-ceskaskola.cz/>

způsob myšlení. Jeden ze způsobů, jak chodíme kázat je, že chodíme v průvodu a zpíváme mantry.

P. H.: To znám. Moc lidí ve městě pro to pochopení asi nemá...

E.: Ano, i moje máma mi říká, že si vždycky myslela, že je to taková skupinka šilenců. Teď ale vidí, jak je ta kultura a filosofie hluboká a že o tom vždycky musí dlouho přemýšlet. On když to člověk zná jenom zvenku, tak udělá soud, ale nezná vůbec pozadí. Ale zpátky k tomu zpívání mantry. V průvodu takhle chodíme proto, že to zpívání je duchovní vibrace, která očišťuje. Zvuk může i zabít, ale pokud je zvuk správně směřovanéj a vyslovenej, tak má skutečně sílu mysl a tělo očistit⁴⁷.

P. H.: Takže vy se takhle v průvodu očistíte, chápu.

E.: No ne, my tam chodíme právě kvůli těm ostatním! Ti ostatní, když to slyší, tak i když se jim to třeba nelíbí, tak se i přesto očistí. Je to jako s ohněm – taky hřeje každého, i toho, kdo nechce. Snažíme se ty lidi přivádět zpátky ke Krišnovi, i když o tom nevědí. Takže i ten průvod má hlubší význam.

P. H.: Jsou pro vás důležité symboly? Máte tu vůbec nějaké?

E.: Nenazvala bych to symboly, ale máme tady hodně určitých prvků, které podporují duchovní život. Pokud by byl člověk na té čisté úrovni a měl naprosto očištěný vědomí a viděl boha v srdci, aniž by k tomu potřeboval další věci, tak taková osoba pak může žít na jakémkoli místě. To místo se pak samo stává poutním místem už jenom proto, že tam tahle osoba je. Ne že by to místo tu osobu očistilo, ale ta osoba očistí to místo. Ale protože my všichni máme pořád ještě hmotný tělo a naše mysl pořád o něčem přemýšlí a posuzuje, není to ideální stav, jsme stále na cestě, tak právě proto je ta společnost oddaných tak důležitá a stejně tak i to místo. Je řečeno, že les a vesnice a tyhle čistý místa jsou v kvalitě dobra. Hmotná stvoření prolínají tři kvality hmotné přírody: vášeň, nevědomost a dobro. To se projevuje v jídle, v chování, v bydlení, ve všem. Všichni se v zeleni lesa cítíme dobře. Proto je to místo pro duchovní pokrok důležité. Osoba, která je úplně očištěná, je samozřejmě schopna žít i ve městě a duchovní život praktikovat i tam. Ale pro lidi, kteří k tomu ještě potřebují nějaké věci, je lepší žít v klidu. Proto jsou pro nás chrámová místnost a božstva tak důležitá – my si tak budujeme vztah k bohu. Když čteme knížky, tak té filosofii rozumíme intelektuálně, ale ten vnitřní láskyplný vztah s bohem se stejně ještě nějakým způsobem musí vytvořit. My víme, že se tomu musíme učit a k tomu nám právě všechny ty prvky pomáhají. Náš bůh se nám manifestuje ve dvou podobách, takže pro něj máme v chrámové místnosti dvě podoby. Všechno tedy děláme pro ně: sázíme, sklízíme, děláme festivaly. Tyhle prvky jsou k tomu všemu potřeba.

P. H.: Společenské dění nějak sledujete, třeba politiku?

E.: Tak to je individuální. Pro mě politika není důležitá vůbec, ale pak máme osoby, které mají na starosti styk s veřejností, a ti se tomu musejí trošku věnovat, aby byli v obraze, když něco řeší.

⁴⁷ Ve východních náboženstvích jako je hinduismus či buddhismus slouží k opakovanému recitování nebo k meditaci (opakování v mysli). Většinou se jedná o sled slabik, které nesou nějaký význam daný konkrétním náboženstvím, ale také jde o jejich zvukovou hodnotu a podpoření přirozené schopnosti mysli zklidnit se a soustředit se na zvukovou vibraci. Účelem většiny manter je dosáhnout vysvobození. Zdroj: <http://www.cs.wikipedia.org/>

P. H.: Máte nějaké problémy s dětmi? Dáváte je do školy/školky, nebo si je učíte sami?

E.: To je taky úplně individuální. Tady na farmě s námi žijí mj. i rodiny s dětmi. Někdo děti učí doma a chodí pak jenom na přezkoušení, někdo je dává normálně do školy. Ty děti, co nechodí do školy, jsou ale mnohem čistší. Je na nich znát, že nejsou „zanešené“ vším tím zvenku. V okolí pěti až dvaceti kilometrů žije asi dvacet dalších rodin, které mají normální zaměstnání, a přesto sem chodí několikrát do týdne pomáhat.

P. H.: Může vám poklid tady něco narušit? Kdyby se udála ve společnosti nějaká převratná změna?

E.: Tak nějaké změny se do určité míry nějak dotknou každého. My to ale z duchovního pohledu máme jednodušší v tom, že víme, že všechno, co se děje, i když je to špatný, tak to má nějaký vyšší záměr, který my v tu danou chvíli jenom nejsme schopní vidět. Bereme to tak, že se máme nějak přizpůsobit, naučit se tomu, jak žít. Bereme to pozitivně, i když je to negativní.

P. H.: Plány do budoucna si děláte? Tady jste vlastně na návštěvě, není to vaše vlastní bydlení. Nevadí vám to?

E.: Pozemky i farma patří mezinárodní společnosti⁴⁸, nemá to žádného soukromého majitele, takže je pravda, že na návštěvě jsme tu vlastně všichni. Nicméně to, že nemáme vlastní majetky, tak za to jsme právě rádi. Byli jsme tím spoutaní. Budoucnost neplánujeme. My víme, že se tady snažíme dělat duchovní pokrok a že když se budeme snažit tak, jak nejlépe umíme, tak že nám Krišna ukáže cestu, kterou máme jít, aby pro nás byla dobrá. Pro hodně oddaných je hodně důležité jet do Indie, protože tam jsou kořeny védské filosofie. Někteří mají sen, aby tam jednou mohli žít, protože tam jsou podmínky k tomu vést tenhle duchovní život bez materiálního zázemí mnohem lepší, než tady. My jsme takový ateistický stát, kdežto v Indii může člověk žít duchovním životem a neřešit složenky nebo podobné věci. Nikdo nevíme, jak dlouho tady budeme, myslím teď fyzické tělo, takže plány neděláme.

P. H.: Rodiče se s vámi nerozešli kvůli tomu, že jste se rozhodla žít jinak?

E.: Vůbec ne. Je to ale taky různé. Někdo řekne: Hare Kršna, to jsou šilenci, tak to za mnou už nechod'. Většinou ale spíš nevědí, co se stane. Jestli o to dítě úplně nepřijdou. Neví, jak se bude chovat dál. A když potom zjistí, že se to dítě chová pořád stejně, tak to funguje normálně. Za sebe můžu říct, že co jsem tady, tak se moje vztahy s rodiči naopak zlepšily.

P. H.: Někaké dluhy tady máte?

E.: No, nemůžu říct, že bychom dluhy neměly. Třeba jak tady máme čističku odpadních vod, tak tu musíme splácet. Někaké dluhy máme. Splácíme je z toho, co tady vyprodukuje.

P. H.: Odkud čerpáte jistotu, že takhle žít je pro vás nejlepší? Nemáte někdy pochybnosti?

E.: To je úplně stejné, jako když se do někoho zamilujete. Je to takový vnitřní pocit, který se nedá nějak popsat. Je to, jako když máte hlad a najíte se. Nikdo

⁴⁸ Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny (anglicky International Society for Krishna Consciousness – odtud zkratka ISKCON), často nazývaná Hare Krišna nebo Hare Kršna, je vaišnavské hnutí, které v roce 1966 založil v USA A. C. Bhaktivedánta Svámí Prabhupáda. Hnutí bývá označováno jako jedno z tzv. nových náboženských hnutí; jeho kořeny jsou ve védské tradici. Veřejnosti je známo zejména díky průvodům v ulicích měst se zpěvem mahámantry a tancem. Zdroj: <http://www.cs.wikipedie.org/>

vám nemusí říkat, že už jste sytá. Vy víte, že jste se najedla a cítíte se úplně skvěle. My tady mezi sebou taky nemáme úplně ideální vztahy. Taky si s někým rozumíte a někdo vám leze na nervy. Ale to, že máme stejný cíl a děláme službu společně, tak to nás vždycky přivede zpátky. Ten společný cíl lidi strašně sdružuje. Při festivalech nebo při ranních bohoslužbách někdy děkuju Krišnovi, že mám tu milost tady žít. Jsem toho tak plná, že vůbec nepochybuju. Je to pocit naplnění.

P. H.: Jak vám tady plyne čas?

E.: Život tady je dost intenzivní. Služby je hodně a není nás moc. Máme takové mezníky, na které se těšíme víc, a to jsou právě festivaly. Na ně se potřebujeme připravit dopředu, protože přijede vždycky hodně hostů. Je třeba udělat venkovní úklidy, musí se připravit stan, vaří se tak pro tři sta lidí. Je to hodně plánování. Jinak život ubíhá stejně, co se týká harmonogramu, ale na druhou stranu to stejné není nikdy, protože jsou tu stále nové projekty, pořád vás někdo oslovuje. Každý den je tu něco úplně nového. Když je nás tu pak hodně, tak je to těžký. Ráda bych se věnovala každému, ale to nejde, člověk si musí stanovit nějaké priority. Vypadá to jednotvárně, ale je to strašně různorodý.

P. H.: Co vám tu dělá radost?

E.: Moc hezký je, když se sejdeme a společně zpíváme mantry. To je ta mysl úplně šťastná. Potom jsou velice hezký ty hostiny. Uvaříme pro Krišnu, pak mu to obětujeme a potom to přijímáme, to je védský způsob. Neříkáme, že jíme, ale že přijímáme. Když se jídlo obětuje Krišnovi, tak se pak změní v prasádam (tj. jídlo zbavené karmy – *pozn. aut.*), což v sanskrtu znamená „milost“. Je to myšleno tak, že Krišna od nás to naše úsilí přijme, je to taková jeho milost. My pak říkáme, že přijímáme prasádam. Pokud vaříte podle těch védských receptur, tak to jsou tak lahodné kombinace, že mi to vždycky udělá velkou radost.

P. H.: Nejste tu tedy proto, že se chcete nějak odlišovat od ostatních?

E.: To vůbec ne. Není to nějaký postoj, kterým bychom se chtěli vyhranit. Je to prostě něco, co nás naplňuje.

P. H.: Dá se říct, že je to svobodnější způsob života?

E.: Je to svobodnější v tom, že tady se dá bavit s lidmi, kteří mají podobnou realizaci. Víte, tam „venku“ jsou taky hodní a chápaví lidé, ale pokud hledáte duchovní věci, tak si s nimi najednou nemáte o čem povídat, i když mají třeba hezkou zahrádku. Taková ta společná jiskra tam prostě chybí.

P. H.: Děkuji vám za rozhovor.

Příloha č. 8: Rozhovor s *Františkem*, pastevcem oslů a koz

Rozhovor jsem vedla na samotě v Královéhradeckém kraji. K domu, kde František bydlí, jsem šla okolo dřevěného plotu a marně jsem hledala vrátka. „Dobrý den, já k vám jdu dělat rozhovor“, volala jsem vzhůru do stráně. „No tak pojdte, tamhle vrátka!“ , zval mě dál František. „Když já ta vrátka nevidím!“, přiznala jsem. „Pojďte tudy, vítáme vás“, zatáhla za pár planěk Eliška a odjela nakoupit.

P. H.: Tak vy prý hlavně pasete kozy...

F.: Tak ty kozy se pasou samy...

P. H.: Vy je nemáte jako zdroj obživy?

F.: Já mám jako zdroj obživy odjakživa jídlo a pití, opravdu.

P. H.: (*smích*) A to jídlo berete kde?

F.: No většinou sáhnou do ledničky, anebo do spíže.

P. H.: Aha. (*smích*) Stálé zaměstnání tedy nemáte?

F.: Já jsem v životě do žádného zaměstnání nechodil. Pevně doufám, že mi tenhle život vydrží a že nikdy do žádného zaměstnání chodit nebudu. Mám spoustu své práce a nemám čas se zdržovat během svého života tím, že budu chodit někam pro někoho pracovat. Mám malé děti a chci být s nima. Nechci je vidět jenom jednou za týden jenom kvůli tomu, abych přivezl domů nějaký peníze a měl pocit, že jsem pro rodinu udělal nejlíp.

P. H.: A je fakt možné se takhle uživit?

F.: Tak mně je 42 let a žiju tak celý život. V osmnácti jsem dostudoval zednickou školu a necelý tři měsíce po závěrečných zkouškách mě za ztrátu důvěry vyhodili. To znamená, že jsem vůbec nemusel zaplatit za vyučení, nemusel jsem tam být další tři roky, tím pádem mě ani nemohli nutit nastoupit na vojnu – no a nikdy jsem do práce nenastoupil. Vybral jsem si to tak ne proto, že bych byl línej, ale proto, že si chci svůj život udělat tak, jak chci. Měl jsem to štěstí, že to vyšlo zrovna na pád komunismu. To znamená, že zrušili příživnictví, což byl trestnej čin, kterej znamenal, že když jste nechodila do práce, tak vás za to zavřeli. Já se jako příživník necejtím. Když potřebuju peníze, tak je vydělám. Vydělám je většinou tím, že napíšu něco pro někoho, napíšu článek do novin, něco takovýho. Co se týká takových těch věcí kolem baráku, co potřebujeme: elektrika, nájmy pozemků, tyhle ty poplatky, tak ty v podstatě dostaneme za údržbu pozemků, resp. za vypásání krajiny. To, co od nás stát chce, tak to my vlastně za ty peníze, co nám daj, vrátíme nazpátek. No a potom je to tak, že to, na co nemáme, to nepotřebujeme. Nic nám nechybí. Není důvod mít pocit „teď potřebujeme nový auto“ a přemejšlet o tom. Takže takovýma myšlenkama se vůbec nezabýváme. Ony ty věci tak přirozeně přicházej. Velká část věcí, které máme, tak jsou zdarma. Teď teda vypadám jako prase, protože dělám tady v prachu a špíně, ale třeba oblečení my skoro vůbec nekupujeme. Na děti vůbec ne. To se prostě vyměňuje. To stejný i s naším oblečením. Já dostávám různý trička a různý blbosti, i kalhoty. Teď jsme dostali monitor, pračku, ledničku – to jsou všechno věci, které jsou dneska zdarma. Takže se zabýváme jenom tím, čím se zabývat chceme. Nezabýváme se jinýma věcmi. To, co si myslí druhý lidí, nás nezajímá, protože to dneska společnost neovlivňuje. Žijeme na samotě, což je výhoda, že tady nejsou sousedi hned za plotem. A to, co si někdo vypráví *ve vedlejší obci*, mě nezajímá, protože já mám čistý svědomí:

nekradu, neloupím, nepodvídám. Nedělám nic, za co bych se měl před sebou nebo před svými dětmi stydět. A to je důvod, proč mě nezajímají nějaká povídání. Teď jsem tu kamarádovi vyprávěl, jak tady *vedle v obci* měl vlastně před dvaceti lety kdekdo nějaký zvířata – od králíků po prase někde v chlívků. To my zvířata nemáme na zabíjení, protože jsme si to tak zvolili. Ale maso jíme. A když někdo chová zvířata tak, že se k nim dobře chová a pak je zabije na jídlo, tak proti tomu vůbec nic nemám! Nejsem žádný moralista, kterej by měl někomu vyprávět, jak se má chovat. Nechci, aby to někdo vyprávěl mně, tak nevidím důvod, proč bych to tak měl dělat já. Co chci ale říct je, že tady v *okolním kraji* je rozšířená taková fáma, že týráme zvířata a to tak, že jim nedáváme nažrat a to je důvod, proč ony se tady volně pasou. Že jsou chudáci, kteří si musí sami něco najít. Ale přitom pro ta zvířata je volná pastva to nejlepší, co vůbec může bejt! Protože to, že jim člověk něco vybere a hodí do chlívků (takový koze, která musí nachodit patnáct a víc kilometrů denně), tak tím (*zdůraznění*) ji týrá. To, že má krávu uvázanou na provaze, to je týraní. Ne to, že je volně. Co se týká pasení, tak pro nás není podstatný, aby ta zvířata nešla na cizí (protože škoda, kterou udělají, je nepatrná), ale aby nešla do pšenice nebo do kukuřice, aby se prostě nepřežrala a neublížila si. To je smysl pasení. Ze začátku jsme měli i ohradník, ale to na ta zvířata nefunguje. Spíš jsme to měli kvůli úřadům. Ale potom jsme ten spor s úřadama vyhráli. Já vedu hodně sporů s úřadama, ale nevedu je proto, že bych byl kverulant z podstaty, ale proto, abych změnil nějaký věci. A jedna z takových věcí, která se podařila změnit, je, že není povinnost mít zvířata v nějaké ohradě. Hodně jsem v té věci prudil, takže dneska je zákonem povinnost chovatele mít ta zvířata pod kontrolou – a to já mám. Musím pořád vědět, kde jsou. Probíhá to tak, že je máme zavřený ve stáji, ráno je pustíme ven a musíme sledovat, kde jsou. Dřív nám třeba oslíci chodili *do nedaleké obce* na náměstí. Byla to legrace pro lidi, ale pro nás moc ne, protože kdyby je srazilo někde auto, tak nejenom chudáci zvířata, ale chudák i ten pitomec, kterej je srazí autem. Naštěstí se nám za čtrnáct let nic takovýho nestalo.

P. H.: Zní to tak, že si tu žijete celkem skromně...

F.: No skromnost podle mého názoru znamená uvědomit si blahobyť. To znamená nechť to, co člověk nepotřebuje nebo na co nemá. Z toho podle mne vznikají závidění. Že jsou pak lidi, kteří závidí těm druhým, protože mají lepší auto, lepší bydlení, nebo já nevím co – přitom to tak vůbec není. To je všechno pofidérní. Auto nemá žádnou hodnotu. Je to jenom spotřební hodnota. Hodnotu mají lidský vztahy. Hodnotu má příjemnej pocit, radost z dětí, radost z počasí – z jakéhokoliv. To je podstatný: bejt spokojenej sám se sebou. Bejt spokojenej s okolím. Mít kritickéj úsudek. Nemít problém se proti něčemu postavit anebo naopak něco přijmout. To si myslím, že je důležitý v životě. Neznamená to ale, že by si člověk měl odříkat! Žijeme v době blahobytu. Chci tím říct, že tamhle máme rozložený dvoje bicí, máme dva klavíry, na půdě kulečník, teď jsme dali dohromady čtvrtěj počítač. Na druhou stranu to ale neznamená, že bychom si nevážili věcí! Je důležitý mít z věcí radost. Já věci skoro vůbec nevyhazuju. Teď jsem dostal tři monitory – kamarádi je odváželi pryč, protože dneska se mění za ty placatý. Tak mám tři funkční monitory a zjistil jsem, že jsem se zbavil sedmi, který byly rozbitý a který jsem měl nevím proč někde schovaný.

P. H.: Když jste v nouzi, máte se kam obrátit pro pomoc?

F.: Mám to štěstí, že se zabývám věcmi veřejnýma. Tepu do různých úředních postupů a pomáhám různým lidem v konkrétních případech. Mám tu drzost, že čas od času požádám nějakýho kamaráda, kterej je bohatší, aby byl tak laskav a zaplatil nějakou složenku, když nám nevycházej peníze. To je důležitá věc, protože bez toho by to asi nešlo. A kdybychom s *Eliškou* neměli oba dva hodný rodiče, kteří nám čas od času pomůžou, když si např. vezmou děti na víkend, tak potom sbalí tašku s jídlem a pošlou nám ho (jakože zbytky), tak bez toho by to taky nešlo. Je to

všechno otázka náhody a štěstí. To určitě. Kdybychom se narodili v Indii v chudý rodině, tak bychom si takhle těžko vůbec mohli vyprávět. To bychom stáli někde na ulici a žebrali bychom, abychom dostali od turistů něco, abychom to mohli zpeněžit a mohli se teprve najíst. Takže my tady máme velký štěstí. Ještě máme štěstí, že jsme se narodili a že žijeme životy, který nejsou zatížený válkou, a že padnul komunismus. To všechno je obrovský štěstí. Jsme šťastný lidi.

P. H.: Jak jste s kozami začínal?

F.: Já jsem měl dvě kozy už v Praze na v *jedné pražské čtvrti*, v takovém baráčku. Měl jsem čtyři psy a dvě kozy, se kterými jsem normálně chodil po Praze. S kozama to není problém, ony jsou v pohodě. Ty kozy jsem měl v podstatě proto, abych přesvědčil rodinu, abychom ten baráček prodali, abych měl peníze na to, abych se mohl přestěhovat někam mimo Prahu. Protože když jsem se v *jedné pražské čtvrti* narodil, tak tam všude byly pole a louky. Pak z toho udělali postupně *jedno pražské sídliště*, kde bydlí osmdesát tisíc lidí. Mně se tam nechtělo žít. Sto metrů od nás byl panelák, takže když člověk vyhlédl z okna, viděl jenom samý okýnka. A to se mi moc nelíbilo. Až když jsem si pořídil včelíny, tak rodina couvla a řekli „jo, prodáme rodinný baráček“. Tak jsme si rozdělili peníze a já získal *pár set* tisíc na to, abych si koupil to, kde teď jsme. Tady to místo jsem našel tak, že jsem projedil a prochodil dva tisíce kilometrů po republice, na místech, o kterých jsem věděl, že jsou na prodej, až jsem objevil tohle místo. Tady je krásnej výhled, jak jste si jistě všimla. Na jedné straně je to jižní svah, na druhé straně je to 280 m n. m., takže tady není zásadní zima, jako třeba na Vysočině nebo na Šumavě, kde se topí už od září. To je úporný, to jsem nikdy nechtěl. Tak jsem se sem odstěhoval. Tady na kopci je voda, takže je to dobrý. K tomuhle prostoru náleží dalších asi 7,5 ha pozemků.

P. H.: Někaké dluhy máte?

F.: No, dobrovolně jsem odkoupil dalších 10 ha od státu na třicetiletý splátky. To jsou právě ty splátky, na které mám díky tomu, že dostanu dotace. Ty odkoupené pozemky od státu jsou meze, remízky a zeleň kolem rybníků. Jsou to podstatný věci, který tvoří krajinu, kterou já vidím. Koupil jsem to z toho důvodu, abychom o to já ani generace po mě nikdy nepřišli. Jsou to pozemky, který já vůbec nijak neobhospodařuju, vůbec se jimi nezabývám, je to jenom investice (do který já musím investovat a nic mi nepřináší). Vypočítal jsem si to tak, že to, co budu dostávat za to, co dělám v rámci údržby krajiny, tak to dám tady do toho. Věděl jsem, že na to budu mít, než to splatím. Ještě 22 let to budu splácet. Z takovýchhle pohnutek jsem si ten dluh udělal, jinak bych si dluhy nedělal. Protože jinak hrozí to, že by to z pragmatického pohledu v téhle hektičtější době (která se časem usadí), mohl koupit nějakej jinej pitomec a vykácet to jen proto, aby měl dvě sezóny čím topit. A takovej velkej strom roste tři nebo čtyři generace. Na stromech se dá dětem vyprávět o pomíjivosti lidského života a o tom, že všechno je dlouhej koloběh. Když tady s tím dítětem zasadíme strom, tak já když budu mrtvej a on bude hodně starej, tak ten strom furt bude teprve růst. Ještě to nebude mít dávno za sebou. To je důležitý. Jak narození, tak i smrt, patří do života člověka stejnou měrou. My takhle děti vychováváme. Ne, že bychom je strašili, nebo že bychom jim přáli předčasnou smrt, to rozhodně ne.

P. H.: Kozy musíte dojit asi tak dvakrát denně, že?

F.: No to ne, to my takhle neděláme. My máme už starý kozy. Když jsem se sem nastěhoval, tak jsem si ke kozám pořídil oslíka a tím jsem si myslel, že to skončí. To bylo v listopadu. Jenomže v březnu následujícího roku mi umřel kamarád od České Lípy, který se zabýval chovem koz a oslů. Já jsem měl od něj jednu kozu a jednoho osla. Tu druhou kozu jsem koupil odněkud z Kunratic. Po tom kamarádovi ale najednou zůstala zvířata: kozy, kozel a tři osli. Tak jsem si je vzal,

aniž bych vůbec tušil, do čeho jdu, protože mít dvě kozy a mít stádo koz je rozdíl. Ten kozel obskočil první den ty moje dvě kozy a tamty kozy byly všechny těhotný. Okamžitě se rozmnožily, další rok se rozmnožily znovu a já si říkal, co budu dělat? Úplně všichni chovatelé zabíjejí kozlíky. Nikdo je nenechává. Zabijí je a hotovo. A potom taky zabíjej nebo prodávaj ty malý kůzlátka. Já jsem si na začátku řekl, že prostě nebudu mít zvířata na zabíjení. To ale neznamená, že kdyby byla válka, nebo hlad, nebo kdyby mě k tomu něco donutilo, že bych nezačal chovat zvířata na zabíjení. Asi bych s tím problém neměl. Nejsem nějak vyhraněnej. Jsou lidi, kteří tvrdí, že nemůžou jíst maso, a potom je to za dva roky přejde. Ale do té doby všem nadávali, že to nemaj dělat. Já takovýhle přístup k životu nemám. Ale řekl jsem si, že nemám potřebu a že není důvod k tomu, abych já zabíjel zvířata, když jsem se nenarodil do takový rodiny. Kamarádím se tady s různýma starýma sedlákama. Jeden má třeba padesát prasat a čtyřicet jalovic. Furt zabíjej, furt vozej na jatka. Ale to je v rodině a uměj to. Jak já bych tady někde zabíjel zvířata? Asi bych se to taky naučil. Ale řekl jsem si, že to dělat nebudu. Tak jsem se rozhodl, že ty kozlíky nechám vykastrovat. Ale ne tak, jak to doporučujou v těch knížkách (vzít kleště a uštípnout jim pytlík), ale operace u veterináře a pěkně zašít. To znamená, že ti kozlíci na ty kozy skáčou, ale nemaj mladý. Tak se mi podařilo udělat něco, co je ve skutečnosti úplně normální, ale jinak je to světovej unikát: mám už čtrnáctiletý stádo, jsou to všechno starý kusy, ale žily tak, jak se narodily. Protože jinde je to tak, že 99 procent jsou jenom holky, který nikdy ty kluky neviděly. Toho jednoho kozla na řetězu viděly jednou za rok na dvě minuty. A někde je to tak, že ještě s těma kozama žije jeden kozel. Nikde to není tak, že by byly půl na půl. A to mám já! Ty kozy jsou mnohem větší, jsou to fakt veliký zvířata, i když jim je těch třináct čtrnáct let, a jsou podle mě mnohem spokojenější. Myslím si, že je to taková lepší symbióza. Některý jsou rohatý a některý bez. Potom jsem se začal na památku toho svého kamaráda zabývat popularizací koz. Založil jsem kozí muzeum a sbírám různý exempláře a založil jsem k tomu internetové stránky. Udělal jsem spoustu propagačních věcí. Zabývám se i vyvracením takových těch vžitých fám. Hodně lidí si např. myslí, že kozlové mají rohy a kozy nemaj. Ono to tak vůbec není! Je to tak, že se každá koza narodí bez rohů, s takovýma růžkama. To je zkratka zajímavý. Pro mě kozy znamenaj změnu životního rytmu, protože když má člověk zvířata, tak se musí ten jeho život kloubit s těma zvířatama. Jinak to nejde. Možná to jde, když má člověk zvíře zavřený v nějaký boudě a něco mu tam hodí, ale to já nepovažuju za chov zvířat. Podle mě, když se člověk rozhodne k chovu zvířat, tak se má těm zvířatům přizpůsobit. Navíc to pro mě znamená opravdu změnu životního rytmu. Já od jara musím pořád sekat a sušit. Včera jsme taky sušili a svázeli seno. Stejně tak před týdnem, před čtrnácti dny, před měsícem, před dvěma třema měsícema a ještě to tak dva měsíce budeme dělat.

P. H.: Kozy tedy nechováte ani na mléko, ani na maso?

F.: Je to tak. To je taky důvod, proč nemáme „mladý“. Kdyby měly být mladý, tak by jich tu šachovnicově bylo za těch dvanáct let třeba osm set. To už by tady okolo nebyly žádný stromy. Bylo by to tu jako na Balkáně. Tam museli po válce zakázat chovat více jak dvě kozy na rodinu, protože tam zlikvidovaly kozy všechnu zeleň. I některé pouště se připisují kozám. Kozy dokážou vyžrat všechno, sežerou i šípek. Říká se, že jsou mlsný, ale ve skutečnosti sežerou všechno. To, co ovce nesežere ani omylem, sežere koza bez problémů. A na mléko kozy taky nemáme. Představa, by mi sem přijeli kamarádi s dětma, nebo že já bych měl děti a nemohl bych jim dát napít mléka nebo udělat tvaroh na chleba proto, že bych za to tamhle dostal nějaký peníze a to mléko muselo být někde stranou, nebo nedej bože by ty kozy onemocněly a já bych měl nasmlouváno, že to někam dám... Tak to by byl vlastně stejnej zaměstnaneckej poměr a já bych byl ve stejným stresu!

P. H.: Říkáte, že to je jiný životní rytmus. Jak trávíte volný čas?

F.: Já nemám moc času přemýšlet o jiných věcech. Respektive když mám čas, tak se zabývám sociálníma sítěma, mám řadu internetových stránek, prudím různý úřady, zabývám se veřejným životem. Dokonce jsem jednou kandidoval ve volbách. Takže jsem „činnější“ i v jiných věcech, než v chovu zvířat. Chci říct, že zvířata změni životní rytmus člověka tak, že pak přemýšlí víc přírodně. Víc si uvědomuje jaro, léto, podzim a zimu. Je to podle mě rozumnější způsob života, než způsob dovolená-víkendy-výplata (i když ho nikomu nezazlívám). Nebo období před výplatou a období po výplatě. Já žádnou výplatu nemám. Já musím shánět peníze v momentu, kdy jsou nutně potřeba. Jinak je nepotřebuju.

P. H.: Jak to, že vy tu jistotu výplaty nepotřebujete?

F.: No já se totiž osobně domnívám, že výplata je jenom pofiderní jistota. Představte si situaci, kdy by skutečně nastala krize, o které se furt mluví proto, aby se mohlo ve státě krást. To proto ti darebáci mluví o krizi. Přitom si tu krizi vymysleli. Nouze je skutečná – to je něco úplně jiného. Kdyby byla skutečná krize... Představte si třeba měnovou reformu. Lidi ji zažili v padesátém třetím roce, když ti hajzlové devalvovali měnu na to, že když jste měla tři tisíce, tak jste za ně dostala třicet korun. To bylo něco neskutečného. Kdyby se tohle stalo, co by udělali ty lidi, kteří jsou dneska zvyklí na velké platy za pofiderní hodnoty? Žijeme v postkomunistické společnosti, nevypořádali jsme se s tím zlořádem, který tady poškodil charakter společnosti jako takový. Nemyslím pomstu nebo věšení nějakých lidí na kandelábr, jak se o tom dneska mluví, že se měl někdo pověsit – tak to si nemyslím. Ale myslím tím, že je tady velká řada lidí uměle zaměstnaná. Je tady víc úřednictva, než bylo za komunistů. Je tu spousta virtuálně zaměstnaných lidí a rozšiřují se nůžky mezi chudšíma a bohatšíma. Jestliže manažer státní firmy může brát půl milionu měsíčně, tak je něco v nepořádku. Minimálně to, že lidi, kteří takovýhle peníze za celý svůj život nikdy neuvidí, budou závidět. Vidí, že je to nespravedlivý. Není to dobrý. Bude to do budoucna vyvolávat nešvary ve společnosti.

P. H.: Co je tedy podle vás jistota?

F.: Já vím, jak to funguje, když mi na dva měsíce vypnou elektriku. Víím jaký to je, když máte posledních pár věcí, ale musíte ty děti uživit. Musíte z toho kousku mouky udělat jídlo a dát to dohromady tak, aby děti netrpěly a aby to bylo v klidu. Čas od času koukám na televizi a v prosinci/v lednu tam najednou vidím ve zprávách, jak někde v panelovém sídlišti vypnou topení, protože holt praskne kvůli mrazu voda někde v trubkách. Oni tam vejdou s kamerou a tam stojí chlapík, takhle se třese a říká: „My máme zapláceno a oni nám to vyplí!“ On by tam ten chlap klidně zmrznul a tvrdil by, že to přece zaplatil, tak jak je to možný! Je naprosto nepřipravený k životu. Já vím, že tohle mě nemůže rozhodit. Já jsem na to připravený a učím to i své děti. Člověk má být v životě připravený na život. Ale neznamená to, že když si člověk vybere tenhle způsob života, že by byl línej. Já mám mozoly, mě všechno bolí. Já dělám furt, od rána do večera. Já si nemůžu dovolit nedělat, protože mám spoustu své práce. Ale nedělám tu práci pro jiný. Nevybral jsem si tu práci jako zaměstnání. Vybral jsem si svobodnej život, kterej mi umožňuje (na rozdíl od jiných) se jakkoli vyjadřovat k čemukoli. Spousta lidí se nevyjadřuje kriticky, protože se bojí o svůj zaměstnání.

P. H.: Aby nepřišli o tu jistotu...

F.: To já takovýhle strach nemám, protože mě nemá kdo vyhodit ze zaměstnání. Já žádný nemám, ani jsem ho nikdy nechtěl. Pro mě je svoboda důležitější, než pofiderní plat jednou za měsíc. Podle mě to potom lidi vede k takovému zjednodušenému uvažování. Člověk si řekne „ted' mám pětadvacet táců za měsíc, tak vystačíme s desítkou a patnáct dáme na hypotéku“. No ale potom si zlomí nohu

na horách! Nebo ho vyhodí z práce a on má hypotéku, kterou mu ta banka neodpustí. Vezmou mu barák, auto, všechno... Uteče mu žena, protože si prostě řekne „to je pitomec“ a najde si radši souseda. No a všechno je to najednou úplně v troskách, ten člověk je na sebevraždu.

P. H.: A proč se o tomhle v médiích nikdy nemluví?

F.: No protože z toho ten stát má, že jo. Zpravodajství je podle toho, kdo ho dělá. A dělají ho nevyzrálí lidé. Kdo v životě nic nezažil a bere třicítku za to, že je novinář a hraje si na velkého šéfa, tak ten může těžko natočit něco reálného. Jednodušší je natočit vyjádření Kalouska, vyjádření Klause, vyjádření tohohle a tamhle toho o tom, jak je tady krize a jak oni nám z ní pomáhají. Poslední dobou se děje i to, že do zpráv dávají, že se taky krade a že za to někdo půjde sedět. No ale zase dělají lidem v hlavách takovej bordel, že si polovina lidí myslí, že ten Rath je malá ryba a že místo toho, aby zavřeli velký ryby, tak zavírají malé ryby a takovýhle nesmysly.

P. H.: Jak je to u vás s energiemi, snažíte se nějak šetřit?

F.: My máme za touhle zdí udělaný záchod ze dvou skruží, tedy dvě nádoby jako žumpa. Odtamtud jde trativod do sadu. Tím, že vede ten trativod takhle za barákem, tak tím prosakuje, a dvě studně, co jsou na dvoře, jsou tím podle mě zasažené. Proto svojí vodu nebereme. Bereme vodu, která jde seshora z pramene teprve do *obce*. Ten pramen je ve stejný výšce, jako jsme my, tak jsou to jakoby spojené nádoby a my bereme tu vodu odtamtud, takže neplatíme stočný, ale jenom vodný. Teď vím, že by bývalo bylo mnohem levnější určitý věci udělat dopředu, když člověk uvažuje o tomhle životě. To znamená mít na ně, například na tuhle žumpu. Kdybychom měli žumpu jinde, jinak by to fungovalo, tak bychom mohli mít vlastní vodu a nemuseli za ní platit. To je jasné. Kdybychom měli solární panely, neplatíme za elektriku. Teď se nám po x letech podařilo, že nám zapojili noční proud. Nemáme ale elektrikáře, aby nám dal do hodin stykač. Až ho seženeme, tak budeme mít noční proud a taky to bude levnější. Kdybych do budoucna uvažoval o tom, že tuhle rodinu zachovám a pořídím si jinou a půjdu (hypoteticky) někam jinam, kde si pořídím jiné barák, tak bych jako první zařídil tohle. Možná bych prodal ledvinu.... no hypoteticky. (*smích*)

P. H.: Na nákup chodíte?

F.: Na nákup chodí *Eliška*.

P. H.: A zeleninu si pěstujete?

Eliška: (*vaří oběd*) Když nám ji nesežerou slimáci, tak jo. (*smích*)

F.: Já vám pořád říkám, že jste si mě vybrala omylem. Já si dobrovolně uvědomuju to, že žiju v obrovském blahobytu.

P. H.: Takže vy byste tenhle způsob života neoznačil jako „nekonzumní“?

F.: A co to je? Myslíte tím, že konzum znamená přijímání okolí jako daleko důležitější než sám sebe? Že když všichni mají trvalou a takovýhle oblečení, tak já budu chodit taky tak? A že když budou všichni poslouchat Karla Gotta, tak já ho taky budu poslouchat?

P. H.: To je spíš konformita. Konzum definuje sociolog jako nakupování více, než opravdu potřebuju.

F.: Vždycky (*smích*) kupujeme víc, než potřebujeme. Třeba mouku máme vždycky navíc.

Eliška: To my máme spoustu věcí navíc, opravdu. (*smích*) Hlavně my nikdy nevíme, kolik nás bude ke stolu.

F.: Podívejte se za sebe, tam je pytel rýže, co nám zbyl po mejdanu (myslí letní festival, který každoročně pořádá – *pozn. aut.*). Pořád máme něco navíc. Nikdy to nemáme „akorát“. Dopředu to máme proto, že když máme možnost mít rýži, tak ji prostě máme. Jak říká *Eliška*, my nikdy nevíme, kolik nás bude sedět u stolu. Není neobvyklý, že se musí přinést další dva stoly, abychom se vešli. Den dopředu ani nevíme, že nás tolik u stolu bude. Když tu někdo je, tak musí dostat najíst všichni. Není možný, aby někdo nedostal.

P. H.: A uzavíráte se nějak před okolím?

F.: Já mám lidi rád! Já v lidi věřím, neuzavírám se. Hlídám si ale soukromí. Sice prezentuju a propaguju, aby sem lidi jezdili, ale odsud posud. Když skončí mejdan a chce mi tady zůstat partička dvacetí typů, tak jim řeknu „máte dvacet minut“. To se nedá nic dělat. Musím si to uhájit. Znáám to z jiných baráků, jak to fungovalo, když se nechaly otevřené dveře. Ti majitelé se stali menšinou a celý se to zvrhlo v celoměsíční/celoroční devastační mejdany. A to já nepotřebuju. Já potřebuju, aby centrem pozornosti byly děti, aby měly možnost zahrát si tamhle na piano nebo na bubny. Aby si mohly dělat, co potřebujou. My máme otevřenou domácnost, takže sem může kdokoliv. No kdokoliv – taky stojím s klackem u vrátek a házím kameny. To jsem se naučil od Magora, fakt. (*smích*) Jirous to měl takhle nastavený. Taky se s tím moc nepáru. Ale zase na druhou stranu, jsem otevřenej v tom, že se domluví s nějakým kamarádem, který mi řekne „potřebuju přijet a odpočinout si“. Nebo během toho mejdanu: velká část lidí, která sem přijede, tak nemaj ani pětník. Protože se těma penězma nezabývaj! Přijedou, a co? Nedám jim napít? Nedám jim jídlo a řeknu „běž do *vesnice* ukrást někomu kabelku“? Nebo co bych jim tak zhruba poradil? Kde by ty peníze vzali? Já si to od nich vezmu v dividendách. Taky se nám pomocníci zredukovali jenom na dobu mejdanu. (*smích*) Máme to udělaný tak, že my doma alkohol nepijeme. Co si kdo dělá, to je jeho věc. *Eliška* nepije, protože furt kojí. Má furt nějaký děti (F. má tři malé děti – *pozn. aut.*) a já doma nepiju vůbec.

Eliška: Já už ale nekojím.

F.: Jo ty už nekojíš, ahá. (*smích*) Tak to víno od vás *Eliška* ale vypije, to zase jo. Když říkáte, že vám pro nás prodavač vybral víno se cvrčkama...

P. H.: No, říkal mi, že ten, kdo se zabývá ekologickým hospodařením, tak že ho určitě ocení.

F.: No my ale vůbec ekologicky nehospodaříme! Jezdíme traktorem Zetor Super 50. Víte, kolik to spotřebuje nafty? (*smích*) Všude z toho kape olej. (*smích*) A to ty traktory máme tři!

Eliška: My dokonce vůbec nehospodaříme. (*smích*)

P. H.: Začínám se v tom trochu orientovat. (*smích*) Chováte jenom kozy a osly... A nač vlastně ty osly máte?

Eliška: Na to samé, na co máme ty kozy. (*smích*)

P. H.: No ty máte alespoň na mléko, to chápu.

Eliška: No na mléko dojíme jen jednu a máme jich třicet, z toho polovinu kozlů. (*smích*)

P. H.: No ale ti osli jsou úplně na nic, nebo ne?

F.: Víte, jak je to krásný, koukat na stádo oslů, jak vám běhá po louce? To je nádhera, ne? My jsme tak dobrovolně skromní, že máme všeho moc. (*smích*) Je to změnou životního stylu. Změnu životního stylu nedocílíte tím, že budete chovat zvířata proto, abyste je zabili.

P. H.: A dá se říct, že jste změnil ten životní styl pro děti?

F.: Určitě. Můj nejjednodušší život byl, když jsem vůbec (*zdůraznění*) nic neměl. Protože když máte zvířata, tak se nemůžete sebrat a někam odjet. Není možný, abych se teď sebral a jel s vámi do Prahy a tam někde chodil za holkama. To nemůžu udělat. Nebo můžu si udělat, co chci, ale...

P. H. (k Elišce): To by se už nemusel vracet, vidíte?

Eliška: Jen ať si jede za holkama – ale pak nemůžu nikam jet já, když pojede on! Vždycky může jet jenom jeden. (*smích*)

F.: Je to tak, že svoboda je i zodpovědnost. Svoboda není dělat si, co člověk chce. Svoboda je mít tu možnost svobodně se rozhodnout a trvat si na svém. Ale když si člověk svobodně pořídí zvířata, tak se o ně musí zodpovědně postarat. Není možný si říct „svoboda“ a nechat ty zvířata pochcípát někde v klecích. To není žádná svoboda, to je hulvátství a lumpárna. Za svými závazky si člověk musí stát. To znamená, že když má děti, tak je přece nemá proto, aby je za deset let odložil, anebo aby z nich vychoval nějaký hajzly. To je důležitá věc.

P. H. Zodpovědnost a politika dnes ale moc nejdou dohromady...

F.: Když mi bylo dvacet, tak jsem byl v partě těch lidí, která zakládala Občanské fórum. V devadesátých letech jsem byl za Prahu členem republikové rady OF. Byl jsem ve třináctičlenném týmu, který řídil po určitý čas tuhle republiku. Takže jsem se mohl stát uhlobaronem. Mohl jsem zprivatizovat fabriky. Mohl jsem bejt ten, kterej by teď seděl místo Bendy. V té době už o mě za komunistů hlásala Svobodná Evropa. Byl jsem několikrát zavřenej. Ne na dlouho, ale na nějaký chvíle. Byl jsem ve vězení za Palachův tejden, byl jsem tam v té sestavě s Havlem. Takže – mohl bych se stát nějakým novodobým papalášem. Ale to já jsem nikdy nechtěl. Já jsem chtěl posunout věci – a to mám doteďka. Chci posunout věci. V určitý fázi se to zlomilo v to, že posouvám věci s osobním příkladem. To bylo v momentu, kdy jsem začal kandidovat ve volbách v roce 2005. Tím jsem prolomil to, co jsem celou dobu neměl: nikdy jsem neposkytoval žádný rozhovory o sobě. Nikdy jsem nechodil vyprávět do televize sám o sobě. Chodil jsem tam, ale vždycky to bylo do sporu s papalášem. Teď mám založenej facebookovej profil, poskytuju rozhovory do médií a vlastně mluvím o sobě. I s vámi teď mluvím o sobě. Ale nevnímám to tak, že bych to dělal narcistickým způsobem. Spíš se na svůj život koukám jako nezúčastněnej pozorovatel. V momentu, kdy se mi stane, že tu mám po mejdanu lidi, co tu chtěj zůstat a zakládat nějaký sekty – tak to je vezmu okamžitě klackem, aby toho nechali. (*smích*) Ne že bych někomu ublížil, jenom jsem ten klacek vzal do ruky. Nemám tohle zapotřebí, není to stěžejní. Stěžejní je, že když jsem se zabýval postojem proti rasismu, tak jsem spunktoval co nejvíc lidí, kteří tímhle způsobem fungovali. Ale nedělám to kvůli sobě! Aby někdo chodil a říkal o mně „to je on, ten to dělá krásně“. To mě nikdy nezajímalo. Zajímalo mě to z toho pohledu, aby se věci posunuly dopředu. Aby zkrátka ta věc dopadla (*důraz*). Jen jsem v určité fázi (někdy před těmi sedmi lety) změnil ten model „anonymně“ na „osobně“. Aby bylo jasno, že není důvod se za svůj postoj bát nebo ten postoj nesdělovat. Není nic špatnýho na tom stát si za svými věcmi. A co si o tom kdo myslí, to je každýho věc.

P. H.: Je tenhle způsob života tedy svobodnější?

F.: No ale neznamená to, že některý lidi, který žijou úplně jinak, jsou nesvobodný! Není to tak, že můj život je ten lepší než jinej život. To v žádném případě! Já jsem si jenom vybral svůj život takhle, ale to neznamená, že vy si nežijete perfektně, že váš pán nosí domů peníze. To tak přece vůbec není. Je to jenom můj život. Našel jsem shodnou bytost, která má na tohle stejný pohled, a proto mám s touhle ženskou děti. Můžeme spolu mít děti, protože spolu chceme být do konce života, nechceme se rozcházet. Neznamená to ale, že když to má někdo jinak, že např.

chová zvířata proto, aby je zabil, nebo proto, aby prodával sýry, nebo chodí do práce, anebo bydlí úplně jinak, že by byl špatnej. To si v žádném případě nemyslím a taky vám to říkám hodně nahlas!

P. H.: Nemají s tímhle způsobem života pak problémy vaše děti?

F.: To jsem vám vlastně zapomněl dopovědět. Ve třiceti, když jsem se rozhodl, že odejdu z Prahy a najdu si takovýhle barák, tak jsem uvažoval (aniž bych *Elišku* znal a aniž bych nějaký děti měl) o tom, že to dělám především pro děti. Protože barák a majetek tohoto typu je o předání další generaci. Já jsem měl kde bydlet, mohl jsem zůstat u svých rodičů v *jedné pražské čtvrti*, to nebyl žádný problém. Většinou jsem nebydlel doma, pospával jsem, kde se dalo. To je mnohem jednodušší život. Jít z hospody a lehnout si, kde vám zrovna nohy upadnou. (*smích*) Ale to je takový přežívání, nemá to žádnou nadstavbu. V mládí je to dobrý. Člověk by neměl mít děti ve dvaceti a mít zodpovědnost. Člověk by si měl to mládí prodloužit do určitýho věku. Proto v dobrým kvituju, že věkový průměr prvorodiček je devětadvacet let. Což je proti komunismu, kdy na holku, která neměla ve dvaceti letech děti, koukali, jestli není nemocná, úplně supr. Sice ty starší ženský říkaj, že ony měly už ve čtyřiceti letech dospělý děti, ale potom se jim taky všem rozpadly rodiny! Protože chtěly začít znovu. A to je podle mě nanic. Ve čtyřiceti není nikdo starej. Takže na děti myslím určitě. Dělám třeba to, že беру děti pravidelně do města, aby věděly, jak vypadá město.

Eliška: (*smích*) Ty je bereš do města? Vždyť se ve městě normálně pohybujou, mají ve městě dědečky a babičky, ke kterým jezdí...

F.: To jo, babičky a dědečkové je berou k moři a na lyže do Alp a všude možně. Tyhle věci podporujeme. Taky jsme je dali do školky, aby měli kontakt s jinýma dětma. Protože vychovat někoho, kdo umí chodit mezi kozama (že se nakloní a nebojí se) je dobrý, ale že potom má strach z lidí, to je nanic. Je důležitý, aby to dítě bylo schopný se pohybovat ve společnosti. Aby normálně navazovalo kontakty. Myslím si, že je důležitý, že je svoboda taková, že mohou být domácí porody a domácí výuka, ale já sám to doma nepodporuju. Myslím si, že je důležitý, že *Eliška* rodila všechny děti v porodnici, kde kdyby se něco stalo, tak jí tam mohli poskytnout péči a byli tam lidi, kteří byli zkušení. Co já bych tady dělal? Umyl bych si ruce od oleje, a co? Stejně tak je to u tý domácí výuky. Podle mě je důležitý, aby to dítě vidělo, jak fungujou jiný děti. Aby vidělo, jak to v tý společnosti funguje jako takový. A ne z něho vychovat (protože ho chci mít jen pro sebe) někoho, kdo je závislej na rodičích a není schopen se v životě pohybovat. To je podle mě blbost. Ale kdo to takhle chce – nic proti tomu nemám! Vadilo mi, jak soudili ty rodiče, kteří pojmenovali svojí holčičku Noční Bouře, protože se narodila za noční bouře. Nechtěli jí dávat do školy a očkovat... Podle mě je to svobodný rozhodnutí těch rodičů. Oni musí potom nést následky toho, co se případně s tím dítětem může stát. Pokud se ale o to dítě řádně starají, to znamená, že mu dávají najíst, šatí ho a normálně s ním komunikujou a fungujou a to dítě se směje, tak do toho stát nemá co zasahovat. Potom jsou na druhé straně rodiče, kteří těm dětem poskytují kompletní blahobyť, ale vůbec s nima nekomunikujou. Ty děti jsou v tom životě ztracený, protože fotra vidí jednou za čtrnáct dní, když přijede vyložit výplatu, matka je někde jinde, v tom životě pro ně nemá moc velkej smysl. Z těch dětí jsou potom násilníci, narkomani a partička odrodilců. A potom se stát diví, že mladý lidi berou tvrdý drogy. Většinou je podle mých zkušeností berou proto, že si nerozuměli s rodičema. Protože hledali jinou náplň, to trauma z dětství jim přebila zkušenost po něčem, co je mnohem intenzivnější, ale taky mnohem zákeřnější.

P. H.: A dětem se tu líbí, nechtěly by bydlet jinak?

F.: No tak my bydlíme úplně perfektně.

P. H.: No nebydlíte v novostavbě na okraji vsi, jak je to teď zvykem.

F.: My naše děti vychováváme k tomu, aby si nenechaly věci líbit, aby dokázaly vyjádřit svůj názor a aby byly svéprávný. Je něco takového vůbec nepostihuje...

P. H.: Třeba až přijdou do puberty, tak vám řeknou, že to tu máte rozbitý.

Eliška: Ale my to tu nemáme rozbitý. To byste to tu měla vidět před pár lety. (*smích*)

P. H.: To tím ani nechci říct. (*smích*)

F.: No je pravda, že tady, co sedíme, tak tady bylo původně sedm místností. Já jsem je vyboural, abych z toho udělal takovouhle jednu, která je ve skutečnosti malinká. Pravda je, že jsme několik let překračovali ty rozbitý zdi. Já jsem to záměrně nechával, mně se to líbilo, jak to bylo opadaný a byl všude prach. Měli jsme počítač, který najednou přestal fungovat. Až třetí expert přišel na to, že jsme měli ten zadní větráček zacpanej prachem tak, že se nemohl roztočit. No ale zpátky k těm dětem. Podle mě je pro děti mnohem lepší, když žijou v přírodě. Jsou míň alergický, víc odolný k normálnímu fungování. Je k tomu důležitý, aby měly možnost jet někdy do města a vidět jak to jinde vypadá, jak vypadají eskalátory, jak vypadá hodně lidí na Václaváku, jak se jezdí vlakem. Já se tu nebojím děti pustit. Když sem někdo přijede z města, tak říká „ježišmarjá, tady je tyč, železo, kameny...“. Ale ty děti se nějakým způsobem usměrní, musí mít štěstí. Je to všechno o štěstí. I na rovině se může stát neštěstí, to tak je. Ale myslím si, že to je mnohem lepší, než v šestém patře v panelovém domě. Když svítí venku sluníčko a nedá se tam bejt, tak my dojdeme sem a tady je krásnej chládek, protože máme takhle velký stěny. Tohle *na žádném pražském sídlišti* nikdy nedosáhnou. Tam musí mít klimatizaci a z toho jsou pak zdravotní problémy. Kam se tam dá jít s dětma? Pustíte je ven na tom sídlišti? To je peklo. Musí sedět u toho počítače, a co můžou dělat? Takže si myslím, že v přírodě a ještě k tomu se zvířatama, když se můžou honit tady s kozama a s oslíkama a dělat si co potřebujou, je podle mě super.

P. H.: A co kultura, nechybí vám tu?

F.: Tady máme kultury mraky! Teď jsme tu měli několikadenní mejdan, během kterého hrálo několik desítek kapel. Takovou kulturu ty lidi ve městě ani nezvládnou. (*smích*) Za tejdén sem přijedou muzikanti na víkend a budou celý víkend hrát. *Eliška* hraje divadlo, aby se holky nenudily. *Maruška* chodí do divadelního kroužku...

P. H.: Do školy chodí děti do *spádové obce*?

F.: Ne, chodí do *vedlejší vesnice*. *Spádová obec* má školu pro dalších 27 obcí. Některé třídy jsou tam A, B, C a D. *Zato ve vedlejší vesnici* je malotřídka od první do páté třídy. To znamená, že je první a druhá třída dohromady a třetí, čtvrtá a pátá taky dohromady. No úplně vynikající. Je tam 25 dětí v celé škole.

P. H.: V té *vedlejší vesnici* je taky komerční krčma, že?

F.: Jo, tam se perou peníze pro ruskou mafii. Všichni se tomu smějou. Tam je modelovej příklad toho, jakým způsobem se perou peníze. Pro finanční úřady se tam vykazují mnohanásobně větší tržby. Přes víkend tam vykazují tržbu několik milionů – no tak to nemá ani Pražskej hrad. Je to nesmysl. Tím pádem platí mnohem větší daně, ale tím se properou prachy. V srpnu tam přijedou ruský auta a dělají tam ohňostroje. Je tam propletená pěkná „partička“ lidí. Hrozný je, že proti nim nikdo nic neudělá. Je to úplně v klidu. Kdybych nezaplatil nějakou daň nebo pokutu v metru, tak mě zametou. Ale tahle partička... Oni koupili všechno, co mohli. Tamhle naproti chtěli udělat za 283 milionů, které dostali od Evropský unie, wellness centrum. Parkoviště pro 120 aut. Podařilo se, že zastupitelstvo *vesnice* odsouhlasilo, že nesmí dojít ke změně v územním plánu. To znamená, že ten statek

nesmí rozšířit ani do stran, ani do výšky. Tím se tomu zabránilo. Udělala se tam ptačí rezervace, která končí v poli, místo toho, aby to šlo k nám, kde jsou další rybníky. To už se nepodařilo. Musel to být úplatek pro ty ornitology. Všichni říkají, že se nebojete. Ale když se nebojete, tak proč tu ptačí rezervaci neudělali až sem? Musely tam být prachy pro ně do kapsy. Už aby tahle zlatokopecká doba byla za náma!

P. H.: Vy opravdu věříte, že někdy bude za náma?

F.: Bude. Nová generace si to už uvědomuje. Nová generace je pubertou revolta proti té stávající. A jestliže ta stávající je zkorumpovaná a všechno je postavený na prachách, no tak ta nová generace z logiky věci bude proti tomuhle směru. Teď jde jenom o to, aby to nedopadlo tak, že přijde nějaká hezká, pěkně vypadající, kterej všechny ty hnusárny, o kterých si říkáme, hezky zformuluje, a lidi mu zatleskají a bude tady další fašismus nebo komunismus. To když se stane, tak je to blbý. A když se tohle nestane, tak si myslím, že to dopadne dobře. Protože ve skutečnosti, až na toho frajera v paneláku, kterej tam říká, že zaplatil a nechá se umrznout, tak všichni mají chalupy nebo něco dalšího, ne jenom to, kde žijou. To je neskutečný, co se tady v Čechách děje. Tady žádná krize není. Tady jsme na tom úplně perfektně. Tady když se chlapík rozhodne, že se sebere a pojedou do Itálie pěšky, tak se odtamtud vypraví do Španělska a za rok se zase vrátí domů. Úplně v klidu a bez problémů. Nic se mu nestane. To je neskutečný. Kdybyste vyprávěla někomu v Africe, že se tady všichni myjeme – a v pitný vodě, tak vám neuvěří! Nebo důchody. Před třema generacema žádný stát nikomu nic neplatil. Jakýpak důchod? Teď mají všichni důchody. Dřív to bylo přece tak, že se staraly děti o svý rodiče. A dneska? Spratek si stoupne, on je dokonce politik, a řekne, že se má stát postarat o jeho rodiče. Je to geniální, já to kvituju v dobrým: je dobře, že mají lidi důchody a že máme sociální vymoženosti. Prodloužili věkový průměr, cokoli se komukoli stane, tak mu stát pomůže... To všechno je prostě neskutečný, vždyť si tady žijeme v naprostým blahobytu.

P. H.: Kéž byste měl pravdu a věci nabraly správný kurs. Moc vám děkuji za rozhovor.

F.: Nemáte zač. Zůstanete u nás na oběd?

Příloha č. 9: Rozhovor s *Přemyslem*, uměleckým sklářem

Rozhovor jsem vedla před začátkem výuky v základní umělecké škole jednoho středočeského města.

P. H.: V rozvrhu stojí, že učíte každý den celé odpoledne. Z toho usuzuju, že se svému oboru úplně naplno asi věnovat nemůžete. Je to tím, že se dnes vytrácí ta tradice, kdy každý umělec měl svého mecenáše a mohl se zabývat jenom uměním?

P.: To vůbec nemůžu říct, až tak do toho nevidím... Nemůžu říct, jestli taková tradice byla a kdy a proč se

přetrhla, pokud vůbec... Zrovna dneska jsem poslouchal v rádiu o tom Číňanovi, jak má zaplatit 15 milionů v dolarech pokuty na daních... Do umění si rozhodně lidi ulevjaj peníze. Umění je dneska pouze rostoucí investice. Tohle pořád funguje. Mě se to ale nijak netýká. Nevím, jak je to s tou tradicí v týhle zemi. Strašně se to změnilo komunistama a válkou, všechno je teď ve 20. století jinak. Kdybych měl říct, s čím se setkávám já, tak mám zkušenost s tím, že komunisté měli zavedeno, že když se postavil barák nebo silnice, tak dvě nebo nevím kolik procent šlo na nějaký pomník nebo obraz. Byl sice disent, někdo směl a někdo nesměl, ale obecně byla kultura podporovaná. Potom se všechno zbořilo a šlo to novými cestami, jako se po povodni vrací řeka do svého koryta. Z bahna se najednou někde upne a těžko říct, čím je to ovlivňovaný – o tomhle já nic bohužel nevím.

P. H.: Co se ale třeba architektury týče, tak se tu nic moc neděje. V Praze se přece nic uměleckého nestaví?

P.: Ale jo. Nedávno jsem se díval večer na televizi a byl tam pořad s Davidem Vávrou. Ten měl ve studiu hosty a bavili se o architektuře. Narazili zrovna na tu knihovnu. Bylo mi sympatický, jak si tam všichni všechno řekli. Byl mi sympatickej i ten Vávra. Ani jsem nevěděl, že je příznivec toho, že to tam mělo bejt. No samozřejmě, že to tam mělo bejt. To je typickej příklad. Když sledujete, jak to bylo před lety třeba s Národním divadlem, tak to byly stejný kulišárny. S Rudolfínem to samé. Tady už máme takovou tradici. Takže vidíte, s tím mecenáštvím, jak jste se ptala na začátku, to asi nikdy nebylo jiný. Asi to tady bylo vždycky nějakým způsobem specifický. Je to pořád to samý. Je na tom ale vidět, že to není tak, jak by to mělo bejt. Samozřejmě, že rozhodují lidé, kteří by o tom nikdy rozhodovat neměli. Ale tak to asi bylo v každý době: buď tomu velitel rozuměl a řekl „no jasně, musí to být takhle a takhle“ a všichni se podřídili a nastartoval se ten směr a všichni jeli jako ty ovce v duchu toho velitele – to byla taková kulturní obroda, něco takového. No a potom máte tady tu „klausovskou“ dobu. Říkám tomu takhle zjednodušeně. Nějaký asi sebestředný pudy, nebo jak to nazvat. Stálo by možná za úvahu rozebrat klausovskou dobu, postoj jako nějaký *ismus*, který je typický pro dnešní dobu. O tom by se dalo povídat ze všech možných stran. Bylo by strašně zajímavý, kdyby si někdo od 21:00 h na ČT 2 sedl a jenom o tomhle tématu říkal svoje. Člověk by si udělal obrázek a pěstoval by tak kulturu, která je jinak ladem. Všechno je to obrázek doby nebo nás, tak to je.

P. H.: Nemáte pocit, že se jako umělec v téhle klausovské době zákonitě pohybujete řekneme mimo „hlavní proud“ nebo na „vedlejší koleji“?

P.: Ne ne, to je nesmysl. Moje vzdělání mě přece nepředurčuje k nějaký vedlejší koleji. Nemyslím si, že kohokoli cokoli jakkoli předurčuje. Jestli je to tak, že člověk má nějaký genetický danosti, že např. tento můj rod byl odjakživa třeba sedlák – těžko říct, jestli je to takhle možný. Rozhodně si ale myslím (a je to vidět na mnoha příkladech), že bez štěstí, úsilí a nevím, bez čeho všeho ještě, nikdy nikdo do špičky nějakého oboru ještě nedospěl. Ať jsou to hudebníci, výtvarníci nebo vědci. Teď jsem to zrovna poslouchal na dvojce v rozhlasu, tam má pořad dr. Beneš, no báječný věci. To (*zdůrazněni*) by se mělo vyučovat nebo poslouchat v televizi: osudy báječných lidí, a ne nějaký masový kravin. Takže zpátky k té otázce: nemyslím si, že by někdo byl danej na vedlejší kolej. Možná, že to tak je... ale kdyby chtěl a bylo mu dáno, tak to štěstí musí čekat na každého. Taky je to hodně náhoda. Znáám samozřejmě lidi, kteří už ve škole věděli (co a jak) a naskočili a jeli... Pak jsou lidi, kteří jsou naivní nebo opoždění a jedou v nějakým idealismu a řeší nějaký akademický věci. Časem jim zraje nějaký uvědomění si sebe sama nebo toho, jak to je... Takže jsou samozřejmě lidi, který na to naskoček a nějakým způsobem jedou. Pak jsou lidi, kteří jsou géniové-neobjevení, pak jsou géniové, kteří mají štěstí, že se to povede a že jim to takzvaně „jde samo“. To jsou osudy. Těžko zhodnotit nebo to říct jinak.

P. H.: Takže nejste nijak znechucený z toho, že se nemůžete úplně naplno věnovat svému oboru?

P.: Vůbec ne. Tak to není. My (P. má studio společně se svou manželkou – *pozn. aut.*) jsme se živili tak, že jsme sami dělali něco pro sklárny po celé republice. Našli jsme vždycky toho, kdo to nejlíp umí, a jeli jsme na Moravu nebo do Varů nebo na Sever. Byl to život „peníze jednou za čas“. Možná hodně peněz, ale jednou za čas a nikdy nemáte jistotu, jestli to půjde nebo ne, jestli to bude nebo ne. Vždycky jsem byl spíš o krok zpátky, protože jsme museli bydlet, mít auto, atd. Člověk by chtěl mít čas. Mít tak před sebou půl roku bez problémů, protože na tohle mám a mám i na něco jiného. Ale kvůli dětem a kvůli tomu, abych byl vůbec doma, už pak tohle nešlo. Máme malý děti, manželka je doma a já nechci bejt ten, kdo je pryč. I když jsem to mohl dělat: mohl jsem tamhle někde pracovat a mohl jsem dojíždět a mít třeba výbornej plat... Ale já chci bejt doma, chci vidět děti, chci toho bejt účastnej. Doma jsme si společně řekli, že my prostě chceme žít takhle. Já neumím žádný řemeslo, tak jsem si obešel školy a začal jsem učit. To stačilo na to, že jsem z toho platu nakrmil tady ten státní aparát daněma, důchodama a sociálkou a ze zbytku toho jedeme. Zákonitě člověku ubude času a možností na to, co dělal dřív. Pokud to pořád chce dělat, tak to musí někam vtisknout: buď to vezme noci, nebo to vezme rodině. Práci to vzít nemůže, ale naštěstí tady máme dva měsíce prázdnin, tak to je bezvadný. To je taková záchrana. Ten plat se spolkně na provoz a na živobytí.

P. H.: Zabýváte se tedy i nějakou svojí tvorbou?

P.: No jasně. Dělat můžu. Sem do školy já chodím rád. Musím sem chodit rád. Ne kvůli někomu, ale kvůli sobě. Kdyby tady ten plat byl takovej, že bych z toho byl vysmátej, tak tady odvedu maximální práci a bude to ještě lepší. Ale to nemůžu, protože se musím soustředit i jinde. Když mám přestávku, tak si sednu a přemýšlím si tady, něco si čmárám. Takže to takhle kloubím. Jediný, co já můžu, je jít sem s tím, že budu fungovat, plus: „děti, jak se máte, fajn, bezva“. Žádněj problém. Protože všichni sem chodí proto, že sem chodit chtějí. Já sem chodím, protože jsem se pro to rozhodl, a tak tady nebudu dělat, že jsem naštvanej, že jsem si doma nemohl něco namalovat. Takže je to rozhodnutí vpodstatě lidský – že když to dělám, tak to musím zákonitě dělat poctivě, to znamená odvádět něco. Ty děti na

mně nesmí poznat, že jsem v noci nespál, protože jsem si něco dělal. To se jich netýká. Tady já musím dělat tak, aby nepoznaly, že je tu nějak vošuluju.

P. H.: Když se vrátím k tomu vašemu rozhodnutí učit ve škole – musel jste tehdy zvažovat, že budete muset něco oželeť nebo se bez něčeho obejít?

P.: Když se zamyslím nad tím, na co se ptáte, tak nevím, co to je „oželeť“. Samozřejmě že bych chtěl mít velký auto, nasednout do něj celá rodina a dva měsíce o prázdninách jezdit kdovíkam, což nemůžu, protože nemám tolik peněz. Ale nakonec, když to sledujete, tak zjistíte, že všechno je: když mám kde být, kde spát nebo jíst – a to je tady bez problémů. To, že nejím ze zlata, to vůbec není důležité. Nakonec zjistíte, že všichni ti, co ze zlata jedí, tak stejně potřebují: mít rád, mít důvěru, mít v pořádku rodinu, mít zdravé děti, nebejt rozhádaný s někým, mít v pořádku souseda a v podstatě být šťastný na světě. Jít na pohřeb, na svatbu a být normálně živ. Tyhle věci jsou naprosto podstatnější než všechno ostatní. Tohle všechno musí být „nakrmený“, aby duše nebo člověk nebo ta rodina byly spokojené. Samozřejmě potom, když tohle všechno má, tak má ty roupy, že leze na skálu, aby spadl, nebo jede rychle autem, nebo sportuje jako blázen, nebo vymýšlí nějaký kraviny, který ještě nikdo neudělal. A nebo do toho vnáší, že si něco myslí, a to svoje myšlení chce udělat v nějaký hmotě a tím vkládat nějaké svoje myšlenky nebo svoje názory nebo nějakou obecnost do nějaký laicky řečeno šifry nebo do něčeho. Pak má vlastně důvod něco udělat, tvořit nějaký předmět. Tak si to vysvětluju já.

P. H.: Budoucností svých dětí se nějak zabýváte, budujete pro ně něco? Myslím, jestli jste např. prostoupen kolotočem kolem hypotéky, nebo jestli se zabýváte tím, aby vaše děti měly to samé, co mají ty ostatní...

P.: No to je ta pohádka, jak se podepsal čertovi a teď musí létat. To se nás nějak netýká. Já mám teď úplně jiný věci, daleko důležitější. Ale taková ta starost o to, aby děti nebyly „vedle“, tak naše děti normálně koukají na televizi, ale že by tam vysedávaly, to vůbec ne. Máme štěstí, že nemáme jedno dítě, ale že jich máme víc, takže si vyhraji sami se sebou.

P. H.: To já bych tři děti nezvládla...

P.: Tak to je nesmysl, to jsou předsudky. Nikdo mi nebude tvrdit, že bych nepřežil na pustém ostrově. Stačí vzít a hodit ho tam a on tam přežije! Je nesmysl, že bych tohle a tohle neuměl. Když budete přinucená, tak to uděláte. Když se vám místo druhého kluka narodí trojčata, tak budete v tu chvíli mít čtyři děti a bude to. Na tohle nevěřím. Nikdo mi nebude tvrdit, že když jsem tlustej, tak že nemůžu zhubnout. To jenom není nucený zhubnout. Když mu nedají půl roku najíst, tak zhubne každé. O tom mi nebude nikdo vyprávět. Na tohle nevěřím, je to jenom v hlavě. Technicky to není nemožný.

P. H.: Na nějaké problémy s dětmi ve škole (školce) narážíte?

P.: No tak samozřejmě. Ale na to jsou dneska skvělé knížky, kde se dočtete od lidí, kteří se tím zabývají celý život a kteří si to vydůkazovali, že to je takhle nebo takhle. Vy dneska máte tu možnost, že si to přečtete a řeknete si „ano, tohle se mi líbí nebo nelíbí“. Těch knížek je milion. Takže vy máte strašnou možnost voleb, milion voleb. Tohle všechno už bylo popsáno, jak s tím nakládat. To znamená, že dítě vychováváte tak ideálně, jak můžete: zdravý, utíkat, zpívat, atd. Nepřežír se, nekouká na tohle nebo tamto. Pak ho dáte do školky a ono přijde a říká „ty vole“ nebo nevím co. Na to je úplně primitivní rada: nemůžu prostě řídit život někoho (i kdyby dítěte), když není se mnou. To je prostě směšný, když si někdo myslí, že to vypronásleduje, že „bude po mně“. Ta největší pravda je v tom, že si řeknu: ano, to je jeho svět ve školce, ve škole, ale my doma takhle nemluvíme. A to je úplně jednoduchý. Takže já se přece musím starat především o to „já“ a „doma“ a ve

všem se překonávat. Dcerka teď nastoupila do školy a už vykládá: mám půjčovat pastelky, když mi je zláme... A vy jí musíte uklidnit. Můžu jí taky říct „to si udělej, jak chceš“... máte milion způsobů. Takže se snažíte podle vašeho nejlepšího svědomí a vědomí poradit nebo říct, co s tím a tak. A tak je to se vším. Trávíme tím fůru času. Kluk šel do školky, tak nám zase říká, co tam. Do toho ten pižďuch malej... Dáte to všechno spát a pak trávíte celý večer tak, že si povídáte, co oni. Takže v tuto dobu žijeme hlavně jako ta smečka. Takhle to taky беру.

P. H.: Máte se co ohánět...

P.: V podstatě mi stojí ta důležitá práce, kterou bych měl udělat. Ta prostě teď není, i když vím, že se obírám o ty možnosti, který na mě čekaj a který jsme si vybudovali. Teď to prostě stojí, protože je pro nás důležitější rodina. Samozřejmě že můžu odjet a můžu tamhle někde něco vyrábět, protože za to budu mít takový a takový peníze, a to mně pomůže z bryndy. Teoreticky bych to mohl udělat, ale vědomě si řeknu: já jsem teď tady a ty děti mi rostou. Na druhou stranu si ale myslím, že nějakí indiáni, pračlověci nebo původní lidi přesně-správně-žijící s přírodou, tak ti taky třeba vypadli na půl roku a pak se vrátili s mamutem na zádech. Těžko říct, podle jakých kritérií se rozhodovat. Jsou osoby a rodiny a systémy, kde naprosto dobře funguje, že on přijde jednou za tejdén, je dva dny s nima a potom zase na tejdén odejde a naprosto to všechno naplní a všechno je v pořádku. A stejně tak jsou systémy, kdy to má furt na krku a je to málo a ještě by měl snad vlézt dovnitř do těla a stejně to je málo. Mezitím je miliarda možností co a jak. Takže neexistuje pravda, co je dobře, kdy je co dobře, atd. Ale my jsme si to řekli takhle a takhle to mně osobně vyhovuje. Taky je to ale jenom na chvíli! Dneska jsem vedl dcerku do školy a ona mi říkala „táto, pojď tam se mnou“. Říkal jsem jí „blázníš, už jdi sama“, aby se jako utužila. Pak jsem přišel domů a říkal jsem to ženě, že mě to teď mrzí, že jsem tam s ní nešel – protože kolikrát ona mi to ještě řekne! Jde o to, že vy jste „u toho“. Víam, že jsem prošvihl ten správný věk na to mít děti. Když jsme byli na škole, tak jsme měli mít děti, protože tak by to od přírody mělo být. Dneska bych ty děti měl už velký. Ale na to kašlu, protože to mám prostě takhle. Nezabývám se tím, co by kdyby... Dělam intuitivně to, co je správný. No kolikrát ona mi to ještě řekne? Za chvíli tohle skončí. Když to pak pozorujete, jak rostou (máme čárky na zdi) a míchá se do toho ten další, tak si uvědomujete, že je to všechno nevratnej proces. Nikdy už to takhle nebude. Ani včera ani zejtra. Když se otočím, jak rostou a vyvíjejí se, tak to je všechno před chvílí. Ještě chvílí to tak bude, ale kdo ví. Když dělám něco pro děti, tak to dělám především teď.

P. H.: Na budoucnost nemyslíte?

P.: Odjakživa se to dělá pro teď. Jsou směšný, neuzrálý a neuvědomělý ty řeči o tom, jak nejlíp zajistit dětem budoucnost. Těm dětem je úplně fuk, jestli jsou u červenýho, modrýho nebo zelenýho moře. Jestli jsou tady na té straně zeměkoule nebo tam. Oni nemaj to ohromení, že obletěly čtvrt zeměkoule. Jim je to úplně ukradený. Na tohle nemají hodnotící parametry. Jestli si to někdo říká jako „jeden, dva, tři, čtyři“, tak to je pak sport. Lidi ani nehodnotěj ty situace, ale hodnotěj, kolik toho mají. Když se děti zeptám „co jste dělaly přes loňský prázdniny?“, tak se zamyslej a řeknou mi ty nejobyčejnější pitomý věci, jakože se někde leknul, nebo že se topil, a to si prý pamatuje dodneška. Ty děti jsou taky jenom lidi. Ty nesmysly pramení z rodičů. Když jdou děti do první třídy, tak mi učitelky řeknou „s dětmi není problém, problém je s rodičema“.

P. H.: Co je pro vás nejdůležitější?

P.: Nejdůležitější je, jak žijete a v čem. Může to naplňovat. Určitě to naplňuje. Nás takhle prostě osud nějak zaval nebo jsme tak zamrzli... Těžko říct, jestli opakuju nějaký koleje, který se kdysi staly v tom samým domě. Je skvělý trávit ten čas

doma, nečumět na televizi a lehnout si do postele a mít co si říkat. To si pak zpytujete svědomí nebo ten život a víte, jestli to dělám dobře nebo jestli to dělám blbě, jestli to šidím nebo nešidím. Každý den, když jsem sám se sebou, tak si (místo té modlitby před spaním) zhodnotím celej ten den a připravím se na další. Správnej táta by měl usínat poslední a vstávat první...

P. H.: Ještě se vrátím k těm dětem. Když po vás chce dítě koupit nějakou veledůležitou hračku, tak mu ji jako správný táta koupíte, nebo odoláváte? Nám syn řekl, že chce lego koupit právě teď, protože až bude velkej, tak ho už nebude zajímat... Takže mu to lego prostě čas od času koupíme. Snažíme se jen, aby se ty intervaly moc nezkracovaly...

P.: No jistě, copak mu ho můžete nekoupit? No můžete. Ale těžko říct. Není dobře, ty děti očůrávat, právě proto, že oni zjistí, že potom to už potřebovat nebudou. Zažili jsme to, když jsme koupili krásnýho plyšovýho Ferdu a Pytlíka. Jako dárek jsme dceři dali toho Ferdu a to bylo štěstí samo. Fantastický. Kolik měsíců to vydrželo. A ten Pytlík čekal do Vánoc. A na Vánoce jen splaskla bublina. To dítě to totiž potom už opravdu nepotřebuje. Z toho mně osobně pramení, že je nemám podvádět, a když mu to koupit nechci, tak mu řeknu „ne, já to nebudu kupovat, protože radši koupím benzín do auta, abychom mohli jet domů“. Nebo protože něco. Doma o tom všem pak diskutujeme a říkáme si „bacha tady na to, musíme to udělat takhle“. Zase to není všelék, ale je to možnost. Říct mu „hele já tohle nemůžu“ a prostě nemůžu. Učím děti chudobě, nebo je učím si odpírat, nebo co z toho bude? Nevíme, jaký jsou ty lidi (teda ty děti) povahy. Jestli jim to ublíží nebo je to nabudí anebo obrní. Vy nikdy nevíte, jestli děláte dobře, nebo špatně. To je normální. Všecko je filosofický: je to dobře, nebo špatně? Mám to dělat, nebo ne? Můžu za to, nebo ne? Nezbyvá vám než o tom pořád přemýšlet, nebo se na to vykašlat a udělat to intuitivně. Těch možností je fůra. Nikdy nebudete vědět, jestli je to dobře. Tak je to se vším a ve všem.

P. H.: Řekl byste, že vy to děláte jinak?

P.: Jinak než co? Vy pořád chcete nějaký opozice oni proti nim. No já to chápu, ale myslím si tohle: když půjdete mezi dvanáctiletý děti a zeptáte se jich, kolik hodin denně čumí na televizi, tak zjistíte, že čumí pět i více hodin. To si pak říkáte „kde můžou mít čas dřepět a čumět na televizi“? A tohle je normální! Tady máte všecko okamžitě. Nevím, jak my dopadneme. Máme to tak, že naše dítě se ráno probudí a než ráno udělám snídani, tak si sedne a kreslí, nebo se tam perou, nebo něco. Jasně, že ve školce jim říkají, že je Animáček. Ale dneska, jak jsou ty programy, tak tohle už nikoho nedojme, jestli na ty programy kouká nebo ne, jestli viděl tohle nebo ne. Už to není tak výrazný, jako to bylo za nás. Když dávali něco v televizi, tak to buď někdo viděl, pak jako byl schopen se bavit, anebo to neviděl a byl debil. A potom bylo na něm, jestli debil ustojí situaci a řekne „debilové jste vy, já jsem zrovna tamhle kradl hrušky (nebo auto)“ a oni řekli „tak to je zajímavější, debilové jsme my“. Dneska to ale nemá žádnéj význam.

P. H.: Jak snášíte nakupování?

P.: No tak například Tesco na Zličíně: já tam vejdu a říkám si: „já už dneska skoro nic nekoupím“. Protože si to prohlížím a říkám si: „Tak tohle, nebo... tamto?“ Je to, jako když máte v lednici dvě věci, tak pak mám hlad, nebo nemám. A podle toho si vezmu to nebo tamto. Ale když tam toho máte hodně, tak vám to hnije. Je to takovej blahobyť. Nikdy jsem to nechápal u kamaráda, kterej jedl málo. Říkal jsem mu „jím, co se vejde a mám pak zásobu“. Pak jsem přišel k nim a zjistil jsem, proč nejjí. Pořád mu říkali „jez tohle“ a „jez tamto“. Pochopil jsem, že když něčeho máte hodně, tak o to najednou nemáte zájem. Dítěti dáte svačinu, dáte mu do toho uherák za tři stovky a řeknete mu „ne abys to někomu dával, to bylo drahý“ no a ono to samozřejmě vymění za hrušku nebo za jinou kravinu, pro vás úplně bezcennou. Tak kde jsou ty hodnoty? Jsou to jenom předsudky těch velkejch

o tom, co si ty děti myslíš a co je pro ně dobrý. Takže nakupování u nás teď před dovolenou došlo už tak daleko, že jsme nekoupili skoro nic.

P. H.: Jak to?

P.: Jeli jsme autem na dovolenou k moři na pár dní. Tam jsme spali načerno, protože na co mám platit padesát euro za to, že si dám někde stan. To moře splnilo automaticky všechno. Ty děti tam skáčou, jako byste do nich pustila elektriku. Vidí to nekonečno. Vaříte si tam na tý bombě a vaříte si jako doma. Dáte si těstoviny a k tomu olivy z plechovky, voní to přesně jako doma, akorát jste někde jinde. Není v ničem žádný problém. Jenom jsem zažil ten okamžik v tom Tescu, kde jsme fakt nekoupili skoro nic, protože to nešlo. Pak vám to dojde a je vám z toho zle: 40 procent jídla v Evropě se vyhodí, jíme francouzský jogurty a do Itálie vozíme mléko, takový nesmysl. Pak ty bludy o EU a do toho ty dotace. To si radši koupím brambory od souseda, a kdyby tam byla mlíkárna, tak si dojdu pro svoje mlíko a víc mě to nezajímá. Já bych to rád měl tady, protože tady žiju. Nebo parmská šunka – to zase musí žrát tu jejich trávu, to proto to pak všichni obdivují. Víno – to zase roste z tamtych skály, tak proto je takový. Ale vždyť to všichni mají doma! Toulal jsem se po světě, vždycky jsem někde přišel a záviděl jsem těm lidem, jak se tam jako mají. A pak jsem zjistil, jak to je. Říkal jsem si: „Tak ty chceš takhle žít, tak kde to hledáš? To musíš bydlet a dělat to sám!“ Najednou jsem ztratil touhu někde jít. Dřív jsem šel ven a bral jsem si s sebou pas, protože jsem nevěděl, jestli náhodou stopem neodjedu. Žádný problém, absolutně bezbřehý. Člověk, jak zažil ty komunisty a viděl ty hory, že tam už končí svět, tak pak chodil jako pominutej, že najednou může. No a teď přijdu do toho krámu a vidím, jak je to všechno nepotřebný. Co ty lidi ještě chtějí? Vždyť je opravdu naprostej blahobyt. I když nemám peníze, tak ten blahobyt opravdu je. Teče voda, je elektrika, tohle všechno. Jediný, v čem není blahobyt, tak v tom, že lidi jsou na sebe pitomí. Že vám v krámě neřeknou „dobrý den“ (*mile*). Z těchhle maličkostí se skládá všechno. A když se mám vrátit k tomu, proč sem jdu, tak proto, že chci dělat ten svět lepší. Proto se snažím to v té práci udělat tak, jak by to mělo být.

P. H.: Co vám udělá v životě největší radost?

P.: No, mám radost, když se malej vyčůrá do nočníku. Nebo když mi druhý dítě řekne „já jsem se bál a pak jsem to udělal“. Nebo když se doma s někým nepohádám. Ale největší radost, tak to vím asi přesně. Největší radost je, že když se zamyslíte nad sebou, tak že se nemusíte stydět. Musíte se chovat, abyste ze sebe mohla mít radost. Když si řeknu „dneska je to dobrý, nic jsem neproved, nezhrěšil jsem“, jak se říkalo. To je asi největší radost. Protože potom jste v klidu a potom můžete být dobrá.

P. H.: Děkuji vám za rozhovor.

Příloha č. 10: Rozhovor s *Kristiánem*, hercem

Rozhovor jsem vedla v salóncu jednoho pražského divadla před začátkem představení, na které je stále vyprodáno.

P. H.: Píšu takovou práci o dobrovolné skromnosti a většina mých respondentů se ve svém životě rozhodla pro změnu, např. odešli z města a teď žijí na venkově a chovají tam kozy. Dá se o takovém obratu mluvit i ve vašem případě?

K.: Tak to ani ne.

P. H.: A na vesnici žijete?

K.: Já bydlím *nedaleko Prahy*. To už je dneska možná město, já ani nevím.

P. H.: (*smích*) A že byste prošel nějakou změnou v tom smyslu, že dřív jste dělal něco takhle a teď jste si řekl „odteď to budu dělat úplně jinak“?

K.: Ani ne. Já jsem se vždycky držel takovýho pravidla „všechno zkusme, dobrého se držme“. Neprožil jsem žádnéj „obrat“ tohoto typu. Ani že bych byl nemocen nebo že bych měl autonehodu nebo že bych měl vidění, které by mě přinutilo něco změnit. Já jsem se vlastně od mládí hodně držel toho, abych dělal to, co mě baví. To bylo pro mě to hlavní. Takže bych řekl, že tuhle linii já si víceméně držím. Měl jsem třeba i nějaký odskoky, že jsem vyzkoušel něco, co jsem nevěděl, jaký to bude, ale pak jsem to rychle zjistil a zase jsem odtamtud rychle couvnul. Neuvrtil jsem se do ničeho, nepodepsal jsem žádnou smlouvu na několik let...

P. H.: Co těmi odskoky přesně myslíte?

K.: Tím mám na mysli odskoky komerčnějšího typu, ale brzy jsem zjistil, že tohle není moje cesta, tak jsem se zase vrátil zpátky.

P. H.: Za nekonzumního byste se asi také neoznačil?

K.: No, já nevím, co to je. Asi možná myslím, že nejsem konzumní. Já nevím. Máte na to nějakou definici?

P. H.: Sociolog definuje konzum jako nakupování více, než doopravdy potřebuju.

K.: Hm, no tak já jsem zrovna takovej, že právě zkoumám, co vlastně člověk potřebuje. To tak jako zkoumám a to jsou věci, který mě zajímaly vždycky. Tak třeba držím půsty. Víím například, že člověk nemusí tolik jíst, kolik si myslí. Chodím třeba naboso v sandálech i v zimě, takže jsem zjistil, že ty boty taky nepotřebuju, jak jsem si myslel. Zkoumám to, jak to vlastně je. Zkoumám, jak je to s tím tvrzením, co všechno musíme. Že nemusíme jíst třikrát denně, ani jednou denně, že můžeme jíst třeba jednou obden a tak. Tak tohle já zkoumám, to mě zajímá, jak to vlastně je.

P. H.: Vidím, že s tím „obratem“ to je blbost, to se na vás nehodí...

K.: Já jsem nic měnit nemusel. Jak bych to řekl. Prostě, nechtěl jsem se nikdy nechat vtáhnout do toho molochu. Proto jsem si nikdy nevzal hypotéku, žádnéj takovejhle závazek, ktorej by mě potom jakoby nutil dělat kompromis. Tomu já jsem se vyhnul. Vždycky jsem se držel pravidla, že moje výdaje musí vycházet z mých příjmů – a ne naopak. Spousta lidí si spočítá, že potřebuje mít nějaký výdaje a tak si na ně půjčí peníze. Já jsem se vždycky držel toho, že ty výdaje prostě musí být odpovídající příjmům. To se mi zdálo jako taková jednoduchá matematika.

P. H.: Co váš vztah k přírodě?

K.: No tam já jsem pořád. Pohybují se často na chatě na *jedné řece*, bydlím za Prahou u lesa, do kterýho můžu chodit minimálně se psem na procházky (nebo i sám). Pokud můžu, tak si ordinuju takový pobyty. Buď někde u moře, nebo v lese. Považuju to za nezbytný, abych mohl být tak jako v klidu.

P. H.: Mohl vy byste vůbec pracovat 8 hodin denně a být přitom zavřenej v kanceláři?

K.: Já jsem to nikdy ani nezkusil. Asi ne.

P. H.: Chápu, vy se tomu vědomě vyhýbáte...

K.: Já se tomu ani nevyhýbám. Prostě jsem k tomu ani nikdy nedospěl, rozumíte. Buď jsem hrál divadlo, nebo jsem pracoval někde v rozhlase, kde jsem uváděl nějaký odpoledne. Ale to byl jeden den v týdnu. No a pak jsem učil ve škole třináct let. Tak tam jsem měl pevnou pracovní dobu, ale nebylo to osm hodin denně. Měl jsem taky hlavně prázdniny. A učil jsem tak dva dny v tejdnu. Vždycky to bylo kombinovaný s něčím. Pro mě bylo vždycky podstatný to kombinovat a tak jako okysličovat. Nevykonávat jednu jedinou věc.

P. H.: Naivně jsem si myslela, že vy od té doby, co jste „objevil“ *tu knihu o moudrosti*, tak žijete jinak. Ono to tak ale vůbec není – vy jste se kolem sebe rozhlížel vždycky...

K.: Mně naopak *ta kniha o moudrosti* jen zapadla to toho máho způsobu. Proto se mi tak líbí, protože právě korespondovala s tím, co si myslím a co je mi blížký.

P. H.: Ekologické citění máte? Promýšlíte nějak hospodaření s energiemi?

K.: To je vždycky otázka nějaké míry. Mám třeba auto na zemní plyn (když už ho mám). Jsem připojený na odběr elektřiny přes *jednu společnost*, což je firma, která vykupuje elektřinu od malých výrobců, od bioplynových elektráren a ze střech lidí. Tak jsem se připojil přes ně, protože mi to přišlo lepší, než přes nějaký moloch. Mám solární panely na střeše na ohřev teplý vody... Prostě některý věci zkoumám. Ale každéj má nastavený ty kritéria jinde. Někdo žije v lese, někdo ve stanu, někdo v domě. Pro někoho už to, že bydlím v domě se zahradou a mám auto, tak už to může pro někoho znamenat, že jsem „beznadějný případ“. Ale já se na to takhle nekoukám, protože většinu těch věcí, který dělám, tak nějak vnitřně konzultuju s Matkou Zemí. Ptám se na to, do jaký míry a jak se věci mají, a vycházím z toho, co Ona mi odpovídá. Snažím se najít v tom nějakou míru. Používat ty věci nepřemrštěně. Tak to vidím.

P. H.: Tak vidíte, že se hodíte do mého tématu o skromnosti...

K.: No víte, slovo skromnost v čínském pojetí má vlastně dva významy. Ono to souvisí s tím nějakým starým českým „krom“, to je vlastně kruh. Skromnost čínsky znamená, že vy znáte prostě svůj prostor. A že ho nebudujete zbytečně velikej, ale nenecháte se ani zatlačit do zbytečně malinkýho. Čínsky „skromný“ je ten, kdo zná jakoby svůj prostor. To neznamena, že ustupujete a že jste tak skromná, až už jako nic nemáte. To je pojetí skromnosti v knize I-ťing. Ten, kdo je skromný, tak není požívačný, není zbytečně utrácějící, ale nenechá se zase zmáčknot pod nějaký svůj pocit důstojnosti. Není to nedostatek ani chudoba. To souvisí zase s tím, že hledáte nějakou harmonii, určitou rovnováhu. A tu nějak nacházíte. Každéj může mít tu míru jinde. Jak říkám, někdo nejí vůbec, někdo nejí maso, někdo nejí tamto a už to pro něj znamená něco. A poměřuje ty ostatní. Já jsem si nějak odvykl posuzovat ostatní a řídím se nějakou svojí vnitřní ladičkou. Ta je pro mě podstatná.

P. H.: Podle čeho mám tu míru hledat? Nepotřebuju se dívat na to, co a jak dělají ostatní?

K.: Budete se řídit tím, co je vám bližší. To jinak nejde. Vy někoho potkáte, kdo vám bude něco tvrdit a bude vám říkat, že něco je správně a něco je špatně a nakonec se stejně rozhodnete podle nějaký sympatie. Jak jinak. Anebo teda naopak se můžete stát příslušníkem nějaké sekty nebo nějakého společenství, kde to za vás rozhoduje někdo jinej. A vy to pak prostě nějak uděláte. Někomu to vyhovuje, že on sám nic nerozhoduje a nechá rozhodovat jiný, protože tomu věří.

P. H.: Připadáte si někdy sám?

K.: To ne. Já si myslím, že to je jenom vaše rozhodnutí, jestli si chcete připadat sama nebo ne. Myslím, že tyhle lidský pocity jsou věc rozhodnutí: jak to člověk nacvičí a jak to natrénuje. Jestli chce bejt někdo sám, no tak bude sám.

P. H.: Nakupovat chodíte?

K.: Já moc nenakupuju. Mě to moc nebaví. Nakupuju, jenom když si musím něco koupit. Mně spoustu věcí nakoupila manželka. Jo, zrovna mě napadlo, zrovna to mám na sobě. V jednu chvíli jsem si zakoupil věci z technickýho konopí. Řekl jsem si, že chci nosit věci z technickýho konopí. Že se mi to líbí víc, než cokoliv jinýho, tak jsem si pořídil kalhoty a košili z technickýho konopí. Protože se mi to zase zdálo, že to vyjadřuje určitej nějakej způsob uvažování. A celý to technický konopí mě začalo zajímat jako fenomén. Ptal jsem se těch kluků, kteří to pěstujou, proč je proti tomu taková určitá vlna a oni říkali, že to je jedinej příměj konkurent ropy. Z toho vyrobíte všechno. Uděláte z toho mouku, olej, jídlo (upečete z toho nějaký placky nebo chleba), provazy, látky, ušijete šaty, uděláte boty z konopí... všechno. Když zpracujete celou tu rostlinu kompletně... A navíc, roste to všude. Vyrobite z toho i léky. A ohromně léčivý. Takže tahle rostlina je trnem v oku mnoha průmyslníkům, protože by právě mohla lidi vyvést z té závislosti, takže hned jim to musí nějak zkomplikovat. Taky konopný lana, konopný provazy, konopná mast. Všechno možný z toho existuje a znova se to obnovuje.

P. H.: A tím konopným oblečením se chcete nějak odlišovat od ostatních?

K.: To ne. Věci, který přicházej, ať jsou to tyhle šaty nebo jídlo, tak většinou vyplývají z nějakého setkání s nějakýma lidma v tomhle prostoru. Je to jiný než to, co jsem nosil předtím. Nosím to proto, že je mi v tom příjemně. Nemá to třeba takovej elektrickéj náboj, je mi v tom příjemně. Potom na zimu mám vlněný kalhoty utkaný z vlny himalájských ovcí, protože v nich je hezky. Takže tahle jsem já nakupoval. Nebo mě vždycky zajímá nějaká podivnost. Takže jsem si třeba koupil ploskořez. Zajímalo mě, co to je, tak jsem to zkoumal.

P. H.: A co to je?

K.: To je náradí na zahradu. Je takový speciální, protože vám jedno náradí nahradí deset jinejch. Vymyslel to Ukrajinec.

P. H.: Odkud tohle všechno berete?

K.: No vždycky na to nějak narazím. Takhle je zařízenej svět. Takže jsem sháněl ploskořez. Nebo tibetský ořechy, ve kterých se dá prát v pračce. Někdo něco poví a já řeknu „to je zajímavý, co to je“ a začnu to zkoumat. Potraviny, zeleninu a ovoce kupuju u jednoho biofarmáře, kterej jezdí jednou za tejdén do Prahy. Vy si to můžete u něj přes internet objednat.

P. H.: Sám nic nepěstujete?

K.: Já moc ne. Tak máme zahradu, jsou tam nějaký jablka a ořechy, broskve a malinko zeleniny, ale pěstitelé nejsme. Nejsme v tomhle soběstační. Spíš se učím míň jíst, přijde mi to jednodušší. (*smích*)

P. H.: V Tescu jste někdy byl?

K.: V Tescu jsem někdy byl, postavili ho i u nás. Ale moc tam nechodím, to byl spíš omyl. Ale stane se (minimálně), že tam zajdu. Radši nakupuju u nás v tý starý samoobsluže u pana *Jandy*. Tak nějak principiálně. Není to řetězec. Je to chlapík, kterého já tam znám od mlada. On to tam x let buduje, tak je mi sympatičtější jít k němu než do nějakýho Tesca. Radši jdu do nějakýho malýho krámečku nebo nakoupím u nějakýho biozemědělce nebo půjdu na farmářský trhy. Jsou taky farmářský prodejny po Praze, tak jdu tam. Nebo zajdu do CoutryLifu. V tomhle smyslu to všechno zkoumám.

P. H.: A děláte to taky kvůli zdraví? Připadají vám třeba brambory od biozemědělců „zdravější“?

K.: Možná jsou chutnější. A pak mám tendenci tenhle způsob tak jako podpořit. Mně se to líbí. Nechce se mi jíst něco hnusnýho. Nebo nahnilýho. Nebo když to nemá chuť. Nebo když to smrdí. Nebo když to vypadá, že tomu prošla lhůta. Tak to se mi nechce. A pak mi přijde přirozený, že budu nakupovat od někoho, koho znám a s kým komunikuju. Když se to nepovede, tak mu můžu říct „to mi nechutnalo“ a on řekne „no jó“. A ne od nějakýho anonymního řetězce, kde nikdo za nic neručí. Považuju za přirozenější svět, kde se ty lidi znaj. Takže kafe si jdu koupit do prodejny, kde ho dováží přímo od plantážníka z Afriky, třeba. Přijde mi to zajímavější koupit si to přímo od něj než nějakou anonymní kávu (nebo čaj).

P. H.: A omezujete se v něčem nějak?

K.: No tak někdy se omezuju. Teď třeba třetí den nejím.

P. H.: Nudíte se někdy? Vy se asi umíte zaměstnat...

K.: Nenudím se. A ani se nemusím zaměstnávat. Prostě se nenudím. Můžu se i povalovat, ale nenudím se. Povalování je náročná záležitost. Bdělé povalování. Takže já se nenudím. Ani moc nechápu, že se někdo nudí. Myslím, že potom je ten člověk už jaksi mrtvej. Indiáni vědí, že stačí pracovat dvě hodiny denně.

P. H.: A co dělají mimo ty dvě hodiny?

K.: Povídaj, klábosej, tancujou, zpívaj, nebo dělaj oheň nebo jdou na lov, anebo se povalujou a povídaj si o ženských. (*smích*)

P. H.: A nějaké zvyky máte? Třeba sprchovat se studenou vodou?

K.: Tak to mě zajímalo, jak to je...

P. H.: To taky? A o tom jste se zase doslechl kde?

K.: To zase moje žena chodila na španělštinu a její učitelka se sprchovala pouze a výhradně ledovou vodou a myla si tak i hlavu. Mně to přišlo zvláštní.

P. H.: Mne to spíš děsí...

K.: Tak to já jsem to hned vyzkoušel. A zjistil jsem, že to jde. Krásně. Ale můžu se sprchovat i teplou – nemám to tak, že bych si to zakázal. Ale opravdu se studenou vodou hodně často sprchuju. Mně to potom začalo bavit: že jste otužilejší a můžete se koupat třeba v řece nebo někde v potoce, kam třeba ostatní obtížně vlezou, protože je jim zima. To já se takhle můžu víc koupat. Někdo tam jen vběhne a vyběhne, já tam můžu jít plavat. Tak to se mi líbí.

P. H.: To já jsem spíš teplomilná.

K.: Ale to já taky. Ono je vám potom krásný teplo, když se vykoupete ve studené vodě.

P. H.: Tak to já to snad taky někdy vyzkouším.

K.: To určitě vyzkoušejte. (*smích*)

P. H.: A co cestování?

K.: No tak když už jedu autem, tak jsem radši, když nás jede víc, než když jedu jeden. Ale není to tak, že bych nevyjel, kvůli tomu, že nás nejede pět. To zase taky ne. Ale když to vyjde a někoho můžu vzít nebo jedeme spolu, tak jsem radši. Připadá mi to takový lepší. Taky jsem i nějak letěl, ale to lítání mě nějak míň a míň baví. Chodím dost pěšky. Hodně jsem jezdil na kole. Dostal jsem darem elektro-kolo, tak jsem jednu dobu hodně jezdil do Prahy na tom. Teď se mi ty povinnosti a pohyby víc zamotaly, že víc používám to auto, protože jinak bych to nestihl. Pak to už musíte vyřešit. Buď si řeknete „no tak omezím toto, dám pryč tyhle setkání a nějaký aktivity“, a budu se soustředit na to, že budu jenom „na vlaku“, anebo si holt řeknu „ne, má to pro mě smysl i za takovouhle cenu“. To je ta osobní míra. Co máte ráda, co máte radši, proč to děláte a tak. Já prostě respektuju to, že je ten svět v nějakým stavu momentálním. Nebudu ho úplně ignorovat. Taky se svět pořád mění.

P. H.: Svět se mění, ale já ho moc změnit nemůžu...?

K.: No, toltécké řešení je, že vy můžete změnit pojetí světa. Ve svý hlavě. Protože Toltéci upozorňují na to, že my často prožíváme nějaký stavy a máme dojem, že je to pravda. Nevšimneme si, že je to jenom naučený. Jsme naučený teď plakat, teď bejt smutnej, teď bejt veselej. Toltéci se učej bejt veselý. Třeba u indiánů je zajímavý, že když je potkáte, tak oni často, když se jim něco nepodaří, tak se rozesmějou. To je zajímavý. Říkáte si, to je teda zvláštní technika. A začnete se to učit. Třeba se rozesmíváte, když něco rozbijete, nebo tak. Zpočátku vám to nejde, připadáte si divně: něco rozbijete, tak se přece nejdřív leknete... Ale pak se cvičíte, zase se zasmějete a pak se něco rozbije a vy vidíte, že co – stejně už je to rozbítý!

P. H.: Tak tohle zvládám, ale jen v jednom jediném případě: když něco rozbijou moje děti. To dokážu s úplným klidem předstírat, že se nic nestalo. Teda úplně se tomu nesměju, to mám ještě co pilovat. Život mě k tomu donutil. Rozčílila jsem se jen jednou, kdysi. Ony byly tehdy tak vyděšený, že začaly brečet. Od té doby už to nedělám. Nejdřív jsem se do toho fakt musela nutit...

K.: ...no, a teď jste si už zvykla. No vidíte. Krásně. To se natrénuje. To je způsob, jak měníte svět. Protože prostě pochopíte, že to, co my považujeme za svět, je naše interpretace světa. Člověk mění interpretaci světa a najednou vám spousta věcí připadá, že je jaksi přijatelných a že je v pořádku to, co by vás dřív rozčílilo nebo zlobilo. Protože co získáte tím, že se budete zlobit? Co se tím získá?

P. H.: Ono je tohle taky v de Mellovi...

K.: To souhlasím. Tak to si to musím znovu přečíst, jsem ho dlouho nečetl.

P. H.: Já ho tu mám s sebou, jestli mi ho podepíšete?

K.: Mella rád.

P. H.: Ještě by mě zajímalo, jestli máte se společnostmi nějakou negativní zkušenost. Přece jenom jste dost otevřenější, poskytnete rozhovory, jste dost vidět...

K.: Moc ne. Nebo si to ani nepamatuju.

P. H.: A když něco takhle říkáte, třeba do rozhovoru, řešíte, jestli tomu ti lidé rozumí, nebo to neřešíte?

K.: Já to neřeším, protože už jsem zjistil, že tomu každý rozumí jinak. A taky nelpím tak na těch slovech, víte. Protože si myslím, že to nejpodstatnější probíhá v té mimoslovní rovině, byť se snažíme mluvit.

P. H.: To jsme se učili ve škole, že i Platón si tohle uvědomoval...

K.: No tak třeba Gorgiás, ten byl nejpřísnější. Řekl „nic není“. A pak řekl „a kdyby něco bylo, nebylo by možné to poznat“. A pak řekl „a kdyby bylo možné to poznat, nebylo by možné to sdělit ostatním lidem“. To je zajímavý. On přece taky žil ve světě, kde byl půllitr a kde byl stůl, a on stejně řekl „nic není“. Jakou myšlenkovou prací on k tomuhle dospěl? To je úžasný. „Nic není“. „A kdyby něco bylo“... To je přece úžasný. Už v antice na takovýhle věci mysleli! To je zajímavý, že jo. Já mám rád třeba (ti ZENisté mají): „Neříkej, že jsem včera přišel a zítra odejdu, protože především dnes zde nejsem“. To mě baví, víte. Pozorovat tu hru myslí a vědomí. To připoutávání se k tomu jakoby tělu, k té existenci, k tomu jakoby jedinci. A teď to zkoumat, jak si to hraje, to je úžasný. To je zajímavý.

P. H.: Jak vám plyne čas?

K.: Tak když vstoupíte do přítomnosti, tak se čas mění. A můžete ho jistým způsobem tak jako ohýbat. Můžete ho natahovat a zkracovat.

P. H.: Řešíte tedy hlavně přítomnost. Budoucností se asi nezabýváte?

K.: Budoucnost já neřeším. Mně stačí ta přítomnost. Jako mám v diáři napsáno, kdy budu hrát příští měsíc nebo tak. V tomto smyslu ano. Ale když bych nehrál, no tak hrát nebudu. No tak co, tak bude něco jiného. Já se nebojím. Já myslím, že tahle planeta má pro nás všechno připraveno, co my potřebujeme k životu. Ty strachy, který se pěstují, jsou prostě určitý ovládací mechanismy. Až vydírání.

P. H.: A co rutina, vadí vám?

K.: No já toho právě moc rutinně nedělám. Snažím se ty věci okysličovat. I když hraju představení pár let, tak ho stejně furt proměňuju. Někomu možná vyhovuje (když má vojenský myšlení) dělat něco rutinně, ale mně ne.

P. H.: Když stiháte sledovat ploskořezy a tibetské ořechy, stiháte sledovat televizní noviny?

K.: To ne.

P. H.: A co společenské dění?

K.: Tak vždycky to tak jako přijde. S někým se bavíte, někdo vám něco řekne... Nebo se kouknu na internet, tam vidím nějaký titulky, a když mě nějakaj zaujme, tak se podívám.

P. H.: Na politiku taky?

K.: Málo. Nechci tomu věnovat přemrštěnou pozornost. Nevím na co. Nějak na to narazíte, to je jasný. Bydlíte tady, někdo o tom povídá. Ale nechci se tak snadno strhnout k tomu, abych začal řešit a bojovat. Snažím se v té realitě působit nějakým jiným způsobem – nějak po svém.

P. H.: K volbám ale chodíte?

K.: Nechodím. Posledně už ne. Jo, byl jsem volit u nás v obci, protože tam ty lidi alespoň znám, ale jinak chodit volit nějaký strany považuju za úplnej nesmysl. Já to celý považuju za nesmyslný systém, který lidi jenom uvrhává do toho, že z vás takový nějakí zvláštní chytráci dělaj vazaly a že vždycky začnou před těma volbama vykřikovat, že tam musíte jít, protože když tam nepůjdete, tak co všechno způsobíte. Ty lidi pak jdou, naivně zvolí zase ty nový – ty jiný. Ale pak zjistíte, že oni to stejně neříděj. Právě ten vtíp je v tom (proč mě to moc nezajímá), protože si vůbec nemyslím, že by ti politici něco řídili. Já si myslím, že oni jsou opravdu takový nastrčený figury. I ta jejich úroveň mi to jen potvrzuje. Protože když vidíte zhruba ty lidi, co to tak jako kdo je, tak přece vidíte, že to nejsou ti nejlepší z nejlepších. Tím pádem, takový ti nějaký hodně chytří musí být někde jinde.

A kdepak asi jsou? Co tam asi dělají? Takže si myslím, že to je jaksi hra pro lidi, kteří pořád čtou nějaký materiály. Kdo může ještě dneska věřit nějakým volebním slibům? Kdo může vůbec věřit nějakému politikovi, po všech těch zkušenostech, který tady proběhly? V tom Reykjavíku vyhrál ten recesista...

P. H.: Tak toho neznám...

K.: To byl komik islandské (myslí Jona Gnarra – *pozn. aut.*). On založil stranu a dal jí název *Nejlepší strana*. Měl program, že nedodrží jedinej volební slib. Pak měl program „do každý sauny ručník zdarma“ a „do každý islandský ZOO lední medvěd“. A vyhrál. Stal se starostou Reykjavíku. Lidi ho zvolili, protože už toho maj dost. Furt někdo něco slibuje, pak volby proběhnou a vy vidíte, jak kradou a rozkrádají a rozebírají to tady postupně (jak to říká ten *Pavel Čermák*), rozprodávají republiku. Já nemám chuť se tím trápit a zabývat se tím a pořád to jako sledovat. Protože jejich hlavní touha je pohltnout vaši pozornost. Proto furt lezou do tý televize, aby na ně jako lidi koukali, aby je znali, aby o nich mluvili, aby o tom diskutovali. A já právě jim nechci dát tu svou energii.

P. H.: Já jsem to skoro pochopila tak, že demokracie sice není ideální zřízení, ale že je to takové „nejmenší zlo“, aby ta společnost tak nějak vůbec fungovala.

K.: No, ale pokud máte systém založený na tom, že z vítěze voleb se vyvine moc zákonodárná i moc výkonná, tak to není v pořádku. To není vlastně žádná demokracie. Protože ten vítěz voleb potom nemá žádné kloudnej kontrolní mechanismus a tak si pak přizpůsobuje zákony tomu svému vládnutí. A takhle se to přesně děje. Takhle se to odehrává. Takže ono mít nějaký iluze o demokracii, tam je sice nějaký démos (a kratein), ale ty lidi jsou tam jenom od toho, že jednou za čtyři roky jdou, něco jakoby rozdělí a pak tam ty lidi spadnou do toho molochu, zdá se. Protože já znám víceméně jenom dva typy lidí, kteří vstoupili do politiky: jedny to změnilo a druzí odtamtud odešli. To je takovej můj poznatek. Málokdo zůstal tím, kým byl předtím, a zároveň zůstal v tý politice. Zdá se, že se to neslučuje. Takže tam musí být nějaký tlak a nějaký energie, který toho člověka mění, anebo ho vypudí. Anebo jde do vězení. To je teď ta jedna kauza za druhou. To je zvláštní: už se tomu ani nikdo nepodiví, nikdo se nestydí, všechno je takový jako normální, holt na všechny jednou dojde. Tak se postupně chvějou ti na těch vyšších a vyšších místech, protože to z nějakých záhadnejch důvodů všechno vyšetřuje policie. Některý věci se zdá se neutulaj, tak jsou takový kauzy. Je to zvláštní svět. Je takový video s mimozemšťanem...

P. H.: Tak to taky neznám...

K.: To se mimozemšťan vyptává Američana, co to je ta vláda a k čemu to je. Je to úžasně vtipný a úplně jednoduchý. V rychlejších myšlenkových krocích se mu pozemšťan snaží vysvětlit, co to je vláda. Ten mimozemšťan ho tak jako poslouchá a říká:

– *Vláda, to mě víc a víc zajímá. Jak to vypadá, můžeš mi to namalovat?*

A pozemšťan na to: – *No to nejde namalovat, ta vláda.*

Tak on se diví: – *Tak ono to nejde namalovat?*

A pozemšťan říká: – *Ale mohl bych ti ukázat budovu té vlády.*

Tak on říká: – *Vláda je budova?*

– *No není to budova, to jsou politici, to je vláda.*

A mimozemšťan říká: – *Aha, a to je jaký živočišnej druh?*

– *No to jsou lidi.*

– *Lidi jako ty?*

– *Ano.*

– *A jak se stanou politiky?*

– *No tak, že je zvolíme. My zvolíme ty politiky a oni potom vládnou.*

– *No tak to musej bejt ale úžasný lidi ti politici. To musí být ti nejchytřejší z nejchytřejších. Ti nejčestnější z nejčestnějších.*

– *No, chceme vždycky takový zvolit, ale většinou se to potom nějak zvrtně a ta vláda pak dělá i věci, který se nám nelíbí.*

– *Vláda dělá věci, které se vám nelíbí? A co třeba?*

– *No, ona od nás vybere peníze a pak je třeba používá na něco, s čím nesouhlasíme.*

– *A s čím třeba nesouhlasíte?*

– *No, třeba vyrábí zbraně a někde zabíjí lidi.*

Tak mu mimozemšťan říká: – *No tak jim na to ty peníze nedávejte!*

– *No to nejde jim je nedat! Oni tě zavřou, když jim je nedáš.*

A ten mimozemšťan říká: – *Takže vy jste otroci tý vlády?*

– *No ne, tys to vůbec nepochopil, my nejsme žádní otroci. My to právě rozhodujeme! My je volíme! A kdyby to nedělali dobře, tak my je příště ne zvolíme.*

A mimozemšťan se ptá: – *A na jak dlouho je volíte?*

– *Na čtyři roky.*

– *No tak to musí být strašný pokušení pro ty lidi, aby odolali tý ohromný moci, když ji mají na tak krátkou dobu. To musí pro ně být velice těžký odolat. To musí ta vláda být jasnovidná.*

– *No někdy je, někdy není, je to už docela dobrý.*

A mimozemšťan mu říká: – *A prosím tě, na co jako potřebujete tu vládu? Já jsem to pořád nepochopil.*

– *No vládu přece potřebujeme na to, aby stanovovala pravidla. Aby lidi nekradli a aby se tady nezabíjeli, jak je napadne. Proto potřebujeme tyhle pravidla.*

– *Počkej, musím si to srovnat v hlavě. Takže vy potřebujete nějakou takovou malou vrstvu lidí, tu vládu, která krade, zabíjí lidi, bere vám peníze, okrádá vás a dělá si s nimi, co chce, tak tu potřebujete proto, aby to nemohli dělat ostatní?*

Ten pozemšťan tak kouká a říká: – *Ano. (smích) A je to. Je to legrační. Pořád se vykládá, že potřebujete ty represe, aby ty lidi nedělali tu neplechu. Že potřebujete policii a armádu, aby ty lidi a aby ty lidi...a ono je to přesně obráceně. Všechno je to vytvořeno jenom k tomu, aby to ty lidi jenom vysálo a zničilo, a ještě se to takhle sprostě obhajuje. Víte, já jsem postupně odmítl to pojetí, že člověk je v zásadě špatnej. Já si tohle nemyslím. Tohle všechno vychází z pojetí, že člověk je v zásadě špatnej. A že když má příležitost, tak že se projeví jeho špatnost a že proto je potřeba ta represe, aby on nemohl bejt špatnej. Stejně tak se vysvětluje, že ten mír se udrží jenom tehdy, když budeme mít takový zbraně, že se obě ty strany budou už jen bát. A já s tím nesouhlasím. Já si myslím, že člověk není v jádru špatnej. Nemyslím si to. Myslím si, že ten systém je špatnej. A to je ten důvod, proč nemám nějakou touhu to nějak podporovat. Proto si nemyslím, že ta demokracie, tak jak je, že je nějak zajímavá. Kdyby to byla demokracie, tak by asi existovaly takový malý okrsky, malé skupiny lidí, menší společenství, kde by se navzájem znali a přirozeným způsobem by nějak komunikovali mezi sebou. Takový jednotlivý uzly. Tvořilo by se to nějak přirozeně. Když sledujete třeba jen to, jak tady dvacet let někdo dělá reformu školství nebo zdravotnictví a furt ji dělá a furt ji neudělal, tak to si pak říkáte „jak to tedy je, tam něco nehraje, něco není v pořádku“. A pak se zdá, že ten celej systém je postavenej na tom, aby vás jenom otravoval.*

P. H.: Narazil jste na zdravotnictví. Bojíte se, že jednou, až budete hodně starej, že skončíte v nemocnici?

K.: Já doufám, že zemřu tak nějak normálně a ne v nemocnici.

P. H.: A máte tušení, co se tam tak jako děje?

K.: Nemám, já jsem dvacet let nebyl u doktora.

P. H.: To já tam občas zajdu se svojí maminkou, tak to vidím. Oni cokoli tam s ní provádí, tak vede jen k horšímu a poslední dobou se už ani nesnaží jí namluvit, že je to snad jinak...

K.: No vždyť jo. Taky se to jmenuje nemocnice. Tam se tvoří nemoci. Nejmenuje se to třeba úzdavnice. Je to už v tom názvu. Vždyť je to v těch slovech řečeno. Ani vám nikdo nelže. Nemocnice – továrna na nemoce.

P. H.: Člověk tedy musí dělat všechno proto, aby se nemocnici vyhnul...

K.: Nemusíte nic dělat, stačí jenom, když budete zdravá.

P. H.: No, ale třeba ta moje maminka je už tak nemocná, že už jí není ani rady ani pomoci. Má dlouho cukrovku a špatně vidí...

K.: Tak já bych držel půst...

P. H.: Tak to ona dělá přesný opak. Pořád něco jí.

K.: To se pak nemůže ale uzdravit. To už je úplně jedno, jak jí budou léčit. Ten člověk musí chtít sám... Nemůžete nikoho uzdravit...

P. H.: No, i kdyby jí někdo poradil, jak se uzdravit, tak ona by to odmítla, protože to dělá přesně naopak než vy – co je nové, tak odmítá. Čistě z principu.

K.: No já to chápu, někdo to takhle dělá. Ale proto je pak taky nemocná...

P. H.: Právě. A proto to já budu dělat jinak! (*smích*)

K.: No dyť jo, to dá rozum.

P. H.: Televizi sledujete?

K.: Nesleduju. Vidím ji zcela výjimečně, když jsem na zájezdu v hotelu, kde je pokoj s televizí, tak tam se stane, že si pustím televizi z takový zvědavosti. Jinak na to nekoukám, ani nemám kdy. Po večerech hraju divadlo, a že bych se jako v noci díval na televizi, když přijdu domů, tak to teda ne. A že bych se koukal na televizi dopoledne nebo po ránu, no tak to teda vůbec, na to jsem si nikdy nezvykl. A aby to bylo doma tak jako zapnutý, tak to tak taky nemáme. Manželka na to taky nekouká. Máme dvd, to si občas pustíme. Nebo se podíváme na nějakou hezkejšou dokument, když nám někdo zavolá, že dneska v noci na ČT 2 dávají...

P. H.: Třeba Pyramidy...

K.: No třeba, toho jsem jeden díl viděl.

P. H.: S počítačem si rozumíte?

K.: Moc ne. Já jako nechci bejt ten, kdo to odmítá, ale zároveň tomu nedovedu propadnout. Víte, vidím hodně lidí, kteří na tom dělají, jak potom furt musí sledovat ty „novinky“.

P. H.: Chybí vám vůbec něco?

K.: Mně chybí jediná věc. Já jsem celý život zvědavejšou na stroj na volnou energii (myslí prání – *pozn. aut.*) a pořád jsem ho zblízka neviděl. Kromě člověka teda, a vesmíru. Pořád jsem neviděl takovej přístroj. Chtěl bych to vidět. Člověk touží po tom, to vidět. Tolik se o tom mluví, jak to existuje a kde to je... Tak to mi chybí, to bych ještě chtěl spatřit.

P. H.: A kde by ten stroj měl jako existovat?

K.: No vždycky se to vypráví, že ho někdo má. S někým mluvíte a pak zjistíte, že ho nemá. Je to zajímavý. (*smích*)

P. H.: Čeho si tak nejvíc vážíte?

K.: Těmhle otázkám já nerozumím. Nejvíc. Kdo to „nejvíc“ bude měřit? Já si vážím té možnosti, že tu jsem, že existuju. To mi přijde opravdu zajímavý, ta možnost. Vážím si toho, když se lidi dovedou otevřeně setkávat. Toho si vážím, to je pro mě zajímavý. Není pro mě zajímavý, že je někdo chytřejší než někdo jinej. Nebo že někdo někoho výborně přehádal, že „mu to dal“. Ne. Pro mě je mnohem podstatnější, že se můžou lidi setkat na principu společenství, svý vnitřní důstojnosti. To se mi líbí. A k tomu si myslím, že nepotřebujete žádný politický systém. Jsem skutečně přesvědčený, že ne.

P. H.: V čem nacházíte seberealizaci?

K.: Přesně nevím, co to slovo seberealizace znamená. Já spíš hledám radost, harmonii, stav rovnováhy, štěstí. To je to, co mě zajímá. Jestli je to seberealizace, to já nevím. Protože spíš si myslím, že je to realizace toho vesmíru. Spíš bych to nazval sebenalezením nebo sebevědomím. Že víte, kdo jste. Jste vcelku. Sebezpoznaní mě zajímá víc než seberealizace. Spíš dovolit, aby se realizoval ten celek, ten vesmír.

P. H.: Zkrátka nežijete pro nějaký svůj cíl, nemáte žádnou metu, kterou chcete naplnit?

K.: Ne, to nemám. Myslím si, že jsme tady do prostoru a času zrozeni na poměrně krátkou dobu a že je to velkej dar, ta možnost. Takže já spíš hledám tu radost. Smysl vidím v té radosti. V tom, že to můžeme zažívat. Pro mě je to úžasný, že máme tu možnost. Ale že bych se upnul k myšlence, že tady v tom životě vybuduju něco, to není pro mě. Chápu ale lidi, kteří to dělaj, tu seberealizaci. Rozumím tomu. Ale není to pro mě.

P. H.: A zjišťujete nějak, jestli jde třeba vašim dětem o tu seberealizaci nebo jestli to mají jinak?

K.: Já nevím, to nezjišťuju. Zjišťuju, jestli moje děti působí šťastně a vyrovnaně. To mě zajímá. Jestli z nich jde dobrý pocit. Nezajímá mě, co dělaj a jestli se nějak realizujou. To je jejich věc. Ale koukám, jestli jsou šťastný.

P. H.: Vidím, že už se začínáte scházet a chystat se na představení, tak už jenom poslední otázku. Co vám tak dokáže udělat největší radost? Jsou to asi nějaké maličkosti?

K.: Velkou radost mi třeba udělalo, že jsem v červenci našel v Itálii v řece kamínek. Můžu vám ho i ukázat, protože ho mám tady.

P. H.: To mi ho ukažte.

K.: (*vyloví z kapsy malý váček*) Ten kamínek byl na dně řeky. Když jsem ho vytáhl z té vody, tak jsem si myslel, že to je nějaká legrace, že to tam na mě někdo nastrčil nebo že někdo namaloval na kamínek hlavu orla. Pak jsem zjistil, že je to fakt v tom kameni. Sáhnete si na to.

P. H.: On ten orel fakt není namalovanej?

K.: Není. Je to ve struktuře toho kamene, vidíte to?

P. H.: Je to moc hezký.

K.: Tak tohle mi udělalo ohromnou radost. To je neuvěřitelný. Toho si vážím. Té možnosti, že člověk tohle zažije. Tak to mi udělá radost.

P. H.: Já mám taky radost. Děkuji vám za milé setkání.

Příloha č. 11: Rozhovor s *Johannem*, antikvářem

Rozhovor jsem vedla v jednom pražském antikvariátě mezi regály se starými knihami.

P. H.: Minule jsem si tu u vás byla koupit knížku a ani nevím, proč jsem vám vyprávěla o tom, že píšu práci na téma Dobrovolná skromnost, v rámci které vedu rozhovory s lidmi, kteří se snaží žít jiným než konzumním způsobem života. Vy jste hned zareagoval, že se do takového tématu hodíte. Proč si to myslíte?

J.: Myslím, že rozumím tomu, o co vám jde. Víte, podle mě žije člověk vždycky tak, že je zasazený do nějakého kontextu. Ta doba na něj prostě vkládá jakési nároky a zároveň mu podsouvá různé modely chování. Je samozřejmě na vás, jak tyhle modely chování vyhodnotíte a nakolik se s nimi ztotožníte či nikoliv. Cílí, dnešní doba je nastavená tak, jak je nastavená: ze všech stran je na vás tlačeno, aby člověk pokud možno co nejvíce utrácel a aby se nějakým způsobem zapojil do tohoto kolotoče. Pak jde také o to, jestli peníze máte, nebo nemáte. Antikvariát je živnost, nedá se to srovnávat s podnikáním na úrovni třeba eseróčka. Člověk je sice osoba výdělečně činná, ale nevnímám to jako podnikání.

P. H.: Ony jsou také předmětem vaší činnosti knihy a ty jsou už z podstaty nekonzumní?

J.: No, tak to je a není. Celý knižní trh je z poloviny postaven na úplně nehorázném konzumu a na nehorázném aplikaci reklamních metod. Když se mě ptáte na dobrovolnou skromnost, tak to neznamená, že by se člověk skrýval někde v ústraní a vyhýbal se společnosti nebo tomu, jak funguje. Spíše se vůči tomu člověk vyhradí tak, že se zkrátka některým věcem vyhýbá. Vyhýbá se nákupním centřům, vyhýbá se televizi nebo se vyhýbá bulvárním novinám a časopisům. Takže je to vyhranění – ale tímto způsobem. Není to také postaveno tak, že bych byl jakkoli nepřátelsky naladěný vůči tomu, jak to funguje. Některé aspekty toho se mi ale nelíbí, a proto jakožto svobodná (v uvozovkách!) bytost mám možnost se vůči tomu vyhradit, řekněme postavit se stranou. Takhle to mám.

P. H.: Jak jste s tou živností začínal?

J.: Antikvariát jedeme tak 11 let, ale s knížkami jsem začal už v roce 1992. Celou tu dobu, s různými výkyvy nahoru a dolů, se tím zabývám pořád.

P. H.: Antikvariát jste si založil náhodou, nebo vás k tomu něco přivedlo?

J.: Já jsem s tím začal náhodou. Ke knížkám jsem měl vždycky vztah, vždycky jsem hodně četl. Jako student jsem vymetal antikvariáty, nakupoval jsem nové knížky a dostal jsem se k tomu v tom roce 1992 jako brigádník: prodával jsem knížky na stáncích po Praze. Bylo to finančně velice slušně nastavený. Někým způsobem jsem se pak vpravil do celého toho mechanismu a začali jsme se tím zabývat poměrně ve velkém. Byla na to tehdy příznivá doba. Bylo to výborné období, protože spousta věcí do roku 1989 nemohla vyjít, pak začala vycházet a zároveň tady byl nedostatek i takového toho braku, různých ženských románů. A to všechno bylo najednou nové, najednou se to objevilo – a každý to chtěl!

P. H.: A řešil jste to – že je to brak?

J.: To jsem neřešil, na tom to bylo postavené a tak se to prodávalo. Naprosto bez skrupulí v té době. Prodávali jsme naprosto cokoli: od umění po detektivky, všechno, co si vzpomenete. Poté, když to začalo trochu pokulhávat, tak jsme začali

se zlevněnými knihami. To zase bylo období, kdy začali krachovat velcí nakladatelé jako Odeon, Československý spisovatel, Svoboda, Státní pedagogické nakladatelství. Na stejném principu jsme se pak pustili do prodeje zlevněných knih. Tam, když se vyprodával třeba ten Odeon, tak 60 procent té nabídky byly skutečně skvělé věci. Šlo to taky dobře. No ale potom šlo do kopru úplně všechno. K těm antikvariátům jsem měl vždycky dobrý vztah a znal jsem i několik antikvářů, tak jsem si řekl: otevřu si antikvariát a basta.

P. H.: A máte nějaká kritéria na to, co budete vykupovat?

J.: Většinou je to tak, že vy to musíte vzít všechno. Pak si vyberete, co pustíte a co ne. Dnes je to postavené tak, že musíte oslovovat úplně všechny, jak se říká segmenty, aby si tam každý našel to svoje. Je to obtížné v tomhle přezít.

P. H.: Jako podnikání byste to tedy neoznačil?

J.: No tak v jistém slova smyslu to podnikání samozřejmě je. Když by to měl někdo klasifikovat podle nějakých standardních tabulek, tak tam prostě spadneme. Z tohoto hlediska to tam patří. Ale je to, řekl bych, spíš taková heroická činnost a může to dělat spíš víceméně ten, kdo je nějakým způsobem trošku ulítlý do těch knížek. Nikdo jiný to dělat nemůže. Ona je to totiž docela i dřina, to by vám tady potvrdili ti, co jsou tady občas na brigádě.

P. H.: Výši výdělku ovlivnit můžete?

J.: No tak můžete ji ovlivnit svojí přičinlivostí. Můžete ji ovlivnit rozšířením té nabídky. Že toho máte tolik a je to tak zajímavá nabídka. Dnes je to postavené na internetových stránkách, protože ta klasická forma prodeje, tzv. kamenné obchody, tak to je málo, to by vám potvrdili i kolegové jinde. Co dál?

P. H.: Za nekonzumního byste se asi neoznačil?

J.: Konzumní. (*povzdech*) No tak ano, jsem konzumní v tom smyslu, že potřebuju prostě jako kterýkoli jiný organismus konzumovat, a to jak tzv. spirituální věci, tak i materiální. Ale v takovém tom klasickém pojetí určitě ne. Myslím, že já nejsem klasický konzument. Ale možná je to jenom iluze.

P. H.: Tak to probereme. Co nakupování?

J.: No, nejraději nechodím nakupovat vůbec, pokud možno. I když samozřejmě, že do Alberta nebo do Lidlu pro to jídlo jdu.

P. H.: Odlišovat od ostatních se tedy nijak nepotřebujete?

J.: Ale vůbec. Já se nevymezuju vůči společnosti, to v žádném případě. Není to nepřátelský postoj. Naopak to chápu tak, že tato otevřená společnost umožňuje lidem se k tomu stavět tak, jak chtějí. Nikdo vás přece nenutí... Ano, jsou tady jisté manipulativní techniky, které jsou velice propracované. Ale řekl bych, že každý (trošinku uvažující jedinec) má možnost si zvážit, co chce a co nechce. Tuto možnost má!

P. H.: Podle jakého kritéria se rozhodujete vy?

J.: To je strašně jednoduchý. Zkrátka máte jisté elementární potřeby. Něco zkrátka mít musíte – no a většina ostatních věcí je naprosto zbytečná!

P. H.: Za kulturou někam chodíte?

J.: Čas od času jsem hodně vymetal umělecký kina, teď už méně. Takový Ponrepo a Febiofest, nějaká opera nebo dobrý film. Teď mi ale film občas někdo vypálí. Takže vyhledávám i jiný věci, než jen ty knížky.

P. H.: Ekologické citění máte?

J.: Tak normálně. V podstatě díky tomu, že toho člověk zase až tak moc nepotřebuje (třeba se nedívá na tu televizi a nežere jako najatej), tak všechny ty elektrospotřebiče sice využívá, ale v rozumné míře. Auto koneckonců nemám a ani bych ho nechtěl. Bez něj je všechno daleko snazší. Všechno se dá zařídit i bez něj a je to daleko levnější, skutečně. Ty náklady kolem vám odpadnou. Někdo vám to prostě doveze. Je to snad i levnější, než když si pro to pojede člověk sám.

P. H.: Co vy a příroda?

J.: (*ironicky*) Samozřejmě, přírodu miluji, chodím po lukách, skládám básně a nechávám se inspirovat... (*vážně*) Nejsem přírodní člověk ve smyslu pastevce koz, to v žádném případě. Jsem spíš městský typ. Bez města bych v jistém smyslu nemohl být, koneckonců kde bych přišel k těm knihám, ne-li v Praze? Jinde by tohle člověk provozovat stejně nemohl (někde v okresním městě), protože tam je omezená nabídka. Tady bylo vždycky kulturní centrum a tady můžete narazit alespoň na zajímavé knihy.

P. H.: A co zdravá výživa?

J.: No tak podívejte se, zdravá výživa je fajn, ale mně je to vcelku úplně ukradený. Neříkám ukradený, ale nedělám z toho takřikajíc žádnou „vrtuli“. Většinou mi nejsou tady tito fanatici zdravé výživy příliš sympatičtí. Prosím, jistě, člověk by měl pečovat o své zdraví, je to jak se říká „dar“, ale taková ta puntičkáři, kteří zvažují každou fazoli... Hlavně znám pár jedinců, kteří dokážou prudit své okolí neskutečným způsobem. Jdete s ním do restaurace, dáte si kus hovězího a on se začne tvářit, jako by to byla zdechlina. Prosím – ale nemusí to takhle ventilovat! Když už jsme u toho, tak mimo jiné jeden z důvodů, proč se vůči tomu takhle vyhrazuju, je, že (zase musíte používat rozum, jako u všeho): zdravá výživa ano, ale taky (*vypočítává na prstech*) zdravý životní styl a tamhleto a tohleto. Pět až deset procent z toho všeho je myslím v pořádku, ale zbytek je jenom taková obludná nadstavba, kterou se zase většinou masírují (promiňte, že to řeknu) ženské mozky!

P. H.: Já to znám. Lidi tím tráví mnoho času, aby vymysleli kompenzaci osmi hodin v kanceláři. Domnívají se, že to vymyslí, když si k obědu dají pohanku...

J.: No to tedy nevymyslí. Jistěže prospět to může, není to od věci, jíst pohanku. Já si pohankovou kaši koneckonců dokážu udělat a je to i levná forma stravování (je toho hodně a nabobtná to), ale to jsme tedy dost odbočili. Co dál?

P. H.: Jde mi o to, jestli lze té rovnováhy dosáhnout i ve městě. Nepotřebuju k tomu louku?

J.: No, nemůžu říct, že bych byl šťastný. Jsem taky hodně nervózní a dokážu hodně prudit, ale určitě to nakonec není v nějakém vnějšku.

P. H.: Můžu tu rovnováhu „pěstovat“ i v tom městě?

J.: Jistě. Můžete. Je to těžký ovšem. Je tady spousta vlivů. Je to rušné prostředí, s tím se člověk musí umět vyrovnat. Také to mnohdy samozřejmě nezvládám, ale jde to.

P. H.: Co zvyky a rituály, máte něco takového? Děláte něco jinak, než jste to dělal dřív? Změnil jste něco, třeba radikálně, nebo jste od něčeho upustil?

J.: Já na sobě nepozoruju žádnou takovou změnu, protože už před dvaceti třiceti lety jsem se takhle ometal kolem regálů. Jen to teď nabobtnalo do až schizofrenních rozměrů. Člověk si řekne: pořídím si antikvariát a budu mít ty knížky po ruce a sem tam si budu moct něco i přečíst. To samozřejmě tak je, ale pak se vám to tak jako vymkne z ruky. Máte toho tolik, že to už pomalu ani

nezvládáte. Ale výrazné změny na sobě nepozoruji, pořád jedu tu svou základní linii.

P. H.: A děláte něco jinak, než jak to dělá okolní společnost?

J.: No těžko říct, co dělají? Nevím, jak to porovnat, protože to příliš nesleduji. Kdybych sledoval televizi, kde bych zjistil jak to jinak je – pak bych vám to mohl říci. No tak asi... Dělán jinak třeba to, že se nedívám na televizi. Poměrně hodně čtu, ale to asi není odlišnost.

P. H.: Nepotřebujete sledovat co se děje kolem, abyste věděl, co je pro vás dobré?

J.: Ne, teď už to nepotřebuju.

P. H.: A dřív jste to potřeboval?

J.: Možná v podvědomí ... Člověk vstřebává ty vlivy, setkáváte se s lidmi, něco vás zaujme, ale spíš jsem „papírovej“ člověk. Mnohdy jsem to hledal právě v těch „papírech“, v knížkách. Tam jsem si hodně říkal: tak takhle to správné je a takhle to správné není. Málokdy (*zdůraznění*) se mi stalo, že by mi takhle poradil nějaký člověk nebo že bych se takhle od někoho inspiroval. Ale nevím, jestli je to správné...

P. H.: To asi člověk neví nikdy?

J.: Tak člověk to trošku ale cítí, řekl bych. Cítíme to přece v tom žaludku, jestli je to, co děláme správné nebo ne. Máte do něčeho jít a najednou se vám stáhne žaludek – tak to je pak jasný, že to není dobrý.

P. H.: Televizi nemáte, ale co internet, ten mít musíte?

J.: Je to tak. Tak jednou za čtrnáct dní, spíš omylem, zjistím, co se stalo. Na internetu máme e-shop. Sem tam, když potřebuju zjistit konkrétní údaj, tak ano, ale jinak tam nebrouzdám a nesleduju to.

P. H.: Nepotřebujete internet, ani když řešíte zásadnější problém?

J.: No tak to pak řeším třeba s přítelkyní, taky mám kamarády a kolegu – s těmi všemi si o tom můžu popovídat. Nemusím ale naštěstí něco zásadního řešit moc často. Taky čtu noviny, ale tam toho mnoho nového nenačerpáte. Čtu třeba Respekt nebo nějaký týdeník, ale určitě nečtu ani Elle ani Tele ani Marianne. (*smích*)

P. H.: A na nějaké problémy s dětmi, které jsou ve školním systému, narážíte? Ani nevím, jestli máte děti?

J.: Mám desetiletou dceru. Jsem ale rozvedený, takže ji vídám od jejích čtyř let pravidelně o víkend. Ona má v jistém smyslu docela štěstí, protože má maminku Ukrajinku. Je to pracovitá a chytrá ženská. Byla zvyklá na poměrně chudé prostředí a měla přísnou výchovu, což se v jistém smyslu odrazilo i v tom jejím přístupu. Dcera je chytré děvče (to říká koneckonců každý rodič o svém dítěti), hodně čte a je tak svým způsobem dost odlišná od svých spolužáků, kteří v podstatě nečtou vůbec.

P. H.: Takže vám ze školy nenosí žádné „manýry“?

J.: Ale tak jisté vlivy tady jistě jsou (*smích*): mobil, stahování z YouTube, videoklipy. S hrůzou si říkám, co jsem dělal já v jedenácti letech. S pionýrským šátkem jsem šel tak někam do lesa sbírat houby. Teď vidím třeba Madonnu, jak se tam natřásá. To je ta agresivita toho vnějšku. To se mi nelíbí.

P. H.: No a děláte s tím něco?

J.: Tak že se jí líbí písničky, to je ještě fajn. Podívám se na to s ní a spíš tak jemně k tomu něco řeknu, třeba že v tom oblečení vypadá jako blázen. Nechci to přímo

kritizovat. Když jdeme kolem dětí, které na sebe pokřikují „vole“, tak jí říkám, že z úst dámy by tohle vypadalo velmi směšně a že takhle hovoří bohužel i mnoho dospělých, kteří tím ale jen ukazují, co jsou zač. Ať si dá pozor, že když bude někoho oslovovat „vole“, tak se jí dostane stejné odpovědi. A poslouchat od někoho neustále, že jsem vůl, to není moc pěkný. Ale ať si dělá, co chce. Víc dělat nemůžu. Nebo když pustí tu Madonnu (i když ta mi ani tak nevadí), to spíš – jak jen se jmenuje...

P. H.: Lady Gaga! Tu mi přinesly moje děti, a to jsou kluci! (*smích*)

J.: Lady Gaga, to je ono – tak to kdyby mi ukázal kamarád, tak mu řeknu: co to je za kravinu, okamžitě to vypni. To ale nemůžete tomu dítěti udělat! Ona se v tom vidí, ona tím žije a chce se tím pochlubit. Ale zase neprojevuje ani nadšení. Snažím se to tak mírně korigovat. Teď je jí deset, za dva roky budu možná jen zírat, jak se ty vnější vlivy provalí. Mám z toho docela obavy. Tam se s tím dá těžko něco dělat. Můžete jít svým příkladem... Chceme, aby chodila na víceleté gymnázium... Ale chce to ten osobní příklad. Potíž v dnešní době je, že spousta rodičů (a já se tomu nedivím) opravdu nemají čas. Vidí se s dětmi třeba až po páté hodině večer, něco si tam prohodí a navíc si potom každý zaleze k tomu svému počítači – a ta komunikace tam není. A to je špatný.

P. H.: Mohlo by vám tento způsob života něco narušit?

J.: No tak třeba moje ledabylost a nezodpovědnost. Člověk si sám některý věci podělá. Naštěstí ten vnější tlak na mě je. Já skutečně nejsem žádný vzor podnikatele. Ty vnější okolnosti mě tak jako korigují, aby to všechno fungovalo, jak má – v těch pravidlech. Protože mě tady zajímají ty knížky a to kolem mě moc nebaví. Ale bez té byrokracie to bohužel nejde. Od jistého okamžiku to člověk musí vzít tak, jak to je: jsou to spojené nádoby. Bez toho to nejde a pokud to člověk chce dělat, tak se tomu zkrátka musí trochu přizpůsobit.

P. H.: A chybí vám něco?

J.: No dokázal bych si představit život, jak si ho uspořádal Vladimír Nabokov, když napsal „Lolitu“, která se komerčně výrazně chytla, takže získal poměrně jmění. Sbalil saky paky a odcestoval se svojí manželkou do Švýcarska. Ubytovali se v Montreux v luxusním hotelu a tam strávili posledních dvacet let svého života. To je izolace. To bych si klidně dokázal představit. Nebo Goethe, když jezdil po těch lázních: ve vlastním kočáru bych jel třeba do Karlových Lázní nebo do Marienbadu. Nějakou činnost bych si tam už našel: procházel bych se v lepší společnosti, pil bych tu vodu, šířil bych tam rozumy přesně jako on, občas bych svedl mladou dívku a mezitím bych vyšvihl geniální báseň. (*smích*) Tak tohle nepotřebuju dělat. Člověk nemůže před světem utíkat. Nakonec neutečete. Mně v podstatě nic nechybí.

P. H.: A dluhy vás trápí?

J.: No tak sem tam se dostanete do nějakých průšvihů, ale víceméně, pokud se nejedná o závratné částky, tak se vždycky nějak dohodnete. Vždycky, když se mi něco takovýho stalo, tak se mi podařilo to vyřešit: domluvit se, popřípadě tam proběhly nějaký splátky. Většinou je to tak, že když ti dotyční vidí, že se nějakým způsobem snažíte a fungujete, tak to jde. Nesmí se vám to ale vymknout zpod kontroly. A to je zase ten konzumní způsob života. Člověk si řekne: potřebuju tohle, pak tohle vlastně nepotřebuju, no ale musím to mít. Takže si pořídí ledničku za čtyřicet tisíc, plazmovku za padesát. Půjčí si na to tamhle a tamhle taky. Potom se nelze divit, že má dluhy! No tak tomuhle se snažím vyhnout. To nepotřebuju. Tady jsme si pořídili třeba pračku, podívejte.

P. H.: Není moc stará? To je ještě ta hliníková na kličku?

J.: (*vybaluje zaprášenou krabici vedle regálu*) Je stará – ale nová, funkční. Já mám rád věci kvalitní, který vám vydrží a máte je třeba dvacet let. Nemusím mít ani tu pračku. Jistě – proč by si člověk nezpříjemnil trochu život nebo si ho nezjednodušil – ale zase: nemusíte mít všechno!

P. H.: Vidím, že plány ohledně toho, co si koupíte z další tržby, si neděláte?

J.: Já jsem takhle nikdy neuvažoval.

P. H.: Nežijete z měsíce na měsíc?

J.: No já žiju v podstatě ze vteřiny na vteřinu. (*smích*) Já plánuji, ale v jiných rozměrech.

P. H.: A můžete mi trochu poodhalit, v jakých?

J.: Tak třeba si tady děláme ty Kulturní čtvrtky. Něco tu teď chceme natáčet – tak to taky plánuju. Nebo si něco píšu. Nebo plánuju, co budu dělat s *Andrejkou* (dcerou). Ale nikdy mě nepostihlo, abych přemýšlel nad tím, kolik musím ještě vydělat, abych si něco mohl koupit. Já jsem to ani nechtěl, tak mě to ani nemohlo napadnout. Samozřejmě, že když jsem byl mladší a trošinku jsme podnikali na takové vyšší noze, kdy se dá říci, že to fungovalo dobře, tak jistá mírná forma rozmařilosti mě také postihla. Ale to už mám naštěstí za sebou. Trvalo to krátce. Ale peníze dokážou trošku zamotat hlavu, to se pak není čemu divit, že to někdo neustojí, to zase musím říct.

P. H.: Žijete tedy spíš přítomností?

J.: Leč silně ovlivněn minulostí, pochopitelně. Takovou tou duchovní. Nejsem vyloženě člověk přítomnosti, to zvíře, které nevnímá ani minulost ani budoucnost. V jistém smyslu se mě minulost hluboce dotýká, ale neutápím se v ní.

P. H.: O tom, že jednoho dne naráz všechno prodáte a přijdete si na jmění, asi taky nesníte?

J.: To mě ani nenapadne. To je nesmysl. I kdyby se to najednou celý prodalo, tak fajn, ale...

Zákazník: To byste pak skoupil konkurenci! To se tak dělá... (*smích*)

J.: (*k zákazníkovi*) Kdybych měl tak deset milionů? No tak bych třeba rozšířil tu provozovnu. Nebo bych to nějakým způsobem zase vrazil do těch knížek. Já ten antikvariát chci dělat, tak bych to zkrátka dělal dál. Třeba na jiný, profesionálnější úrovni. Koupil bych tu provozovnu, nebo bych udělal pořádný regály, udělal bych taky pořádný sklad... Občas toho tady člověk má plný zuby, ale pak si zase řekne: tady mám možnost setkávat se se zajímavými lidmi. Třeba tady s pánem, který k nám chodí. Občas spolu takhle pohovoříme...

Zákazník: (*smích*) Ony to jsou vzácné osobnosti, co sem chodí. (*vážně*) Jinak by se ty lidi ale ani nepotkali, pozor na to.

J.: Čili i to je důležitý aspekt, je tu i sranda. Navíc tady na vás občas vykoukne knížka, kterou člověk chtěl. To je pro mě dost důležitý: každý týden si něco stáhnou, o čem jsem někde zaslechl, nebo jsem o tom vůbec ani nevěděl a najednou mě to zaujme. Musíte u toho být, aby to k vám přišlo. Takže bych u toho zůstal, možná na jiné úrovni. My to děláme, jak to děláme. Mastíme to, protože je to zkrátka, jak jsem říkal, živnost a nikoli podnikání s velkým P.

P. H.: Co vám tak udělá největší radost?

J.: Nechci říct, že radost mi udělá jen dobrá knížka. Ale potěší mě. Jistě mě potěší dcera nebo přítelkyně, takový ty standardní životní radosti. Ale když to vezmu

kolem a kolem, tak mě největší radost stejně udělá ta knížka! (*smích*) Je fakt, že jsem tím trochu postiženější. Upřímně, jsem. Nebo když mám možnost někam zalézt (každý to potřebuje) a „dejte mi svatý pokoj“. Budu dva dny někde zalezlý a nepotřebuju se s nikým moc bavit a jedu si své. Není to jen nějaké čtení. S tou knížkou se potěšíte, opravdu si to vychutnáte.

P. H.: Všechno to přečíst asi také není vašim cílem?

J.: To je absurdní, to určitě ne. To byste se daleko nedostala. To by se z vás nakonec stal pytel plný blbostí. Člověk by zblblnul. To musíte mít určitý zájem a jít si po tom. Jistěže někdy sáhnete i po něčem, co je mimo ten váš hlavní zájem, ale člověk to musí selektovat a třídit a vybírat si. V Sartrovi to je. Myslím, že se to jmenuje „Nevolnost“. Tam je hlavní hrdina, řeší něco v městské knihovně, píše snad studii, někde ve Francii. Pravidelně se v té knihovně setkává s pánem, kterého si pojmenoval „Autodidakt“. Tenhle chlap se rozhodl, že přečte všechno, co je v té knihovně. Šel na to systematicky: od A. Myslel si, že tím nabyde nějakého vzdělání. To jen tak na okraj, to mi tak utkvělo v téhle souvislosti. Co dál?

P. H.: Dál – nějaký vzor z minulosti vás oslovuje?

J.: Ale no tak jistě, máme vzory. Goethe někde říkal, že velkému muži, když chce vytvořit nějakou postavu, tak nezbyvá, než sáhnout do minulosti, protože jeho doba kolem je naprosto bezcharakterní. No vidíte, tak třeba Goethe. To mě opravdu hodně oslovilo. Zní to sice trochu velkohubě, uvádět ho tady, ale ten konkrétně mě oslovil.

P. H.: Někáký proud vás tedy neunáší?

J.: Tak podívejte, s tím se musí opatrně. Veškeré proudy a proudění je fajn, ale mně je to vždycky trochu podezřelé. Ale opakuju znova, že nejsem proti ničemu nijak kriticky vyhraněný.

P. H.: A cítíte se svobodněji?

J.: Jakožto lidská bytost nebudete nikdy svobodná a z principu je člověk velmi nesvobodný, a to v mnoha ohledech. Ale ano, díky tomu, že mám možnost provozovat to, co mě baví, tak jsem svobodný od ledasčeho jiného, např. od jistých systémových prvků, se kterými musí jaksí zápasit mnoho jiných jedinců (třeba s tou zdravou výživou, kterou jsme zmínili). Ale to nemůžu mít nikomu za zlé. Ten systém je zkrátka nastavený tak, že tomu člověku nezbyvá nic jiného, než tím nějakým způsobem procházet. Pak je ovšem těžký najít tu vnitřní bariéru, aby to člověka nepohltilo, nesešlo a nezpracovalo. To je dost těžký.

P. H.: Myslím, že jsme to probrali křížem krážem. Velice vám děkuju za rozhovor. Máte to tady moc hezké.

J.: Nemáte zač. Je to tu jen trochu zaprášené, já vím. (*smích*)

Příloha č. 12: Rozhovor s *Prokopem*, knihovědcem

Rozhovor jsem vedla v jednom pražském klášteře.

P.: Čím jsem si zasloužil váš zájem, že mě chcete zařadit do tématu o skromnosti?

P. H.: Zatím ničím. (*smích*) Jen jsem vás zkusila oslovit. Musím teprve zjistit, jestli se do tématu hodíte, ale tuším, že ano. Když to nepůjde, tak můžeme rozhovor ukončit.

P.: Tak můžeme to zkusit. Mám odpovídat asi krátce, abyste s tím neměla moc práce?

P. H.: Odpovídejte, jak se vám bude chtít. Zkusím začít. Jak jste se ke své profesi dostal? Byla to souhra okolností, nebo nějaký obrat v životě, nebo nějaká náhoda, která by vás k tomu přivedla?

P.: Ne, já jsem takovej žádněj vnější impuls nikdy neměl.

P. H.: Spíše by se tedy řeklo, že knihověda je vaše celoživotní láska?

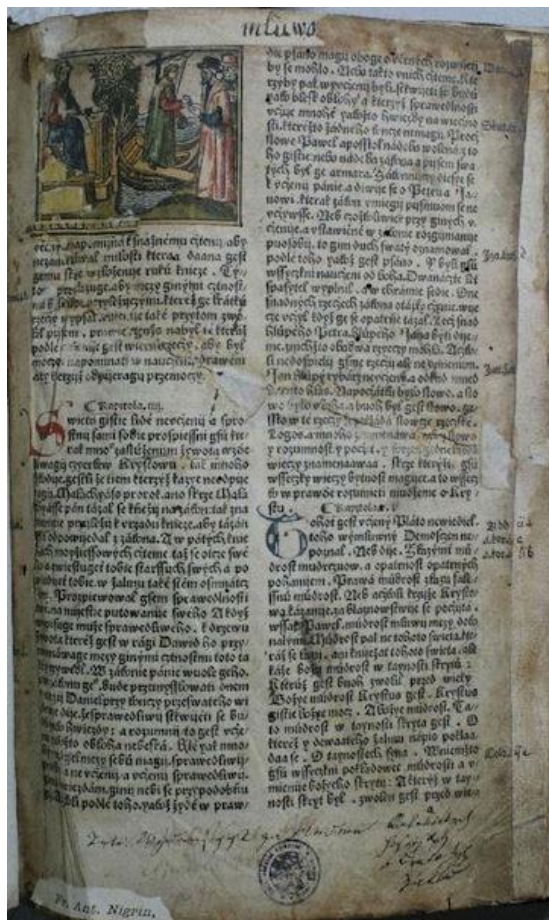
P.: Ano, úplně. Od nejranějších dob, od prvního semestru vysoké školy. Čili od doby, kdy většina mých kolegů nebo kolegů (spolužáků) naprosto tápali a nevěděli, co budou dělat. Já jsem kdysi v Olomouci navštívil jakousi výstavu snad starých rukopisů, už si to ani nepamatuju přesně. Tam jsem stál nad těma vitrinama a říkal jsem si: tak to je přesně to, co chci dělat. Od té doby trvá tahle láska a nikdy mě nenapadlo nějaký alternativní řešení.

P. H.: Neměnil byste ji?

P.: Ne, neměnil bych. Samozřejmě mě to napadlo. Kolikrát v dobách větší nouze mě napadlo, že kdybych byl zelinář nebo lékař nebo dirigent nebo nevím co, tak by mi možná bylo líp. Ale to už jsou jenom takový povzdechy, s tím nic neuděláte, protože bylo pozdě, abych se začal zabývat lékařstvím nebo něčím takovým.

P. H.: Celý život jste strávil nad knihami. Máte pocit, že jste jim ho obětoval?

P.: Ne, to bylo moje rozhodnutí. Samozřejmě, že vím, že ta profese má své stinné stránky. Ne sama o sobě, ale ve srovnání s jinými. Kdybych tu samou energii nainvestoval po studiu lékařství do lékařské profese, tak bych dnes mohl být mnohem lépe finančně ohodnocen. To už tak prostě je, že si člověk musí v životě vybrat a vybírá někdy ze dvou menších možností, někdy ze dvou zásadnějších možností a jakmile se jednou rozhodne, tak zpravidla tu zásadnější už nemůže změnit, protože ta prostě obklopí celý jeho život, proroste do něho a změna už takřka není možná. Takže – já jsem od samého začátku tušil, že to nebude žádný terno po finanční stránce. Ale zvolil jsem si to a tečka. Teď už se můžu jenom

scházet se svými kolegy a můžeme společně nadávat nad tím, jak je to takový nebo makový.

P. H.: Ale vy jste přece dosáhl značného uznání?

P.: Tak ale prestiž v této oblasti související s knihami je společensky menší, i méně váží, než by byla prestiž nějakého přednosty oddělení nebo docenta na první lékařské fakultě. To já prostě neřeším. Mluvím o tom jen teď, že to přinesl rozhovor s vámi. Když už se o tom bavíme, tak společnost potřebuje kominíky, potřebuje zametače, potřebuje kdejakou profesi, tak potřebuje i nějaký pracovníky okolo knih a jejich historie. Já jsem jeden z nich a neřeším, jestli bych býval mohl být něco jiného. Jak říkal Jan Neruda, „všechno co jsem dělal, dělal jsem rád“. Teď jsem to hodně zparafrázoval, ale je to tak.

P. H.: A ovlivňuje tahle vaše práce způsob, jak trávíte volný čas? Jste v něčem jiný?

P.: Tak to ani ne. Že by byla tahle práce nějakým útěkem do sebe samotného nebo dokonce odtržení od nějakých radostí nebo starostí, tak to není. Věděl jsem, že to ponese svoje nějaká specifika, třeba v tom, že když jsem nastupoval do životní praxe po studiu, tak ono nebylo jednoduchý se k těm knihám dostat, k té profesi. Já jsem řadu měsíců byl na volné noze a využíval jsem toho, že jsem během studií dělal průvodce v cestovní kanceláři, takže jsem si vydělával ještě tímto. Ale de facto jsem byl bez řádného zaměstnání. Pak mě povolali na vojnu, tak byl rok klid. Po vojně jsem začal pracovat v Národní knihovně, v dnešním Klementinu, na osobním oddělení jako personalista. V papírech se domáklí, že mám střední ekonomickou školu, že umím psát na stroji a kdesi cosi. Já jsem to bral jenom jako vyčkávací post do doby, než se uvolní něco v tom příslušném oddělení a já budu moct z té kancelářské práce přejít na tu odbornější. To ale nešlo tak rychle. Té odbornější práci jsem se přiblížil alespoň tak, že jsem šel na dva roky dělat expedienta do skladiště. Tam jsem chodil s lístkama a tak dále. V té době jsem byl PhDr. Tehdejší šéfová ve skladě poměrně rozumně usoudila, že je to (i na tu dobu) trochu divný. Tak mi vymohla přestup do oddělení revizního. To už jsem povýšil – tam jsem hledal knihy po skladištích a po různých evidencích atd., což bylo tedy velmi užitečný pro další setrvání v Klementinu. Teprve někdy v roce 1984 jsem se dostal do oddělení rukopisů a tam jsem byl do roku 1992. Ta touha ve mně byla tak silná, že jsem si dokázal odkroutit tyhle „Moi universitěty“ jak říká Gorkij. Ze zpětného pohledu (a nebyl jsem sám, mám i několik kolegů, kteří začínali stejně) si dneska všichni jednoznačně dáváme za pravdu, že ty čtyři roky rozhodně nebyly ztracený, protože jsme poznali tu instituci i zevnitř a ti vedoucí se nám pak dělali mnohem lépe.

P. H.: Tak vy jste vystudoval střední ekonomickou školu...

P.: Já jsem vystudoval střední ekonomickou školu z rozhodnutí rodiny. Já jsem byl velice zlobivý a flákavý dítě, takže devítiletku jsem ukončil s hodně trojkama. (*smích*) Na tehdejší dobu... U holek to až tak typický nebylo, ale kluci byli dvojí. Buď byli normálně se učící, takže prospívali a měli nanejvýše dvojky a třeba jednu trojku, no a potom už byli takoví ti flákači, průseraři a debilové – taková velice mnohostranná, ale úpadková kategorie, do které jsem patřil i já. (*smích*) Takže naši řekli: tak žádný gymnázium, tohle riskovat nebudeme, v prvním pololetí vyliťneš a co pak s tebou, jak tě budeme dávat do učení. Takže jsem absolvoval čtyři roky střední ekonomické školy. Bylo to zajímavý, protože až na několik odpornejch (ale zase de facto hlavních) předmětů jsem tu ekonomku dělal levou zadní. Mně už ke konci prvního pololetí říkali: co tady děláš, přestup na gymnázium, tohle není škola pro tebe. Já ale tím, že mě ta vlastní škola příliš nezaměstnávala, tak jsem se mohl věnovat duchovnějším aktivitám. Já jsem strašně moc četl, koukal na filmy, měl jsem mimoškolní činnosti, což mi pomohlo udělat takovej kulturní základ. Když

jsem pak přišel na vysokou studovat filologické obor, tak jsem měl tenhle širší obzor. Takže vcelku toho nelituju. Možná dokonce že by mě to gymnázium nějakým způsobem rozptýlilo do velké šíře, takže bych pomalu nevěděl, kterou vysokou si vybrat. Tak to prostě bylo a už nad tím nepřemýšlím.

P. H.: Co vy a příroda?

P.: Tak já jsem městskej člověk, ale dlouhou dobu (asi dvacet let) jsem měl chalupu. Té jsem se zbavil teprve nedávno. Beru to opravdu jako protiváhu k tomu městskému způsobu života. Tenhle způsob života je po obsahové i formální stránce spjatý prostě s městem. Na chalupě to byl perfektní únik nebo rovnováha, jak práce na zahradě, tak i veškerá fyzická práce na baráku. Ale jinak vám musím říct, že příroda ve mě nevyvolává nějaký příliš veliký asociace nebo nutnost s ní dokonce splývat! Tam asi míříte... (*smích*) Tím, že já jsem i rozenej jako městský dítě (nejsem z vesnice), tak k přírodě nemám v žádném případě nějaký negativní vztah, ale taky nepatřím k nějakým aktivistům, kteří by se přivazovali ke stromům nebo jezdili někam vyjadřovat své názory. Dramatický ten vztah není.

P. H.: Ani zdravá výživa vás asi netrápí? Nebo vegetariánství?

P.: O tom vůbec nepřemýšlím. Co mi tady dají k obědu, tak to sním a to je tak jedinej přísun nějaký zeleniny. Nejsem ten typ, jaký asi máte na mysli, nejsem žádný vegan. (*smích*) Když jsem chodil do toho fitka pravidelně, což teď flákám, tak jsem přemejšlel nad těma suplementema. Ale jelikož jsem měl vyrovnaný příjem a výdej, tak jsem mohl jíst cokoliv a vůbec jsem nad tím nepřemejšlel. Takže třeba mám rád buchty a mohl jsem v pátek a v sobotu bejt jenom na buchtách a nebylo to na mně vůbec vidět. Že bych ale přemýšlel nad skladbou stravy a dělal si vyvážený jídelníček, na to nemám kapacitu mozkovou ani časovou. Možná mi prdne v hlavě a za deset let v penzi nebo před penzí se tím začnu zabývat v domnění, že mě to ještě posune pár let. (*smích*) Ale dneska to neřeším, to mám milion důležitějších starostí.

P. H.: A vybíráte si, jakou potravinu koupíte?

P.: Ne. Mně je kupováno to, co mám rád, a jaké to má kalorie, neřeším. Tady kolega nakupuje denně v Tesco dvě hodiny. Má brýle, protože všude čte ty štítky, na mobilu má jakýsi program, který mu říká, co které éčko je. Takže takto každou potravinu konfrontuje – tak to já ne, já to neřeším. Já totiž dost dobře tuším, jak jsem byl stravovaný jako dítě nebo puberták. Říkám si, že já už tomu nepomůžu. To už je pozdě. Nedělám si vůbec iluzi, jak vypadala strava v padesátých a šedesátých letech. Jestli byla zdravější nebo nebyla zdravější... Každopádně byla šedší, nebyla tak pestrá. Ten základ ve mně určitě je a nemyslím si, že teď najednou nějakým otočením kormidla bych si pomohl. Nechci do sebe tímhle způsobem nějak vrtat. Na druhé straně, já nejsem asketa, jsem i řekněme gurmán. V tom momentu přestanu uvažovat kolik tuku a kolik čeho všeho do sebe dostávám, když vím, že mě to bude chutnat a udělá mně to dobře.

P. H.: Největší radost vám udělají asi ty knížky?

P.: I spousta jinejch věcí, ty knížky jsou řekněme hlavní radost. Řeknu vám jednu poměrně důležitou věc vyzozorovanou ze života. Nejlepší, co si můžete přát, je, když se vám profese prolne s koníčkem. Ono to sice s člověkem hodně zamává – protože pak nedokáže to, co dokáže většina: že odstíhují kolem šestnácté hodiny ten oficiální čas pracovní od soukromýho. Na druhé straně ale zase není v tom životě až tolika radostí nebo nějakých milejch překvapení. Takže prolne-li se to, tak samozřejmě je to příjemný, protože tím pádem já ten koníček nedělám nějak okrajově. Leckdo, kdo třeba lepí lodě nebo sbírá známky, tak se k tomu dostává až po práci. Jsou to většinou posbíraný střípky volnýho času, někdy jednou za týden nebo dokonce za delší dobu, zatímco já si ten koníček v podstatě užívám furt. A je

mně úplně jedno, jestli je to ve tři čtvrtě na devět v pondělí ráno v práci, anebo jestli je to naopak v sobotu odpoledne, kdy k tomu sednu, protože furt je to to samý. Takže já tyhle klasický pojmy jako je profese, zaměstnání a koníček nerozlišuju, protože je to jedno. Je to jedna kategorie. Samozřejmě mám plno koníčků jinejch, úplně odvislejšch. Ale to nemění nic na tom, že v tom největším koníčku je to takhle prolnutý s tou profesí. To je strašný štěstí. Já jsem na to leckdy nadával, když jsem šalebně zaměňoval tu práci za lidi, kteří tu práci vykonávají! Protože byl nějaký průšvih, já byl třeba naštvanej, ale pak jsem si říkal: nebuď naštvanej na tu práci. Ta myšlenka, ty knihy a to, co kolem nich děláš, to tě nikdy nezradí! Ale narážím třeba na špatný interpretace, nebo na nečestný postoje lidí, na různá jednání, s nimiž zrovna nemusím souhlasit – ale to nemá nic společného s tou profesí. To už je ta jakási nadstavba lidská, která ji vykonává. A někdy ji vykonává prostě tak, že jsem z toho smutnej. Ten smutek jsem si nosil domů. Ale teď si říkám: proč se nad tím budu rozčilovat, za to nemůžou ty knížky, za to můžou ti lidi stojící vedle mne nebo vedle těch knížek. Ale jinak si nemůžu stěžovat. To je strašnej dar, když se vám tohle podaří.

P. H.: Pořád nechápu, jak jste se k tomu dokázal dostat z té ekonomické školy. Opravdu jste to takhle neplánoval?

P.: No neplánoval. Podívejte – to je prostě umanutostí. Někdo i koníčka i tu hlavní práci dělá stylem plynutí po povrchu. Ale jakmile tomu propadnete, jakmile už v tom mládí uvidíte jistý výsledky své práce, začnete už za studií publikovat, pak máte možnost dělat kandidaturu (tehdy se tomu tak říkalo) a postupujete, až se pak stanete vedoucím prestižního pracoviště, tak uděláte spoustu chyb: spoustu lidí naštvete, narazíte čelem, atd. Ale taky vidíte, že vás to skrytě nějakým způsobem kultivuje nebo naopak varuje. Ne že by sám člověk konstatoval, že roste, ale vidí to na reakci těch druhých. To je obrovská vzpruha. Pak vás může cokoliv naštvat a můžete mít jakékoliv zábrany, ale jednou je to dáno. Je to přesvědčení. Je to jako víra v Boha nebo víra v přírodu, v cokoliv. Vezmete to vlastně jako svoji životní filosofii – ta je taková a se všemi riziky ji pak nesete až do smrti.

P. H.: Tím pádem volný čas ani neřešíte, chápu. Ani se vás na něj nebudu ptát...?

P.: Ne ne, takhle to není. To neznamená, že mám ten denní a noční čas rozvržený pouze mezi tato dvě životní témata. To v žádném případě ne. Ono toho volného času není zase tolik. Trávím ho všelijak. Není to tak, že by mě to spolкло. Samozřejmě, ten propad do té profese je mnohem hlubší než u leckoho jiného, ale neznamená to, že je úplně definitivní a že neumožňuje nic jiného. Rád chodím do kina, rád jdu ven na procházku nebo na diskotéku do nějakýho klubu. To mně nevadí. Někdo má prius z toho, že je dvakrát do týdne na té diskotéce, mně to stačí třeba jednou za měsíc.

P. H.: To jsem si skoro myslela, že fakt nemůžete mít na nic jiného, než na ty knihy, čas...

P.: Né, tak to není.

P. H.: Třeba na kole si vyjedete?

P.: No, všechno souvisí se vším, my nemáme sklep, takže nemám kde to kolo mít, a v předsíni ho mít nechci. Ale to nevadí, vždyť já můžu tyhle fyzikální (*smích*) věci realizovat i jinak: běhám a chodím do fitka. Zase v padesáti sedmi si myslím, že vyvíjím fyzické aktivity k jakési kondici vlastního zdraví mnohonásobně víc, než řada mých mnohem mladších kolegů. Takže to nemám strach. Je to zase příjemný, stejně tak jako s tou chalupou – je to protiváha. Když musím deset hodin denně vykonávat duševní práci, tak v sobotu ráno krásně vyběhnu kolem *jednoho pražského potoka do jednoho pražského parku*. Když jsou takový ty hezký rána, slunce stoupá, ptáci, ten vzduch je takovej ještě tetelivě řezavej a chladnej na jaře –

tak to mám strašně rád tyhle pocity. To neznamená, že ráno vstanu, zapnu počítač a jdu dělat.

P. H.: A televizi taky normálně máte?

P.: Tu samozřejmě mám.

P. H.: A že byste ji vyhodil, to vás nenapadá?

P.: Ne. Já se v podstatě dívám málo a jenom na to, co vyloženě chci. Nejsem ten typ, který konzumuje všech pět týdenních seriálů na třech televizích a pak chodí po společnosti a vypráví, jak ta televize je špatná a jak ty seriály jsou špatný. Já prostě vím, že jsem vystudoval a v životě jsem se nedíval ani na jeden. Takže tenhle typ kultury mě vůbec neláká. Taky ale nemůžu ze sebe dělat svatouška a říkat, že se dívám jenom na Dvojku nebo BBC, pořady o přírodě nebo o ptáčkách nebo o druhé světové válce. To v žádném případě. Když už jsem večer opravdu utahaný po práci tady (většinou skončím v pět hodin, v šest jsem doma), tak pak už si teda zapnu horor nebo krvák. Po pěti minutách pak zjistím, že jsem to viděl, další půlhodinu se přesvědčuju, že je to tak, a pak to vypnu. Rád se podívám na kvalitní film – hodnotnej, klasickej. Nezavrhuju ale ani kategorii nechci říct béčkovéjch, ale takových těch akčních thrillerů krvavejch, protože je to zase taková protiváha k těm vážným prožitkům během dne. Člověk nemůže být vážnej furt, celejch dvacet čtyři hodin.

P. H.: A ekologické smýšlení máte?

P.: Převážně tím netrpím vůbec.

P. H.: Vy doma nešetříte vodou nebo elektřinou?

P.: No to ale není ničím, co by mělo kořeny v posledních dvaceti letech kvůli změně režimu nebo v otevřenosti. To je výchovou. To já mám od mládí. Naši byli taková ta normální rodina, která šetřila. Když chtěli na dovolenou (jestli to bylo v módě nebo kvůli tomu, že se jim to líbilo, já nevím), tak jsme každý rok jeli do Jugoslávie. Ale na tu se ten celý rok šetřilo! Já jsem tohle paradigma převzal už v mládí, takže já nad tím (ale ani tehdy) absolutně nepřemýšlím. To se netýká jenom šetření peněz, týká se to i těch energií od svícení přes vodu a třídění odpadu atd. Není to ale dáno nějakou změnou ideologie nebo společenskou změnou – to je rodinnou výchovou.

P. H.: Někaké zvyky nebo rituály asi nemáte?

P.: Tak každej je má, ať je připustí nebo ne, ať jsou méně viditelnější nebo víc. Každý má nějaký principy, životní mechanismy, to máme všichni. Ty moje nejsou myslím nijak excesivní nebo odlišný od zbytku populace. Naopak se vám přiznám – protože se vám snažím vyhovět v těch odpovědích...

P. H.: (*smích*) To ale nemusíte. Já nemám žádný seznam předpokladů a očekávání, která bych potřebovala nějak naplnit.

P.: No – jak mám ty dvě zaměstnání, tak to je taky z ekonomických důvodů, vyloženě. Nejenom z těch pragmatických, protože to propojení té školy s tou praxí je ideální. Kdybych začal hned od začátku učit a nedostal se k těm historickým fondům fyzicky, no tak by se z člověka stal kabinetní vědec. Myslím, že při té výuce, ať je jakákoliv, tak první, co je, tak ten student po léta může jaksi vytušit tu upřímnost té výpovědi. Ale co jsem to chtěl říct...

P. H.: Ty rituály...?

P.: Už vím. Tím jsou ty rituály daný, tou denní příbuzností s těma mladýma. Já učím od roku 1986. V tom je ten pedagogickej proces takovej zajímavěj. Já se bráním, abych tak jako stárnul. Snažím se furt přibližovat těm mladejm a dělám

cokoliv, abych stárnul pomaleji. Ono to samozřejmě neoblafnete. Ale aby to nebylo takový jako někteří mí kolegové: takhle pupkatý a nosej šle a vytahaný pletený vesty a tesilový kalhoty. Tak takhle mě to nebaví. Sice to s rituálem nemá co dělat, ale člověka to taky formuje nějakým způsobem. Taková ta umanutost zrát, stárnout, ale nepropadnout tomu i fyzicky.

P. H.: A co dluhy, máte?

P.: Tak to je taky genetický nebo tou rodinnou výchovou. Já bych si v životě žádný dluh nevzal. Ono to tehdá ani nebylo možný. Šlo to taky, ale když byly půjčky, tak se půjčovalo na dostavbu baráku, nebo na zařízení, to byly takový echtovní důvody a využívalo se toho velmi málo. Tohle já mám v sobě. Já bych z dluhu byl úplně nepřičetně nervózní. Nevzpomínám si, že bych kdy ve své minulosti oficiálně žádal o půjčku. Samozřejmě, když zapomenete peněženku, tak si půjčíte od kolegy stovku a druhý den mu ji vrátíte. Ale už z toho já mám prapodivnej pocit. Ale abych někde žádal o půjčku sto dvě stě tisíc nebo milion, to v žádném případě. Žiju tak, jak si můžu dovolit a jak si může dovolit rodina, a to, že nejezdím dvakrát za rok na Bahamy nebo třikrát za rok lyžovat do Alp, tak z toho nemám žádnou depku. A ani se do toho necpu formou půjčky. Nedá se nic dělat.

P. H.: Před společnostmi se tedy nijak neuzavíráte... Tahle otázka se na vás nehodí, tu jsem měla pro trapistky a vyplynulo, že se vlastně vůbec před společnostmi neuzavírají...

P.: No samozřejmě. To se nesmíte divit. Trapistky to opravdu jako odříznutí od světa neberou. Jejich největší vyžití je splynutí s Bohem a toho ony dosahují – svojí prací, svými modlitbami, svým myšlením, skutky atd. To je pro ně nejsilnější náplň života. Úplně stejně, jako když vám někdo říká: moje náplň je, když můžu chodit na diskotéku. To jsou individuální názory, s tím nic neuděláte. Ony na to mají právo a takto to skutečně prožívají. To já vidím i tady (myslí řeholní řád zdejšího kláštera – *pozn. aut.*).

P. H.: A v tom školství narážíte na nějaké problémy, že byste musel dělat něco, co nechcete?

P.: To ani ne. Spíš mám představy o ústavu, o té profesi, vlastně i o té knižní kultuře, které se vyvíjejí jinak, než bych si přál. Teď je otázka taktiky, jestli člověk půjde hlavou proti zdi a bude teda bojovat až do sebezničení – protože tady bojuje proti velké společenské skupině, ne proti jedinci – nebo jestli tomu nechá volnej průběh a řekne si: tak koneckonců ten můj čas je nějakým způsobem vyměřenej, den má omezený počet 24 hodin a já za tu dobu, co bych se tady věnoval vcelku marnému ožívání a přesvědčování, tak já napíšu jeden článek. Ten článek nikoho nepohne, ale je tady do budoucna. A pokud ta společnost (nebo jedinci v ní) někdy v budoucnu uznají, že by si ho měli přečíst, a jestliže zjistí, že je to dobře míněno a jsou v tom jisté nápovědy i pro tu jejich dobu (jako tu moji budoucnost), tak tyhle myšlenky mne vedou k rozhodnutí vykašlat se na nějaký marný donkichotský boje a raději tu celou vědu posouvat po těchhle drobných milimetrech. Protože hlavou zeď neprorazíte, maximálně si ublížíte. V tomhle je to takovej pragmatickej (nechci říct opatrnicej) postoj. Já jsem byl v mládí velice bujnejšej a nadělal jsem si v té funkci spoustu nepřátel právě tím, že ta strategie byla taková revoluční a bojovná. Ale z moci se příliš nedá.

P. H.: Stejně je to i s tou televizí: nemusím ji vyhazovat, ale prostě si ji nepustím.

P.: Přesně. Dneska máte x desítek možností, jak to přepnout, nebo se na ni nedívat vůbec. Nadávat na něco, to nedává smysl.

P. H.: Chybí vám něco?

P.: Mně chybí to základní – čas. Abych se mohl věnovat svým koníčkům a své profesi nadále stejně intenzivně. Ale čím jsem starší, tak opravdu pociťuju nutnost odpočinku, opravdového vypnutí. Pro mě je nejkrásnější odpočinek, když nic nedělám, a když můžu (dovolí-li mi to okolí) třeba celou sobotu proflákat. Úplně cílevědomě proflákat. Tak to je pro mě nejkrásnější zážitek, ale je velice řídký. A tak bych si přál, aby toho času bylo víc, abych mohl víc takhle relaxovat. Poslední dva roky jsem měl opravdu nesmírně přepnutý. Ona je knižní kultura širokej pojem, nemůžete se věnovat najednou všemu a rozumět všemu, tak má každé odborník nějaký svůj záběr – tématickej, časovej. A když se v tom záběru pohybujete celej život (a ty poslední dva roky já velmi intenzivně), tak už to bylo takový nepříjemný i psychicky. Nemůžu říct, že by mě to fyzicky unavovalo, ale je to únava psychická a pak to člověk vyvažuje těma jinýma fyzičtějšima koníčkama, anebo tím nicneděláním.

P. H.: To nicnedělání, to ale není nuda?

P.: To právě není nuda! Zase člověk, když je takovýhle workoholik, tak aby se najednou vtěsnal do rámce nicnedělání, to není žádná maličkost! Zaměstnat se celej den tím, abych nic nedělal, to taky vyžaduje určitou energii! (*smích*) Pak na pondělí je člověk takovej občerstvovej. Zatímco když sobotu nebo neděli podstatnou část dne propíšete a pak v pondělí přijdete a začnete psát zase... Já jsem si ty poslední dva roky nabral strašně moc úkolů. Paralelně dělám asi na čtyřech knihách, takže to unaví psychicky. No a potom ten relax, to dolce far niente, to je strašně krásná věc, akorát že ten den šíleně uteče. On uteče snad rychleji než u té práce!

P. H.: Obavy, že bude konec světa nebo tak podobně, máte?

P.: To ne, já nejsem fatalista. Můj životní postoj je středovej. Ono se to nezrodilo z ničeho nic, je to zase samozřejmě celoživotní posun – já jsem typickej skeptik, takovej ten středovej. Když vývoj přinese něco špatnýho, tak já od toho středu si říkám: no vždyť ono se to dalo čekat. Nejsem takovej ten beznadějněj optimista. Když naopak něco dopadne dobře, tak jsem o to příjemněji překvapenej.

P. H.: Co nějaké vzory, máte někoho?

P.: Nemůžu říct, že bych měl v soukromým životě, třeba v oblékání, nějaký vzor, že bych se jako teenager chtěl připodobňovat Michaelovi Jacksonovi. Z toho jsem už vcelku vyrostl. Člověk když dospěje, tak má už své názory a nepotřebuje tyhle berličky. Ale mám vzory v tom profesním životě: všechny učitele. Respektive oni aby fungovali jako učitelé (ať už to bylo na vysoké nebo potom v praxi), tak on je člověk bere jako učitele, až když tady nejsou a člověk zestárne – tak právě těmi vzpomínkami. Právě uplatňováním jejich návodů, postřehů a rad člověk najednou zjistí, že tedy byli mými učiteli. Těch lidí já si nesmírně vážím a říkám, že bez nich bych rozhodně nebyl to, co jsem dneska. Byl bych jinej. Ve svých vzpomínkách a ve své biografii jim poskytuju velkej prostor. A když si vzpomenu, že se ty vzory rekrutovali z vysokoškolského prostředí, ti pedagogové, tak o to je to silnější pocit (toho kladnýho vzoru), že školství nesmírně upadá. Jde dolů. Nejenom z důvodů administrativních a jistě otrávenosti z důvodu malých platů atd., ale i proto, že se mění celkově společnost. Ta dospívající mládež, která přijde na přijímačky a já je pak dostávám do toho magisterského studia, tak je dneska „jiná“. Já jsem dalek toho říkat, že je horší. Prostě je jiná. Tak jako byla poměrně radikálně odlišná každá druhá třetí generace od svých předchůdců. Faktem je, že ta jinakost je v mnoha ohledech pozitivní, stran samostatnosti rozhodování, možnosti cestovat, zvládat jazyky, ale v mnoha ohledech už tak optimistická není. Ne všichni ti mladí umějí dobře pracovat s myslí, s abstraktním úsudkem, s logikou. Nemají příliš mnoho času se učit. Za mých dob jedinou povinností studenta bylo navštěvovat

školu a mít index v pořádku v rámci svých možností. Dneska je na prvním místě zaměstnání a teprve ve zbytku času, který by byl jinak rád tráven volnočasově, relaxačně, se musí věnovat škole – a ono je to vidět. Já nechci, aby všichni studenti byli takoví jako já – propadli tomu už od prvního semestru. To v žádném případě ne. Ale ten vztah ke studiu před těmi patnácti a více lety byl jinej. To je to, co nespátřuju jako příliš optimistický, protože tady ten handicap se zhoršuje.

P. H.: To souvisí se změnou hodnot ve společnosti obecně?

P.: Samozřejmě, je to změnou hodnot. Říct, že to souvisí s materializací společnosti, by bylo příliš laciný. Ona je to otázka globální. Co nadělám, když ty výchozí poměry už jsou jiný, než jsme měli my. To srovnávání, které bych teď v jedné větě mohl provést, ono k ničemu nevede. Tehdy já jsem dokázal měsíc života strávit na privátě (já jsem neměl kolej), chodil jsem do menzy jíst, kupoval jsem knihy, žil jsem naprosto nehendikepovaným, plným životem jako všichni ostatní a na to mně stačilo pár stovek! Řekněme tisícovka, netuším. Zlomek toho, co mladá generace potřebuje dneska. A nemyslím si, že by žila nějakým extravagantním způsobem. Ne všichni mají rodiče, kteří jim tuhle plnou míru mohou poskytnout, čili oni musí dělat. My jsme dělali třeba přes prázdniny. Já jsem provázel po celý rok jako průvodce v cestovní kanceláři, ale to jsem byl výjimka. Protože to mělo jiné kořeny. Já jsem od druhého ročníku dostal individuální studijní plán. Já jsem chtěl pětileté studium uspořít na čtyři a v tom vyšetřeném roce udělat doktorát. Což mně povolili a já v tom měl samozřejmě svůj vlastní úmysl: abych se dostal na „volnou nohu“, nemusel jsem chodit na přednášky a mohl jsem jezdit po světě. Takže zaprvé jsem měl peněz pro studenta v té době absolutně nemyslitelnou, to veškerý studijní stipendia nebyly nic proti tomu, co jsem měl za příjmy já. Naši když to zjistili, tak mi taky hned zastavili apanáž a řekli: ty se uživiš sám. Takže já jsem tím poznamenanej už v tom mládí – umět se o sebe postarat. Ti dnešní mladí, když nemají rodiče, kterým na nějakých tisících nezáleží, tak jsou postaveni před problémem jít pracovat. To jim přináší rozhodování o nějakých prioritách. My jsme měli prioritu zásadně jenom jednu: dělat školu a dělat ji kvalitně v rámci svých možností, zatímco oni mají prioritu zaměstnání, tam musí chodit v dané čas a být tam v plném nasazení a ta škola se dostane až na nějaký druhý třetí místo. Tak to je jeden ze zásadních svízelnů. Druhej svízel je, že celá ta soustava je taková nějaká rozviklaná, takže to gymnázium už neprodukuje tak intelektuálně kultivovaný lidi, jako tomu bývalo dřív. Když jde studovat cokoliv jinýho, tak budiž, ale ten obor knižní kultury je zčásti literární, zčásti historickéj, zčásti uměleckej, takže tam pak tyhle poznatky strašně chybí.

P. H.: A vy sám se tedy považujete spíš za učitele, nebo spíš za knihovníka?

P.: Já to tak neřeším, protože to od začátku beru jako rozkročení plnohodnotný. I když kdybych to měl brát jenom z hlediska objemu času, tak jsem více odborný pracovník než ten pedagog. Ale zase když to vezmu z hlediska nějakého společenského působení do budoucna, tak za důležitější považuju tu pedagogickou rovinu, protože tam za mnou zůstávají generace, které se pak do té knihovny propadnou, a ten jejich začátek trošku závisí na tom, co ode mne uslyší nebo neuslyší. Co ale nemám rád, tak považovat se za knihovníka. Tím, že jsem prošel pár těch klasických knihovnických profesí, tak já je sice vykonávám, ale vykonávám je na úplně jiné úrovni a s jiným úmyslem. Spíš jsem odbornej pracovník.

P. H.: Tak to se omlouvám, to jsem nevěděla, že to máte takhle.

P.: To nic, já se tomu nijak nebráním. Já vím, že tady to je knihovna a kdo je tady zaměstnanej, tak je knihovník. Ale sám se tak neoznačuju.

P. H.: To mně zní knihovník moc pěkně, až romanticky...

P.: Hmm... To je i pravda.

P. H.: A za prostší nebo jednodušší život vzhledem k tomu prostředí, byste to tady asi neoznačil?

P.: To ne. I když srovnáte to místo, tak tady to je řeholní řád. Ale ta knihovna má stejné nároky a stejné potřeby a dělají se tady stejné práce jako v jakékoli jiné státní nebo soukromé instituci. Takže ani s tím místem to nijak nesouvisí.

P. H.: Myslím, že i přesto mám, co potřebuji. Mockrát vám děkuju za rozhovor.

P.: Nemáte zač. Zítřka na viděnou.

Příloha č. 13: Elektronická korespondence s *Irenou*, překladatelkou

Milá paní Havlová,

jestli dovolíte, napadá mne k tématu vaší práce toto: když se řekne dobrovolná skromnost, tak mám předem pocit, že jste na poněkud špatné adrese. Zvnějšku to (zatím) možná tak nevypadá. Dokonce mám pocit, že žiju v luxusu. Nežiju tím, že bych hlídala jak policajt a počítala ekologickou stopu všeho, co koupím a udělám, ale tím, zda se věci dělají s radostí, úsměvem a láskou. Jinak by takový život ani nemohl být pro nikoho (vč. vlastních dětí) normálního inspirací. Myslím, že jsem si nikdy jindy v životě nepřipadala bohatší. Mám doslova "půdu pod nohama", na kterou mohu zasadit strom, mám svou "vlastní" zemi, protože jak může mít někdo "vlast", když mu nepatří ani m²? I naše děti takto mají svou - zastarale řečeno - "otčinu".

Z mé strany asi je to těžko uchopitelný pojem to slovo skromnost, vlastně v mém životě nemá místo. Co je to vůbec skromnost? Když se podívám do etymologického slovníku, znamená to "držící se na okraji, v mezích". Kdo zůstává skromný, ten vlastně není skromný, pouze má dost. Je pořádně bohatý, protože má dost a ví, kdy má dost. Jak chudá lůza si musí připadat pan dr. Rath, když má potřebu brát nemalé úplatky. Na co? Na další domy?auta? Více peněz, více starostí? Kdyby byl opravdu tak nesmírně inteligentní, jak o něm všichni tvrdí, tak by dnes nebručel v base.

Slovo skromnost často vyvolává konotace odříkání, přitahování si chudoby. Cikán je skromný.... V přírodě nic není skromné, samovolně to tíhne k hojnosti, zeleň se rozrůstá...(viz ne moc šťastně přeložená kniha Principy nad rámec trvale udržitelného života). Otázkou je, CO řízeně rozhojňuju (domy, auta, dovolené v exotických zemích, nebo keře a květiny?) a zda jsem v harmonii a ekologické rovnováze s okolím, zda jsem v rovnováze sama se sebou uvnitř a taková, jak se projevují navenek. "...to živé vždy slouží člověku, mrtvé mu zkracuje věk.." Zvonící cedry Ruska.

Myslím, že každý živý tvor na světě včetně člověka má pouze určité potřeby, které musejí být naplněny, aby ta živá bytost prospívala. Pokud tyto potřeby nejsou splněny, tvor živoří, postupně chřadne. Totiž říká se třeba, že kaktus je "skromný" na zalévání. Co to znamená? On si uchovává vodu, není třeba ho často zalévat. Dá se vůbec říci, že je skromný? Když mu dám více vody, tak možná skromný nebude, ale chcípne na přelítí. Potřebuje prostě tolik vody, kolik potřebuje, ani více či méně.

Když bych se rozhodla být vegánka na základě nějaké domněnky, že je to ekologické a budu se stravovat vegánsky, podle mého názoru možná ve skutečnosti mohu dlouho takto beztréstně přežívat, časem ale budu mít zdravotní problémy, a pokud ne já, tak s další generací vyhyneme, protože na takovéto stravě nebude schopna rozmnožovat. Tedy být vegánkou by z mé strany nebylo vůbec skromné, ale spíše hloupé, alespoň v této fázi svého života, kdy svým vlastním příkladem formuju své děti a jejich zdraví. Je řešením světového hladu to, aby celý svět živořil a hladověl ze solidarity společně?

Také se mi zdá, že když se podívám na starý katolický kalendář, tak je tam předepsaná spousta pústů, ale pašijový byl ke spoluprožívání utrpení Ježíše Krista a je otázkou, zda to není trochu manipulativní moment církve. Je "hřích" dát svému

tělu to, co potřebuje? Nezůstal někde v nás ten pocit viny, když jíme něco vyživujícího?

Proto si myslím, že ona rádoby dobrovolná skromnost je spíš "princezna Husopaska", skromnost je jen převlečený luxus, je navlečená na luxus, protože luxus je žít tak, abych si toho, co potřebuji, nepřelila ani nedolila, jak v té pohádce o sluhovi Jirkovi a Zlatovlásce.

Intelektuálně se píše o ekologickém luxusu v knížce Vlažní a váhaví, lidským obyčejným jazykem v povídce ze série knih Zvonící cedry Ruska, Vladimír Megre: Rodova kniha, kap. Nejbohatší ženich str. 164.. Nedávno vyšel text o lidech, kteří se přestali honit za kariérou zde: <http://www.novinky.cz/zena/styl/274634-kdyz-uspesni-manazeri-zacnou-past-ovce.html>.

Jinak asi znáte knihy, jako je Malé je milé a Hospodářská hrůza. O tom, kolik člověk potřebuje vlastně půdy, jsem napsala trochu legrační článek vycházející ze stejnojmenné povídky Lva Nikolajeviče Tolstého.

Veliký mýtus je, že když budu žít vegansky, tak automaticky udělám menší ekologickou stopu. Někdo tvrdí, že jíst maso je otázka "luxusu ve výběru", já se spíš přikláním k tomu, že skutečně jde "o přežití", ALE jde o to, že na to přežití s masem či bez něho je třeba se podívat "transgeneračně"- člověk může jíst třeba roky vegánsky, ale z generace na generaci bude slabší a slabší, vlastně neznám žádné pravé zdravé vegánské dítě nebo dospělé, kteří by měli děti a zároveň byli vegany. Sama bych se asi obešla bez "masa", ale co je to maso? Zvíře není jen maso, ale také kosti a tuk. Neobešla bych se bez živočišných tuků. Jenomže veřejnost má vágní představu o rozdílu mezi třeba vitamínem A, který se nachází jedině v živočišných tucích a provitamínem A z mrkve a díky tomu kvete nízkotučná dieta. (Vyšly například knihy Vegetarian myth, nebo The Meat Fix: How a Lifetime of Healthy Eating Nearly Killed Me! [Šlehnutí si masem: Jak mě celoživotní zdravé jídlo přizabilo!], která je příběhem mladého páru, který se odstěhoval blíž k přírodě a z etických důvodů (aby nezabíjeli zvířata) začal žít vegánsky (ovoce, zelenina, obilí, sója) a měli tolik vážných zdravotních problémů, že je to až k zasmání, pokud člověk bere vše s humorem ("jedli víc vlákniny než kůň"). Nakonec se bolestně (protože dlouho nenaslouchali svému tělu a nechtěli se probudit ze svého přesvědčení) prokousali ke zcela jiné stravě, ale píšou o ní: "Pokud jste ve vládě, opravdu chcete prosazovat informaci, díky které bude obyvatelstvo možná zdravější, ale nepochybně by znamenala kolaps či úpadek potravinářského a zemědělského průmyslu, který zaměstnává hodně lidí a odevzdává mnoho dolarů na daních?")

Jednak je vegánství aspoň pro mě (pro obyčejného člověka) metabolicky nesmysl, jednak vyšla už spousta literatury, která vyvrací, že chov zvířat jako takový (teď se vůbec nebavím o komerčním velkochovu) škodí životnímu prostředí. Velkochov, kdy zavřu plno zvířat na jedno místo a krmím je neřádem a pak je to bezesporu neekologické a navíc jejich produkty (jako je máslo), nemá to, co mít má, a raději ho zdémonizujeme, protože větší zisky plynou z rostlinných olejů a plastových sójových imitací skutečného jídla. Něco jiného je rodinná kráva na pastvině, na statku, kde není třeba velké mechanizace, kde je to vše zvládnutelné v malém lidském měřítku, kráva má úžasný hnůj, je to "čtyřnohé mobilní rozmetadlo hnoje" na pastvině. Budou rostliny plodit silná semena ve čtvrté generaci, když se bude používat třeba jen kompost z rostlin bez posvátného kravského hnoje?

V ČR se dosud neví o pojmu či nálepce potravin, která se v USA šíří. A není to bio, ale je to slovo "grassfed" nebo "pastured"- z trávy- prostě produkt masa,

mléko, máslo, vejce od zvířat, které nebylo krmeno žádnou sójou, ale páslo se na zeleném, proto obsahují vitamín A, D, K2 a CLA a nemá narušený poměr mezi omega6- a omega 3. Nám lidem chybí omega 3 ne proto, že jíme málo omega 3, ale že jíme rostlinné oleje, kde omega 6 převažuje a protože jíme živočišné produkty od zvířat, která jsou krmena sójou, obilím, kukuřicí (třebaže bio) na úkor zeleného. O tom, že můžeme ekologickou stopu spotřeby masa počítat ještě jednou a jinak, píšu třeba v článku *viz zde*.

Dále jsou i jiné knihy o tom, že není z principu neekologické chovat zvířata na maso, otázkou je pouze jak se chovají (další kniha je třeba *Holistic pasture management*), druhá kniha od vrchu po Radikálních tvůrcích domova <http://www.shannonhayes.info/bio.htm> A Simon Fairlie: *Meat: Begining Extravagance*.

Mám svůj blog, kde jsem psala z vašeho pohledu o skromné ženě, která se nehoní za kariérou. A tak jsme rádi kvůli sobě i dětem, že žijeme a pracujeme na statku. Pokud jste zrovna četla knihu *Domácnost-péče o život*, tak možná také souhlasíte s autorkou mj., že žádná žena, která je zrovna s dětmi doma, se nemusí bát, že není svobodná (protože svobodu jí nutně nepřinese závislost na placené práci mimo domov), že se nerozvíjí (neb své lidství může rozvíjet péčí o domácnost rozšířenou dokonce na celý statek, nikoliv tak, že bude vyčerpaná z práce jinde) a že jí za tuto péči vláda nedává plat (díky Bohu, že ne, protože by si pak vláda nárokovala diktovat nám povinné pomůcky a "osnovy" i ve standardizované a zformalizované domácnosti jako ve školství z toho titulu, že to vláda financuje, totiž ona ne, ale stát, kterým jsme ale všichni, proto bychom měli správně do všeho všichni zkoušet mluvit a nenechávat to pouze na odbornících). Sice máme doma pračku, ale autorka psala třeba o tom, že občas bychom měli dítě nechat práť něco i ručně - dospělý člověk si totiž umí domyslet, že prádlo pere voda, ale že se již setkala s pětiletým dítětem, které to nevědělo, znalo jen kouzelnou skříňku zvanou pračka a narodilo se do doby, kdy už byla doma. Zvláště v Tokiu je těch kouzelných skříňek požehnaně. Žena v domácnosti prý nemusí mít koneckonců ani obavu z toho, že ji nikdo neuznává (protože: co si člověk nedá sám včetně uznání, to mu stejně nikdo jiný nedá, nikde jinde než v sobě to prý nenajde).

Čili zase - když někdo pere ručně, je to skromnost či luxus? Jde pouze o úhel pohledu. "Cestovat může i vůl, a co uvidí?" Chudobu nebo luxus?

Zdraví vás,
Irena

Příloha č. 14: Struktura otázek pro vedení hloubkového rozhovoru

Oblast problému	Otázky
Důvody/motivace k tomuto způsobu života	<p>Co vás přivedlo k tomuto způsobu života?</p> <p>Máte zkušenost i s jiným způsobem života, než jaký vedete nyní (navazujete např. na rodinnou tradici, bylo to osobní rozhodnutí/spol. nutnost, nebo jinak)?</p> <p>Jaký význam přepisujete místu, kde žijete? Jakou roli hraje krajina? Cestujete? Odkud čerpáte informace o společnosti?</p>
Každodennost tohoto způsobu života	<p>Odkud získáváte zdroje vody, elektřiny, potravin a jak s těmito zdroji hospodaříte?</p> <p>Kde a jak často nakupujete, příp. co? Jídlo?</p> <p>Dá se tento způsob života označit jako "jednoduchý"?</p> <p>Nudíte se někdy? Co vás zaměstnává během dne nejvíce?</p> <p>Jaké rituály/zvyky, které byste musel opustit, pokud byste žil jinak?</p> <p>Jak cestujete a kam? Jak vnímáte čas?</p>
Vztah ke společnosti /k sobě	<p>Jakým způsobem komunikujete s okolním světem?</p> <p>Sledujete spol. dění? Co si necháváte z okolního světa vpustit do toho svého a co už ne?</p> <p>Uzavíráte se před společností úplně/jinak? Kam se obracíte pro pomoc?</p> <p>S kým a jak navazujete sociální vztahy? Jaké společenské problémy se vás dotýkají a jak na ně reagujete, příp. jak je řešíte?</p> <p>(Např. děti ve vzdělávacím systému, daňové povinnosti, apod.?) V čem je jste na okolní společnosti závislý? (Pokud by se změnila společnost/svět/system, např. by se zhroutily trhy či jiná událost, jaký by to mělo na váš život vliv?)</p> <p>Jak by podle vás mohlo dojít k tomu, že by byl váš způsob života „ohrožen“ natolik, že byste byl nucen ho změnit? V jakém případě byste byl k takové změně vůbec ochotný?</p>
Přínos tohoto způsobu života	<p>Co vám nejvíce chybí, pokud porovnáte život nyní a předtím?</p> <p>Máte dluhy? Jak a v čem nacházíte seberealizaci, uznání?</p> <p>Čeho si vážíte nejvíce?</p> <p>Z čeho máte největší radost?</p> <p>Chybí vám něco?</p> <p>Cítíte se svobodný, nebo vás něco svazuje?</p> <p>Snažíte se nějak odlišovat? V čem?</p> <p>Je vám sympatický nějaký způsob života z minulosti (vzory)?</p> <p>Máte z něčeho obavy?</p> <p>Za kulturou někam chodíte? Odkud čerpáte „potravu“ pro duši?</p> <p>Jaký význam má pro vás zaměstnání/vzdělání?</p> <p>Vyhledáváte samotu nebo společnost?</p> <p>Odkud čerpáte jistotu/zpětnou vazbu, že právě prostota je to nejlepší, čeho lze v životě dosáhnout?</p>
Soc.-dem. profil	Věk, vzdělání, bydliště, velikost rodiny